

T. C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK BİLİMİ ANA BİLİM DALI

İZMİR'DE YAŞAYAN ÂŞIKLARDAN DERLENEN
HALK HİKÂYELERİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

135133

135133

AHMET SAÇKESEN

92-00-643

DANIŞMAN
DOÇ. DR. METİN EKİCİ

İZMİR
2003

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “**İZMİR’DE YAŞAYAN ÂŞIKLARDAN DERLENEN HALK HİKÂYELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

AHMET SAÇKESEN

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 14/07/2003 tarih ve 22/97 sayılı kararı ile oluşturulan jüri TDAE-Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Ahmet SAÇKESEN'in "İZMİR'DE YAŞAYAN ÂŞIKLARDAN DERLENEN HALK HİKÂYELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA" başlıklı tezini incelemiş ve adayı 18.08.2003 günü saat 14:00'te 1,5...~~Saat~~ süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

BASKAN
Prof. Dr. ~~Fikret~~ TÜRKMEN

Başarılı ☒

Başarısız

ÜYE
Doç. Dr. Metin EKİCİ
(Danışman)

Başarılı ☒

Başarısız

ÜYE
Prof. Dr. Zeki KAYMAZ

Başarılı ☒

Başarısız

Not : Yüksek Lisans Tezi savunma süresi asgarî 45 dakika, azamî 90 dakikadır.

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI	IV
GİRİŞ	
I. Türkiye’de Halk Hikâyeleri ve Hikâyecilik Geleneği	VIII
II. İzmir’e Göç Eden Âşıkların Hikâyecilik Geleneğine Genel Bir Bakış	XIII
III. Âşıkların Bağlı Oldukları Âşıklık Gelenekleri	XVII
III. 1. Kars’ta Âşıklık Geleneği	XVII
III. 2. Erzurum’da Âşıklık Geleneği	XVIII
III. 3. Sivas’ta Âşıklık Geleneği	XXI
IV. Türk Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri	XXIV
V. Performans Teorisinin Muhtevası ve Kullanılışı	XXVIII

I. BÖLÜM

ÂŞIK NEVRUZ ALİ ÇİÇEK HAYATI VE HİKÂYECİLİĞİ

I. 1. Hayatı ve Hikâye Repertuarı	1
I. 2. Hikâyelerin Tahlili	5
I. 2. 1. Hüseyin ile Senem Hikâyesi	5
I. 2. 1. 1. Epizot Yapısı	5
I. 2. 1. 2. Motif Yapısı	9
I. 2. 1. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu	10
I. 2. 1. 4. Hikâyelerdeki Türküler/Şiirler	11
I. 2. 2. Ahmet ile Hidâyet Hikâyesi	13
I. 2. 2. 1. Epizot Yapısı	13
I. 2. 2. 2. Motif Yapısı	15
I. 2. 2. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu	16
I. 2. 2. 4. Hikâyelerdeki Türküler/Şiirler	17
I. 2. 3. Şeyh-ı Senân Hikâyesi	19
I. 2. 3. 1. Epizot Yapısı	19
I. 2. 3. 2. Motif Yapısı	22
I. 2. 3. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu	22

I. 2. 3. 4. Hikâyelerdeki Türküler/Şiirler	23
I. 3. Hikâyelerin Dil, Anlatım ve Performans Özellikleri	25
I. 3. 1. Anlatım Tarzı ve Bakış Açısı	25
I. 3. 2. Benzetmeler	26
I. 3. 3. Formel Unsurlar	27
I. 3. 4. Ara Sözler	28
I. 3. 5. Deyimler ve Atasözleri	30
I. 3. 6. Mizahî Unsurlar	30
I. 4. İcra Özellikleri ve Dinleyiciler	32

II. BÖLÜM

ÂŞIK BERDARÎ HAYATI VE HİKÂYECİLİĞİ

II. 1. Hayatı ve Hikâye Repertuarı	34
II. 2. Hikâyelerin Tahlili	39
II. 2. 1. Asuman ile Zeycan Hikayesi	39
II. 2. 1. 1. Epizot Yapısı	39
II. 2. 1. 2. Motif Yapısı	42
II. 2. 1. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu	44
II. 2. 1. 4. Hikâyelerdeki Türküler/Şiirler	45
II. 2. 2. Yaralı Mahmut Hikâyesi	46
II. 2. 2. 1. Epizot Yapısı	46
II. 2. 2. 2. Motif Yapısı	48
II. 2. 2. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu	48
II. 2. 2. 4. Hikâyelerdeki Türküler/Şiirler	49
II. 3. Hikâyelerin Dil, Anlatım ve Performans Özellikleri	51
II. 3. 1. Anlatım Tarzı ve Bakış Açısı	51
II. 3. 2. Benzetmeler	52
II. 3. 3. Formel Unsurlar	52
II. 3. 4. Ara Sözler	53
II. 3. 5. Deyimler ve Atasözleri	54
II. 3. 6. Mizahî Unsurlar	54

II. 4. İcra Özellikleri ve Dinleyiciler	56

III. BÖLÜM

ÂŞIK MERAMÎ HAYATI VE HİKÂyecİLİĞİ

III. 1. Hayatı ve Hikâye Repertuarı	58
III. 2. Hikâyelerin Tahlili	62
III. 2. 1. Necip İle Telli Hikâyesi	62
III. 2. 1. 1. Epizot Yapısı	62
III. 2. 1. 2. Motif Yapısı	64
III. 2. 1. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu	65
III. 2. 1. 4. Hikâyelerdeki Türküler/Şiirler	66
III. 2. 2. Kahraman İle Elmas Hikâyesi	68
III. 2. 2. 1. Epizot Yapısı	68
III. 2. 2. 2. Motif Yapısı	70
III. 2. 2. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu	70
III. 2. 2. 4. Hikâyelerdeki Türküler/Şiirler	71
III. 3. Hikâyelerin Dil, Anlatım ve Performans Özellikleri	72
III. 3. 1. Anlatım Tarzı ve Bakış Açısı	72
III. 3. 2. Benzetmeler	73
III. 3. 3. Formel Unsurlar	73
III. 3. 4. Ara Sözler	75
III. 3. 5. Deyimler ve Atasözleri	77
III. 3. 6. Mizahî Unsurlar	77
III. 4. İcra Özellikleri ve Dinleyiciler	78

IV. BÖLÜM

ÂŞIK CELAL BULUT HAYATI VE HİKÂyecİLİĞİ

IV. 1. Hayatı ve Hikâye Repertuarı	81
IV. 2. Hikâyelerin Tahlili	85
IV. 2. 1. Mirza Han İle Söylemez Hikâyesi	85
IV. 2. 1. 1. Epizot Yapısı	85
IV. 2. 1. 2. Motif Yapısı	86

IV. 2. 1. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu	87
IV. 2. 1. 4. Hikâyelerdeki Türküler/Şiirler	88
IV. 2. 2. Hacer Hanım Hikâyesi	90
IV. 2. 2. 1. Epizot Yapısı	90
IV. 2. 2. 2. Motif Yapısı	92
IV. 2. 2. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu	92
IV. 2. 2. 4. Hikâyelerdeki Türküler/Şiirler	93
IV. 3. Hikâyelerin Dil, Anlatım ve Performans Özellikleri	94
IV. 3. 1. Anlatım Tarzı ve Bakış Açısı	94
IV. 3. 2. Benzetmeler	94
IV. 3. 3. Formel Unsurlar	95
IV. 3. 4. Ara Sözler	96
IV. 3. 5. Deyimler ve Atasözleri	96
IV. 3. 6. Mizahî Unsurlar	97
IV. 4. İcra Özellikleri ve Dinleyiciler	97

V. BÖLÜM

ÂŞIK TURGUT YILMAZ HAYATI VE HİKÂyecİLİĞİ

V. 1. Hayatı ve Hikâye Repertuarı	99
V. 2. Hikâyelerin Tahlili	104
V. 2. 1. Âşık Cünûn Hikâyesi	104
V. 2. 1. 1. Epizot Yapısı	104
V. 2. 1. 2. Motif Yapısı	105
V. 2. 1. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu	106
V. 2. 1. 4. Hikâyelerdeki Türküler/Şiirler	107
V. 2. 2. Sefil Meçhulî ile Mihrihan Hikâyesi	107
V. 2. 2. 1. Epizot Yapısı	107
V. 2. 2. 2. Motif Yapısı	109
V. 2. 2. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu	110
V. 2. 2. 4. Hikâyelerdeki Türküler/Şiirler	111
V. 3. Hikâyelerin Dil, Anlatım ve Performans Özellikleri	112

V. 3. 1. Anlatım Tarzı ve Bakış Açısı	112
V. 3. 2. Benzetmeler	113
V. 3. 3. Formel Unsurlar	113
V. 3. 4. Ara Sözler	114
V. 3. 5. Deyimler ve Atasözleri	115
V. 3. 6. Mizahî Unsurlar	115
V. 4. İcra Özellikleri ve Dinleyiciler	116

METİNLER

1. Hüseyin İle Senem Hikâyesi	117
2. Ahmet İle Hidâyet Hikâyesi	132
3. Şeyh-ı Senân Hikayesi	144
4. Asuman İle Zeycan Hikayesi	157
5. Yaralı Mahmut Hikâyesi	174
6. Necip İle Telli Hikâyesi	185
7. Kahraman İle Elmas Hikâyesi	207
8. Mirza Han İle Söylemez Hanım Hikâyesi	215
9. Hacer Hanım Hikâyesi	225
10. Âşık Cünun Hikâyesi	234
11. Sefil Meçhulî ile Mihrihan Hikâyesi	243

SONUÇ	253

SÖZLÜK	258

BİBLİYOGRAFYA	263

DİZİN	267

EKLER	

SÖZ BAŞI

Halk hikâyeleri, Türk edebiyatının ve bütünüyle Türk kültürünün önemli hazinelerinden birisidir. Bu hazine içerisinde Türk milletinin çok eski zamanlardan bugüne kadar ulaştırdığı gelenek, görenek ve değerlerin yer alması, Türk kültür tarihi araştırmaları bakımından da büyük bir önem taşımaktadır.

Türk halk hikâyelerinin önemi, hikâyelerde romantik, mistik ve gerçekçi çizgilerin denge içerisinde bir yapı meydana getirmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla zengin bir muhtevaya sahip olan halk hikâyeleri hakkında yapılacak araştırmalar, hem halk hikâyelerinin Türk halk bilgisi içindeki hem de Türk kültür tarihi içindeki değerini ortaya çıkarmış olacaktır.

XXI. yüzyılı yeni idrâk ettiğimiz şu yıllarda, eski canlılığını kaybetmiş olan Âşık Edebiyatı ve ürünleri hakkında pek çok çalışma yapılmıştır. Günümüz halk bilimi anlayışında, bir halk hikâyesinin “anlatıcı, metin, dinleyici çevresi ve müzik unsurları” üzerine binâ edildiği düşünülürse, şimdiye kadar halk hikâyeleri hakkında yapılan çalışmaların bir veya birkaç nokta bakımından eksik kaldığı söylenilebilir. Eğer sözlü anlatımlardan biri olan halk hikâyesini, sadece metin merkezli değerlendirecek, halk hikâyesini meydana getiren halkalardan soyutlamış oluruz. Bu sebeple, bir halk bilgisi ürününün ana iskeletini oluşturan öğelerden koparmamak için, anlatıcı tarafından anlatılan, icra edilen hikâyeleri, bir sosyal olay/gösterim olarak kabul edip, ait oldukları bağlam (context) içinde değerlendirmek daha uygun olacaktır.

Bütün bunları dikkate alarak, biz de İzmir’de yaşayan beş âşıktan derlenen halk hikâyelerini Performans Teorisi ışığında incelemeye çalıştık. Yüksek lisans tezi olarak hazırladığımız bu çalışma, Giriş, Beş Bölüm, Metinler, Sonuç, Sözlük, Bibliyografya ve Dizin’den meydana gelmektedir.

Giriş bölümünde ilk olarak Türkiye’deki halk hikâyeleri ve hikâyecilik geleneği hakkında bilgi verilmiş ve sonra da Doğu Anadolu bölgesi Âşıklık geleneği anlatılmıştır. Bu kısmın ardından, üzerinde çalışma yaptığımız beş âşığın bağlı oldukları âşıklık geleneklerinden bahsedilmiştir. IV. Madde olarak da hikâyelerin tahlilinde kullanılan yöntem açıklanmış, son bölümde de âşıkların incelemesinde kullanılan Performans Teorisi genel hatlarıyla anlatılmıştır.

Tezin ana kısmını teşkil eden bölümlerde beş âşığın hayatları, hikâyeleri ve hikâyeciliği incelenmiştir. Bu bölümlerde; derlenen hikâyelerin epizot ve motif yapıları çıkarılmış, türküleri de şekil yönünden incelenmiştir. Daha sonra hikâyelerin dil ve anlatım özellikleri, Performans Teorisine bağlı alınarak çeşitli yönlerden değerlendirilmiştir. Son olarak da hikâyelerin dinleyici çevresi ve icra özellikleri incelenmiştir.

Metinler bölümünde toplam 11 hikâye, video ve teyp kasetlerinden, transkripsiyon işaretleri kullanılmadan yazıya geçirilmiştir. Ayrıca hikâyelerde geçen Kars, Erzurum ve Sivas ağızlarına ait kelimeler için ilgili bir sözlük hazırlanmış, şahıs ve yer adları da Dizin bölümünde verilmiştir. Çalışmada yararlanılan kaynaklar da “Bibliyografya”da sıralanmıştır.

Ayrıca Ekler başlığı ile sunduğumuz bölümde âşıkların icrası sırasında yapılan anketler ve âşıkların resimleri yer almıştır.

Türkiye’de yeni kullanılmaya başlanan bir teoriyi temel alarak yaptığımız bu araştırma ve incelemede, teorinin yeni kullanılmaya başlaması nedeniyle, eksiklerin olması kaçınılmazdır. Bu eksiklerin hoş görüleceğini umuyoruz..

Tezimin hazırlanmasında yardım ve ilgilerini esirgemeyen arkadaşlarım Arş. Gör. Erdem Uçar ve Zülfikâr Bayraktar’a teşekkür ederim.

Hem lisans hem de yüksek lisansta bize halk biliminin bir “teorisi” olduğunu gösteren, akademik hayata girmemizi sağlayan ve tezimin her anında bana yardımları olan hocam Doç. Dr. Metin EKİCİ’ye teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak Ege Üniversitesi’ne girdiğimiz yıldan beri, Türklüğe ve Türk kültürüne sevdalı bir Türkolog olmamızı sağlayan hocamız, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN’e teşekkür ederim.

15.06.2003

BORNOVA

I. Türkiye’de Halk Hikâyeleri ve Hikâyecilik Geleneği

Türk edebiyatının ilk ürünlerini sözlü gelenekte dinî ve toplumsal amaçla söylenen şiirler teşkil eder. “Şölen”, “Sığır”, “Yuğ” denilen toplantılarda “Kam” “Baskı”, “Ozan” ve “Şaman” adı verilen dinî hüviyetli kişiler, ayini yönetir, kopuz vb. müzik aletleri eşliğinde törenin içeriğine uygun şiirler söylerlerdi. Bu kişiler kendisine verilen önem derecesine göre kıyafet giyer, belli musiki aletlerini çalarak ayini icra ederlerdi.¹

Ozan-baksı geleneği içerisinde yer alan anlatıcılar ve icrâ sanatçıları yalnızca dinî ve sosyal karakterli şiirler söylemiyor, aynı zamanda Türklerin Orta Asya’da bizzat yaşadığı destansı olayları manzum olarak da anlatıyorlardı.

Oğuz Türkleri bu destancılık geleneklerini, Anadolu’yu yurt edinme esnasında da beraberinde getirmiştir. Battal Gazi, Danişment Gazi, Ebu Müslim Horasanî hakkında anlatılan rivayetler Oğuz kitleleri arasında, ozanlar tarafından hikâyeleştirilmişti. Bu destansı hikâyelerden halk hikâyelerine geçiş döneminin başlangıcını Dede Korkut hikâyeleri oluşturur. Eski ozanların XVI. yüzyıldan itibaren yerlerini âşık denilen icracı sanatçılara bırakmaları ile, Türk edebiyatında kahramanlık konulu anlatıların yanında, aşk konulu anlatılar da teşekkül etmeye başlamıştır. Dolayısıyla buradan hareketle halk hikâyelerini destandan modern romana geçiş aşamasında ortaya çıkmış bir tür olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Zaten Pertev Naili Boratav da “Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği” adlı eserinde halk hikâyelerini “destanîleşmiş masallar veya destanîliklerini kaybetmiş masallarla çok karışmış masallar” olarak değerlendirmektedir.²

XV. yüzyıldan sonra Oğuz Türkleri arasında değişen tarihî ve sosyal olaylara paralel olarak “ozan” kelimesi yerine Anadolu ve Azerî sahasında “âşık”, Türkmen sahasında da “baksı” kelimeleri kullanılmaya başlanmış ve ozan-baksı geleneği âşıklık geleneği içerisinde din dışı bir karakter kazanarak devam etmiştir.³

¹ Daha geniş bilgi için bk. M. Fuat Köprülü. *Türk Edebiyatı Tarihi*, Yayımlayanlar: Orhan F. Köprülü; Nermin Pekin, 3. Basım, Ötüken Yayınları, İstanbul 1981, s. 66-82.

² Pertev Naili Boratav. *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Adam Yayınları, İstanbul 1988, s. 34.

³ İlhan Başgöz. *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, Ararat Yayınları, İstanbul 1968, s. 8.

Halk hikâyeleri için ilk örnek olan Dede Korkut Hikâyeleri destancılık geleneğine sıkı bir şekilde bağlılık göstermektedir. Halk hikâyelerinde ise, epik geleneğe bağlılık zamanla gitgide zayıflamakla beraber, bugüne kadar gelen hikâyelerde az da olsa devam etmiştir. Ancak halk hikâyeleri şekil özellikleri bakımından destancılık geleneğinden nesir kısımlarının daha fazla oluşu ile ayrılmıştır; fakat yukarıda da belirttiğimiz gibi destan anlatıcısı ile hikâye anlatıcısı arasındaki ortaklıklar korunmuştur.

Türk halk edebiyatının anlatmaya dayalı türleri arasında en önemlilerinden biri olan halk hikâyeleri, coğrafi ve tarihî değişikliklere bağlı olarak farklı terimlerle adlandırılmıştır. Dede Korkut Kitabı'nda "boy", Anadolu sahasında türkölü hikâyelere "hikâye"; türkölüz hikâyelere "kara hikâye"; kısa hikâyeler "kıssa" ve "serküşte" adları verilirken, Azerbaycan sahasında "nagıl" ve "destan"; Türkmenistan'da "dessan"; Özbekistan'da da "dastan" terimleri kullanılmıştır. Kırgız, Kazak ve Başkırtlarda da "yır" ve "cır" adları verilen yaratmalar halk hikâyeleri ile benzerlik göstermektedir.⁴

Bu terimlerle ifade edilen halk hikâyeleri, âşıkların tasnif edip geliştirdiği nazım-nesir karışımı bir türdür. Hikâyelerin asıl kısmı olan olaylar zinciri nesirle, heyecanlı ve duygulu olaylar manzum olarak ifade edilmektedir. Anlatıcı hikâyenin nesir kısmında konuya ekleme ve çıkarma konusunda serbesttir. Anlatıcı nesir kısımlarda sahip olduğu bu serbestliği manzum kısımları söylerken kaybeder; çünkü bu kısımlarda söylenmesi gereken şiirleri, ustalarından öğrendiği gibi söylemek zorundadır. Ancak sınırlı bazı değişiklikler olabilir.

Hikâyelerin şiir kısmında hikâyeci, halk şiirinin hemen hemen her şeklindeki ve türündeki örnekleri kullanabilir. Şiirleri daha çok birinci derecedeki kahramanlar yani, hikâyeye adını veren kişiler söylerler.

Hikâyelerin dili sözlü varyantlarda anlaşılır olmasına rağmen, yazmalarda biraz daha ağırdır. Hikâyelerdeki üslûp özellikleri de kendine has özellikler taşır. Hikâyelerde görülen geçmiş zamandan ziyade şimdiki ve geniş zamana çok rastlanır. Bu değişik zamanlarla ifade ediliş anlatıya canlılık kazandırır. Hikâyenin nesir

⁴ Ali Duymaz. *Kerem il Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.1.

kısımlarında ise, daha çok “görülen geçmiş zaman” kullanılır. Hikâyelerde cümleler sade, kısa ve basittir. Dil halkın eğitim görmemiş kesiminin kullandığı dildir.⁵

Halk hikâyelerinin konuları aşk ve kahramanlıktır. Bazen de iki konu birlikte işlenebilir. Hikâyeleri meydana getiren olaylar gerçek veya gerçeğe yakındır. Bu sebeple teşekkül ettikleri dönemin tarihî hadiseleri, hikâye gerçekliği içinde yer alır.

Kahramanlar genellikle dört şekilde birbirine âşık olurlar: 1. Bâde içerek; 2. Aynı evde büyüyen kahramanlar kardeş olmadıklarını öğrenince; 3. Resme bakarak âşık olma; 4. İlk görüşte âşık olma. Hikâyelerde kahramanlara yardımcı olan dinî hüviyetli ihtiyar, derviş ve Hızır gibi karakterler yanında, kahramanların atları da onların en önemli yardımcısıdır. Kahramanın her zaman yanında olan atı, onun kaderine de ortaktır.⁶

Halk hikâyeleri genellikle mutlu bir sonla biter. Hikâyelerde âşıklar çeşitli maceralar yaşar; ama sonunda birbirlerine kavuşurlar. Aslında hikâyelerin nasıl sona ereceği anlatım ortamıyla yakından ilgilidir. Bazı hikâyelerde ise trajik bir son vardır.

Halk hikâyelerinin destan ve masalda olduğu gibi özel anlatıcıları vardır. Âşıklarla başlayan bu anlatım işine daha sonraları meddahlar da ortak olmuş, ancak günümüzde sadece âşıklık geleneği mensupları bu işi sürdürmektedir. Halk hikâyelerini anlatıcıları, özellikle profesyonel olanlar erkektir.

Halk hikâyesinin anlatımı belirli kurallar çerçevesinde gerçekleşir. Başta hikâyeye geçmeden önce “fasıl” ve “döşeme” kısımları vardır. Daha sonra da hikâyelerdeki olayların yaşandığı kısımların anlatıldığı “asıl hikâye” kısımları yer alır. olduğu asıl kısımlar gelir.⁷

Türk halk hikâyeleri üzerinde çalışan Batılı araştırmacılar hikâyelerin konuları ve kaynakları problemlerini birbirinden ayıramamışlar, tek tek her hikâyenin konusunu araştırmak yerine halk hikâyelerinin nerede ve nasıl doğduğu üzerinde durmuşlardır. Her hikâyenin bir doğuş serüveni vardır. Bunların bir kısmı, âşıkların belli geleneklere uyarak gerçekten yaşanmış bir olay üzerine oluşturdukları hikâyelerden ve de yaşadığı

⁵ Otto Spies. *Türkische Volksbücher (Türk Halk Kitapları)*, Tercüme Eden Behçet Gönül (Türk Halk Kitapları'nın Tercümesi Münasebetiyle), İstanbul 1941, s. 48-49.

⁶ Ali Berat Alptekin. *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 19-25.

⁷ Pertev Naili Boratav. age., s. 44-55.

kabul edilen âşıkların hayatlarını ve maceralarını konu edinerek yaratılmıştır. Âşıklar bu konuları geliştirmek ve işlemek suretiyle tasnif etmişlerdir. Olayların sınıflandırılması ve sıraya konulması anlamındaki “tasnif” terimi hikâyelerin oluşması hakkında da önemli ipuçları verir. Âşık, konuyu tespit ettikten sonra halk hikâyesi geleneği içinde nerelerin nesirle anlatılacağı (saya), nerelere şiir konulacağını zihninde planlar; bundan sonra hikâyelerin olay mantığını, geleneği, dinleyici çevresinin istek ve eğilimlerini, kendi kabiliyetini ve hikâyeciliğin hazır kalıplarını kullanarak hikâye tasnifini tamamlar.⁸

Türk halk hikâyelerinin dört önemli kaynaktan teşekkül ettiği söylenebilir: 1. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da gerçek olaylardan doğmuş kısa hikâyeler (Salman Bey Hikâyesi, vb.) ; 2. Yaşayan veya yaşadığı rivayet edilen âşıkların hal tercümelerinden doğan hikâyeler (Kerem ile Aslı, Âşık Garip, vb.) ; 3. Dinî-millî hadiselerle bunlara dayalı kahramanlık olaylarını konu edinen halk hikâyeleri (Battal Gazi, vb.) ; 4. Klasik hikâyeler (Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun)⁹

Bugün hikâyecilik geleneği en zengin şekilde Doğu Anadolu’daki Erzurum, Kars, Sivas gibi şehirlerdeki kahvehanelerde ve köy odalarında canlı bir şekilde yaşatılmaktadır. Ayrıca Toroslarda Adana, Maraş, Gaziantep gibi illerde de âşıklık geleneği canlılığını korumakta ve buna paralel olarak hikâyeler anlatılmaktadır.

Türk halk hikâyeleri üzerine Türkiye’de ve yurt dışında yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlardan ilki halk hikâyelerini toplu bir şekilde inceleyen Otto Spies’in “Türkische Volksbücher” adlı eseridir ve bu eser Behçet Gönül tarafından 1941 yılında “Türk Halk Kitapları” adı altında Türkçeye çevrilmiştir. Halk hikâyeleri üzerine yapılan çalışmalar, Ernst Fischer, Pertev Naili Boratav, Fuat Köprülü, Şükrü Elçin, İlhan Başgöz, Nihat Sami Banarlı gibi bilim ve edebiyat araştırmacıları tarafından da devam ettirilmiştir.

1970’li yıllardan itibaren halk hikâyelerinin derlenmesi ve incelenmesi büyük bir hız kazanmıştır. Fikret Türkmen, İlhan Başgöz, Muhan Bali, Ensar Aslan, Saim Sakaoğlu, Ali Duymaz, Metin Ekici, Faruk Çolak ve Esmâ Şimşek gibi pek çok halk

⁸ Fikret Türkmen. “Hikâye” Maddesi, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998, s. 488.

⁹ Fikret Türkmen. “Hikâye” Maddesi, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998, s. 488.

bilimi uzmanı bu konuda çeşitli araştırmalarda bulunmuşlardır¹⁰. Halk hikâyeleri ülkemizdeki üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde halk bilgisi ürünlerini derleme, inceleme faaliyeti, lisans, yüksek lisans, doktora çalışmalarıyla gün ışığına çıkartılmaktadır.¹¹

¹⁰ Halk hikâyeleri üzerine bir bibliyografya için bk. Orhan Acıpayamalı. “Türkiye Folklorunda Hikâye ve Masallar Bibliyografyası”, *Antropoloji Dergisi*, C. 1, S. 2, 1964, s. 122-140 ve ayrıca bk. Ali Berat Alptekin. *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, 405-417.

¹¹ Bk. Ali Berat Alptekin. “Türk Üniversitelerinde Yapılan Talebe Tezlerindeki Halk Hikâyeleri Bibliyografyası”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. S. 23. Nisan 1983. s. 207-228.

II. İzmir'e Göç Eden Âşıkların Hikâyecilik Geleneğine Genel Bir Bakış

İncelememize konu olan beş âşık, Doğu Anadolu bölgesinin Kars, Erzurum ve Sivas illerinden İzmir'e göç etmiştir. Bugün memleketimizde yaşayan halk hikâyelerinin çoğunun musannifinin, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşamış olan âşıklar olmaları sebebiyle, İzmir'e göç etmiş âşıkların geleneğine geçmeden, Doğu Anadolu'daki gelenekleri kısaca tanıtmak yerinde olacaktır.

Doğu Anadolu sözlü geleneğinde yaşayan ve bugüne kadar derlenmiş hikâyeler üç grupta toplanabilir:

I. Musannifi Doğu Anadolu'dan Olmayan, Ancak Bu Bölgede Bilinen Halk Hikâyeleri:

1. Ali Yâr	(Dikmetaşlı Dede Kasım)
2. Cihan Abdullah	(Dikmetaşlı Dede Kasım)
3. Masum	(Dikmetaşlı Dede Kasım)
4. Hacer Hanım	(Gökçeli Âşık Elesker)
5. Kurbanî	(Âşık Kurbanî)
6. Müşkül	(Revanlı Âşık Necef)

II. Musannifleri Bilinmeyen Halk Hikâyeleri, Ancak Doğu Anadolu'da Bilinen Halk Hikâyeleri:

1. İbrahim Bey	2. Hüseyin Şah
3. Haydar Bey	4. Elif ile Mahmut
5. Aslan Bey	6. Beyböyük
7. Kerem ile Aslı	8. Asuman ile Zeycan
9. Derdiyok ile Zülfüsiyah	10. Gılman Şah
11. Fağfur Şah	12. Hurşit Bey
13. Melikşah	14. Şah İsmail
15. Şah oğlu Şah Abbas	16. Necip Bey
17. Kozanoğlu	18. Âşık Garip
19. Sürmeli Bey	20. Arzu ile Kamber

III. Musannifleri Doğu Anadolu'da Yaşamış ve Yaşayan Halk Hikâyeleri

1. Eşref Bey	(Karşlı Tüccarî)
2. Erzincan Bağları	(Posoflu Fakirî)
3. Ahmet Han	(Posoflu Fakirî)
4. Kirmanşah	(Posoflu Fakirî)
5. Mustafa Bey	(Posoflu Fakirî)
6. Kara Gelin	(Posoflu Feryadî)
7. Latif Şah	(Çıldırli Âşık Şenlik)
8. Sevdakâr	(Çıldırli Âşık Şenlik)
9. Salman Bey	(Çıldırli Âşık Şenlik)
10. Ülfetîn	(Kağızmanlı Sezaî)
11. İbrahim Şah	(Ardanuçlu Efkarî)
12. Abdullah Şah	(Ardanuçlu Efkarî)
13. Burhan Şah	(Ardanuçlu Efkarî)
14. Kenanî	(Arpaçaylı Mehmet Hicranî)
15. Ferman Bey	(Arpaçaylı Mehmet Hicranî)
16. İskender	(Arpaçaylı Mehmet Hicranî)
17. Umman Bey	(Arpaçaylı Mehmet Hicranî)
18. Sefil İmran	(Arpaçaylı Mehmet Hicranî)
19. Ahmet Şah	(Arpaçaylı Mehmet Hicranî)
20. Sultan Han	(Tutaklı Çağlayan)
21. Seher Han Hikâyesi	(Tutaklı Divanî)
22. Hilalî ile Ömerî	(Tutaklı Divanî)
23. Ali Şir ile Gül	(Posoflu Müdamî)
24. Öksüz Vezir	(Mıurat Çobanoğlu)
25. Dürrü Gilan	(Mevlüt İhsanî)
26. Seyfi Zülyezan	(Mevlüt İhsanî)

27. Saraçoğlu (Mevlüt İhsanî)
28. Sinan Bey (Mevlüt İhsanî)
29. Yaralı Yusuf (Âşık Yılmaz Şenlik)

Bunlardan başka Koroğlu'nun 16 kolu Doğu Anadolu âşıklık geleneğinde yaşamaktadır.¹²

Doğu Anadolu bölgemizde yakın yıllara kadar halk hikâyeleri, belli bir usul içinde anlatılırdı. Geleneğe bağlı kurallar yer, yöre, zaman faktörlerine bağlı olarak bazı değişiklikler gösterse de, usta anlatıcılar arasında ortak anlatım özellikleri oldukça fazladır. Günümüzde Doğu Anadolu halk hikâyesi anlatma geleneği aşağıdaki seyri takip eder:

a. Döşeme

Hikâyeciler anlatmalarına “döşeme” denen kısım ile başlarlar. Döşemeler geleneksel Türk anlatı geleneğinin en önemli örneklerinden biri olan Dede Korkut kitabının başında “soylama” olarak geçen ve halk arasında “saya” denilen secili sözlerdir.¹³ Döşeme kısmı sayesinde hikâye anlatıcısının amacı, ustaları anıp, dinleyicileri hikâyeye hazırlamaktır. Döşemeler anlatıcının kabiliyetine göre mizahî ve ahlakî olabilir.

Döşemediği sonra hikâyecisi meclisin arzusuna göre, kendisinden veya başka ustalardan birkaç türkü daha okur. Bazen bazı anlatıcılar da çeşitli fıkralar ve kısa hikâyelerden oluşan küçük anekdotlar da anlatmaktadır.

b. Fasil

Döşeme kısmı bittikten sonra hikâyecisi anlatacağı hikâyeden bahsetmemişse, repertuarını sayarak hikâye seçme işini meclise bırakabilir. Hikâye tespit edildikten sonra, âşık ciddi bir tavır takınarak, bildiği giriş formelleri ile hikâyeyi anlatmaya başlar.¹⁴

¹² Ensar Aslan. *Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı Şiirleri ve Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Ankara 1975, s. XXXVII-XXXIX.

¹³ M. Fahrettin Kırzioğlu. “*Halk Hikâyeciliğinde Döşeme Söyleme Geleneği*”. *Türk Dili*. C.XIX. Ş:207. s. 470.

¹⁴ Metin Karadağ. “*Doğu Anadolu Bölgesinde Halk Hikâyelerini Anlatma Geleneği*”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Necatibey Eğitim Fak. Dergisi*. Cilt 6. S: 2, 1991, s. 261.

Hikâyecî hikâyenin uzunluğuna göre, hikâyeyi birkaç saat içinde bitirebileceği gibi, dinleyiciye bağlı olarak hikayeyi, birkaç gece de sürdürebilir. Hikâye icrası sırasında âşık, dinleyiciler arasında konuşanları sezerse, onları uyarır, hatta çay ve bahşiş cezası verebilir. Bazı dinleyiciler de toplumda kendi isimlerini söyletmek için, bunu kasten yapabilir.¹⁵

c. Dua

Hikâyecî fasıl kısmının sonunda sevgilileri birleştirip sazıyla düğün havası çaldıktan sonra, ustasına, eski âşıklara ve dinleyicilere dua eder ve bitiş formelleri ile hikâyeyi sona erdirir.

Bölgede halen yaşamakta olan ellinin üzerindeki âşık, köylerdeki ve şehirlerdeki düğünlerde, kahvehanelerde, saz çalıp türkü söyleyerek bu hikâyeleri anlatmaktadırlar. Ayrıca, radyo ve televizyon yoluyla da geleneklerini icra etmektedirler. Ancak hemen belirtmeliyiz ki, bugün radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarının yaygınlaşması, Doğu Anadolu'daki âşıklık geleneğinin zayıflamasında ve kısmen geleneksel tarzdan uzaklaşmasında etkili olmaktadır.

¹⁵ Metin Karadağ. agm., s. 262.

III. Âşıkların Bağlı Oldukları Hikâye Gelenekleri

II. 1. Kars'ta Âşıklık Geleneği

Doğu Anadolu'da âşıklık geleneğinin tarihte ve bugün canlı olarak yaşatıldığı yörelerimizden biri de Kars'tır. Kars'taki âşıklık geleneği Azerbaycan ve Kafkaslardaki âşıklık geleneği ile benzerlik gösterir. Karanlı âşıklar ile Karapapak ve Azerî âşıkları dil ve kültür, gelenek bakımından çok yakın oldukları için birbirleriyle yakından ilişki kurmuşlardır.

Kars'ta Ramazan aylarında ve uzun kış gecelerinde ya da eğlence ve düğünlerde âşıklar, ustalarından ve kendilerinden deyişler çalıp söylerler, halk hikâyeleri anlatır, atışmalar düzenler, muammalarla birbirlerini sınarlardı. Toplantılarda Asuman ile Zeycan, Arzu ile Kamber, Latif Şah, vb. gibi halk hikâyeleri anlatılır ve dinleyiciler bu hikâyelerden dersler çıkartırdı.

Kars'taki âşıklık geleneği içinde tespit edilebilen en eski âşık olarak XVII. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Torunî'yi (Derunî) gösterebiliriz. Torunî'den sonra yine bu yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın başlarında yaşamış olan Dede Kasım hem Karanlı hem de Azerbaycanlı âşıklara örnek olmuştur.

XIX. yüzyılda Kars, Ardahan, Çıldır, Arpaçay gibi doğu bölgelerinin uzun süre Rus sınırları içerisinde kalmaları ve Rus kuvvetleri ile temasta olması, epik şiirin ön planda olduğu bir âşıklık geleneğinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Diğer taraftan bu dönemde, Azerî âşıklarla ilişkiler gelişmiştir. Hatta Şenlik gibi bazı meraklı âşıklarımız da Azerî âşıklık geleneğini takip etmek için Tiflis, Gence, Baku, gibi bölgelere kadar gidip orada birçok Azerî âşıkla tanışmış ve onlarla karşılaşma fırsatını elde etmiştir.

XIX. yüzyılın başlarında yaşamış olan Âşık Tüccarî Alevî-Bektaşî kitleler arasında ün yapmış ve bir çok halk hikâyesi tasnif etmiştir. XIX. ve XX. yüzyılın başında yaşamış ve döneme damgasını vurmuş üç âşık; Âşık Şenlik, Hıfzî ve Zülalî'dir.

Bazı âşıklar yanında; Köroğlu, Dadaloğlu, Karacaoğlu gibi âşıkların etkisinde kalarak kendisine özgü bir tarz geliştiren Çıldırli Âşık Şenlik, "Latif Şah, Sevdakâr, Salman Bey" gibi halk hikâyelerini kendi hayatından örneklerle tasnif etmiştir.

Aslen Posoflu olan Âşık Zülalî dili etkili ve canlı kullanmasıyla Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi" isimli eserine girecek kadar bu yüzyılın dikkat çeken âşıklarından biri olmuştur.¹⁶

XX. yüzyılda Kars'ta yetişip dikkati çeken âşıklardan biri de Âşık Müdamî'dir. Yusufelili Huzurî'yi kendisine usta sayan Müdamî, şiirleri yanında anlattığı hikâyeleri ile de tanınır.

XX. yüzyılda şiirleri ve hikâyeleri ile tanınan âşıklar olarak Âşık Nihanî, Âşık Cananî, Âşık Rüstem Alyansoğlu, Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Bayram Köroğlu, Âşık Ali Rıza Ezgi, Âşık Nevruz Ali Çiçek ve daha burada adını zikretmediğimiz pek çok âşık, Kars'ta bugün Âşıklık geleneğini devam ettirmekte-dirler.¹⁷

Bugün Kars'ta, âşıklar; düğünlerde, kahvehanelerde geleneklerini sürdürmektedir. Âşıklık geleneği Kars'ta, çıraklık ve şahsî kabiliyet yollarıyla nesilden nesle aktararak sürdürülmektedir. Ancak hemen belirtmeliyiz ki, bugün radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarının yaygınlaşması, yöredeki âşıklık geleneğinin zayıflamasında büyük bir etken olmuştur.

II. 2. Erzurum'da Âşıklık Geleneği

Âşıklık geleneğinin Türkiye'deki önemli merkezleri arasında ilk akla gelen yerlerden biri de Erzurum'dur.

Çok zengin olan Erzurum yöresinin halk bilgisi, renkliliği ve özgünlüğü ile Türk halk bilgisi içinde önemli bir yere sahiptir. Tarih boyunca çeşitli savaşların yaşandığı Erzurum'da, Türk kültürünün sürekliliği, XII. yüzyılın ikinci yarısında hüküm süren Saltukoğulları Beyliği döneminde başlamıştır. Şehir tarih boyunca önemli bir geçit ve ticaret merkezi olmuştur. Bu sebeple Orta Asya, Kafkasya, Azerbaycan ve İran kültürlerinden etkilenmiştir.

¹⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar. XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1976, s. 109.

¹⁷ Bu âşıklar ve diğer önemli Karşı âşıklar hakkında bilgi için bk. Feyzi Halıcı. Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri, Ankara 1992 ; Yaşayan Halk Ozanları Antolojisi. (Komisyon) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Yörede çeşitli dönemlerde meydana gelen deprem ve sel felaketleri, işgal ve savaşlar, bölgenin doğal güzellikleri ve köklü kültür birimiyle birleşerek, Erzurum Türk halk bilgisinin zenginleşmesini sağlamıştır. Erzurum halk bilgisinin en orijinal türlerinden birini de, âşık edebiyatı geleneği ve ürünleri teşkil etmektedir. Erzurum'da, şairleri ülke çapında benimsenmiş ve ün kazanmış birçok âşık yetişmiştir. Bunlarla ilgili bilgiler XVII. yüzyıla kadar uzanmaktadır.

XVII. yüzyıldan örnek olarak Katibî gösterilebilir. Bu âşık-şair; IV. Murat'ın Bağdat Seferi'ne katılmış bir yeniçeri şairi olarak ün kazanmış ve hece ile aruzu başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu "Erzurum Şairleri" isimli eserinde Erzurum'un edebî panoramasını çizerken o dönemde yetişen şairleri beş başlık altında inceler. Klasik şairleri ele aldığı birinci grupta Natıkî ve Siracî adlı şairleri örnek gösterir. İkinci gruptaki şairlere klasik halk şairi adını verir. Bu grupta Zihnî, Emrah, Erbabî ve Şehvarî'yi örnek göstererek, bunların hem klasik şair hem de halk şairleri olduklarını vurgular. Araştırmacı üçüncü grupta mutasavvıf şairleri; dördüncü grupta Tanzimat şairlerini gösterir.¹⁸

Klasik halk şairi grubu içerisinde de yer alan parlak simâlarından başında, Erzurumlu Emrah (1799-1860) gelir. Tokatlı Nuri ve Gedâî'yi yetiştiren Erzurumlu Emrah, aruz ölçüsü ile hece ölçüsünü âşık tarzı şiir geleneği içerisinde başarılı bir şekilde kullanmıştır.¹⁹

Erzurumlu Emrah'tan sonra yetişen diğer bir halk şairi de, Erbabî mahlaslı Hüseyin Çarkî'dir. (1805-1885) O da hece ve aruzla şiirler söylemiş, ama asıl ününü hece ile söylediği şiirlerle kazanmıştır.

XIX. yüzyıla damgasını vuran bir diğer şair de asıl adı Hüseyin olan, Âşık Sümmanî'dir.(1860-1915). Sümmanî, halk şiirinin geleneksel türü olan koşmalarıyla, Doğu Anadolu'nun en çok tanınan ve sevilen şairlerinden biri olmuştur.²⁰

¹⁸ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu. *Erzurum Şairleri*, İstanbul 1927. s. 122.

¹⁹ Dilaver Düzgün. "Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Erzurumlu Emrah". *Millî Folklor*. Cilt 6. S: 47. Güz 2000. s. 52-55.

²⁰ Hayrettin Rayman. *Âşık Sümmanî*, Ankara 1997, s. 120.

XX. yüzyılın başlarında Âşıklık geleneği diğer doğu ve güney illerinde olduğu gibi, büyük bir gelişme kaydetmiş ve birçok âşık ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki asıl adı Mustafa olan Nihanî'dir (1889-1972). Narmanlı Sümmanî'den ve Posoflu Âşık Zülalî'den etkilenerek, yalın bir dille söylediği koşmaları ile tanınmıştır.

Günümüze adını altın harflerle yazdıran Âşık Mevlüt İhsanî, küçük yaşlarda gözlerini kaybetmiş ve sıkıntılı günlerin ardından âşıklığa adımını atmıştır (Doğ. 1928). Bütün şiirlerini hece ölçüsü ile söyleyen Mevlüt İhsanî; aşk, gurbet, vatan sevgisi ve çeşitli toplumsal konuları şiirlerinde tema olarak kullanmıştır. Mevlüt İhsanî kendisinden sonra da birçok şairin yetişmesini sağlamıştır.²¹

Âşık Mustafa Ruhanî (Doğ. 1931) günümüzün tanınmış âşıklarındandır. Sade Türkçe ve hece ölçüsü ile söylediği şiirlerinde aşk ve tabiat konuları üzerinde yoğunlaşmıştır.²²

Günümüzün en tanınmış âşıklarından biri de Âşık Yaşar Reyhanî'dir (Doğ. 1932.). Çoğunlukla toplumsal yergiyi şiirlerinde tema olarak kullanan Reyhanî, içten ve samimî üslûbu ile günümüz âşıkları içerisinde çok önemli bir yer edinmiştir. Kendisi bugün tanınmış olan birçok âşık yetiştirmiştir.²³

Âşık Nusret Torunî (Doğ. 1945.) âşıklığı baba ve dede mirası olarak almış ve ülkemizin birçok yöresinde yapılan âşıklık yarışmalarına katılıp, çeşitli ödüller almıştır.²⁴

Günümüzde Erzurum âşıklık geleneğini canlı bir şekilde hem Erzurum'da hem de Erzurum'dan Türkiye'nin dört bir tarafına göç etmiş ve yeni yerleştikleri yerlerde sürdüren pek çok âşığımız vardır. Bunların başlıcaları şunlardır: Erol Aydın, Ali Çırçır, Hamdiye Demir, M. Sırrı Dumlu, Seyfullah Durmaz, Zeki Erdal, Muhittin Geyik, Nuri Cihan Karataş, Nuri Meramî, Ziya Kaya, Edip Önal, Yaşar Polat, Temel Şahin, Yaşar Turhan ve İhsan Yavuzer.²⁵

²¹ Dilaver Düzgün. *Âşık Mevlüt İhsanî*, Erzurum 1997, s. 11.

²² Dilaver Düzgün. *Âşık Mustafa Ruhanî*, Erzurum 1997, s. 36

²³ Dilaver Düzgün. *Âşık Yaşar Reyhanî*, Erzurum 1997, s. 11-27.

²⁴ Feyzi Halıcı. *Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri*, Ankara 1992, s. 462.

²⁵ Bu âşıklar hakkında bilgi için bk. Feyzi Halıcı. *Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri*, Ankara 1992 ; *Yaşayan Halk Ozanları Antolojisi*. (Komisyon) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992 ; Bununla birlikte Erzurum Âşıklık geleneğinin anlatıldığı bir eserde XX. yüzyılda yaşamış ve

II. 3. Sivas'ta Âşıklık Geleneği

Sivas, Orta Anadolu'da tarihî bakımdan önemli ve eski kültür merkezi olan şehirlerden biridir. Siyasî ve iktisadî açıdan önemli bir konuma sahip olan bu şehirde, çeşitli dönemlerin izleri vardır.

Kültürel bakımdan önemli bir zenginliğe sahip olan Sivas, tarihte ve bugün Âşık Edebiyatının yaygın olarak yaşandığı yerlerden biri olma özelliğine de sahiptir. XVI. yüzyıldan günümüze kadar bu bölgede takriben 426 civarında âşık tespit edilmiştir.²⁶

Sivas bölgesinde birçok âşık çıkmasının ve bu bölgeye “âşıklar yatağı” denmesinin sebepleri nelerdir? Bunun başlıca sebebi yöre insanının şair yaratılışı olmasıdır. Çünkü yetişen birçok şaire baktığımızda onların yetişmesinde ırsiyetin önemli bir rol oynadığını görüyoruz. Diğer önemli bir sebep de Sivas ve genel olarak Doğu Anadolu'da sözlü eğitim ve kültürün zengin oluşudur. Bilindiği üzere Sivas yakın zamana kadar Halk Edebiyatı türlerinin canlı ve zengin olarak yaşatıldığı yörelerden biriydi. Ama şunu hemen belirtmeliyiz ki, sözlü kültürün zenginliğinin yöreden yöreye değişmesine bağlı olarak buralarda yetişen âşıkların da sayısı değişmektedir. Mesela, Yıldızeli, Kangal, Ulaş, Şarkışla vb. yörelerden çok fazla âşık çıkmasına rağmen, Koyunhisar ve Suşehri gibi yörelerden âşık çıkmamıştır.²⁷

Sivas'ta âşıkların yetişmesi farklı yollarla olmuştur. Âşıkların yetişmesindeki başlıca yolları şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Çıraklık

Usta bir âşık saza, söze kabiliyeti olan bir genci yanına çırak alır ve onu yetiştirir. Âşıklık geleneğinin bu çok önemli usûlü Sivas'ta tarih boyunca varolduğu gibi bugün de yaşamaktadır. Çıraklık bir ustanın yanında bizzat kalarak gerçekleşebildiği gibi bazen de bir âşığın ünlü bir âşığı manevî usta olarak kabul etmesiyle de gerçekleşebilir. Mesela, Nedimî, Ruhsatî' yi²⁸ Ali Tan da Veysel'i²⁹ kendine manevî usta olarak seçmişlerdir.

yaşayan 54 âşık zikredilmiştir.Bk. Metin Özarslan. *Erzurum Âşıklık Geleneği*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001, s. 111.

²⁶ Doğan Kaya. *Sivas'ta Âşıklık Geleneği*, Sivas 1998, s. 115.

²⁷ Doğan Kaya. *age.*, s. 26-29.

²⁸ Aslanoğlu, İbrahim. “*Nedimî*”. *Su Dergisi*. V. Cilt. S: 53. Sivas 1965.

²⁹ Özen, Kutlu. “*Atatürkçü Bir Halk Şairi Ali Tan*”. *Anadolu Gazetesi*, Sivas 30.01.1983.

2. Usta Malı Şiir Söyleme ve Çevresindeki Âşıklardan Etkilenme

Sivas'ta yüzyıllar boyunca gelişmiş bir sazlı-sözlü ortam mevcut olmuştur. Genç âşıklar bu ortamlarda Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal, Sümmanî ve Ruhsatî gibi usta âşıkların şiirlerini ezberleyerek saza ve söze merak salmışlardır. Böylece zamanla kendisi de şiir söylemeye başlar ve mahlasını alarak âşık olur. Bazıları saz çalabilir, bazılarıysa çalamaz. Bu yolla yetişmiş âşığa misal olarak Ali İzzet Özkan'ı gösterebiliriz. Ali İzzet, Agahî ve Kemter'e ilgi duymuş ve bunların şiirlerini ezberleyerek âşıklık geleneğine girmiştir.³⁰

3. Sazlı-Sözlü Ortamlarda Yetişme

Sivas'ta sözlü kültür geleneğinin güçlü olduğunu söylemiştik. İşte çevredeki âşıkların ve sözlü kültürü yayan kimselerin söyledikleri şiirler ve anlattıkları hikâyeler genç âşıkların yetişmesinde önemli bir etken olmuştur. Sivas'ta sözlü kültür ortamlarının başlıcalarını şöyle özetleyebiliriz.

a. **Düğünler** : Zengin düğün sahipleri şöhret kazanmış âşıkları düğünlerine davet ederler ve davetlileri eğlendirirler. Gelen âşıklar şiir söyleyerek ve birbirleriyle atışarak davetlilerin eğlenmesini sağlarlar.

b. **Kahveler** : “Semaî Kahveleri” veya “Çalgılı Kahveler” olarak adlandırılan yerler kış ve Ramazan aylarında ve de Cuma gecelerinde halkın eğlenmek için gittiği merkezlerdendir. Burada âşıklar şiir söyler, atışır ve hikâye anlatırlardı.

c) **Ayn-ı Cemler** : Aslı “Aynü'l-Cem” olan bu tabir “Toplantı Töresi” demek olup Alevî Bektaşî toplantılarında tarikata yeni birinin gelmesi üzerine yapıldı. Bu ortamlarda yetişen âşıklar doğal olarak Alevî-Bektaşî şairleriydi.

d) **Köylerdeki Toplantılar**: Televizyon ve radyo gibi iletişim araçlarının yaygın olmadığı zamanlarda kırsal kesimdeki insanlar köylerindeki bir eve toplanır, burada türküler, gazeller söyler, çeşitli hikâyeler anlatırlar ve kitaplar okurlardı.

Yukarıda gösterilen yolların yanında âşıkların yetişmesinde rüya, dert, manevî tesir, sevdâ vb. etkiler de Sivas'taki âşıklık geleneğinin oluşmasında önemli rol oynar. Ayrıca bir âşığın âşıklık geleneğine girişinde birden fazla yol da rol oynayabilir.³¹

³⁰ İlhan Başgöz. *Âşık Ali İzzet Özkan, Yaşamı-Sanâtı-Şiirleri*, Ankara 1979, s. 16.

³¹ Daha geniş bilgi için bk. Doğan Kaya. age. , Sivas 1998, s. 25-72.

Doğan Kaya “Sivas’ta Âşıklık Geleneği” (Sivas 1998) isimli eserinde, Sivas’ta XVI. yüzyıldan itibaren yetişen 398 âşığın olduğunu belirtmektedir.³²

Bugün; Âşık Yılmaz Altay, Âşık Aydın, Âşık Gülşadî, Âşık Cevherî, Âşık Dilhunî, Âşık Necati Cengiz, Âşık Ozan Derya, Âşık Berdarî, Âşık Mensubî, Âşık Meydamî, Âşık Sefil Selimî, Âşık Karagülle, Âşık Gülhanî, Âşık İsmetî, Âşık Gafilî, Âşık Meftunî ve Âşık Hitâbî gibi âşıklar Sivas’ta âşıklık geleneğini, hem Sivas’ta hem de Sivas’tan ayrılıp, yeni yerleştikleri yörelerde canlı bir şekilde sürdürmektedir.³³

³² Doğan Kaya. age., s. 103-114.

³³ Bu âşıklar hakkında bilgi için bk. Feyzi Halıcı. **Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri**, Ankara 1992 ; **Yaşayan Halk Ozanları Antolojisi**. (Komisyon) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

IV. Türk Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri

Âşıklardan derlediğimiz halk hikâyelerinin tahlili denildiği zaman hikâyelerin epizot ve motif yapısının çıkarılması, hikâyelerdeki zaman, yer ve şahıs kadrosunun tespiti gibi temel konuların ortaya konması anlaşılmaktadır. Aşağıda görüleceği üzere genel metod olarak “Performans Teorisi” kullanılmış ve hikâyelerin yapısal olarak incelenmesinde de şimdiye kadar uygulanan inceleme yöntemleri göz önünde bulundurulmuş ve bir terkip yapılarak her hikâye bağımsız olarak incelenmiştir

Halk hikâyeleri üzerinde yapılan çalışmalara baktığımızda, hikâyelerin yapısı ile ilgili çalışmaların 1970’li yıllardan sonra başladığını ve günümüze kadar belli bir plan dahilinde ilerlediğini söyleyebiliriz.

Halk hikâyelerinin yapısına dikkati çeken ilk kişi Otto Spies olmuştur. Spies; hikâyelerde iki sevgilinin doğumlarından evlenmelerine, murat alıp murat vermelerine veya aşk yüzünden ölmelerine kadar devam eden konuların bütün hikâyelerde aynı olduğunu ve hikâyelerin dört ayrı fasılda cereyan ettiğini belirtmektedir. Spies, bu eserinde “Ferhat ile Şirin”, “Tahir ile Zühre”, “Arzu ile Kamber”, “Asuman ile Zeycan”, “Melik Şah ile Güllü Han” gibi halk hikâyelerinin birinci faslında kahramanların mucizevi doğuşunun, ikinci fasılda kahramanların âşık olmasının, üçüncü fasılda kahramanın sevgilisine ulaşmasında karşılaştığı engellerin, dördüncü fasılda ise âşıkların kavuşmalarının anlatıldığını belirtmektedir.³⁴

Türkiye’de halk hikâyelerinin yapısını belli bir plan dahilinde inceleyen ilk halk bilimci Fikret Türkmen olmuştur. “Âşık Garip Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma” adlı doktora tezinin II. Bölümünde “Âşık Garip Hikâyesi”nin varyantlarının mukayeselerini yaparak, bu hikâyeyi on epizotta incelemektedir.³⁵ Bu epizotlar şöyledir:

1. Kahramanın Doğduğu Yer
2. Kahramanın Ailesi
3. Garib’in İş Araması
4. Âşık Olma ve Saz Çalma Yeteneği Kazanması

³⁴ Otto Spies, age., s. 14-22.

³⁵ Fikret Türkmen. *Âşık Garip Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1995, s. 15-30.

5. Sevgili İle İlk Karşılaşma
 - a. Arama
 - b. Sevgili ile Karşılaşma
 - c. Sevgiliyi İsteme ve Engeller
 - d. Yedi Yıllık Vâde
6. Kahramanın Para Kazanmak İçin Gurbete Çıkması
 - a. Gittiği Yerler
 - b. Kahramanın Para Kazanması
7. Sevgilinin Bir Başkası ile Evlendirilmek İstenmesi
8. Âşık Garib'in Durumdan Haberdar Olması
9. Âşıkın Sevgilisinin Memleketine Dönüşü
10. Düğün (Sonuç)

Fikret Türkmen, daha sonra doçentlik çalışması olarak hazırladığı “Tahir ile Zühre Hikâyesi” adlı eserinde Tahir ile Zühre hikâyesini on iki epizot halinde incelemiştir. Ayrıca Türkmen, incelemede kullandığı yirmi dört varyantın epizotlarını karşılaştırmış ve her epizottaki motifleri diğer halk hikâyeleriyle ilişki kurarak tahlil etmiştir.³⁶ Bu hikâyenin epizotları şunlardır:

1. Tahir ile Zühre'nin Aileleri
 - a. Ailelerin Birbirleriyle Yakınlıkları
 - b. Ailelerin Sosyal Durumu
2. Kahramanların Doğumu ve Âşık Olmaları
3. Âşıkların Evlenmelerinin Engellenmesi
 - a. Engellenmenin Sebebi
 - b. Engellenmenin Şekli (Engelleyici Olaylar)
 - c. Engellemeye Yardım Eden Şahıslar (Entrikacılar)
4. Tahir'in İlk Sürgüne Gönderilmesi
5. Tahir'in İlk Dönüşü

³⁶ Fikret Türkmen, *Tahir İle Zühre*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1998, s. 31-100.

6. Tahir'in İkinci Defa Sürülmesi
7. Tahir'in İkinci Defa Dönüşü
8. Zühre'nin Başkası ile Evlendirilmek İstenmesi
9. Tahir'in Sonu
10. Zühre'nin Akıbeti
11. Rakibin Akıbeti
12. Ölümden Sonra Meydana Gelen Efsaneler

Metin Ekici, “Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri” adlı eserinde Fikret Türkmen'in “Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma” adlı çalışmasında kullandığı yapı inceleme metodunu alarak bazı değişikliklerle kendi çalışmasına uygulamıştır. Ekici, eserinde “Bey Böyrek Hikâyesi”, “Şah Yusuf Hikâyesi”, “Âşık Garip Hikâyesi”, “Hüyrlükga ve Hemra Hikâyesi”, “İzzet Bey Hikâyesi”, “Gül ile Sitemkâr Hikâyesi”, “Hilali ile Seherhan Hikâyesi” adlı hikâyeleri kısaca tanıtmış, sonra bu hikâyeleri dört bölümde incelemiştir. Ayrıca araştırmacı, bu hikâyelerin Dede Korkut Hikâyeleri ile olan benzerliklerini belli bir yapı planı dahilinde göstermiştir.³⁷

I. HAZIRLIK EPİZOTU

1. Zaman
2. Mekân (Yer)
3. Ana-Baba (Ailenin Tanıtımı)
4. Çocuksuzluk
5. Çare Arama ve Doğum
6. Ad Verme
7. Eğitim

II. ÂŞIK OLMA EPİZOTU

1. Âşık Olma
2. Saz Çalma ve Şiir Söyleme Kabiliyetini Kazanma

³⁷ Metin Ekici. *Dede Korkut Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, s. 6-7.

3. Sevgiliyi Arama

III. SEVGİLİYİ İSTEME VE ENGELLER EPİZOTU

1. Memleketten Ayrılma

2. Sevgilinin Başkasıyla Evlendirilmek İstenmesi

3. Kahramanın Geri Dönüşü

IV. SONUÇ (DÜĞÜN VEYA ÖLÜM) EPİZOTU

Biz de incelememizi Metin Ekici'nin "Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri" adlı eserinde kullandığı inceleme yöntemini temel alacağız, ama her hikâyeyi kendisi içinde oluşturacağımız epizot yapısı ile inceleyeceğiz.

Motif, yani hikâyenin "en küçük unsurlarının" tespitinde ise, epizotlardaki olayların sırasına ve Stith Thompson'un Motif İndeksine göre numaralarıyla birlikte tespit edeceğiz. Böylelikle hikâyelerin karşılaştırmalı çalışmalara malzeme teşkil etmesi ve kolaylıkla kullanılması sağlanmış olacaktır.

V. Performans Teorisinin Muhtevası ve Kullanılışı

Türk Halk hikâyeleri konusunda gerek ülkemizde ve gerekse yurt dışında bugüne kadar “metin neşri” ve “ilmî inceleme” olarak pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların büyük bir kısmı, halk hikâyelerinin metinlerine yönelik olmuştur. Fakat halk bilimi alanına farklı açılardan bakmak ve onu değerlendirmek de her zaman mümkündür. Halk biliminin yeni yapılan tarif ve tanımları, onun ürünlerinin de incelenmesinde yeni yöntem ve yolların oluşmasına zemin hazırlamıştır.³⁸

Ülkemizde yapılan halk hikâyeleri çalışmalarında büyük ölçüde Fin Ekolünün metodu kullanılmıştır. Fin Ekolü halk edebiyatı türlerinin, özellikle masalların çok eski bir devirde, aynı coğrafyada ortaya çıkmış bir arketipi olduğu ve tarihî-coğrafi araştırmalarla bu ilk şeklin (urform) bulunabileceği görüşünü savunuyordu. Metin merkezli olan bu yaklaşım anlatıcının yaratıcılığını ve dinleyicinin katkısını görmezden geliyor, böylece halk edebiyatı ürününü sosyal çevreden soyutluyordu. Luts Röcrich de “salt metinden hareketle yapılan çalışmaların sardalye konservesini inceleyerek balıkların denizdeki hayatı hakkında bilgi edinmeye çalışmak gibi bir şey olduğu”nu belirterek metin merkezli çalışmaların yetersizliğine dikkat çekmiştir.³⁹

Metin merkezli yaklaşıma ilk ve etkili eleştiri, Rus halk bilimci Mark Azadovski tarafından yapılmıştır. “Rus Masalları” isimli kitabında masalın yaratılmasında, yayılmasında ve değişmesinde anlatıcının rolüne ve anlatıcı ile dinleyici arasındaki karşılıklı etkileşime dikkat çekmiş, böylece “kişisel yaratıcılık” okulunun kurucusu olarak ün yapmıştır.⁴⁰

1960’lı yıllardan sonra Amerikalı halk bilimciler Azadovski’nin tespitine dinleyicinin ve sosyal çevrenin etkisini katarak, “gösterimci” halk bilimi çalışmalarını başlatmışlardır. İlk olarak Richard Dorson’un halk biliminin “Genç Türkleri” olarak gördüğü Alan Dundes, Roger Abrahams, Dan Ben-Amos gibi bir grup halk bilimci, halk bilgisinin sosyal içeriğine yönelik araştırmalar yapmıştır.

³⁸ Metin Ekici. “Halk, Halk Bilimi ve Halk Bilgisi Üzerine Bir Deneme”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* III. Ege Üniversitesi Basımevi. İzmir 1999. s. 183-191.

³⁹ M. Öcal Oğuz. *Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 92.

⁴⁰ Mark Azadovski. *Sibirya’dan Bir Masal Anası*, Çev. İlhan Başgöz, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1992, s. 22-23.

Bunlardan başka dilbilim alanındaki gelişmeler, özellikle F. Saussure'ün görüşleri ile dilbilim, sosyal dilbilim olmaya yönelmiş ve bu durum da halk bilimcileri oldukça etkilemiştir. F. Saussure'e göre dil ile iletişim kurma, sosyal ve psikolojik bir olaydır ve bu sebeple gramer kişinin ait olduğu toplumdan soyutlanarak incelenemez. Daha sonra Roman Jacopson, Noam Chomsky de dilin dans, müzik, hikâye gibi diğer iletişim araçları kadar karmaşık bir sistem olduğunu belirtmişlerdir. Üstelik Chomsky, dile "sözlü gösterim" diyerek, konuşan insanın yaratıcılığını vurgulamıştır. Gösterimci okulun önemli temsilcilerinden biri olan Dan Ben-Amos da halk bilgisini canlı bir sahneleme olarak görür. Afrika'daki "Benin" topluluğunu inceleyen Dan Ben-Amos, üçlü bir araştırma yöntemi geliştirir:

1. Kişisel Boyut (Anlatıcı-İcracı)
2. Sosyal Boyut (Dinleyici-İzleyici)
3. Söz Boyutu⁴¹

Dan Ben-Amos, Antropolog Malinowski ve sosyal dilbilimci olan Dell Hymes'ten etkilenmiştir. Malinowski anlamı belirleyenin konuşmacının yüz ve beden hareketleri ile konuşma sırasında orada bulunan dinleyicilerin davranışlarından oluşan durum içeriği olduğunu belirtir. Malinowski'nin "metin elbette ki son derece önemlidir, ama bağlam olmadan cansız kalır" şeklindeki çıkışı, bu alandaki çalışmalara büyük bir hız kazandırmıştır.⁴²

Bu yaklaşımla birlikte artık halk bilimcilerin yalnız "metin"le (text) değil, onun yanı sıra bağlamla (context) da ilgilenmesi gerektiği anlaşılmıştır. Anlatım esasına dayalı bir halk bilgisi ürünü, halk hikâyesi olabilir, yazı dilinin kurallarına bağlı kalınarak, bağlamı göz önüne alınmadan serbest bir şekilde yazıya aktarılmamalıdır. Yani bir halk bilgisi ürünü, bir başka edebiyat ürünü gibi kabul edilerek sadece metne yönelik olarak ele alınırsa, metni tamamlayan pek çok anlatma unsurlarını metnin dışında bırakmak zorunda kalacaktır. Halbuki bu tür metinler, "asıl olarak, töre ve tabuyu desteklemek, düş kurma yoluyla saldırganlığı rahatlatmak, doğal dünyanın açıklamalarını yapmak, alışlagelen davranışın uygulanması için baskı yapmak gibi

⁴¹ Özkul Çobanoğlu. *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 301.

⁴² M. Öcal Oğuz, age., s. 32-33.

kültür odaklı amaçlarla, hevesli bir dinleyici kitlesine canlı olarak sunulan ezberdeki öyküdür.”⁴³

Gösterimci Teori veya Performans Teorisi, yukarıda bahsettiğimiz yeni anlayışın ışığında ortaya çıkmıştır. Bu yeni kuramın temel kavramı olan “performans” ikili bir anlama sahiptir veya bir başka ifadeyle iki temel unsuru içermektedir. Bunlardan birincisi “halk bilgisi ürününün gerçekleştirilişi veya icrası” bakımından artistik veya sanatsal bir eylem olmasıdır. İkincisi ise, metnin icracısı, formu, dinleyici ile birlikte icranın gerçekleştiği çevredir. Bu ikili yapı performans bakış açısının geliştirilmesinin temel unsurlarıdır. Bu yeni anlayışa göre halk bilgisi, anlatan ve dinleyen arasında geleneksel bir anlatı yoluyla kurulan iletişim biçimi olarak ele alınmakta ve sosyal bir olay olarak canlı icra şeklinde incelenmektedir.⁴⁴

Gösterimci halk bilimciler, halk bilgisini “gösterim, canlı anlatım, eylem metnini canlandırma, tiyatro gibi oynama” olarak görmekte; “metin (text) yerine “olay bütünü” nün incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Sadece metni inceleme, onu durağan ve soyut bir halk bilgisi ürünü olarak kabul etmeye, gösterimci görüşü savunanlar önemli eleştiriler getirmiştir. İlhan Başgöz, bizlere ulaşan tahkiyeli metinlerin “canlı gösterim” niteliklerinin ortadan kalkması konusunda haklı olarak durmaktadır. Çünkü yazıya geçirilen hikâye, icradaki unsurlarından soyutlanarak, kısa, eksik, statik bir hale geliyor. Hikâyecinin ağzından çıkan bütün sözler kağıda aktarılsa bile, anlatımın önemli unsurlarından olan “hikâyeyi icra eden âşığın sesi, sazı, taklit etme kabiliyeti, sesinin tonunu ayarlaması, sesini alçaltıp yükseltmesi, bazen susması, bir zaman konuşmaması gibi hususlar, anlatımı doğrudan etkilemektedir.”⁴⁵

Halk bilimciler olarak, bir metnin “estetik” ve “edebî” niteliklerini araştırdığımız için, metin “edebiyat bilimi”nin sınırları içerisinde kabul edilmelidir. Eğer biz aynı zamanda sözlü anlatımı bir canlı gösterim olarak inceleyeceksek, onun “kültür” boyutunu da düşünmek ve bu boyutu gözler önüne sermek durumundayız.

“Sözlü anlatım” niteliği ön planda olan bir halk bilgisi ürünü olan halk hikâyesini, “canlı gösterim” olarak değerlendirdiğimizde, yukarıda Dan Ben-Amos’un ortaya

⁴³ Richard Dorson. *Günümüz Folklor Kuramları*, Çev. Nermin Ulutaş, İzmir 1984, s. 27.

⁴⁴ Özkul Çobanoğlu. age., s. 265.

⁴⁵ Mark Azadovski. age., s.1-39.

koyduğu üç temel esası da dikkate alarak halk hikâyesinin beş önemli temel üzerinde bina edildiğini söyleyebiliriz. Bunlar; “gelenek”, “anlatıcı”, “dinleyici çevresi”, “metin” ve “müzik” tir. Bu sebeple gelenek çerçevesinde “anlatıcılar” tarafından icra edilen türkölü hikâyelerin ait oldukları bağlam içerisinde değerlendirilmesinin daha doğru olacağı ortaya çıkmaktadır.

1. Hikâyecilik Geleneği

Halk hikâyeleri de diğer halk bilgisi ürünleri gibi belirli bir gelenek içerisinde sunulur. Geleneğin zaman içerisinde kurumlaşması, bu türün belirli bir “şekil ve yapı” kazanmasını ve bu şekilde varlığını sürdürmesini sağlamıştır.

Günümüzde ise bu geleneğin, Türkiye’nin Doğu ve Güney bölgelerinde, Azerbaycan sahasında, kurumlaştığı kabul edilir. Bu gelenek, büyük şehir ve kasabalarda giderek “geleneksellik”, “anlatıcı” ve “dinleyici” özelliklerini kaybetmiş, “mensur” ve “realist” bir kimliğe bürünerek “kitabî”leşmiştir.

2. Anlatıcı

Konumuz halk hikâyesi olunca, bunu anlatan veya icra eden kişinin de hikâyeci veya âşık olarak isimlendirilmesi gerekecektir. “Anlatıcı” olarak tanımlanan âşıkların geniş ve etkileyici bir hayal dünyası vardır. Anlatıcılar müzik aleti eşliğinde türkölü söyleyebilme, taklitler yapabilme, güzel ve etkileyici konuşma gibi yeteneklere sahiptirler. Âşıklık geleneği içerisinde usta-çırak geleneği çerçevesinde yetişirler. Asıl önemli vazifelerinden olan, “gelenek çerçevesinde nakledici” olarak vazife görürler. Bir kısmı da hikâye tasnif edecek kabiliyete sahiptir. Hikâyenin icrası sırasında yaptıkları jestler, mimikler, taklitler önemli bir yer tutar. Bütün bu özellikler hikâye anlatıcısının “temsîl yeteneği”ni ortaya koymaktadır.

Anlatıcı ayrıca, hikâye anlatırken kendi duygu ve düşüncelerini, isteklerini belirtmekten kaçınmaz. Aynı zamanda toplumsal bir çevreye mensup olmaları sebebiyle, dinleyicilerle âşığın icra anındaki “hissiyât” ve “zihniyetleri” birbiriyle uyuşur.⁴⁶ Sahip oldukları bu özellikler sebebiyle âşıkları “icracı” olarak değerlendirebiliriz.

⁴⁶ Pertev Naili Boratav. *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Ankara 1946, s. 33.

3. Dinleyici Çevresi

“Dinleyici”; Performans “İcra” Teorisi merkezli çalışmalarda, âşıkların icrasını etkileyen unsurlardan birisidir. Alman araştırmacı Wehrli, dinleyicisiz bir “geleneksel halk hikâyesi” düşünmenin mümkün olmadığını söylemektedir. “Dinleyici çevresi” anlatılan hikâyeyi önceden bildiği için, nerede ne olacağını, olayların gelişim çizgisini bilmekte; anlatıcının böyle anlatmadığı takdirde olaylara müdahale edebilmektedir. Anlatılan hikâyenin uzunluğu ve kısalığı, anlatıcı ve dinleyiciler arasında kurulacak iletişime bağlı bir husustur.⁴⁷

Gelenek çerçevesinde, âşığın hangi hikâyeyi anlatacağını, dinleyici çevresinden olan ve bu geleneği bilen hatırlı bir kişi yapmaktadır. Âşıklar hikâyelerini icra ederken, dinleyicilerden sessiz bir vaziyette dinlemelerini beklerler. Şayet dinleyiciler arasında konuşanlar olursa, âşıkların anlatma havasının bozulduğunu söylemektedirler. Âşık hikâyeye başladığında, herkes merak ve hayranlıkla dinler; hiç kimse meclisi terk edip gitmez. Âşık icra sırasında kişilere dokundurmalar yapar, jest ve mimiklere başvurur. Sesini anlatımın yerine göre azaltıp yükseltebilir. Dinleyiciler de âşığı teşvik edebilmek için, yüreklendirici sözler söylerler. Bütün bunlar ve âşığın icra esnasında yapmış olduğu espriler, âşık ile dinleyiciler arasındaki iletişimi canlı tutma amacına yöneliktir.

4. Metin

Gelenek içerisinde tespit edilen metnin adı “türkölü hikâye”, “sözlü rivayet/şiiir-vak’a” veya “bozlak” olarak adlandırılmaktadır. Türkölü hikâyeler uzun, diğerleri ise kısa anlatılır.

Metin oluşturulurken geleneksel söz kalıpları, anlatıcının kişisel duygu ve düşünceleri ile dinleyicilerin şahsî duygu ve düşünceleri metinde uygun şekilde belirtilmelidir.

⁴⁷ İlhan Başgöz. *Folklor Yazıları*, Adam Yayınları, İstanbul 1986, s. 38.

5. Müzik

Halk hikâyelerinde “müzik” unsuru türkülerin anlatıcı tarafından icrası sırasında devreye girmektedir. Boratav, hikâyelerde müzik unsurunun önemli olduğunu vurgulamakta ve “melodisiz türkü, hikâye anlatma an’anesinde tasavvur edilemez” demektedir.⁴⁸ Görülüyor ki, müziksiz bir halk hikâyesinin varlığını düşünemeyiz.

Hikâyelerdeki deyişler veya türküler, “ahenk”, “estetik tefekkür” ve “nazım şekli” bakımlarından değerlendirilebilir. Şiirlerde âhengi; armoni, ritim, asonans, vezin, aliterasyon, kafiye ve redif temin eder. Estetik tefekkür ise, ferdî, millî, beşerî, toplumsal nitelikleri olan “hayâl”, “duygu”, “fikir” ve dil sayesinde mevcut olacaktır. Bu bağlamda hikâyedeki türküler ait oldukları bağlam içerisinde anlamlandırılmaya çalışılmalıdır.

Yukarıda Gösterimci Teorinin temel paradigmasını oluşturduktan sonra şimdi incelememizde kullandığımız inceleme unsurlarını açıklayabiliriz. Yukarıda anlattığımız Gösterimci Teorinin beş unsuru incelememizde temel alınmış ve aşağıdaki temel unsurlar da incelemeye dahil edilmiştir.

I. Hikâyelerin Dil ve Anlatım Özellikleri

Halk bilgisi ürünlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan en önemli araç dildir. Halk bilimcilerin araştırması gereken husus, bir halk bilgisi ürününü yaratan/nakleden anlatan/icrâ edenin “dil” denilen aracı nasıl, hangi ölçüler içinde ve ne kadar yetenekle kullandığı meselesidir.⁴⁹

Ferdinand Saussure, dili, dil (la langue) ve söz (la parole) şeklinde ikiye ayırıyor ve “söz”ün kişiden kişiye değiştiğini söyleyerek konuşan kişinin psikolojisine ve üslûbuna dikkat çekiyordu. Bu bağlamda “dil” toplumsal yöne işaret ediyordu. Halk hikâyelerinde de, ferdî üslûptan ziyade, sözlü gelenek içinde uzun bir zamanda teşekkül etmiş bir hikâyecilik geleneği üslûbu vardır. Hikâyelerdeki dil ve anlatım özellikleri beş bölümde incelenmiştir. Bu bölümler ve başlıca özellikleri şu şekildedir:

⁴⁸ Pertev Naili Boratav. age., s.120.

⁴⁹ Muhan Bali. *Halk Edebiyatında Nesir*, Erzurum 1982, s. 2.

a. Anlatım Tarzı ve Bakış Açısı

Türk halk hikâyelerinde en belirgin ve birinci plandaki anlatım tarzı tahkiyeli anlatım tarzıdır. Hikâyelerdeki olayların anlatımında kullanılan tahkiyeli anlatım tarzı, Oğuz Kağan Destanı'ndan başlayarak, Dede Korkut Hikâyelerine ve halk hikâyelerine kadar devam eden dönemde, Türk anlatı geleneğinde hakim olmuştur.⁵⁰

Hikâyelerdeki diğer bir anlatım tarzı da diyaloglu ve soru-cevap şeklindeki konuşmalı anlatım tarzıdır. Bu anlatım tarzı ile anlatıcı, kahramanın dinleyicinin karşısına çıkmasını sağlar. Ayrıca, hikâyelerdeki manzum parçalar da diyaloglu anlatım tarzı olarak değerlendirilebilir.

Hikâyelerde kullanılan son anlatım tarzı da tasvir ve tahlillerdir, ancak bunlar romanlardaki kadar yoğun bir şekilde bulunmaz. Fakat hikâyeci anlatma olayını canlı bir gösterimle gerçekleştirdiği için, bu eksiklik böylelikle giderilmiştir.

“Olayların, zaman ve mekanın, şahıs kadrosunun kim tarafından görülüp idrak edildiği”⁵¹ sorularının cevabı olan “bakış açısı” olarak hikâyelerde en fazla hâkim bakış açısı kullanılmıştır. Anlatıcı bu bakış açısında hikâyedeki itibarî dünyaya ait her şeyi bilir, görür ve duyar. Anlatımda kullandığı üçüncü teklik şahıs ekli yapılar da bunun açık bir göstergesidir.⁵²

b. Benzetmeler

Benzetmeler anlatımı somutlaştırmaya ve dinleyicilere kavramları daha etkili bir şekilde aktarmaya yarar. Hikâyelerimizdeki benzetmelerin çoğu, yaşanan hayat sebebiyle tabiattan alınma hayvan, eşya ve bitkilerle ilgilidir.

c. Formel Unsurlar

“Formel unsurlar”⁵³ veya “söz kalıpları”⁵⁴ ile ifade edilen terimlerle tahkiyeli bir halk bilgisi ürünündeki özel görev ve şekillere sahip olan ifadeler kastedilmektedir. Hikâyecilik geleneğinde hikâye anlatıcısının başarısı bu söz kalıplarını ne kadar başarılı

⁵⁰ Mehmet Kaplan. *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul 1979, s. 40.

⁵¹ Şerif Aktaş. *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara 1984, s. 73-74.

⁵² İsmail Görkem. *Halk Hikâyesi Araştırmaları Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000. s. 128-130.

⁵³ Saim Sakaoğlu. “*Formel Kavramı ve Türk Masallarında Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller*”, *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara 1974, s. 148-154.

⁵⁴ İlhan Başgöz. *Folklor Yazıları*, Adam Yayınları, İstanbul 1986, s. 56.

kullandığı ile yakından ilgilidir. Biz de hikâyelerde kullanılan formel unsurları üç bölüme ayırarak inceledik:

1. Giriş formelleri
2. Geçiş formelleri
3. Bitiş formelleri⁵⁵

d. Ara Sözlər

Standart halk bilimi sözlükleri arasözü “ana temadan sapan bir pasaj” veya “ana konudan ayrılma veya ana konudan uzaklaşma” diye tarif ederler. “Anlatıcı icra sırasında, toplum ve kendi sanat anlayışı tarafından belirlenen sosyal bir rol oynar ve aracı konumundadır. Ancak hikâye anlatıcısı hikâyedeki maceraların bir kısmını ne kadar yaşarsa yaşasın, hâlâ hikâye anlatıcısıdır, kendini kendinden koparamaz. Dolayısıyla hikâyelerde şahsî değerlendirmeleri sıkça kullanır.”⁵⁶

e. Deyimler ve Atasözleri

Deyimler ve atasözleri bir milletin dünya görüşünü, hayat görüşünü, hayat tarzını, çevre şartlarını, geleneklerini, düşünme tarzını ifade eden, hikmetli ve didaktik söz şekilleridir. Âşıklar hikâyelerinde duygu ve düşüncelerini anlatmada, zıtlıklara ve yanlışlıklara dikkat çekmede sözlü geleneğin ürünü olan deyim ve atasözlerine başvururlar.

f. Mizahî Unsurlar

Hikâyenin icrası sırasında dinleyicilerin gülme ve zeka yönüne işaret ederek, sözün şekli ve içeriği ile ilgili kısımlarıyla dinleyicilerin eğlenmesini sağlayan mizahî unsurlar hikâyelerde yer alır. Bunlar hikâyelerde, duruma ve söze bağlı olarak değişmektedir. Âşıklar ses taklidi, benzetme, tasvir, nükteli söz, vb. gibi yollarla dinleyicilerin gülüp eğlenmesini sağlamaktadır.

⁵⁵ Saim Saklaoğlu. “Formel Kavramı ve Türk Masallarında Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller”. I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri. Ankara 1974, s. 148-154.

⁵⁶ İlhan Başgöz. “Sözlü Anlatımlarda Ara Söz Türk Hikâye Anlatıcılarının Şahsî Değerlendirmelerine Ait Bir Durum Değerlendirmesi”. Çev. Metin Ekici. Millî Folklor. Cilt 7. S: 50. Yaz 2001. s. 87-88.

III. Canlandırmaya Dayalı Gösteri Sanatı Özellikleri ve Dinleyici Çevresi

Halk bilgisinin diğer türleri gibi, anlatım esasına dayanan türler üzerine yapılacak araştırmalarda, son yıllarda yeni açılımlar kaydedilmiştir. Günümüz halk bilimi anlayışında, halk bilgisi ürünlerinin sadece bir metin olarak incelenmesi eleştirilerek, onun hem metin, hem de canlı gösterim olarak incelenmesinin gerekliliği ortaya konmuştur. Böylece folklor, Azodovski'nin tabiriyle "cansız bir kadavra" olmaktan kurtarılmış olmaktadır.

Gösterimci Teori, yukarıda belirttiğimiz gibi, bir metni anlayabilmek için, metnin doğal ortamında izlenmesi gerektiğini savunur. Doğal ortam Dan Ben-Amos'un üçlü modelindeki "kişisel boyutu" büyük ölçüde etkilemektedir. Hikâye anlatıcısının da canlı icra özellikleri, kişisel boyutun tahlili neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Hikâyecinin sesi, sazi, sazi kullanış şekli, kişileri taklit etmesi, sesini metne bağlı olarak alçaltıp yükseltmesi, anlatım unsurlarının temelini teşkil eder. Âşığın susması, bir zaman konuşmaması bile anlatımı doğrudan etkilemektedir. Hikâyecinin vücut hareketleri, yavaş veya hızlı dolanması, oturması, jest ve mimikleri icrayı etkileyen diğer unsurlardır. Aslında hikâyeci, icra yoluyla hikâyeyi canlı bir hale getiren bir sanatçıdır. Bu canlandırma sırasında, hikâyecinin diğer insanlarla ilişkilerinin anlatılması ve karşılaştığı olaylara gösterdiği tepkilerin aktarılması esastır. Âşıklar bu canlandırma işini daha çok konuşma dilinin imkanlarını zorlayarak ve beden dilinin vasıtalarını kullanarak gerçekleştirmektedir.

Halk bilgisi ürünlerinde sosyal çevre veya bağlamın (context) önemine de son yıllarda yapılan araştırmalarla dikkat çekilmiştir.⁵⁷ Bu durum bilhassa icraya dayalı folklor ürünleri için geçerlidir. Dinleyicisiz bir halk hikâyesi düşünmek imkansız gibidir. Dinleyiciler anlatılan hikâyeye önceden aşina olduğu için olayların gelişimini bilmekte ve olay örgüsünde bir aksama olduğu vakit anlatıcıyı uyarabilmektedirler. Hikâyelerin uzunluğu veya kısalığı anlatıcıya ve bilhassa dinleyicilere bağlıdır.

⁵⁷ Metin Ekici. "Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Kontekst) İlişkisinin Önemi". Millî Folklor. C.5. S: 39. Ankara: 1998, s. 25-34.

Dinleyicilerin amacı eğlenmek ve hoşça vakit geçirmek olduğu için her zaman usta bir anlatıcıyı karşılarında görmek isterler.⁵⁸

⁵⁸ Sevgöl Karasubaşı. "Alman Edebiyatında Halk Hikâyesi". *Millî Folklor*. C. IV, S: 24. Güz 1995, s. 43-46.

I. BÖLÜM

ÂŞIK NEVRUZ ALİ ÇİÇEK HAYATI ve HİKÂYESİ

I. 1. Hayatı ve Hikâye Repertuarı

Âşık Nevruz Ali Çiçek 7 Temmuz 1995 yılında Kars'ın Arpaçay İlçesi'nin Çetindurak Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Âşığımızın babası Aydın Çiçek, çiftçilik yaparak ailesinin geçimini sağlamıştır ve annesi ise ev hanımıdır. Âşık Nevruz Ali Çiçek'in babası, iki hanımla evli olup, maddî imkansızlıklar sebebiyle ağalıktan çobanlığa kadar düşen bir kişidir. Âşık Nevruz Ali Çiçek, babasını 29 Nisan 1997 yılında kaybetmiştir. Âşığımız, babasının ağzından, ona olan derin duygularını, mezar taşına şu şekilde aktarmıştır:

Bir zamanlar bir tüccardım

Alıp satan örnek sana

Çok çalıştım ne getirdim

Burada yatan örnek sana

Toprak oldum bir adıma

Kimse yetmez feryadıma

Benim sözüm evladıma

Senin atan örnek sana

Beş oğlum var biri ozan

Doğru çalış helâl kazan

Her canlıda budur düzen

Bu kabristan örnek sana

Âşık Nevruz Ali Çiçek'in ataları, Gürcistan'ın Borçalı İlçesi'ne bağlı Fahralı Köyü'ndendir. Şair Nebi'nin yaşadığı köyle aynı yerden gelen âşığımız, bu şairle aynı soydan geldiğini de söylemiştir. Âşığımızın ataları buradan Kars'a göç etmiştir. Ayrıca

Âşık Nevruz Ali Çiçek, atalarının Karakalpak koluna da bağlı olduğunu da bize söylemiştir.

Âşık Nevruz Ali Çiçek, eğitimini Çetindurak Köyü'nde ilkokulu bitirerek tamamlamıştır. Âşığımız ilkokul mezunu olup, eğitimine devam edememiştir.

Nevruz Ali'nin ilk eşi Birsen Hanım'dır. Âşığımızın bu evlilikten biri erkek, ikisi de kız olmak üzere, üç çocuğu olmuştur. İkinci evliliğini, İzmir'de tanıştığı Şükran Hanım'la yapan âşığımız, bu eşinden de bir erkek çocuk sahibi olmuştur.

Âşık Nevruz Ali Çiçek'e âşıklığa başlama sebebini sorduğumuzda bize şu yanıtı vermiştir: "Babam aşırı zenginlikten, çoban olacak kadar fakirliğe düşünce, babam ile birlikte, 1970 yılında, İzmir'e göç ettik. Aslında, bir de köyümde "Serin" isimli sevdiğim bir kız vardı. Memleket hasreti, sevdiğimin hasreti beni derinden etkiledi. Ben de bundan sonra, çalıp söylemeye başladım. Âşıklar divanına girdim." Âşığımız, bu yıldan itibaren saz çalıp şiir söylemeye başlamış, 1975 yılından itibaren de, İzmir'de halk arasında türkü söyleyip, hikâye anlatmaya başlamıştır. Âşık Nevruz Ali Çiçek'in sevgilisi Serin'e yazdığı ilk şiiri şöyledir:

Senin aşkın hayatımı zehretti
O sendeki tatlı dil Serin Serin
Sen Arpaçay'da ben Bayraklı'da
Haberin getirir yel Serin Serin

Ben bir fidandım bağban olmadın
Sızlayan yarama derman olmadın
Benim bu gönlüme sultan olmadın
Oldun bir kötüye kul Serin Serin

Yediğim içtiğim haram eyledin
Hasretinle beni verem eyledin
Ben Nevruz Ali'yi Kerem eyledin

Dağlar vermez gelen yol Serin Serin

Yukarıdaki şiirde görüldüğü üzere, Âşık Nevruz Ali Çiçek, “Nevruz Ali” mahlasını kullanmaktadır. Kendisine bu mahlası nasıl ve neden aldığı sorulduğunda bize şu yanıtı vermiştir: “Memlekette ve İzmir’de, herkes tarafından ismim çok sevilirdi. Bir de Nevruz sözcüğü tüm Türk Dünyası’nı kucaklaması, kardeşliğin, millî birlik ve beraberliğin sembolü olması sebebiyle, mahlasım olarak ‘Nevruz Ali’yi seçtim.”

Âşık Nevruz Ali Çiçek, Kars ve Doğu illerimizde pek çok âşıktan etkilenmiştir. Âşığımızın esinlendiği âşıklar arasında, Âşık Şenlik, Âşık Elesker, Âşık Sümmanî, Âşık Hasta Hasani, Âşık Dikmetaşlı Dede Kasım, Âşık Abbas, Âşık Reyhanî, Âşık İlhami Demir’i sayabiliriz.

Ali Çiçek, 70’e yakına makam bilmektedir. Bildiği makamlardan bazıları şunlardır:

1. Mereke Dîvânı	11. Bala Memmet Makamı
2. Terekeme Dîvânı	12. Gürcistan Güzellemesi
3. Osmanlı Dîvânı	13. Gökçe Güzellemesi
4. Sümmanî Dîvânı	14. Çıldır Güzellemesi
5. Tecnis Makamı	15. Meşdî Rüstem Makamı
6. Hoşdamak Makamı	16. Sümmanî Makamı
7. Yanık Kerem Makamı	17. Atüstü Makamı
8. Kahramanî Makamı	18. Köroğlu Makamı
9. Zarıncı Makamı	19. Hüseyinî Makamı
10. Koçak Nebi Makamı	20. Emrah Makamı

Âşık Nevruz Ali Çiçek, 2000 yılında, İzmir’de Halk Âşıkları Kültür ve Dayanışma Derneği’ni kurmuştur. Fakat maddî imkansızlıklar sebebiyle, bu dernek kapatılmıştır. Âşık Nevruz Ali Çiçek halen, İzmir Halk Ozanları ve Âşıklar Derneği’nin üyesidir.

Âşığımızı en çok etkileyen olaylar Afganistan’da, Doğu Türkistan’da, Bosna-Hersek’te, Azerbaycan’da insanlara yapılan zulümler olmuştur. Âşık Nevruz Ali Çiçek bu zulümlerle ilgili “destan” şeklinde çeşitli şiirler yazmıştır.

Âşık Nevruz Ali'nin hayatında ulaşmak istediği pek çok hedef vardır. Bunlardan en önemlisi Türk dilini, Türk kültürünü, Türk tarihini, Avrupa devletlerine, Türk-İslam devletlerine tanıtabilmek, bir nevi kültür elçisi olmaktır. Ayrıca bunun yanında, üniversitelerdeki gençlere Türk milliyetçiliği, Türk kültürü konusunda bilgi aktaran bir kişi olmak istediğini, bize söylemiştir. Âşık Nevruz Ali Çiçek'in kazandığı unvan ve nişanlar şunlardır:

Konya Âşıklar Bayramı'nda "Başarı Belgesi" (27 Ekim- 4 Kasım 1982)

Konya Âşıklar Bayramı'nda "Üstün Başarı Belgesi" (1985)

İzmir Halk Ozanları ve Âşıkları Derneği tarafından düzenlenen programda "Atışma" dalında "Üstün Başarı Belgesi" (20 Aralık 1987)

İzmir Halk Ozanları ve Âşıkları Derneği tarafından düzenlenen programda "Atışma" dalında "Üstün Başarı Belgesi" (21 Mart 1989)

T.C. Kültür Bakanlığı Âşık Veysel'i Anma Gecesi "Başarı Belgesi" (23 Mart 2001)

İzmir Ozanlar ve Âşıklar Derneği Şiir Yarışması'nda "Taşlama" dalında "Altın Madalya" (25 Temmuz 2002)

Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Âşıklar Etkinliği'nde, "Katılım ve Başarı Belgesi" (3 Mayıs 2002)

T.C. Kültür Bakanlığı İl Halk Kültür Müdürlüğü tarafından düzenlenen organizasyonda "Güzelleme" dalında "Birincilik Belgesi".

Âşık Nevruz Ali Çiçek'in hikâye repertuarı, şu hikâyelerden oluşmaktadır:

1. Şeyh-ı Senân Hikâyesi
2. Ahmet ile Hidâyet Hikâyesi
3. Hüseyin ile Senem Hikâyesi
4. Köroğlu'nun Âşık Cünûn ve Turna Teli kolu.
5. Hüseyin Bey ile Şahin Bey Hikâyesi
6. Âşık Kerem ile Aslı Hikâyesi

Âşık Nevruz Ali Çiçek'ten "Hüseyin ile Senem", "Ahmet ile Hidayet" ve "Şeyh-ı Senân" hikayelerini derlemek mümkün olmuştur.

I. 2. Hikâyelerin Tahlili

I. 2. 1. Hüseyin ile Senem Hikâyesi

I. 2. 1. 1. Epizot Yapısı

Hüseyin ile Senem Hikâyesi'nin epizot yapısı aşağıdaki gibidir:

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanların Ailelerinin Tanıtımı
2. Çocuksuzluk
3. Çare Arama

II. ÂŞIK OLMA EPİZODU

III. DÜĞÜN EPİZODU

IV. SEVGİLİYİ İSTEME VE ENGELLER EPİZODU

1. Memleketten Ayrılma
2. Sevgilinin Başkalarıyla Evlendirilmek İstenmesi
3. Kahramanın Geri Dönüşü

IV. SONUÇ EPİZODU

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanların Ailelerinin Tanıtımı

Halk hikâyelerinde birinci kısımda verilen epizot, kahramanlarının ailelerinin tanıtılmasıdır. Hikâyelerde genellikle sadece baba, çeşitli özellikleri ile verilip, anne bazen onun etrafında çok silik, bazen de pek çok yönüyle tanıtılmaktadır. Bu tanıtımda annenin ikinci planda yer alması hem hikâyelerin yapısıyla hem de Türk aile tipiyle ilgili olmalıdır.¹

Anlatıcı hikâyeyi anlatırken ailenin tanıtımını yapmadan, doğrudan hikâyeyi anlatmaya başlamaktadır. Ancak olaylar geliştikçe, Hüseyin'in babasının Ali İzzet Bey, Senem'in de babasının İbrahim Bey olduğu anlaşılmaktadır. Bu da ailelerin zengin ve varlıklı aileler olduğunu göstermektedir.

¹ Metin Ekici. age., s. 13.

2. ocuksuzluk

Halk hikâyelerinin çoğunda, ailelerin tanıtılmasından yer alan ikinci önemli epizot ise ailenin mutsuzluk sebebi olan çocuksuzluk epizodudur. ocuksuzluk pek çok hikâyenin temel taşlarından birini teşkil eder. Çünkü, bu epizot kendisinden sonraki pek çok epizodun ortaya çıkmasını sağlamaktadır. ocuksuzluk kahramanın ailesine bir sıkıntı ve mutsuzluk vermektedir.

Hüseyin ile Senem hikâyesinde çocuksuzluk motifi vardır, fakat hikâyede yer alan çocuksuzluk epizodu, Hüseyin ile Senem'e, önceden âşık olan üç beş delikanlı tarafından yapılan büyüden kaynaklanmaktadır.

3. are Arama

Bu epizot, şekil ve sonuçlarının çeşitliliği ve zenginliği sebebiyle halk hikâyelerine ayrı bir renk kazandırmaktadır. are arama epizodu, derlediğimiz hikâyelerde, ocuk sahibi olamayan beylerin, dinî hüviyete sahip Hızır, Pîr, vb. gibi şahısları arayıp bunlarla tesadüfen karşılaştıktan sonra, çare arayan kişiye yol göstermesi veya verdiği büyüdü nesne sayesinde gerçekleşmektedir.

ocuksuzluk bir büyüden kaynaklandığı için, kahramanlar ocuksuzluğa çare aramazlar. Zaten hikâyenin sonunda, büyü bozulur ve kahramanların hikâyede çocuklarının olup olmadığı anlaşılmadan, hikâye sona erer.

II. ÂŞIK OLMA EPİZODU

Türk halk hikâyelerinin ikinci ana bölümünü âşık olma oluşturur. Halk hikâyelerinde kahramanlar genellikle dört şekilde âşık olurlar: 1. Bâde içerek; 2. Aynı evde büyüyen kahramanlar kardeş olmadıklarını öğrenince; 3. Resme bakarak âşık olma; 4. İlk görüşte aşık olma.

Ali İzzet Bey, oğlu Hüseyin'in evlilik çağına geldiğini söyler ve hanımına oğlunun gönlünde biri olup olmadığını sordurmak için, Hüseyin'in yanına gönderir. Annesi Hüseyin'e sevdiği bir kız olup olmadığını sorar. Hüseyin de, babasına yedi yıl hizmetkârlık yapmış, İbrahim Bey'in kızı Senem'e âşık olduğunu annesine söyler. Hikâyede sevgililerin önceden nasıl âşık oldukları konusunda bilgi verilmemektedir.

III. DÜĞÜN

Ali İzzet Bey İbrahim Bey'den kızını ister. İbrahim Bey ilk önce maddî imkanları çok dar olduğu için kızını vermek istemez; ama Ali İzzet Bey bütün maddî imkanları kendisinin sağlayacağını söyleyince, İbrahim Bey bunu kabul eder. Bir ay içerisinde hazırlıklar yapılır ve Senem, köyünden beş yüz atlı ile alınır ve Ali İzzet Bey'in köyüne getirilir.

IV. SEVGİLİYİ İSTEME VE ENGELLER EPİZODU

Türk halk hikâyelerinde birbirine kavuşmak isteyen veya sevgilisini isteyen kahramanların kavuşup, evlenmelerini geciktiren veya tamamen kavuşmayı ortadan kaldıran birbirine bağlı veya ayrı bir çok entrika vardır. Bunların hepsine birden “engeller” diyoruz.²

1. Memleketten Ayrılma

Bazı halk hikâyelerinde gurbete çıkma şeklinde gördüğümüz engeller epizodundan biri olan memleketten ayrılma, erkek kahramanın sevgilisinden ayrılma esasına dayanır.

Senem kayınpederi Ali İzzet Bey ile çocuk sahibi olamadıkları konusunda konuşur. Kusurunun Hüseyin'den kaynaklandığını bir şiirle ifade eder. Bu diyaloglar yaşanırken, Hüseyin bütün bu konuşulanları duyarak Senem'e kızar ve artık ondan kendisine yâr olmayacağını düşünerek memleketinden ayrılır. Hüseyin memleketinden ayrılıp diyar-ı gurbete gider.

Hüseyin gurbette iken, bir gün bir arkadaşı ile karşılaşır. Bu kişi Ali İzzet Bey'in Hüseyin'e mektup gönderdiği kişidir. Aralarında geçen bir tartışmadan dolayı, bu kişi Hüseyin'in yuvasının bozulmasını istemektedir. Bunun için, Ali İzzet Bey'e, “Oğlun diyar-ı gurbette öldü” diye bir mektup yazar.

2. Sevgilinin Başkalarıyla Evlendirilmek İstenmesi

Türk Halk hikâyelerinde sıkça karşılaşılan engellerden birisi de sevgilinin başkalarıyla evlendirilmek istenmesidir. Aşkta rakip, bazı hikâyelerde doğrudan kadın kahramanla evlenmek isteyen ve bu isteği doğrudan belirten birisi olduğu gibi, bazen de erkek veya kadın kahramanın bir arkadaşı veya tanıdığı bir kişidir.

² Metin Ekici. age., s. 26.

Hüseyin ile Senem hikâyesinde bu epizot, farklı bir şekilde oluşturulmuştur. Bu hikâyede, Ali İzzet Bey, oğlunun ölüm haberini aldıktan sonra, Senem'i dostu olan Kahraman Ağa'ya vermek ister. Bu hikâyedeki rekabet fikri, Türk halk hikâyelerinde çok sık olarak görmediğimiz bir şekilde, farklı bir yolla oluşturulmuştur.

3. Kahramanın Geri Dönüşü

Halk hikâyelerinde kahramanın geri dönüşü, engeller epizodunun son halkasını meydana getirir. Halk hikâyelerinin hepsinde bu kısmın bulunması gibi bir şey söz konusu değildir, ama genellikle derlediğimiz hikâyelerin çoğunda bu epizot yer almaktadır.

Arkadaşı, hile ile mektup yazdığını ve pişman olduğunu Hüseyin'e anlatır. Hüseyin arkadaşı ile barıştıktan sonra, çalıştığı handan ayrılarak memleketine doğru yola koyulur. Hüseyin, Süsem Yaylalarında bir çeşmenin başında uyurken, rüyâ âleminde bir dervişin yardımıyla, Diyarbakır'a doğru gider. Yolda düğün alayını fark eden Hüseyin, sevgilisine türkülerle derdini anlatır. Kahraman Ağa durumu fark eder. Hüseyin'in ölmediği anlaşılınca düğün alayı tekrar Diyarbakır'a döner.

V. SONUÇ EPİZODU

Türk halk hikâyelerinin son halkasını sonuç epizodu adını verdiğimiz, kahramanlarının akıbetinin anlatıldığı kısım meydana getirir. Hikâyelerin sonuç epizodu bazen çok kısa, bazen de çok uzun olabilir. Hikâyeler mutlu sonla veya ölümle biter. Derlediğimiz hikâyelerinin hepsi mutlu bir sonla bitmektedir.

Hüseyin sevgilisi Senem'in düğün alayını yolda durdurarak kendisini tanıtır ve o esnada sevgililer birlikte konuşurlar. Âşıklar, bu şekilde birbirine tekrar kavuşur. Hüseyin, babasının kör olan gözlerini Pîr Baba'nın yardımıyla açar. Hüseyin'in kardeşi Fatma da Kahraman Ağa'nın oğluna verilir. Hikâye mutlu bir sonla biter.

I. 2. 1. 2. Motif Yapısı

Hüseyin ile Seriem Hikâyesi'nin motif yapısı şu şekildedir:

(T)V56.	Namaz
D1286.	Sihirli nal
H11.1.	Baştan geçeni hikâye etme
H12.	Türkü söyleyerek tanıma
H148.	İsteğin şiirle ifade edilmesi
H80.	İşaretle tanıma
J34.3	Gurbete çıkma
K 2110.	İftiralar
K1910.	Hileler ve sahtekârlıklar
L111.1.	Gurbete gidiş ve dönüş
M100.	Yeminler ve antlar
N.825.1.	Çocuk sahibi olamayan kahramanlar
N825.	Yardımcı yaşlı adam
N848.0.1.	Yardımcı kutsal adam
P233.	Baba ve oğlu
T10.	Âşık olma
T102.	Kahramanın geri dönüp sevgiliyle buluşması
T135.	Düğün merasimi
T75.3.	Karşılık görmeyen sevginin şiirle ifade edilmesi
T92.	Aşkta rakip
Z71.5.	Formulistik sayı : 7 (Yedi yıl)

I. 2. 1. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu

Bilindiği üzere, hikâyeleri anlatan âşıklar gibi, onları dinleyen dinleyiciler de anlatılan olayları gerçekten yaşanmış maceralar olarak kabul etmektedirler. Bu anlayışın üslûba yansımaları ise, olayların belirli bir zamana ve mekana oturtulması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Tahkiyeli anlatım türlerinde dört farklı zaman kavramı vardır. Birincisi “itibarî vak’anın meydana geldiği müddet”, ikincisi “eserdeki anlatıcının onu öğrenme ve anlatması için geçen süre”, üçüncüsü “eserin yazılma zamanı”, dördüncüsü ise “okuyucunun edebî eseri okuma zamanı”dır.

İnceleyeceğimiz hikâyeler sözlü gelenekte bir canlı gösterim vasıtasıyla anlatıldıkları / icra edildikleri için, hikâyelerin okuma ve yazma zamanını düşünmek zordur. Bunun için hikâyelerde “anlatma zamanı” ile “dinleme zamanı”nı düşünmek doğru olacaktır. Bu iki zaman aynı anda meydana gelmektedir.

Hikâyelerde genellikle “gün, vakit, zaman” gibi kelimelerle ifade edilen “ezelden ebede geçmiş zaman” kullanılır. Bu zamanda olaylar, geçmişle bağlantılıdır, ama geçmişle ne zaman bağlantılı olduğu belli değildir. Bu zaman genellikle hikâyelerin başında kullanılır.

Hikâyelerde sıkça kullanılan zamanlardan biri de geçmiş zaman eki ve ifadelerinden faydalanılarak gösterilen geçmiş zamandır. “Evvel, geçmiş, kadim, çok eski, ezel önce vb.” gibi, zamanı niteleyen sıfat ve zarflarla belirsiz, itibarî geçmiş zaman ifade edilir. Ayrıca masallarda da karşımıza çıkan “var, yok” kelimelerinin vasıtasıyla, kullanılan hayalî zaman da bu kategoride değerlendirilebilir.

Halk hikâyelerinde olaylar belirli bir zamana bağlandıktan sonra, bilinen veya az çok hayal edilebilen bir mekan ifade edilmesiyle mekana bağlanması söz konusudur. Dede Korkut hikâyelerinde ve ondan sonra teşekkül eden halk hikâyelerinde, tahkiyeli anlatımın bir özelliği olarak, olayların belirli bir mekana oturtulması düşüncesinin olduğunu görmekteyiz. Halk hikâyelerinde mekanlar hayalî ve gerçek olmak üzere ikiye ayrılabilir.

Hüseyin ile Senem hikâyesinin girişinde hikâyenin zamanı ile ilgili bir bilgi verilmemektedir. Hikâyeci, hikâyenin “kendisinden önce anlatılanlara göre Diyarbakır’da yaşanmış” olduğunu söylemektedir. Buradan hareketle, hikâyenin sahip olduğu mekanın gerçek bir mekan olduğu ve geniş bir mekana sahip olduğu görülür. Bu mekan aynı zamanda konvansiyonel (geleneksel) bir mekandır.

Hikâyeci, hikâyenin Diyarbakır’da yaşandığını söyleyerek gerçek bir mekanı göstermektedir. Hüseyin’in gurbete çıktığı belirtilmekte, fakat bu yerin neresi olduğu bilinmemektedir. Ayrıca bu hikâyede Hüseyin’in memleketine dönüşü esnasında, “Diyarbakır’a yaklaştı, Süsem Yaylalarına geldi” diyerek gerçek mekanlara işaret etmektedir.

Hüseyin ile Senem hikâyesinin şahıs kadrosu şöyledir:

Ali İzzet Bey	: Hüseyin’in babası
Hüseyin	: Erkek kahraman
Senem	: Kadın kahraman
İbrahim Bey	: Senem’in babası
Fatma	: Hüseyin’in kardeşi
Kahraman Ağa	: Ali İzzet Bey’in yakın bir dostu
Pîr Baba	: Yaşlı, bilge kişi.
Hancı	: Ali İzzet Bey’in eski hizmetçisi
Hüseyin’in arkadaşı	: Erkek kahramanın bir arkadaşı
Yengeler	: Kadın kahramanın yengeleri

I. 2. 1. 4. Hikâyedeki Türküler/Şiirler

Hüseyin ile Senem hikâyesinin ilk üç epizodunda türkü/şiir yer almamaktadır.

IV. Epizoda Bağlı Şiirler

Ali İzzet Bey, kızı ile neden çocukları olmadığı konusunda konuşurlar ve birbirlerine şiirle seslenirler. Şiirler **aaab** kafiyeli olarak 4+4=8 duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir.

V. Epizoda Bağlı Şiirler

Hüseyin, Kahraman Ağa'ya durumu anlatan bir şiir söyler. 5 dördlükten meydana gelen şiir, $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. Koşma tarzında olan bu şiirin ilk dördlüğünün kafiyesi **abab**, diğerleri **cccb**, ... şeklindedir.

VI. Epizoda Bağlı Şiirler

Hüseyin, kederlenip bir gün bir şiir söyler. Üç dördlükten oluşan şiir, $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. Koşma tarzında olan bu şiirin ilk dördlüğünün kafiyesi **abab**, diğerleri **cccb**, ... şeklindedir.

Hüseyin, yolda dolaşırken kara giysili bir kız ile karşılıklı şiir söyler. Koşma tarzındaki bu şiir, toplam altı dördlükten oluşur, $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir, ve ilk iki dördlük **abab**, diğerleri **cccd**, ... şeklindedir.

VII. Epizoda Bağlı Şiirler

Hüseyin, babası ile karşılaşınca kendini ona kendini tanıtmak için üç dördlükten oluşan bir şiir söyler. Koşma tarzında, $6+5=11$ duraklı hece ölçüsüyle oluşturulan bu şiirin ilk dördlüğünün kafiyesi **abab**; diğerleri **cccd**, ... şeklindedir.

I. 2. 2. Ahmet ile Hidâyet Hikâyesi

I. 2. 2. 1. Epizot Yapısı

Ahmet ile Hidâyet Hikâyesi'nin epizot yapısı aşağıdaki gibidir:

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanların Ailelerinin Tanıtımı
2. Çocuksuzluk
3. Çare Arama
4. Kahramanların Doğumu ve Ad Verilmesi

II. ÂŞIK OLMA EPİZODU

1. Âşık Olma
2. Saz Çalma ve Şiir Söyleme Kabiliyeti
3. Sevgiliyi Arama

III. SEVGİLİYE KAVUŞMA EPİZODU

IV. SONUÇ EPİZODU

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanın Ailelerinin Tanıtımı

Hikâyede kahramanların aileleri kısaca tanıtılmaktadır. Ahmet'in babasının Haydar Yüzbaşı, annesinin ise Emine Hanım olduğu söylenmektedir. Ahmet Bey'in babası bir askerdir. Kars'ın Arpaçay ilçesinde yaşamaktadır. Aynı şekilde, Hidayet'in babası, bir Türk kahramanı olan Mehmet Çavuş da bir askerdir. Haydar Yüzbaşı ile Kore'de tanışıp dost olmuşlardır.

2. Çocuksuzluk

Haydar Yüzbaşı ile Emine Hanım yedi yıllık evlilikleri boyunca çocuk sahibi olamazlar.

3. Çare Arama

Haydar Yüzbaşı ile Emine Hanım, çocuklarının olmamasına üzülmektedir. Günlerden bir gün, Haydar Yüzbaşı Erzincan'a göreve gönderilir. Yolda yaşlıca bir amcayla karşılaşır ve Haydar Yüzbaşı onunla sohbet ederken yedi yıldır çocuğu

olmadığını söyler. İlyas Amca isimli bu şahıs, Haydar Yüzbaşı'ya bir elma çıkartıp verir ve elmayı ikiye bölerek karısı ile yemesini söyler. Daha sonra “sizin mutlaka bir çocuğunuz olacak. Kız olursa adını ‘Mercan’, oğlan olursa adını ‘Ahmet’ koyun” diyerek gözden kaybolur.

4. Kahramanların Doğumu ve Ad Verilmesi

Yaşlı İlyas Amca'nın dediklerini aynen uygulayan Haydar Yüzbaşı ve eşi Emine Hanım'ın, bir oğlan çocukları dünyaya gelir. İlyas Amca'nın dileğine uygun olarak, çocuğun ismini “Ahmet” koyarlar.

II. ÂŞIK OLMA EPİZODU

1. Âşık Olma

Ahmet ile Hidâyet hikâyesinde, âşık olma epizodu rüyâda gerçekleşir. Ahmet Bey yirmi yaşlarına geldiği zaman, bir gece rüyâsında bir pîr, Ahmet Bey'e seslenir. Pîr, ona; “Şu iki parmağının arasına bak! Bir şehir göreceksin” der. Ahmet Bey pîrin iki parmağı arasına bakar ve mavi sularla süslenmiş, etrafına surlar çekilmiş bir yerde, bir kız görür. Kaşları yarım ay şeklini almış, saçları dal gerdan dökülmüş, dudakları lale, yanakları piyâle gibi bir kızdır. Pîr, Ahmet Bey'e: “O kızın ismi Hidayet'tir. O senin mâşukandır. Ara, bul onu!” diyerek gözden kaybolur. Ahmet rüyânın ardından, kendinden geçer ve kırk gün boyunca ağzından köpükler gelir. Etrafindakiler onun bâde içtiğine kanaat getirir. Bu arada aynı şekilde, Hidâyet Hanım da rüyâsında Ahmet Bey'i görür ve ona âşık olur.

2. Saz Çalma ve Şiir Söyleme Kabiliyeti

Hikâyede dikkati çeken özelliklerden birisi de Ahmet Bey'in âşık olmasından sonra saz çalma ve şiir söyleme kabiliyeti kazanmasıdır. Ahmet Bey'in etrafındaki yaşlı insanlar, onun bâde içtiğini düşünerek ona bir saz bulurlar. Ahmet Bey o anda, saz çalıp şiir söyleme kabiliyetini kazanır.

3. Sevgiliyi Arama

Ahmet Bey, rüyâsında âşık olduğu sevgilisi Hidâyet Hanım'ı bulmak için, Arpaçay'dan ayrılır ve ilk olarak Sarıkamış'a ve oradan da Sivas'a gider. Daha sonra, Ahmet sevgilisini bulmak için gurbette gezerken, bir gece rüyâsında, bir şehir görür. Bu şehrin İstanbul olduğunu anlayarak trene binerek İstanbul'a gider.

III. SEVGİLİYE KAVUŞMA EPİZODU

Ahmet Bey, İstanbul'da bir caminin avlusunda, Mehmet Çavuş'la karşılaşır. Mehmet Çavuş onu birine benzetir. Bu benzetme, baba oğulun birbirine kavuşmasını sağlar. Ahmet Bey yıllardır görmediği babasını Mehmet Çavuş sayesinde tanır ve babasına kavuşur. Ahmet Bey, bir yandan babasına kavuşurken diğer taraftan da yıllardır aradığı sevgilisi olan Mehmet Çavuş'un kızı Hidayet Sultan'ı bulur. İki sevgili birbirlerini tanırlar ve birbirlerine kavuşurlar.

IV. SONUÇ EPİZODU

Ahmet ile Hidayet hikâyesi, Ahmet Bey'in sevgilisine ve babasına kavuşmasıyla sona erer. Mehmet Çavuş'un kızı Hidâyet ile Haydar Yüzbaşı'nın oğlu Ahmet evlenir ve Haydar Yüzbaşı memleketine dönerek eşi Emine Hanım'a kavuşur. Ahmet Bey ile Hidâyet Hanım'ın düğünü kırk gün, kırk gece sürer. Böylece hikâye mutlu bir sonla biter.

I. 2. 2. 2. Motif Yapısı

Ahmet ile Hidayet Hikâyesi'nin motif yapısı şu şekildedir:

D 981.1.	Sihirli elma
F 900.1	Muayyen zamanda kerametler
F1063.	Realist rüyâ
H12.	Türkü söyleyerek tanıma
H148.	İsteğin şiirle ifade edilmesi
J34.3	Gurbete çıkma
K1910.	Hileler ve sahtekârlıklar
L111.1.	Gurbete çıkma ve başarılı bir şekilde dönme
M100.	Yeminler ve antlar
N.825.1.	Çocuk sahibi olamayan kahramanlar
N844.	Hızır, derviş, pîr
P461.	Asker
T11.3.1	Rüyâda âşık olma

T135.	Düğün merâsımı
T24.1	Aşk hastalığı
T51.1.1.	Elma yiyerek hamile kalma
T596.	Çocuklara ad verme
V112.2	Cami
V56.	Namaz
Z71.12.	Formulistik sayı : 40
Z71.12:0.1	40 gün 40 gece düğün
Z71.5.	Formulistik sayı : 7 (Yedi sene)

Bu hikâyede âşık olup saz çalma ve şiir söyleme kabiliyeti kazanma motifi de vardır. Bu motif, sadece Türk halk hikâyelerine özgüdür.

I. 2. 2. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu

Ahmet ile Hidayet hikâyesini girişinde Âşık Nevruz Ali Çiçek, hikâyenin bilinmeyen bir zamanda geçtiğini söylemektedir: “Gidip görmedik gözle görmedik, bizlerden önce yaşayan büyüklerimizin ve ustalarımızın bizlere anlatmasına ve aktarmasına göre bu hikâye, Kars’ın Arpaçay’da yaşamış olan ve benim de sizlere anlatacağım gibi...” ifadesiyle başlamaktadır.

Hikâyede hakim bakış açısı kullanıldığı için, anlatıcı çoğunlukla görülen geçmiş zaman eki kullanmıştır: “Hidâyet Sultan çayı tepsilere dizdi ve çayları sunarken Ahmet Bey’i gördü. O anda, rüyâsında gördüğü kişiyi tanıdı. Tepsiyi elinden düşürdü.”

Hikâyenin girişinde Âşık Nevruz Ali Çiçek, hikâyenin Kars’ın Arpaçay ilçesinde geçtiğini belirtmektedir. Bunun dışında hikâyede geçen yerler “Kore, Sarıkamış, Erzincan, Sivas, İstanbul’un Eminönü Semti”dir. Buradan hareketle, hikâyede gerçek mekanların kullanıldığını söyleyebiliriz. Ancak bu mekanların âşığın hikâye oluşturmada kullandığı yöresel ve geleneksel mekan kavramlarına ters düşmediği, hatta geleneksel mekanlar gibi düşünüldüğünü söylemek mümkündür.

Ahmet ile Hidayet hikâyesinin şahıs kadrosu şöyledir:

Ahmet	: Erkek kahraman
Hidayet	: Kadın kahraman
Haydar Yüzbaşı	: Ahmet Bey'in babası
Emine Hanım	: Ahmet Bey'in annesi
Mehmet Çavuş	: Hidayet'in babası
Şahmettin	: Ahmet Bey'in köylüsü
İlyas Amca	: Yardımcı kişi
Pîr	: Yardımcı derviş

I. 2. 2. 4. Hikâyedeki Türküler/Şiirler

I. Epizoda Bağlı Şiirler

Haydar Yüzbaşı Kore savaşına gitmek için ayrılırken karısı ile oğluna bir şiir söyler. Koşma tarzındaki bu şiir üç dörtlükten oluşur ve $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. Şiirin ilk dörtlüğünün kafiyesi **abab**, diğerleri **cccb**, ... şeklindedir.

Emine Hanım kocasının ayrılığı ile ona koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir, $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile üç dörtlükten oluşmuştur. Şiirin ilk dörtlüğünün kafiyesi **abab**, diğerleri **cccb**, ... şeklindedir.

II. Epizoda Bağlı Şiirler

Ahmet Bey âşık olur ve âşık oluşunu koşma tarzı bir şiirle anlatır. Şiir $4+4=8$ duraklı hece ölçüsü ile üç dörtlükten oluşur. Şiirin ilk dörtlüğünün kafiyesi **abab**, diğerleri **cccb**, ... şeklindedir.

Emine Hanım, oğlu Ahmet Bey'in kendisine nâme gönderdiğini öğrenince ona üç dörtlükten oluşan koşma tarzında bir şiir söyler. $4+4=8$ duraklı hece ölçüsüyle söylenen şiir, **abab**, **cccb**, ... şeklinde kafiye şemasına sahiptir.

Ahmet Bey rüyâsında gördüğü Hidâyet Sultan'ı aramak için gurbete çıkmaya karar verir. Yola çıkmadan önce annesine bir ayrılık türküsü söyler. Koşma tarzındaki bu şiir üç dörtlükten oluşur ve $6+5=11$ duraklı hece ölçüsüne sahiptir. Şiirin ilk dörtlüğü **abab**, diğerleri **cccb**, ... şeklindedir.

III. Epizoda Bağlı Şiirler

Hidâyet Hanım Ahmet Beye mektupla koşma tarzı şiir yazdırır ve şiiri Emine Hanım alıp okur. Şiir üç dörtlükten oluşur ve $6+5=11$ duraklı hece ölçüsüne sahiptir. Şiirin ilk dörtlüğü **abab**, diğerleri **cccb**, ... şeklindedir.

Ahmet Bey gurbette bir kızı Hidâyet Sultan'a benzeterek ona koşma tarzı bir şiir okur. Şiir altı dörtlükten oluşur. $4+4=8$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. Şiirin kafiyesi ilk ve ikinci dörtlükte **abab**, diğerleri de **cccb**, ... şeklindedir.

Ahmet Bey babasına kavuştuktan sonra anasının durumunu belirten koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir üç dörtlükten oluşur ve $6+5=11$ duraklı hece ölçüsüne sahiptir. Şiirin ilk dörtlüğü **abab**, diğerleri **cccb**, ... şeklindedir.

Ahmet Bey Hidâyet Sultan'ı karşısında görünce ona koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir üç dörtlükten oluşur ve $6+5=11$ duraklı hece ölçüsüne sahiptir. Şiirin ilk dörtlüğü **abab**, diğerleri **cccb**, ... şeklindedir.

IV. Epizoda Bağlı Şiirler

Son olarak Haydar Yüzbaşı baharın gelişi ile koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir üç dörtlükten oluşur ve $6+5=11$ duraklı hece ölçüsüne sahiptir. Şiirin ilk dörtlüğü **abab**, diğerleri **cccb**, ... şeklindedir.

I. 2. 3. Şeyh-ı Senân Hikâyesi

I. 2. 3. 1. Epizot Yapısı

Şeyh-ı Senân Hikâyesi'nin epizot yapısı şu şekildedir:

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Çocuksuzluk
2. Çare Arama
3. Kahramanın Doğumu ve Ad verilmesi

II. KAHRAMANIN KAÇIRILMASI ve EVLAT EDİNİLMESİ EPİZODU

1. Kahramanın Kaçırılması
2. Kahramanın Evlat Edinilmesi ve Yetiştirilmesi

III. ÂŞIK OLMA EPİZODU

IV. KAHRAMANIN AĞABEYİ İLE KARŞILAŞMASI ve TANIŞMASI EPİZODU

V. KAHRAMANIN KENDİ ÜLKESİNE GERİ DÖNÜŞ EPİZODU

VI. SEVGİLİYİ İSTEME VE ENGELLER EPİZODU

1. Memleketten Ayrılma
2. Sevgilinin Başkasıyla Evlendirilmek İstenmesi

VII. SEVGİLİNİN KURTARILMASI EPİZODU

VIII. SONUÇ EPİZODU

I. HAZIRLIK EPİZODU

Şeyh-ı Senân Hikâyesi klasik halk hikâyelerimizde olduğu gibi, bir “döşeme” kısmı ile başlamaktadır.

1. Çocuksuzluk

Şeyh-ı Senân hikâyesinde, çocuksuzluk epizodu yer almaktadır. Senân ülkesinin padişahı Mürşit Şah ile eşi Dilâre Sultan, çocuklarının olmamasından dolayı üzülmemektedir.

2. Çare Arama

Günlerden bir gün, Mürşit Şah, yolda giderken bir Pîr Baba ile karşılaşır. Pîri Baba ile Mürşit Şah yolda sohbet ettikten sonra, birbirlerine sırlarını açarlar. Mürşit Şah bir hayli zamandır çocuğu olmadığını, yaşlı pîre anlatır ve pîrden yardım ister. Pîri Baba heybesinden bir elma çıkarır: “Al bu elmayı! Kabuğunu soy, atına ver; elmayı da ikiye böldükten sonra, yarısını sen ye; yarısını eşin yesin. Bu yolla sizden bir çocuk dünyaya gelir. Yalnız ben gelmeden çocuğun ismini koymayın” deyip gözden kaybolur.

3. Kahramanın Doğumu ve Ad verilmesi

Dervişin verdiği elmayı Mürşit Şah ve eşi yerler. Aradan yıllar geçtikten sonra, Mürşit Şah’ın hanımı, bir erkek evlat dünyaya getirir.

Hikâyede ad verme şu şekilde gerçekleşir: Yaşlı Pîri Baba gelir. Lal-i gevher, yakut, mercan, inci gibi değerli taşlardan, çocuğun tacının üzerine “Senân ülkesinde Mürşit Şah’ın oğlu Şeyh-ı Senân” diye yazarak ad verme geleneğini gerçekleştirir ve daha sonra gözden kaybolur.

II. KAHRAMANIN KAÇIRILMASI ve EVLAT EDİNİLMESİ EPİZODU

1. Kahramanın Kaçırılması

Ailesi, Şeyh-ı Senân’ı büyütmek üzere bir Koca Nene tutar. Koca Nene, bir Cuma günü çocuğu efsunlarken, çocuğun başındaki değerli taşı görür ve çocuğu kaçırr. Beşiğine de çocuğun yerine bir taş heykel bırakır. Koca Nene, uzun bir yol aldıktan sonra, Şeyh-ı Senân’ı, Hakan hükümdarına satar. Hakan hükümdarı çocuğu kendi himâyesine alır ve ordusuna serasker yapar.

2. Kahramanın Evlat Edinilmesi ve Yetiştirilmesi

Hikâyenin giriş kısmında kahramanın eğitimi ile ilgili bilgi mevcut değildir; ancak hikâyenin gelişen kısımlarında, Hakan hükümdarı Şeyh-ı Senân’a bir dadı tutar. Bunun yanında kahraman, Hakan Şehri’ne serasker olur. Buradan hareketle, kahramanın bir çeşit askerî eğitim almış olduğunu söyleyebiliriz.

III. ÂŞIK OLMA EPİZODU

Günlerden bir gün, Şeyh-ı Senân, alayı ile beraber gelirken balkonda güzel bir kız görür. O kız da sevgilisi İbâre Sultan’dır. Şeyh-ı Senân, kıza ilk görüşte âşık olur. İbâre Sultan da aynı şekilde Şeyh-ı Senân’a âşık olur.

IV. KAHRAMANIN AĞABEYİ İLE KARŞILAŞMASI ve TANIŞMASI EPİZODU

Bir gün Hakan hükümdarı ile Senân ülkesi savaşmaya başlar. Hakan hükümdarı adına Şeyh-ı Senân; Senân ülkesi adına Nemudar İzzet meydana çıkar. İki kardeş savaşır, ama birbirlerini yenemezler. Daha sonra Nemudar İzzet kardeşini öldürecek iken, Hakan hükümdarının Şeyh-ı Senân'a verdiği mektubu okur ve Şeyh-ı Senân'ın kardeşi olduğunu anlar.

V. KAHRAMANIN KENDİ ÜLKESİNE GERİ DÖNÜŞ EPİZODU

İki kardeş, savaşta birbirlerini tanır ve ailelerine kavuşarak hasret giderirler. Hep beraber memleketlerine dönerler.

VI. SEVGİLİYİ İSTEME VE ENGELLER EPİZODU

1. Memleketten Ayrılma

Ailesiyle hasret gideren Şeyh-ı Senân, sevgilisi İbâre Sultan'ı getirmek üzere, gurbete çıkar ve memleketinden ayrılır.

2. Sevgilinin Başkasıyla Evlendirilmek İstenmesi

Hakan hükümdarı, İbâre Sultan'ın güzelliğini görür ve kendisi onunla evlenmek ister. Hakan hükümdarı, kızın babasının evine gelir ve kırk gün içinde düğün yapıp, İbâre Sultan'ı almak ister ve Hakan hükümdarı zorla kızı alır; fakat kız bu olaydan sonra, diline lal geldiğinden ötürü konuşamaz, dilsiz olur.

VII. SEVGİLİNİN KURTARILMASI EPİZODU

Hakan hükümdarı İbâre Sultan'ın dilini kim açarsa ona ağırlığınca altın vereceğini söyler. İbâre Sultan'ın önüne yedi perde çekerler. Pek çok âşık kızın dilini çözmeyi başaramaz. Şeyh-ı Senân, yedi perdeyi de açar; ama Hakan hükümdarı onu zindanlara attırır. Daha sonra kardeşinin zindana düştüğünü öğrenen Nemudar İzzet, Ayna isimli bir cariyenin yardımıyla kardeşi Şeyh-ı Senân'ı, zindandan kurtarır.

VIII. SONUÇ EPİZODU

Hikâyenin sonunda Şeyh-ı Senân, İbâre Sultan, Nemudar İzzet ile cariyeye Ayna, hepsi birlikte Senân ülkesine dönerler. Kırk gün kırk gece düğün yapılır. Mutlu bir sonla biter.

I. 2. 3. 2. Motif Yapısı

Şeyh-i Senan Hikâyesi'nin motif yapısı şu şekildedir:

F813.1	Olağanüstü elma
F900.1	Muayyen zamanlarda kerametler
G200.	Büyücü (Cadı)
H148.	İstedğin şiirle ifade edilmesi
J152.2.	Dervişin nasihati
J34.3	Gurbete çıkma
L111.1.	Gurbete gidiş ve dönüş
N.825.1	Çocuk sahibi olamayan kahramanlar
N844	Hızır, derviş, pîr
P251.5.	İki erkek kardeş
P461.	Asker
P475	Haramî
T135.	Düğün merasimi
T15	İlk görüşte aşk
T51.1.1	Elma yiyerek hamile kalma
T596.	Çocuğa ad verme
T92	Aşkta rakip
Z71.12.0.1	40 gün 40 gece düğün
Z71.12.02	Kırk gün süre isteme
Z71.5.	Formulistik sayı : 7 (yedi perde)

I. 2. 3. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu

Şeyh-i Senân hikayesindeki zaman belirsiz bir zamandır. Âşık Nevruz Ali Çiçek hikâyeyi anlatmaya “Günlerden bir gün” ifadesi ile başlamaktadır ve giriş kısmında çoğunlukla öğrenilen geçmiş zaman eki kullanılmıştır. Bundan dolayı, hikâyede belirsiz bir geçmiş zamanın kullanıldığını söyleyebiliriz.

Hikâyede iki tane itibarî mekan kullanılmıştır: “Senân ülkesi ve Hakan şehri.” Bu hikâyede gerçek mekanlar yerine, gerçek mekan olabilecek nitelikte itibarî mekanlar kullanılmıştır.

Şeyh-1 Senân hikâyesinin şahıs kadrosu şu şekildedir:

Şeyh-1 Senân	: Erkek kahraman
İbâre Sultan	: Kadın kahraman
Mürşit Şah	: Şeyh-1 Senân’ın babası
Dilâre Sultan	: Şeyh-1 Senân’ın annesi
Nemudar İzzet	: Şeyh-1 Senân’ın kardeşi
Ayna	: İbâre Sultan’ın cariyesi
Koca Nene	: Şeyh-1 Senân’ın dadısı
Hakan Hükümdarı	: Şeyh-1 Senân’ın rakibi
Pîr	: Yardımcı derviş.
Tellal	: Hakan hükümdarının hizmetlisi
Lokantacı	: İkinci derecede yardımcı kişi

I. 2. 3. 4. Hikâyedeki Türküler/Şiirler

Şeyh-1 Senân hikâyesinin dördüncü ve beşinci epizodunda şiir yer almamaktadır.

I. Epizoda Bağlı Şiirler

Âşık Nevruz Ali Çiçek hikâyeyi anlatmaya bir döşeme ile başlar. Koşma tarzındaki bu şiir beş dörtlükten oluşur. $6+5=11$ hece ölçüsü ile söylenmiştir. İlk dörtlüğün kafiyesi **abab**, diğer dörtlüklerin kafiyesi **cccd**, ... şeklindedir.

II. Epizoda Bağlı Şiirler

Dilâre Sultan taş olmasına üzülerken bir ağıt yakar. Koşma tarzındaki bu şiir dört dörtlükten meydana gelmiştir. Şiir $4+4=8$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. İlk dörtlüğün kafiyesi **abab**, diğer dörtlükleri ise **cccd**, ... şeklindedir.

III. Epizoda Bağlı Şiirler

İbâre Sultan Şeyh-1 Senân'a âşık olur ve ona koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir üç dörtlükten oluşur ve $4+4=8$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. İlk dörtlüğün kafiyesi **abab**, diğerleri **cccb**, ... şeklindedir.

VI. Epizoda Bağlı Şiirler

Şeyh-1 Senân, gamlanarak koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir beş dörtlükten oluşur ve şiir $4+4=8$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. Şiirin ilk dörtlüğü **abab**, diğer dörtlüklerinin kafiyesi **cccb**, ... şeklindedir.

Şeyh-1 Senân, İbâre Sultan'ın dilini açmak için üç dörtlükten oluşan bir koşma tarzında şiir söyler. $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenen şiirin ilk dörtlüğü **abab**, diğer dörtlüklerinin kafiyesi **cccb**, ... şeklindedir.

VII. Epizoda Bağlı Şiirler

Nemudar İzzet kardeşini kurtarmaya gitmek istemez ve annesi bunun üzerine ona koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir dört dörtlükten oluşur ve $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. Şiirin ilk dörtlüğünü kafiyesi **abab**, diğer dörtlükler ise **cccd**, ... şeklindedir.

Daha sonra Şeyh-1 Senân, zindanda hasretlik içindedir ve koşma tarzında bir şiir de o söyler. Şiir $6+5=11$ duraklı hece ölçüsünden söylenmiş olup, üç dörtlükten meydana gelmektedir. İlk dörtlük **abab**, diğerleri **cccd**, ... şeklindedir.

VIII. Epizoda Bağlı Şiirler

Âşık Nevruz Ali Çiçek, hikâyeyi Murat Çobanoğlu'na ait bir güzelleme ile bitirmektedir. $4+4=8$ 'li hece ölçüsüne sahip, üç dörtlükten oluşan koşma tarzında bir şiir söyleyerek bitirir. Şiirin ilk dörtlüğü **abab**, diğer iki dörtlük ise **cccd**, ... şeklindedir.

I. 3. Hikâyelerin Dil, Anlatım ve Performans Özellikleri

I. 3. 1. Anlatım Tarzı ve Bakış Açısı

Âşık Nevruz Ali Çiçek'in hikâyelerinde karşımıza çıkan hakim anlatım tarzı tahkiyeli anlatımdır. Hikâyelerinde özellikle geçmiş zaman eki ile kurulan yüklemelerin oluşturduğu cümlelerde olaylar hikâye üslûbu ile dinleyiciye sunulmaktadır:

“Koca Nene çocuğu gösterdi. Hakan hükümdarı çocuğa dikkatli baktıktan sonra, çocuğun tacı dikkatini çekti. Çok iyi mücevherlerle işlenmiş yazıyı da gördü.” (Şeyh-i Senân Hikâyesi)

Âşık Nevruz Ali Çiçek'in hikâyelerinde görülen ikinci anlatım tarzı diyalog tarzıdır. Âşığımız bu anlatım tarzını kullanırken kendisini hikâyeden çekip konuşmaları kahramanlara bırakmakta ve böylece kahramanların daha canlı bir hale gelerek dinleyicilerle buluşmasını sağlamaktadır:

“Hüseyin:

– Gurbete gidiyorum.

Senem:

– Adam senin gurbette ne işin var? Herkes senin babanın kapısında hizmetkarlık yapıyor. Bu kadar serveti, parası pulu var sen gurbete gidiyorsun he!” (Hüseyin ile Senem Hikâyesi)

Âşığımızın hikâyelerindeki bakış açısı, hakim bakış açısıdır. Hikâyeci hikâyelerinin itibarî dünyasına ait her şeyi bilmektedir ve hikâyelerinde kullandığı III. teklik şahıs ekli yapılar da bunu açıkça göstermektedir:

“Bu sözleri söyledikten sonra, evinden ayrılıp birliğine gider ve Kore'ye gönderilir. Kore'de dört yıl kalır. Bu esnada, takımında bulunan Mehmet Çavuş'u başarısından dolayı çok sevmişt, onunla bir arkadaş gibiydi.” (Ahmet ile Hidayet Hikâyesi)

Anlatıcı bununla birlikte diyaloglarda soru-cevaplarla, manzum parçalarla sözü kahramanlara da bırakmaktadır:

“Ee, kız çocuğu buna cevap verecekti. Bakalım ki kız çocuğu ona nasıl cevap verdi:

İç suyunu yolcu geç git yoluna
Koyma dert üstüne yara kardaşım
Göz yaşlarım döndü bahar seline
Her gün döktüm bu pınara kardaşım

Alır, alır Hüseyin bakalım ikinci bendini nasıl söyler:

İnsan bir kaptandır dünya bir gemi
Çarpar bir kayaya sonun encemi
Ölüstü olmayan giymez matem
Niye böyle giydin kara bacı can”

(Hüseyin ile Senem Hikâyesi)

Âşığımızın hikâyelerinde az da olsa, tasvir ve tahlilî anlatım tarzlarına rastlanmaktadır. Yapılan benzetmeler, mecazlar ve kullanılan sembollerle tasvir ve tahlilî anlatım tarzı kullanılmıştır.

I. 3. 2. Benzetmeler

Nevruz Ali Çiçek, Hüseyin ile Senem hikâyesinde divan edebiyatında çok sıkça gördüğümüz mazmunlardan olan “gül ile bülbül” benzetmesini hikâyesinde dinleyiciye sunmaktadır. Âşığımız hikâyede kahramanlar arasındaki bağı, bu benzetme ile zenginleştirmektedir.

Âşık Nevruz Ali Çiçek; Hüseyin ile Senem hikâyesinde bir dörtlükte şu benzetmeyi kurmuştur: “Sıcak dağdan kar bekleme / Veren bağdan bar bekleme / Bizden bir çift nar bekleme / Yıkılsın bele bağlar.” Hikâyede insanlarla tabiat unsurları arasında bir benzetme kurmaktadır. Nar yani meyve ile insanların çocukları arasında bu benzetme unsurundan yararlanmıştır.

Âşık, Ahmet ile Hidayet hikâyesinde Hidayet’i tasvir ederken bir takım benzetmelerden yararlanmıştır. Hikâyede Hidayet bize şu şekilde tanıtılmaktadır: “Kaşları yarım ay gibi şeklini almış, saçarlı dal gerdan dökülmüş, dudakları lale, yanakları piyale...” Görüldüğü üzere sevgilinin tasvirinde onun güzelliğini pekiştiren, bir anlatım tekniği söz konusudur.

I. 3. 3. Formel Unsurlar

Âşık Nevruz Ali Çiçek'in, hikâye anlatımında kullandığı formel unsurlar şunlardır:

a. Başlangıç Formelleri

Hüseyin ile Senem hikâyesinde, Âşık Nevruz Ali Çiçek hikâyeye, kendi adını zikrederek ve hikâye hakkındaki bir tekerleme ile başlamaktadır.

Ahmet ile Hidayet hikâyesinde ise, anlatıcı bir hitapla başlamaktadır.

Anlatıcı, Şeyh-ı Senan hikâyesine ilk önce bir hitapla başlamakta, daha sonra bir döşeme söylemektedir.

b. Geçiş Formelleri

Geçiş formelleri gelişen epizot halkaları içinde, anlatıcının bağlantı kurmasında en önemli vazifeyi üstlenir. Anlatıcılar geçiş formellerini genellikle bir zamandan diğer zamana, bir mekandan diğer bir mekana geçişte kullanmaktadır. Âşığımız geçiş formeli olarak şunları kullanır:

"Haber vereli kimden? Hüseyin'den." (Hüseyin ile Senem Hikâyesi)

"Bakalım ki kız çocuğu nasıl cevap verdi?" (Hüseyin ile Senem Hikâyesi)

"Ama son bendinde bakalım kendisini nasıl tanıtıyor." (Hüseyin ile Senem Hikâyesi)

"Bakalım Ali İzzet Bey ikinci sözünde ne diyordu?" (Hüseyin ile Senem Hikâyesi)

"Senem bakalım bu söze nasıl karşılık veriyordu?" (Hüseyin ile Senem Hikâyesi)

"Evet şimdi size kimlerden haber vereyim? (Ahmet ile Hidayet Hikâyesi)

"Sazı bağrına basan Ahmet Bey bakalım burada yaşlıca insanlara, anasına başından geçenleri nasıl anlatır?" (Ahmet ile Hidayet Hikâyesi)

"Size nereden haber vereyim?" (Ahmet ile Hidayet Hikâyesi)

"Onlar gezmekte olsun, biz nereden haber verelim?" (Ahmet ile Hidayet Hikâyesi)

"Haber verelim Ahmet Bey'den." (Ahmet ile Hidayet Hikâyesi)

“Bugün derken yarın epey bir zaman geçti.” (Şeyh-ı Senân Hikâyesi)

“Az gitti, uz gitti, dere tepe düz gitti.” (Şeyh-ı Senân Hikâyesi)

“Günlerden bir gün, askerleri geçirirken...” (Şeyh-ı Senân Hikâyesi)

c. Bitiş Formelleri

Hikâyelerde bitiş formelleri şu şekilde verilmektedir:

“...Düğünümüz bu şekilde sona erer. Sizler vardınız muradınıza, bizler erdik kerametine...” (Hüseyin ile Senem Hikâyesi)

“...Kırk gün, kırk gece düğün yapılır, halk eğlenir, hasretler giderilir. Cümle hasretleri de Allah birbirine kavuştursun. Onlar ersin muratlarına, biz çıkalım kerevetine. Hikâyemiz böylece sona ermiş olur.” (Ahmet ile Hidayet Hikâyesi)

“...Kırk gün kırk gece davul zurna eşliğinde, her ikisini de düğün evine alırlar. Muratlarına ererler. Cenabı Allah aramızda olan bekarları da muradına erdiresin.” (Şeyh-ı Senân Hikâyesi)

I. 3. 4. Ara Sözler

Âşık Nevruz Ali Çiçek, hikâye anlatımı sırasında ara sözleri şu şekilde kullanmaktadır:

Âşık, Hüseyin ile Senem hikâyesinde giriş kısmında “sevgili” kelimesini kullanırken, âşıklar nazarında bu kelimenin “maşuka” olduğunu ifade etmektedir.

Bu hikâyede dikkati çeken bir başka ara söz ise, evlenme âdetleri ile ilgilidir. Âşık Nevruz Ali Çiçek Hüseyin ile Senem hikâyesinin başında Ali İzzet Bey’in oğlunu evlendireceğinden bahseder. Hikâyenin bu kısmında Doğu Anadolu’dan bir örnekleme yapmaktadır: “Doğu tavrına göre baba, oğluna sormaz...”

Nevruz Ali Çiçek Hüseyin ile Senem hikâyesinde türkölü bir kısım başlarken, seyirci halindeki dinleyiciyi kendine daha yakın kılmak amacıyla, onlara övgü dolu sözlerle seslenir: “Söylesin Nevruz Ali, dinleyenler var olsun, şerefli olsun...”

Anlatıcı, Hüseyin ile Senem hikâyesini anlatırken geçmiş ile günümüz arasında mukayeseler yapar. Özellikle eski insanlar ile günümüz insanı hakkındaki tespitleri dikkati çekmektedir: “Efendim! Eski insanlarla şimdiki insanlar çok farklıdır.

Aralarında koca Ağrı Dağı var. Eski insanlar eskiden dostunun kapısından mal almazdı. Ben dostumun malını almayayım; başkası alsın, derdi...”

Nevruz Ali Çiçek, bu hikâyede son olarak, modern bazı kavramları da kullanmaktadır. Hikâyenin sonuna doğru “tonaj” kelimesini kullanarak, hikâyeye farklı kelimeler de eklemektedir: “...Sesin değişmesinden, tonaj değişmesinden, babası Ali İzzet Bey de tanıyamıyordu.”

Ahmet ile Hidayet hikâyesinde günümüz şartlarına uygun olay ve durumlarla ilgili örnekleri görmek mümkündür. Bu hikâyede trene bilet almak, Kore savaşı gibi örnekleri görmekteyiz.

Âşık Nevruz Ali Çiçek, Şeyh-ı Senân hikâyesine başlarken, dinleyiciyi halk hikayelerindeki “döşeme” kısmı hakkında, “Âşıklar arasında buna döşeme de denilir...” diyerek bilgilendirmektedir.

Âşığımız bu hikâyeye başlamadan önce, devlet büyüklerine, bakanlıklara ve genel olarak çağdaş topluma serzenişte bulunuyor. Âşıklık kültürünün korunması ve yaşatılması gerektiğini şu sözlerle vurgulamaktadır: “Artık bu maziye, hikâyelere, geleneklere, göreneklere, törelere halkımız sahip çıkmıyor. Devletimiz, bakanlıklarımız yaşatmıyor. Devletimiz, âşıkları ikinci sınıf vatandaş gözüyle görüyor. Ama yazık, bu kültüre çok yazık! Acıyoruz.”

Anlatıcı, Şeyh-ı Senân hikayesinin başlangıç epizodunda atın kaba bir söz olduğunu düşünerek, saygı gereği “af edersiniz” ifadesini kullanmaktadır.

Âşık Nevruz Ali, Şeyh-ı Senân hikâyesinde, doğum epizodunda dinleyiciye kendi dinî bilgisinden ve kaderci anlayışından örnekler sunmaktadır: “Aradan aylar geçer, yıllar geçer. Tabii ki, her şeyi veren Cenab-ı Allah’tır. Her şeyi verdiği gibi tarumar eden de Cenab-ı Allah’tır...”

Şeyh-ı Senân hikâyesinde kahraman uzun bir süre ad verilmez. Lalar ve vezirler durmadan padişahı sıkıştırılmaktadır. Âşık Nevruz Ali Çiçek de bu duruma şöyle bir yorum katmaktadır: “Öyle ya! Bir padişahın oğlu senelerce isimsiz kalsın. Olacak şey mi?”

Şeyh-1 Senân hikâyesinde Hakan hükümdarı Koca Nene'ye "Kaç manat istiyorsun? diye sorduğunda, Âşık Nevruz Ali Çiçek de, bir para birimi olan "Manat" hakkında dinleyiciyi bilgilendirmektedir: "Tabii ki, o zaman manat devri..."

Şeyh-1 Senân hikâyesinde, Hakan hükümdarı Şeyh-1 Senân'ı serasker yapar. Nevruz Ali Çiçek de dinleyicilere, "Serasker bu zamanda büyük bir kumandan, bir yüzbaşı, albay gibi bir general demektir." diyerek, bilgi vermektedir.

Son olarak bu hikâyede Hakan hükümdarı ile Senân ülkesi savaşa kalkışır. Âşığımız eski savaşlar hakkında bilgiler vermektedir: "...Hakan hükümdarı ile Senân ülkesi savaşa kalkışıyordu. Ama nasıl savaş? Şimdiki gibi değil eski savaşlar. Eskiden iki devletin askeri de karşı karşıya gelirmiş. İki devletin askerlerinden birer cengaver, meydana kılıç kalkanla çıkıp cenk ederlermiş. Eskiden silah mermi yoktu tabii."

I. 3. 5. Deyimler ve Atasözleri

Nevruz Ali Çiçek hikâyelerinde atasözleri ve deyimlerden de yararlanmaktadır.

Âşığımız, Hüseyin'in düğün alayını yakaladığı anda, Kahraman Ağa bir atasözü ile duygu ve düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir: "Her gönülde bir aslan yatar..."

Ayrıca bu hikâyede az da olsa deyimler kullanılmıştır: "Dert bacayı sarmıştı..."

Şeyh-1 Senân hikâyesinde Hakan hükümdarı İbâre Sultanı babasından istemeye gider. Âşık Nevruz Ali Çiçek o arada, anlatımı zenginleştirmek, ifadesini kuvvetlendirmek için bir mübalağa yapmaktadır: "Hükümdarın kılıcının önü de kesiyordu, arkası da kesiyordu..."

Son olarak Şeyh-1 Senân hikâyesinde, Annesi, Nemudar İzzet'e kardeşini durumunun ehemmiyetini ortaya koymak için bir deyimle örnek vermektedir: "Kurda kuşa yem olsa da, o senin kardeşindir; gitmen gerekir."

I. 3. 6. Mizahî Unsurlar

Âşık Nevruz Ali Çiçek karakter itibarıyla çok esprili bir insandır. Hikâyelerinde bu özelliğini, dış dünyada olduğu gibi, mizahî unsurlarla yansıtmaktadır.

Şeyh-1 Senân hikâyesinde, kahraman Şeyh-1 Senân, lokantacıya tellalın bağırmasını sorar. O anda anlar ki, aradığı kişi tellalın da ismini söylediği İbâre

Sultan'dır. Âşık Nevruz Ali Çiçek mizahî bir cevap vermektedir: “Şeyh-ı Senân baktı ki, bu bizim peynirin sahibidir.”

Yine âşığımız peynir örneğine bağlı olarak, bir mizahî örnek daha vermektedir: “O anda, İbâre Sultan da Şeyh-ı Senân'ın boynuna sarıldı. Şeyh-ı Senân da ona sarılınca, Hakan hükümdarı anladı ki, bu da tuluğun sahibidir.

Nevruz Ali Çiçek hikâyelerini icrası anında, bazı argo ve küfür sözler de kullanarak dinleyiciye mizahî bir hava yaratmak istemektedir. Hikâyelerinde bazı yerlerde, “fırlama, pez..., pi...” gibi kelimeler kullanmaktadır.

I. 4. İcra Özellikleri ve Dinleyiciler

Âşık Nevruz Ali Çiçek'in gösteri sanatı özellikleri, Doğu Anadolu halk hikâyeciliği geleneği ile büyük benzerlikler gösterir. Bilindiği üzere Kars, Türkiye âşıklık geleneğinin en zengin bölgesini teşkil etmektedir. Bu bölgede eskiden beri halk hikâyeleri kahvehanelerde, düğünlerde, köy odalarında canlı bir şekilde icra edilmektedir. Âşık Nevruz Ali Çiçek de bu gelenekten yetişmiştir.

Âşık Nevruz Ali Çiçek'ten derlediğimiz "Hüseyin ile Senem" hikâyesine, anlatıcı sazını çalmaya başlamadan önce hafifçe öksürmekte ve şu sözler ile hikâyeye başlamaktadır: "Diyoruz ki ağaçlar dalsız; insan var halsız. Zevki töhmetsiz; yeri bellisiz. Anlatsam size, demeyin niye. Bu bir hediye, kendisi de hikâye. Gidip gezmedik, gözle de görmedik. Bizlerden önce yaşayan büyüklerimizin, üstatlarımızın bizlere anlatmasına göre, bu hikâye Diyarbakır'da yaşanmış." Âşık Nevruz Ali Çiçek bu sözleri söyleyerek hem dinleyicilerin dikkatini çekmekte, hem de dinleyicileri hikâyeye hazırlamaktadır.

Âşığımız hikâye başlamadan önce dinleyicileri dikkatli bir şekilde süzmekte, onların kendisine karşı ne kadar ilgili olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Bu arada dinleyiciler arasında kendisini izlemekte olan derleyicilere devamlı bakarak onların ilgisini çekmeye çalışmaktadır. Burada onlara performansını iyi gösterme eğilimi hemen göze çarpmaktadır.

Âşığımız da, diğer Karşı âşıklar gibi, hikâyeyi ayakta icrâ etmeyi tercih etmektedir. Kendisine niçin bu yolu tercih ettiğini sorduğumuzda, bize, "Bu şekilde dinleyiciler üzerinde daha iyi hakimiyet kuruyorum." cevabını vermiştir. Ancak şunu belirtmeliyiz ki, âşığımız profesyonel olmasına rağmen, biraz çekingen ve heyecanlı bir görünüm arz etmektedir.

Âşık Nevruz Ali Çiçek ile derleme öncesi yaptığımız konuşmada, âşıkların irticalen hikâye anlatıp türkü söylemesine, yabancı bilim adamlarının büyük ilgi gösterdiğini söylemiştik. Anlaşılan o ki, âşığımız bu sözlerden çok etkilenerek konuşmalarına, vücut diline, jest ve mimiklerine çok özen göstermiştir. Aslında âşığın asıl dikkatini çeken, icrayı kağıda not alan gözlemci ve kayıt cihazıdır. Âşık Nevruz Ali Çiçek, hikâyesini anlatırken devamlı olarak derleyiciye bakmaktadır.

Âşık Nevruz Ali Çiçek hikâyedeki olayların anlatılmasında ve diyalogların canlandırmasında sesini kullanması, taklitleri ve vücut hareketleri ile başarılı bir performans sergilemiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, anlatıcı dikkat çekmek için hikâyeye kendini de katmaktadır. Hüseyin ile Senem hikâyesinin bir yerinde, Hüseyin bir türkü söylerken, anlatıcı da âşıklıktan bahsetmektedir:

Hata olmaz âşıkların sözünde
Mızrabında perdesinde sazında
İki ben buhakta, iki yüzünde
Baba götürmeyin ağlar gelini

Âşık Nevruz Ali Çiçek, dinleyicilere zamanın kısıtlı olması sebebiyle, hikâyedeki olayları kısalttığını söylemektedir. Daha geniş bir zamanda hikâyeyi daha uzun olarak anlatabileceğini söylemektedir.

Son olarak, hikâyecinin hikâyesini anlattığı dinleyici faktöründen kısaca bahsedebiliriz. Hüseyin ile Senem hikâyesini, İzmir ili Bornova ilçesine bağlı Doğanlar semtindeki Marangozlar Kırathanesi'nde derledik. İzmir'in bu semtinin sakinlerine genel olarak baktığımızda, çoğunun ekonomik bakımdan orta halli ve maddî açıdan güçlü olmayan insanlardan oluştuğunu söyleyebiliriz. Ayrıca kahvehanedeki insanların büyük bir çoğunluğu Artvin'in Posof İlçesi'ndendir. Dolayısıyla, dinleyici kitlesindeki orta yaş üzerindekiilerin hemen hemen hepsi, âşık ve halk hikâyesi kavramlarına hiç de uzak değildir. Zira, bunlar memleketlerinde küçük yaşlarında iken, kahvelerde, düğünlerde, köy odalarında âşıklık geleneğine canlı olarak şahitlik etmişlerdir. Dinleyicilerin çoğu, hikâyeyi önceden dinlemelerine rağmen, olayların gidişatını ve sonucunu kestirebilmektedir. Tabii bu da, az önce söyleyebildiğimiz gibi, dinleyicilerin âşıklık geleneğine yabancı olmamasındandır. Bu sebeple, dinleyiciler hikâyeden ziyade, âşığın performansı ile ilgilenmekte ve bilhassa hikâyenin türkülerini söylerken sahip olduğu ve ortaya koyduğu performansı gözlemlemektedir.

II. BÖLÜM

ÂŞIK BERDARÎ HAYATI VE HİKÂYECİLİĞİ

II. 1. Hayatı ve Hikâye Repertuarı

Asıl adı Ali Doğan olan Âşık Berdarî, 1927 yılının Mayıs ayında, Sivas'ın Kangal İlçesi'nin Şenyurt Köyü'nde, dünyaya gelmiştir. Ancak, babası Berdarî'nin nüfus cüzdanını 6 yaşındayken aldığı için, doğum tarihi ilk önce 1933 yılı olarak kayda geçmiş; ama âşığımız 1945'te evlenip bir çocuk sahibi olunca mahkemede bir yaş sorunu çıkmış ve Berdarî doğum tarihini 1927 yılı olarak düzelttirmiştir. Çünkü, daha önceki nüfus kağıdına göre, 12 yaşında evlenmiş olacağı göz önüne alınan âşığın bu durumda hukukî bazı sorunlar yaşaması söz konusu olmuştur.

Berdarî, baba tarafından “Gücükoğulları” lakabı ile tanınan ve çok eskiden Kafkaslardan göç etmiş bir aileye mensuptur. Dedelerinin ne zaman Türkiye'ye göç ettiğini âşığımız da bilmemekte, ancak ailesinden bu bilgiyi öğrendiğini söylemektedir. Ailenin “Gücükoğulları” lakabı ile anılmasının nedeni ise, âşığın doğduğu köyde aynı adla anılan bir araziye, büyük dedesi Ahmet Bey'in yerleşmiş olmasındandır.

Berdarî'nin babası, “Bozağa” lakaplı 1319 (1903) doğumlu, Mustafa Doğan'dır. Köyleri olan Ağacamescit'te çiftçilik ve hayvancılık yaparak ailesini geçindiren Bozağa Mustafa çok zengin olmasa da fakir de değildir. Berdarî'nin annesinin ismi Fatma'dır. Fatma Hanım'ın ailesi esas itibariyle Haymanalı olup, dedesi Ankara-Haymana Atbaşı'ndan Sivas'a göç etmiştir.

Âşığımız ailenin ilk çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. İlkokula gidemeyen Berdarî, küçük yaşlardan itibaren babasına yardım etmeye başlamıştır. Çocukluğunu babasına ev ve çiftlik işlerinde yardımla geçiren âşığımız, dayısının vasıtası ile inşaat işleriyle tanışmıştır. Berdarî, dayısı Halil İbrahim Kaya'dan öğrendiği inşaat ustalığı işini bütün hayatı boyunca sürdürmüştür.

Âşığımız bugün için küçük sayılabilecek bir yaşta, 15 yaşındayken Hatice isimli bir kızla ilk evliliğini gerçekleştirmiştir. Ancak bu kızın yaşının Berdarî'den büyük olması sebebiyle evlilikleri altı ay gibi kısa bir sürede noktalanmıştır. Bu yaşlardayken, Berdarî öğrendiği inşaat ustalığı sayesinde Devlet Demir Yolları'na işçi olarak girmiş, ayrıca Sivas'ta dayısı ile birlikte mevsimlik işçi olarak çalışmıştır. Böylece geçimini

sağlayan âşığımız 17 yaşına geldiğinde, 56 senelik eşi olan Elif Hanım ile 1945 yılında evlenmiş ve ardından bir sene sonra ilk çocukları Sultan doğmuştur. 1952’de ikinci çocuğu olan Yusuf, 1958’de Saliha ve 1960 yılında da Galip adındaki oğlu dünyaya gelmiştir.

Âşık Berdarî vatanî görevini yapmak üzere 1948’de Kars-Ardahan’a gitmiştir. Burada üç buçuk ay kaldıktan sonra, Kars’ın Göle ilçesine vazifelendirilmiştir. Göle’de önce onbaşılığa, sonra da çavuşluğa yükselerek merasim kıtasında sancaktarlık yapma şerefine ulaşmıştır. Göle’de geçirdiği yıllar Berdarî’nin hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Zira Âşık Berdarî burada rüyâda bade içerek âşıklığa adımını atmıştır. Askerliğinin son iki buçuk ayını da Erzurum’un Dumru İlçesi’nde yapan Berdarî, 1951’de vatanî görevini tamamlayıp memleketine geri dönmüştür. 1951’den 1960 yılına kadar Devlet Demir Yolları ve diğer bazı yerlerde mevsimlik inşaat işçisi olarak çalışmıştır.

Âşık Berdarî, 1971 yılında Meryem Hanımla imam nikahı ile evlenmiş, bu evliliğin ardından, bir sene sonra ailesini alarak tamamen yerleşmek üzere İzmir’e göç etmiştir. 1979 yılında inşaat ustalığı işinden kazandığı parayı Buca’da “Ozanlar Kıraathanesi” ismiyle bir kahvehane açarak değerlendirmiştir. Ancak bu işi fazla sürdüremeyip bir sene sonra iflas etmiştir. Âşık Berdarî, bu yıldan itibaren çeşitli yerlerde inşaat işçisi olarak çalışmaya devam etmiştir.

1990 yılında, yaşının ilerlemesi sebebiyle inşaat ustalığı işini bırakan Âşık Berdarî küçük ticaret işleriyle meşgul olarak geçimini sürdürmeye başlamıştır. 1996 yılında küçük kardeşi Hamza Doğan’ın yardımlarıyla Mekke’ye gitmiş ve burada altı ay kalmıştır.

Âşık Berdarî’nin hayatını askerden önce ve askerden sonra olmak üzere, iki devreye ayırmak doğru olacaktır. Çünkü bu iki devre arasında önemli bir fark vardır. Âşığımız askere gidip bade içmeden önce şiir söyleme kabiliyeti kazanamadığı için, ne kendi şiirlerini, ne de usta malı şiirlerini insanlar önünde söyleyebilmiştir. Askerde bade içip şiir söyleme kabiliyeti kazandıktan sonra, karşılaştığı her âşık ile atışma yapmış ve şiir meclislerinin aranan kişilerinden birisi olmuştur.

Âşık Berdarî hayatında karşılaştığı her âşıktan ve şairden, arının çiçekten bal aldığı gibi, bir mânâ ve hikmet almıştır. Bu âşıkların en önemlisi, Berdarî'nin küçük yaşlardan itibaren hayatını ve şiirlerini ezberlediği Âşık Ruhsatî'dir.

Âşık Berdarî askere gitmeden önce Âşık Meslekî, İcazet, Senatî, Seyyit Yalçın ve askerdeyken Âşık Sabit Müdamî ile görüşmüştür. Âşığımız Meslekî'ye 7-8 yaşlarına kadar hizmet ettiğini ve bu yaşlarda onu tanıma fırsatı bulduğunu anlatmıştır. Âşık Berdarî, Âşık İcazet ve Senatî ile, 15 yaşındayken yaptığı ilk evliliğinden sonra yakın bir dostluk kurmuştur. Âşık Müdamî ile Âşık Berdarî 1948'de Göle'de askerdeyken tanışmış ve âşığımız onun eserlerini, Göle'deki kahvehanelerde dinleme fırsatı bulmuştur.

Âşığımız askerden geldikten sonra Âşık Emsalî, Âşık Derdiment, Âşık Zakirî, Âşık Veysel, Âşık Hayatî gibi âşıklarla tanışmış ve onlarla atışmıştır.

Âşık Berdarî, 10 Şubat 1948 tarihinde Kars-Göle'de askerliğini yaptığı sırada, rüyâsında, Âşık Sümmanî, Âşık Ruhsatî ve Âşık Meslekî'nin olduğu bir mecliste, Rahime isimli bir güzelin elinden bade içmiştir. Badeyi içmesiyle birlikte, aşağıdaki ilk şiirini okuyarak âşıklığa ilk adımını atmıştır:

Aşkımın kaynağı asker ocağı

Nöbete dağıttım erleri tek tek

Dört saat uyudum mürşit kucağı

Açıklamam gizli sırları tek tek

Okudum ilimler hıfzettik hayrı

Aşkî hece vezin ders aldık gayrı

Maşuğum Rahime mey sundu ayrı

Damla damla döktük terleri tek tek

Sümmanî Şenlik'i cemde turdaydı

Meslekî Ruhsatî Müşterî burdaydı

Mis kokulu mescit sanki nurdaydı
Yüze yakın gördüm pirleri tek tek

Rahime bade sunarak kaldırdı
Rica minnet bizi ceme aldırđı
Biri imam oldu namaz kıldırđı
Tek vücut beraber serleri tek tek

Namaz niyaz sohbet sofrı kuruldu
Kayıta geçerek künye soruldu
Berdarî çok imtihan verdi yoruldu
Kesildi dizlerim ferleri tek tek

Türk Saz Şiiri'nin veya Âşık Edebiyatı'nın en önemli unsuru olan sazı, Âşık Berdarî kullanamamaktadır. Onun sazı çalmayışının nedeni gençliğindeki bir hadise ile ilgilidir. Âşık Berdarî'ye neden saz çalmadığını sorduğumuzda, bize şu cevabı vermiştir: "Gençlik yıllarımda âşıklara merak salmaya başladığım zaman, kirvem Âşık Hasan bana bir saz yaptırıp getirdi. Fakat babam ve büyüklerim benim saz çalmama izin vermediler. Ben de o günden sonra bir daha sazı elime almadım." Âşığımız bugün bu duruma çok üzölmekte ve ölmenden önce mutlaka saz çalmayı öğreneceğini söylemektedir.

Ancak Berdarî Sivas yöresi âşıklarının kullandığı makamların birçoğunu da bilmektedir. Berdarî'nin bildiğı başlıca âşık makamları şunlardır:

1. Dertli Divanı
2. Emrah Makamı
3. Sümmanî Makamı
4. Ruhsatî Makamı
5. Feryadî Makamı
6. Emsalî Makamı

7. Köroğlu Makamı

8. Arguvan Makamı

Kendisinden derlediğimiz iki hikâyede  şık Arguvan makamını ve Köroğlu makamını karışık olarak kullanmıştır.

Berdarî'nin hikâye repertuarı şiirleri ile mukayese edilince çok geniş değildir, ama yine de birçok hikâyeyi anlatabilmektedir. Âşığın hikâye repertuarı şu şekilde gösterilebilir:

1. Asuman İle Zeycan

2. Yaralı Mahmut

3. Bey Böyrek Hikâyesi

4. şah İsmail İle Arap  zengi

5. Ferhat İle şirin

6. Miyasa İle Miktat

7. Âşık Garip Hikâyesi

Âşık Berdarî'den "Asuman ile Zeycan Hikâyesi" ve "Yaralı Mahmut Hikâyesi"ni derlemek mümkün olmuştur.

II. 2. Hikâyelerin Tahlili

II. 2. 1. Asuman ile Zeycan Hikâyesi

II. 2. 1. Epizot Yapısı

Asuman ile Zeycan Hikâyesi'nin epizot yapısı şu şekildedir:

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanın Ailelerinin Tanıtılması
2. Çocuksuzluk
3. Çare Arama
4. Kahramanın Doğumu ve Ad Verilmesi

II. ÂŞIK OLMA EPİZODU

1. Âşık Olma
2. Saz Çalma ve Şiir Söyleme Kabiliyeti Kazanma

III. SEVGİLİDEN AYRILMA EPİZODU

IV. SEVGİLİ İLE BULUŞMA

V. SEVGİLİDEN TEKRAR AYRILMA EPİZODU

VI. SEVGİLİ İLE BULUŞMA EPİZODU

VII. CELLATLARIN ELİNE DÜŞME VE KURTULUŞ EPİZODU

VIII. SEVGİLİDEN SON OLARAK AYRILMA EPİZODU

IX. GURBETTE ZORLUKLAR YAŞAMA EPİZODU

X. SONUÇ EPİZODU

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanın Ailelerinin Tanıtılması

Zeycan Erzincan'da Kaleli Bey isimli bir beyin kızı; Asuman ise Kaleli Beyin kethüdası Ahmet Beyin oğludur. Ailelerinin tanıtımında sadece babalara yer verilmiştir.

2. Çocuksuzluk

Kaleli Bey ve Ahmet Bey çocuksuzluk sebebiyle mutsuzdur.

3. Çare Arama

Kaleli Bey ve Kethüdasının çocukları olmamaktadır. Kethüda, Kaleli Bey'e: "Beyim! Dünyada nice ağzı dualı kişiler var. Nice pîrler, pîrânlar var. İstersen bir seyahat buyuralım" der. Tebdil-i kıyafetle seyahate çıkarlar. Seyahatte çare bulamazlar. O sırada bir su kenarında abdest alıp iki rekat namaz kılacakları anda, bir derviş onlara seslenir. Kaleli Bey dervişten yardım ister. Derviş bunlara bir elma verir. Onlara elmayı paylaşıp yemelerini, söyler. Elmayı yedikten sonra, çocuk sahibi olacakları ve doğacak çocukların birbirinin yavuklusu olacağını söyler.

4. Kahramanın Doğumu ve Ad Verilmesi

Dervişin verdiği elmaları Kaleli Bey ve Kethüdası kendi eşleriyle yerler. Bir süre sonra, Kaleli Bey'in hanımı bir kız, Ahmet Bey'in hanımı da bir erkek çocuk dünyaya getirir. Çocuklar büyürlerken, çocuklara ad verme esnasında güzel giyimli bir delikanlı içeri girer ve kızın adı Zeycan, oğlanın adı Asuman olsun deyip gözden kaybolur.

II. ÂŞIK OLMA EPİZODU

1. Âşık Olma

Asuman ile Zeycan birlikte büyür ve birbirlerini kardeş ve bacı olarak görürler. Bir gün onların bulunduğu yere gelen bir derviş, onların birbirinin yavuklusu olduğunu söyler. Asuman ve Zeycan çocukluklarını bu şekilde yaşadıktan sonra, gençlik çağına geldiklerinde birbirlerine farklı bakmaya başlarlar.

Hikâyede âşık olma, sadece dervişin verdiği bilgi ile sınırlı değildir. Asuman ile Zeycan'ın birbirinin kardeşi değil, yavuklusu olduğu aynı zamanda yaşlı bir kadın tarafından da onlara söylenir. Ayrıca Asuman rüyâda kendisine sunulan "bade"yi içer ve bu suretle de Zeycan'a âşık olur. Bu epizot tekrar ve güçlendirmiş yapısıyla, farklı bir âşık olma yapısına sahiptir.

2. Saz Çalma ve Şiir Söyleme Kabiliyeti Kazanma

Hikâyede dikkati çeken özelliklerden birisi de Asuman'ın âşık olmasından sonra saz çalma ve şiir söyleme kabiliyeti kazanmasıdır. Bu epizot hikâyede şöyle anlatılmıştır: "Asuman bir gün abdest alıp namaz kılmak için şehitliğe gider. Allah'a dua ederken, Zeycan'ı görür. Bu esnada yanına bir derviş gelerek Asuman'a bade sunar.

Asuman bâdeyi içer.” İkinci kez bâde içen Asuman hem aşkını tazeler, hem de daha önce sahip olmadığı, saz çalma ve şiir söyleme kabiliyetini kazanır.

III. SEVGİLİDEN AYRILMA EPİZODU

Hikâyede, anlatıcının ifadesiyle, münâfığın biri, Zeycan’ın sokak sokak dolaşıp Asuman’ı öptüğünü söyler. Bunu duyan Kaleli Bey de Asuman’ı ve anne-babasını saraydan kovar.

IV. SEVGİLİ İLE BULUŞMA EPİZODU

Asuman ve Zeycan’ı ayıran münâfik kişi, sevgilileri ayırdığı için pişman olur ve vebalden kurtulmak için sevgilileri tekrar buluşturur.

V. SEVGİLİDEN TEKRAR AYRILMA EPİZODU

Asuman’ın babası, Zeycan’ı Kaleli Bey’den oğlu için ister; ama Zeycan’ın annesi bu evliliğe taraftar olmadığı için kızını vermeyi kabul etmez. Asuman ile Zeycan, Kaleli Bey’in hırsı geçene kadar, Asuman’ın gurbete gitmesine karar verirler ve Asuman Bursa’ya gitmek için yola çıkar.

VI. SEVGİLİ İLE BULUŞMA EPİZODU

Asuman yolda giderken, yolda Kaleli Bey’in çobanları ile karşılaşır. Asuman çobanlardan Kaleli Bey’in çadırının yerini öğrenir. Asuman kıyafet değiştirerek, çobanın keçesini giyer, sazını omzuna alır ve Kaleli Bey’in çadırına varır. Asuman Kaleli Bey’in çadırının önünden geçerken, Asuman’ın âşığa benzediğini gören Kaleli Bey, kızının da âşık olduğunu söyler ve Asuman’ı, kızı Zeycan ile atışmaya davet eder. Fakat Kaleli Bey çoban kılığındaki Asuman’ı tanıyamaz. İki âşığın arasına perde gerildikten sonra, âşıklar atışır. Kaleli Bey de karşılaşmanın sonunda, yarışmayı Asuman kazanırsa, Zeycan’ı ona vereceğini söyler. Asuman bu atışmayı kazanır. Fakat Kaleli Bey sözünde durmaz, Zeycan’ı Asuman’a vermekten vazgeçer.

VII. CELLATLARIN ELİNE DÜŞME VE KURTULUŞ EPİZODU

Kaleli Bey’in etrafındakiler ona bazı tavsiyelerde bulunurlar. Asuman’ın arkasından cellatlar göndermesini, Asuman’a Zeycan’ı vermemekle hata yaptığını söylerler. Bunun üzerine, Kaleli Bey de Asuman’ı öldürmek üzere cellatlarını gönderir.

Cellatların yanında Zeycan, Asuman'ı tanır. Cellatlar iki âşığa acıyıp, Asuman'ı serbest bırakırlar.

VIII. SON OLARAK SEVGİLİDEN AYRILMA EPİZODU

Cellatlar bir kuş vurup Asuman'ın gömleğini bu kuşun kanına bularlar ve kanlı gömleği götürürler. Asuman ile Zeycan anlaşır, Asuman'ın gurbete gitmesine karar verirler. Asuman tekrar gurbete gider. Bir gün Asuman uyurken, bir derviş gelir ve onu Bursa'da Afyoncu Baba'ya götürür ve orada Asuman'ı misafir eder.

IX. GURBETTE ZORLUKLAR YAŞAMA EPİZODU

Afyoncu Baba'nın kahvesi Asuman'ın gelişi ile beraber dolup taşar. Bunu çekemeyen düşmanları münâfık bir kadın tutup, Asuman'ı tuzağa düşürür. Asuman münâfık kadının hilesini anlayamaz ve kendini yılanlı, akrepli, insan iskeletli bir kuyunun içinde bulur. Ancak Asuman'ın imdadına bir derviş yetişir ve onu kurtarır. Tekrar Afyoncu Baba'nın kahvesine götürür.

X. SONUÇ EPİZODU

Asuman ile Zeycan, Derviş Baba'nın yardımıyla kavuşurlar. Erzurum Beyi'nin yardımıyla da Asuman ile Zeycan evlenir. Düğünleri yapılır. Kaleli Bey tahttan indirilir ve yerine Asuman tahta oturtulur.

II. 2. 1. 2. Motif Yapısı

Asuman ile Zeycan Hikâyesi'nde bulunan belli başlı motifler şunlardır:

(T)Z101.	Ölüm sebebi olarak kanlı gömlek
F813.1	Olağanüstü elma
H12	Türkü söyleyerek tanıma
H148.	İsteğin şiirle ifade edilmesi
H148.	İsteğin şiirle ifade edilmesi
H82.3.	Sevgili arasında alıp verilen hediye
J152.2	Dervişin nasihati
J34.3	Gurbete çıkma
K1810.	Hile ile kıyafet değiştirme

K1832.	Tebdil-i kıyafet gezen padişah
K2110.	İftiralar
K2293.	Hain yaşlı kadın
L111.1.	Gurbete gidiş ve dönüş
M100.	Yemin ve antlar
N825.1	Çocuk sahibi olamayan kahramanlar
N844.	Yardımcı derviş
P10.	Krallar, padişahlar, beyler
P412.	Çobanlık
P460	Diğer işler ve meslekler (Kethüdâ)
R 41.3.4.	Kuyuya hapsetme
T11.3	Rüyâda âşık olma
T130.1.	Dünür olma
T135.	Düğün merasimi
T51.1.1	Elma yiyerek hamile kalma
T596.	Çocuğa ad verme
T61.	Nişanlanma
T61.5.3.	Beşik kertme
V112.2.	Cami
V50.	Dua
V56.	Namaz
V58.6.	Abdest alma
Z293	Kahramanın dönüşü
Z71.12.	Formulistik sayı: 40 (Kırk gün)
Z71.6.	Formulistik sayı: 9 (Dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat)

II. 2. 1. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu

Âşık Berdarî Asuman ile Zeycan hikâyesine masal giriş formellerini kullanarak başlamaktadır. Hikâyenin çok eski zamanlarda geçtiğini gösteren “Vaktin birinde, vakt-i saadette” ifadelerini kullanarak olayların belirsiz bir geçmiş zamanda meydana geldiğini ifade etmektedir:

“Vaktin birinde develer tellal iken pireler berber iken, anam beşiğinde tıngır mıngır salları iken Asuman ile Zeycan hikâyesine başlamak üzereyim ey erenler!

“Vakt-i saadette Erzincan’da Kaleli Bey isimli bir bey vardı...”

Âşık Berdarî hikâyelerinde hakim bakış açıyla bir anlatım tarzını kullandığı için, olayların görülen geçmiş zamanla ifade edildiği görülmektedir.

Hikâyede olayların çoğu Erzincan’da, yani gerçek bir mekanda yaşanmaktadır. Ayrıca Bursa, Erzurum gibi Anadolu’daki diğer şehirlerin de adları geçmektedir. Bu şehirler gerçek şehirler olmakla birlikte, hikâye kapsamında itibarî, geleneksel mekanlardır. Hepsi de eski kültür merkezleridir.

Asuman ile Zeycan hikâyesinde yer alan şahıs kadrosu şu şekildedir:

Asuman : Erkek kahraman

Zeycan : Kadın kahraman

Kaleli Bey : Zeycan’ın babası

Ahmet Efendi : Asuman’ın babası

Hanım Sultan : Zeycan’ın annesi

Pîr : Yardımcı bilge kişi

Hızır Baba : Yardımcı bilge kişi

Afyoncu Baba : Yardımcı kişi

Münafık biri : Kötü karakter

Münafık karı : Kötü Karakter

Çoban : İyi karakter

Cellatlar : İkinci derecede kötü karakterler

Komşu karısı : Hanım Sultan’ın komşusu

Kumandanlar : İkinci derecede yardımcı kişiler

II. 2. 1. 4. Hikâyedeki Türküler/Şiirler

Asuman ile Zeycan hikâyesinin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve onuncu epizoduna bağlı şiir yoktur.

VI. Epizoda Bağlı Şiirler

Asuman ile Zeycan Kaleli Bey'in obasında birbirini tanımadan atışırılar. Koşma tarzındaki şiirler $4+4=8$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. İlk iki dördünlüğün kafiyeleri **abab**, diğerleri **cccb**, ... şeklindedir.

VII. Epizoda Bağlı Şiirler

Asuman; cellatların elindeyken Zeycan'a koşma tarzında bir şiir söyler. Şiire Zeycan da cevap verir. Şiir, $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. İlk iki dördünlüğün kafiyesi **abaa**, diğerleri ise **cccb**, ... şeklindedir.

Zeycan cellatlara Asuman'ı kurtarmak için bir şiir söyler. Şiir $6+5=11$ duraklı üç dörtlükten oluşur. İlk dörtlük **abab**, diğerleri ise **cccb**, ... şeklinde kurulmuştur.

VIII. Epizoda Bağlı Şiirler

Asuman tekrar gurbete gider ve karlı bir mağarada uyurken dertli dertli koşma tarzında şiir söyler. Şiir üç dörtlükten oluşur. $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. Şiirin ilk dördlüğü **abab**, diğer dörtlükleri ise **cccb**, ... şeklinde bir kafiye örgüsü ile kurulmuştur.

IX. Epizoda Bağlı Şiirler

Asuman'ın gurbette başı derde girer ve kuyuya düşer. Bunun için Derviş Baba'dan koşma tarzında bir şiirle yardım ister. İki dörtlükten oluşan şiirin kafiyeleri **aaab**, **cccb**, ... şeklinde olup, $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir.

Derviş Baba Erzincan'a gider ve bağların arasında oturan Zeycan Derviş Baba'ya bir şiir söyler. $4+4=8$ duraklı hece ölçüsü ile söylenen şiirin ilk dördlüğü kafiyesi **xaxa**, diğer dördlüğü ise **xbxb** şeklinde bir kafiye örgüsüyle kurulmuştur.

I. 2. 2. Yaralı Mahmut Hikâyesi

II. 2. 2. 1. Epizot Yapısı

Yaralı Mahmut Hikâyesi'nin epizot yapısı aşağıdaki gibidir:

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanların Ailelerinin Tanıtılması

II. GURBETE ÇIKMA EPİZODU

III. ÂŞIK OLMA EPİZODU

IV. ENGELLER EPİZODU

V. MEMLEKETTEN AYRILMA EPİZODU

VI. SEVGİLİYİ BULMA EPİZODU

VII. SEVGİLİNİN BAŞKASIYLA EVLENDİRİLMESİ EPİZODU

VIII. KAHRAMANIN ORTAYA ÇIKIŞI EPİZODU

IX. SONUÇ EPİZODU

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanların Ailelerin Tanıtılması

Yaralı Mahmut hikâyesinde, Mahmut'un babası İsfahan şehrinin zengin tüccarlarında olan Ali Bezirgan'dır. Mahbub'un babası ise, Rus Kralı'dır. Ailelerinin tanıtımında sadece babalara yer verilmiştir.

II. GURBETE ÇIKMA EPİZODU

Ali Bezirgan bir gün, çocuklarına nasihat ettikten sonra vefat eder. Bunun haberini duyan şehrin berduşları Ali Bezirgan'ın malına mülküne göz diker. Ahmet ile Mahmut'un parasını hile ile yiyip bitiren haset berduşlar, kardeşlerin ellerinde kalan son mülk olan konağı da ateşe verirler. Gece yangınla uyanan iki kardeş birbirinin öldüğünü zannederek, yurtlarını terk eder. Ahmet yalnız başına İstanbul'a, Mahmut da annesini yanına alıp, iş bulup çalışmak için aynı şehre gurbete çıkar.

III. ÂŞIK OLMA EPİZODU

Mahmut ile Mahbub'un âşık olmaları aslında bir mücadeleye dayanır. Mahmut, Rus Kralı'nın hazinesinde bulunan çirakman taşlarını almak için, Rusya'ya gider. Fakat

Rus Kralı ırakman taşını vermeyi kabul etmez. Bunun üzerine her iki taraf savaşmaya karar verir. Savaş esnasında Rus Kralı'nın pehlivanı ile Mahmut savaş meydanında g re irler. Aslında Mahbub da Rus kralının pehlivanı kılığına bürünmüştür. Mahbub, Mahmut'un karşısına çıkar ve mücadeleyi kaybeder. Mahmut mücadele sonunda Mahbub'un kız olduğunu anlar. İkiisi arasındaki a k, Mahmut'un ırakman taşlarını alıp Türkiye'ye d n     sırasında gerçekleşir.

IV. ENGELLER EP ZODU

Mahmut, Mahbub'u Türkiye'ye getirdikten sonra engeller ortaya çıkmaya ba lar. Rus Kralı, kızı, Mahbub'u önceden Karaman  ahı'na ni anladığı için, kızının Mahmut'la evlenmesini istemez. Bu sebeple Rus Kralı ile Karaman  ahı, bir cadı kadın tutup, cadıyı Mahmut ile Mahbub'un yanına gönderir. Cadı kadın bunlara büyü yapar ve sevgilileri birbirinden ayırır.

V. MEMLEKETTEN AYRILMA EP ZODU

Mahmut büyü bozulduktan sonra uyanır ve Mahbub'un yanında olmadığını anlar. Hemen atını ve silahını hazırlayıp Mahbub'un peşine d  er.

VI. SEVG L Y  BULMA EP ZODU

Mahmut Rusya'ya yakın bir bölgede sevgilisini bulur; ama Mahbub hâlâ büyünün tesirinde olduğu için Mahmut'u bıçağı ile yaralar.

VII. SEVG L N N BAŞKASIYLA EVLEND R LMES  EP ZODU

Bu epizot, cadı kadının vasıtasıyla sağlanan ilk engellemenin devamı niteliğindedir. Mahbub  nceden Karaman  ahı ile ni anlandırıldığı için, onunla evlendirilmek istenir.

VIII. KAHRAMANIN ORTAYA IKI I EP ZODU

Mahbub cadının yaptığı büyünün tesirinde olduğu için, Mahmut'u bıçağı ile yaralar. Mahmut yaralı bir vaziyette yatarken, Karaman  ahı'nın veziri, av esnasında Mahmut'u bulur ve tedavisi için bir doktora götürür. Vezirin kızı olan Ağçakız ile Mahbub dert ortağıdır. Mahbub bütün olanları, Ağçakız'a anlatır. Ağçakız hemen Mahmut'un yanına gider ve ona yardım ederek Mahbub'u Karaman  ahı'nın elinden kurtarırlar ve iki sevgili birbirine kavu ur.

IX. SONUÇ EPİZODU

Mahmut ile Mahbub tekrar Türkiye'ye dönerler. Bir müddet eşkıyalık yaptıktan sonra, Mahmut kardeşi tarafından yakalanır. Mahmut bir türkü söyler ve ağabeyi Mahmut'u tanır. Daha sonra, hep beraber İstanbul'a padişahın yanına dönerler. Padişah Mahmut ile Mahbub'a kırk gün kırk gece sürecek bir düğün yapar. Böylece hikâye mutlu bir sonla biter.

II. 2. 2. 2. Motif Yapısı

Yaralı Mahmut Hikâyesi'nin motif yapısı şu şekildedir:

D.931	Olağanüstü taşlar
F.565.2	Sevgiliyi erkek kıyafetinde bulma
G200	Cadı karısı
G244.4	Küpe binerek uçan cadı kadın
J154	Ölmek üzere olan babanın nasihati
J34.3	Gurbete çıkma
K.1837	Türkü söyleyerek kendini tanıtmak
N. 850-851	Yardımcı kişiler (Ağcakız, vezir)
N851.	Zengin tüccar (Ali Bezirgan)
P.475	Haramî, eşkıya (Mahmut ile Mahbub)
T.136.3	Düğün eğlencesi
T.42.1	Görür görmez âşık olma
T92	Aşkta rakip
V308.	Kuran-ı Kerîm okuma
Z71.12.0.1	40 gün 40 gece düğün

II. 2. 2. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu

Âşık Berdarî Yaralı Mahmut hikâyesine, hikâyenin çok eski zamanlarda geçtiğini gösteren “Vakti zamanda, zamanların behrinde” ifadelerini kullanarak olayların belirsiz bir geçmiş zamanda meydana geldiğini ifade etmektedir ve diğer hikâyelerde olduğu gibi, olaylar geçmiş zaman anlatım tarzıyla anlatılmıştır.

Yaralı Mahmut hikâyesi üç gerçek mekanda cereyan etmektedir. Bu mekanlar, “İsfahan, İstanbul ve Rusya”dır. Görüldüğü üzere hikâyede kullanılan mekanlar gerçek mekanlardır. Ancak bu mekanlar da itibarî ve geleneksel mekanlardır.

Yaralı Mahmut hikâyesinin şahıs kadrosu şu şekildedir:

Mahmut	: Erkek kahraman
Ahmet	: Mahmut’un kardeşi
Mahbub	: Kadın kahraman
Ali Bezirgan	: Mahmut’un babası
Ağcakız	: Mahbub’un sırdaşı
Berduşlar	: Hırsız kişiler
Ahmet Ağa	: Mahmut’un kılavuzu
Cadı Kadın	: Rus hükümdarının büyücüsü
Mahmut’un annesi	: Erkek kahramanın annesi
Karaman Şahı	: Mahmut’un rakibi
Rus Kralı	: Mahbub’un babası
Tellal	: Rus Kralı’nın hizmetlisi
Doktor	: Karaman Şahlığında bulunan bir doktor

II. 2. 2. 4. Hikâyelerdeki Türküler/Şiirler

Yaralı Mahmut hikâyesinin birinci ve üçüncü epizodunda şiir yoktur. Aynı şekilde beşinci, altıncı ve yedinci epizoda bağlı şiir de yoktur.

II. Epizoda Bağlı Şiirler

Mahmut Rusya’ya gitmeden önce annesi ile vedalaşır. Bu sırada koşma tarzında bir şiir okur. Şiir üç dörtlükten oluşur ve 6+5=11 duraklı hece ölçüsüyle söylenmiştir. Şiirin ilk dörtlüğü **abab**, diğer dörtlüklerin kafiyesi ise **cccb**, ... şeklindedir.

IV. Epizoda Bağlı Şiirler

Mahmut yaralı olarak kendisini bırakan Mahbub’un ardından üç dörtlükten oluşan, 6+5=11 heceli koşma tarzında bir şiir söyler. Şiirin ilk dörtlüğünün kafiyesi **abab**, ikinci ve üçüncü dörtlüğün kafiyesi **cccb**, ... şeklindedir.

VIII. Epizoda Bağlı Şiirler

Mahmut iyileşerek yavaş yavaş kendisini şiirle tanıtmaya başlar. İlk olarak $4+4=8$ duraklı, üç dörtlükten oluşan koşma tarzında bir şiir söyler. Şiirin kafiyeleleri ilk dörtlükte **abab**, diğlerleri ise **cccb**, ... şeklindedir. İkinci şiir $6+5=11$ duraklı hece ölçüsüyle üç dörtlükten oluşan bir şiir daha söyler. Şiirin ilk dörtlüğü **abab**, diğlerleri ise **cccb**, ... şeklinde kurulmuştur.

II. 3. Hikâyelerin Dil, Anlatım ve Performans Özellikleri

II. 3. 1. Anlatım Tarzı ve Bakış Açısı

Âşık Berdarî hikâyelerinde anlatım tarzı olarak en fazla tahkiyeli anlatım tarzını kullanmıştır. Olayların geçmiş zamanda olduğunu göstermek için, görülen geçmiş zaman ekini sıkça kullanmıştır. Bununla birlikte; öğrenilen geçmiş zaman ve geniş zaman ekleri de yeri geldikçe hikâyelerde kullanılmıştır:

“Tebdil-i kıyafetle bir seneye yakın dolaştılar. Dertlerine derman bulamadılar. Perişan bir şekilde bir su kenarının yanına oturdular. Abdest alıp, namazlarını edâ ettiler. Dua edip ellerini yüzlerine sürecekları zaman, karşılarında ak sakalı bir dervişle karşılaştılar.” (Asuman ile Zeycan Hikâyesi)

Âşık Berdarî'nin hikâyelerinde görülen ikinci anlatım tarzı, karşılıklı konuşmalardan oluşan diyalog tarzıdır:

“Hallaççı der ki:

– Neden ağlıyorsun?

Mahmut:

– Benim yanan evimde bir abim vardı. İçinde yandı. O beni yıkardı. Şimdi olsaydı bana yardım ederdi, der.” (Yaralı Mahmut Hikâyesi)

Âşık Berdarî'nin hikâyelerindeki bakış açısı, hakim bakış açısıdır. Hikâyeci hikâyelerinin itibarî dünyasına ait her şeyi bilmektedir ve hikâyelerinde kullandığı III. teklik şahıs ekli yapılar da bunu açıkça göstermektedir:

“Ahmet, cariye kılığındaki adamı kız diye düşünür. Ahmet şüphelenir. Ahmet bir gün, Mahmut'u takip eder. Mahmut gece, Mahbub cariyenin yanına gidip yatar. Ahmet bunu görür ve Mahmut'un saatini kendine alır. Kendininkini de Mahmut'a bırakır.”

(Yaralı Mahmut Hikâyesi)

Anlatıcı bununla birlikte diyaloglarda kullandığı soru-cevaplar ve manzum parçalarla sözü kahramanlara bırakmaktadır.

Asuman

Âşıklar gayet tatlıdır

Sözleri de çok medhlidir

Bana sual mi sorarsın?

Üç yüz altmışaltı kanatlıdır

Zeycan

Ben Zeycan'ım bir hizâdır

Dert bilmeyen hem nizâdır

Kanadı kaç endezâdır

Senden bir cevap isterim”

(Asuman ile Zeycan Hikâyesi)

II. 3. 2. Benzetmeler

Âşık Berdarî hikâyelerinde az da olsa benzetmeler bulunmaktadır. Asuman ile Zeycan hikâyesinde iki sevgilinin olayların gelişmesiyle sarmaş dolaş olması anında, “Gül yanaklarından akan terleri, birbirlerinin yanağına ilaç ettiler...” diyerek bir benzetme kurmaktadır.

Âşık Berdarî; Asuman'ın durumunu dinleyicilere aktarırken, “gibi” benzetme edatından faydalanarak şöyle bir benzetme yapmaktadır: “Asuman yaralı bir ceylan gibi dağlarda, bağlarda, Mecnun gibi çöllerde gezdi....”

II. 3. 3. Formel Unsurlar

Âşık Berdarî'nin, hikâye anlatımında kullandığı formel unsurlar şunlardır:

a. Başlangıç Formelleri

Âşık Berdarî; Asuman ile Zeycan hikâyesine başlarken, masallarda görmeye alıştığımız giriş formelini kullanmaktadır:

“Vaktin birinde, develer tellal iken pireler berber iken, anam beşiğinde tıngır mıngır salları iken Asuman ile Zeycan hikâyesine başlamak üzereyim ey erenler!”

(Asuman ile Zeycan hikâyesi)

“Vakt-i saadette...” **(Asuman ile Zeycan Hikâyesi)**

“Selamun Aleykum, ey erenler!” **(Yaralı Mahmut Hikâyesi)**

“Bu bir hikâyedir. Yazsa da yalandır. O da yalan, bu da yalan. Biz de başladık söylemeye yalan.” **(Yaralı Mahmut Hikâyesi)**

b. Geçiş Formelleri

“Bir gün...” (Asuman ile Zeycan Hikâyesi)

“...Zeycan şöyle aldı eline sazı. Bakalım burada ne söylemiş...” (Asuman ile Zeycan Hikâyesi)

“Asuman orada çıkadursun. Biz gelelim diğerlerine...” (Asuman ile Zeycan Hikâyesi)

“Asuman çalıp söylemekte olsun; Derviş Baba, bir hızla Erzincan’a kaçır.” (Asuman ile Zeycan Hikâyesi)

“Gitsin bakalım, biz gelelim Mahmut’a” (Yaralı Mahmut Hikâyesi)

“Onlar orada kalsın, biz gelelim Yaralı Mahmut’un bin ahvaline” (Yaralı Mahmut Hikâyesi)

c. Bitiş Formelleri

“...Asuman ile Zeycan’ı böylece muratlarına erdiler. Hikâyemiz böyle menzile yetti.” (Asuman ile Zeycan Hikâyesi)

“...Allah cümlemizi konuştursun. Hikâye de bu şekilde biter.” (Yaralı Mahmut Hikâyesi)

II. 3. 4. Ara Sözler

Âşık Berdarî, hikâye anlatımı sırasında ara sözleri şu şekilde kullanmaktadır:

Anlatıcı, Yaralı Mahmut hikâyesini giriş kısmında, Ege Üniversitesi’nde görev yapan hocalarımıza ve derleyicilere övgü dolu sözler söylemektedir: “Ben Sivaslı Âşık Berdarî adlı Ali Doğan. Beni Erdem Uçar’a sorun. Beni Prof. Dr. Fikret Türkmen’e sorun. Beni Doç. Dr. Metin Ekici’ye sorun. Sağ olsunlar beni tanıyorlar. Bunlar edebiyatçı, âlim adamlar. Allah razı olsun, gelip bizi araştırıyorlar.”

Yaralı Mahmut hikâyesinde, Berdarî, halk hikâyeleri ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir: “Bu bir hikâyedir. Yazsa da yalandır. O da yalan, bu da yalan. Biz de başladık söylemeye yalan.”

Âşık Berdarî Yaralı Mahmut hikâyesinde berduşlardan bahsederken, günümüzden örnekler vermektedir: “Bu minval üzere, biz gelelim o zamanın berduşlarına. Şimdi derler ki, Topkapı berduşu filan. İşte o zamanın da berduşları var.”

Âşık Berdarî yine bu hikâyenin gelişme kısımlarında, hikâye üzerine şahsî yorum yapmaktadır: “Mahmut, padişahın Rus pehlivan gibi at ve silah istiyor. Hazırlıklar yapılıyor ve ikisi harbe çıkıyor. Uzatmayalım, burası uzatmaya gelmez. Hikâyeyi nasıl uzatırsan uzat...”

Son olarak Yaralı Mahmut hikâyesinde, Rus Pehlivanı ile Mahmut er meydanına çıkarlar. Âşık Berdarî güreş ile ilgili görüşlerini dile getirmektedir: “Çıkıyor meydana, benim de canım çekti şimdi. (Ellerini birbirine vurur.) Eski güreşlerim aklıma geldi...”

Âşığımız; Asuman ile Zeycan hikâyesinde kethüda kelimesini açıklamak için bir ara söz kullanmaktadır: “Bu beyin o zamanın deyişiyle Ahmet Efendi adlı bir kethüdası vardı, yani hizmetçisi...”

II. 3. 5. Deyimler ve Atasözleri

Âşık Berdarî hikâyelerinde az da olsa deyimler ve atasözlerinden yararlanmıştır.

Yaralı Mahmut hikâyesinde “At ayağı külüg, âşık dili yürük olur ya, uzatmayalım biz.” diyerek bir örnek vermektedir.

Asuman ile Zeycan hikâyesinde, Asuman babasının yanına gelir. Babasına, kendisine, yalan söylediği için kızar. Babası şöyle cevap vermektedir: “Ne yapayım evladım? Adı, cevabı vermek zordur.”

II. 3. 6. Mizahî Unsurlar

Âşık Berdarî Yaralı Mahmut hikâyesinde, Rus Pehlivan ile Mahmut’un meydana çıktıkları zaman, âşığımız da şak şak ellerini vurarak: “Benim de eski güreşlerim aklıma geldi.” diyerek dinleyiciye mizahî bir ortam hazırlamaktadır.

Yaralı Mahmut hikâyesinde Mahmut’un güreştiği pehlivanın kız olduğu ortaya çıkınca, Âşık Berdarî “Kızın memeleri iki tarafa devriliyor...” diyerek dinleyicileri güldürmektedir.

Âşığımız; Mahmut ile Mahbub’un ilişkisinden bahsettiği anda, “Bunlar yolda dönerlerken şeftalinin olgunlarını toplamaya başlamış.” diyerek mizahî bir şekilde hikâyeyi çeşitlendirmektedir.

Âşık Berdarî son olarak, Asuman ile Zeycan hikâyesinde dervîşin elmayı vermesinden sonra gelişen olayları mizahî bir yolla dinleyiciye anlatmaktadır: “Bey, sultanın taze şeftalisini toplamak kastıyla, Tosya kuşağını çözerken, elma fırlar...”

II. 4. İcra Özellikleri ve Dinleyiciler

Âşık Berdarî Sivas âşıklık geleneğine mensuptur. Âşıklık geleneğine girişi, âşıklık eğitimini alışı tamamen şahsî kabiliyeti ile olmuştur. Hayatı boyunca bu gelenekte Âşık Ruhsatî'yi kendisine örnek almış ve onun şiirlerini ezberleyerek âşıklık geleneğinin temel prensiplerini öğrenmiştir. Âşığın küçük yaşlardan itibaren çalışmaya başlaması ve memleketinde iken kendisinin âşıklık geleneğine girişi tasvip edilmediğinden, Âşık Berdarî usta-çırak yoluyla yetişme imkanından mahrum kalmıştır. Dolayısıyla saz çalmayı bilmeyen âşığımız, âşıklığa başlamasından ve sürdürmesinden itibaren âşıklık geleneğinin yaşandığı yerlerden uzak kalmıştır. Bu durum da, onun performans özelliklerinin zayıf bir görünüm arz etmesine sebep olmuştur.

Ancak, bu onun âşıklık geleneğinin temel unsurlarından olan şiir söyleme, hikâye anlatma gibi unsurları başarısız bir şekilde icra ettiği anlamına gelmez. Küçük yaşlardan itibaren, köy odalarında toplanan meclislerde, güçlü kulak bilgisi ile hafızasına aldığı halk hikâyelerini, âşığımız, yıllar sonra çok sık anlatmamasına rağmen, biz derlediğimiz zaman, başarılı bir şekilde anlatmıştır.

Âşık Berdarî'den, bize, kahvede hangi hikâyeyi anlatacağını sorduğumuzda, kendisi, bize, Asuman ile Zeycan hikâyesini anlatacağını söyledi. Bu hikâyeyi seçmesinin nedenini sorduğumuzda ise, bize şu cevabı vermiştir: “Ya, hikâye uydurmadır. Anlat, anlat uzasın. Yeri gelir türkü eklersin, çıkarırsın.” Buradan âşığımızın hikâye epizotlarını istediği zaman genişletip, istediği zaman çıkartabildiğini söyleyebiliriz. Gerçekten de derlediğimiz Asuman ile Zeycan hikâyesinde böyle bir durum söz konusu olmuştur.

Âşık Berdarî hikâyesini devamlı oturarak anlatmayı tercih etmektedir. Bu durum onun 76 yaşında olmasından ve bugüne kadar bir topluluğa fazla hikâye anlatmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca âşığımız saz çalma kabiliyetine de sahip değildir. Kendisi bu eksikliklerini, ses tonunu yükseltip alçaltmakla, jest ve mimiklerle ve bilhassa hikâyenin türkü kısımlarında heyecanı artırarak gidermektedir.

Âşık Berdarî'nin anlattığı Asuman ile Zeycan hikâyesini, Türkiye'nin farklı bölgelerinden İzmir'e gelmiş bir insanların bulunduğu, İzmir ili Buca ilçesine bağlı İşçievleri semtindeki Köşem Kıraathanesi'nde derledik. Dinleyicilere genel olarak

baktığımızda ekonomik bakımından çok zengin olmayan kişiler olduğunu söyleyebiliriz. Aynı şekilde halk hikâyesi ve âşıklık geleneğine meraklı insanlar olduğu gibi, bu konuya ilgi göstermeyen kişiler de kahvede bulunmuştur. Âşık Berdarî hikâyesini anlattığı sırada, hikâyeye ilgisiz kişiler âşığımızın performansını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu ilgisiz dinleyicilerin esnemeleri, homurdanmaları ve aralarında konuşmaları, Berdarî tarafından uyarılmalarına sebep olmuştur.

III. BÖLÜM

ÂŞIK NURİ MERAMÎ HAYATI VE HİKÂYESİ

III. 1. Hayatı ve Hikâye Repertuarı

Âşık Nuri Meramî, 29 Haziran 1940 yılında Erzurum'un, Horasan İlçesi'nin, Dönertaş Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Âşığımızın babası Memet Kaşıkçı, çiftçilik yaparak ailesinin geçimini temin eden bir kişi, annesi ise ev hanımıdır.

Âşık Meramî, 1947-1952 yılları arasında, Dönertaş İlköğretim İlkokulu'nda eğitimini tamamlamıştır. Âşığımız ilkokul mezunu olup, eğitimine devam etmemiştir.

Âşık Nuri Meramî ilk eşi olan Lalezar Hanım ile 1955 yılında evlenmiştir. Âşığımızın bu evlilikten biri erkek, dördü de kız olmak üzere, beş çocuğu olmuştur. İkinci evliliğini, 1980 yılında, köyünde tanıştığı Şükran Hanım'la yapan âşığımızın, bu eşinden de ikisi erkek, dördü kız olmak üzere altı çocuğu olmuştur.

Meramî, 1973 yılına kadar Erzurum'da yaşamıştır. Bu yıldan itibaren Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde bulunan âşığımız, 1983 yılına kadar Almanya, Fransa, Yugoslavya, Hollanda gibi ülkelerde yaşamıştır. 1984 yılında İzmir'e göç eden Meramî, bu tarihten itibaren İzmir ilinin Bayraklı semtinde yaşamına devam etmiştir.

Âşığımızın İzmir'de ve memleketi Erzurum'da birer evi vardır. Erzurum tarlalarında çiftçilik de yapmaktadır. Geçmişte hayvancılıkla uğraşan âşığımız, bu işte muvaffak olamamıştır.

Âşık Nuri Meramî, âşıklık geleneğini, ustası Âşık Reyhanî'den öğrenmiştir. Ayrıca, eski âşıklardan Âşık Sümmanî, Âşık Şenlik, Âşık Hicranî, Âşık Nihanî, Âşık Cemal Hoca, Bayburtlu Celalî, Âşık Sezaî, gibi usta âşıklar, Âşık Nuri Meramî'nin sanatının oluşumunda dolaylı olarak etki yapmıştır.

Âşığımız, günümüzde, rüyâ motifine ve bâde içmeye inanmamaktadır. Kendisine niye böyle bir görüşe sahip olduğunu sorduğumuzda bize şu cevabı vermiştir: "Rüyâ, bâde, eski devirlerde olurmuş. Zaten bâde de âlimlere, üstatlara verilirdi. Günümüzde bâde içtiğini söyleyen âşıklar varsa, onlara inanmıyorum. Ben de bâde içmedim. Bâde içmek eski insanlara nasip olurmuş." Görüldüğü üzere, Âşık Nuri Meramî, rüyâsında bâde içmemiştir.

Meramî, ilk şiirini, Âşık Reyhanî'nin yanında çıraklığa başladıktan dört sene sonra, 1959 yılında söylemiştir:

Elime saz alalı ben
Kurbet eli gezer oldum
Bu efkâra dalalı ben
Kendi kendim sezer oldum

Bir ses duyunca koşardım
Kederlenirdim coşardım
Şiir derdiler şaşardım
Sonra kendim yazar oldum

Gönüller dolduğu gibi
Meram'ın bulduğu gibi
Âşıklar olduğu gibi
Ben de azar azar oldum

Yukarıdaki şiirde görüldüğü üzere, Âşık Nuri Meramî, “Meramî” mahlasını kullanmaktadır. Kendisine bu mahlası nasıl ve neden aldığı sorulduğunda bize şu cevabı vermiştir: “Ustam Âşık Reyhanî'nin küçük kızı vardı. Biz Âşık Reyhanî ile mahlasımın ne olacağını düşünürken, Âşık Reyhanî'nin küçük kızı ‘senin ismin Meramî olsun’ dedi. Mahlasım o günden bu yana Meramî’dir.”

Âşık Nuri Meramî'nin 1000'in üzerinde şiiri vardır. Ayrıca âşığımızın bildiği makamlardan bazıları şunlardır:

1. Erzurum Divanı
2. Güzelleme
3. Kağızman Güzellemesi
4. Destanî
5. Semaî

6. Müstezat makamı
7. Koçaklama makamı
8. Sallama
9. Taşlama

Âşık Nuri Meramî, yurt içinde ve yurt dışında pek çok yer gezmiş ve gittiği gezdiği yerlerde sanatını en iyi bir şekilde icra etmiştir. Âşığımız 1973 yılına kadar kendi köyünde yaşamış, 1974-79 yılları arasında Almanya'nın Köln, Hagen, Düsseldorf, Münih şehirlerinde yaşamıştır. Ayrıca âşığımız, 1980 ile 1983 yılları arasında Fransa, Belçika, Hollanda, Yugoslavya, İsviçre gibi ülkelerde konserler vermiş, Türk kültürünün bir taşıyıcısı olmuştur. Gezip gördüğü yerlerde, âşıklık geleneğini en iyi şekilde tanıtmış, sanatını bulunduğu yerlerdeki insanlara icra etme şansına sahip olmuştur.

Âşık Nuri Meramî'nin özel merakları ve kabiliyetleri arasında çok iyi "Bar oynamak" olduğunu söyleyebiliriz.

Âşığımız üyesi olduğu dernek ve kuruluşlar hakkında şu bilgileri vermiştir:

Oltu Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Derneği.

Erzurum Halk Ozanları Kültür Derneği.

İzmir Halk Ozanları ve Âşıklar Derneği.

Âşığımızın kazandığı unvan ve nişanlar şunlardır:

Geleneksel Erzurum Âşıklar Gecesinde "Üstün Hizmet Belgesi" (1999).

Geleneksel Erzurum Âşıklar Gecesinde "Birincilikler" (1990).

Konya Âşıklar Bayramı'nda Atışma Dalı'nda "Birincilik" (1971).

Konya Âşıklar Bayramı'nda Taşlama Dalı'nda "İkincilik" (1972).

Konya Âşıklar Bayramı'nda Atışma Dalında "İkincilik" (1973).

Âşık Nuri Meramî'nin hikâye repertuarı, şu hikâyelerden oluşmaktadır:

1. Necip ile Telli Hikâyesi
2. Kahraman ile Elmas Hikâyesi
3. Kirmanşah Hikâyesi

4. Seyfal ile Filiz Hikâyesi

5. Şah İsmail Hikâyesi

6. Emrah ile Selvihan Hikâyesi

7. Âşık Mahir'in Hikâyesi

Âşık Nuri Meramî'den “Necip ile Telli Hikâyesi” ve “Kahraman ile Elmas Hikâyesi”ni derlemek mümkün olmuştur.

III 2. Hikâyelerin Tahlili

III. 2. 1. Necip ile Telli Hikâyesi

III. 2. 1. 1. Epizot Yapısı

Necip ile Telli Hikâyesi'nin epizot yapısı aşağıdaki gibidir:

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanların Ailelerinin Tanıtılması

II. ÂŞIK OLMA EPİZODU

1. Âşık Olma

2. Sevgilinin İstenmesi, Nişanlanma ve Engeller

III. DÜĞÜN EPİZODU

IV. AYRILMA EPİZODU

V. SEVGİLİYİ BAŞKASININ İSTEMESİ EPİZODU

VI. KAHRAMANIN GERİ DÖNÜŞÜ EPİZODU

VII. RAKİBİN ORTADAN KALDIRILMASI EPİZODU

VIII. SONUÇ EPİZODU

I. HAZIRLIK EPİZODU

Âşık Nuri Meramî, Necip ile Telli hikâyesini anlatmadan önce, Köroğlu, Karacaoğlu, Âşık Şenlik gibi halk âşıklarının sözleriyle “döşeme” kısmını oluşturmuştur. Âşık Nuri Meramî: “İşte bu hikâyelerin sahibi bunlardır. Ustalardan bize gelen hikâyelerden bir tanesini anlatacağız” diyerek hikâyeye bir başlangıç yapmıştır.

1. Kahramanların Ailelerinin Tanıtılması

Hikâyede Necip'in babası Ali Bey'dir. Ali Bey, malı mülkü olan zengin bir beydir. Telli'nin babası ise, Ali Bey'in yakın dostu olan Karaca Bey'dir. Ailelerinin tanıtımında sadece babalara yer verilmiştir. Yalnız hikâyeden, Necip'in annesi ve Nergis adlı bir kardeşinin olduğunu anlayabilmekteyiz.

II. ÂŞIK OLMA EPİZODU

1. Âşık Olma

Necip günlerden bir gün, babasının dostu olan Karaca Bey'in konağına gider. Karaca Bey de "kardeşimin yâdigarı" diye Necip'in boynuna sarılır. O anda içeri bir güzel girer. Necip, Telli adlı o güzele vurulur ve bir hafta evlerinde kalır. Âşık olma epizodu, ilk görüşte gerçekleşir.

2. Sevgilinin İstenmesi, Nişanlanma ve Engeller

Hikâyede, Necip'in babası Ali İzzet Bey, bir gün vefat eder. Bunun üzerine, Necip'in annesi, Allah'ın emri, peygamberin şahadetiyle Telli'yi Karaca Bey'den ister. Yalnız Karaca Bey de Necip'in önce askerliğini yapmasını, sonra kızını Necip'e verebileceğini söyler. Bunun üzerine annesi, Necip'e, "Karaca Bey kızını sana vermedi" diyerek, gerçeği oğluna söylemez. Necip de Kara'nın aklına uyarak Telli'yi kaçırmak üzere Karaca Bey'in konağına gider. Necip, Karaca Bey'in iki oğlunu öldürür ve evine döner. Necip, bir müddet sonra, teslim olmak için, Karaca Bey'in konağına gider ve Karaca Bey de Necip'i affeder.

III. DÜĞÜN EPİZODU

Necip ile Telli bir Cuma gecesı evlenirler ve düğünleri yapılır.

IV. AYRILMA EPİZODU

Necip'in askerliğe çağrı pusulası gelir. Yalnız Necip, eşini, ailesini ve mallarını kime teslim edeceğini bilemez. En sonunda, Necip sevgilisini, ailesini ve mallarını, arkadaşı olan Kara'ya teslim eder ve askere gider.

V. SEVGİLİYİ BAŞKASININ İSTEMESİ EPİZODU

Telli'nin güzelliğı dillere destandır. Kara da bu güzelliğı fark eder. "Ben Telli'yi Necip'e mi yedireceğim?" diye düşünür. Kara, bir gün Telli'ye saldırır, ama yüz bulamaz. Kara, Necip'e Telli'nin ağzından bir mektup yazar. Necip mektupta yazılanları okuyunca dünyası başına yıkılır. Necip de Kara'ya cevap yazarak, Telli'yi boşadığını bildirir. Bu olaydan sonra Kara, Telli'yi Telli'nin ağabeyinden ister ve Telli'yi alarak evine götürür.

VI. KAHRAMANIN GERİ DÖNÜŞÜ EPİZODU

Necip günden güne zayıflar, yaralanır. Keykubatlı Ahmet Paşa Necip'in başına gelen bu durumu fark eder ve Ali Onbaşı'yı ve on iki eri, Telli'yi Necip'e kavuşturmaları için görevlendirir. Bunlar Necip ile beraber Kara'yı yakalamak üzere, Necip'in memleketi olan Kars'a doğru yol alırlar.

VII. RAKİBİN ORTADAN KALDIRILMASI EPİZODU

Kars'a gelen Necip, Ali Onbaşı ve on iki asker, Kara'nın evini basarlar. Kara'nın eski karısının yardımıyla, Ali Onbaşı, Kara'yı arkadan vurarak öldürür.

VIII. SONUÇ EPİZODU

Kara öldürüldükten sonra, Necip, Telli, Necip'in annesi ve kardeşi Nergis, Ali Onbaşı ve Kara'nın eski karısı İstanbul'a gelir. Necip ile Telli birbirine kavuşur. Nergis'i Kısa Çoban'a verirler. Ali Onbaşı da Kara'nın eski karısı ile evlenir. Hikâye mutlu bir sonla biter.

III. 2. 2. Motif Yapısı

Necip ile Kara Hikâyesi'nin motif yapısı şu şekildedir:

(T)V56.	Namaz kılma
H148.	İstediğin şiiirle ifade edilmesi
K 2110.	İftiralar
K1910.	Hileler ve sahtekârlıklar
L111.1.	Gurbete gidiş ve dönüş
N800	Yardımcılar (Kara'nın karısı)
P 150	Zengin adamlar
P412	Çobanlık (Kısa Çoban, Uzun Çoban)
P460	Diğer işler ve meslekler (Hizmetkâr)
P461	Asker
P475	Eşkriya
T10.	Âşık olma
T135.	Düğün merasimi

T15	İlk görüşte aşk
T92.	Aşkta rakip
V207.	İmam
Z71.1	Formulistik sayı : 3 (3 gün, 3 oğul)
Z71.5	Formulistik sayı : 7 (7 yıl)

III. 2. 1. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu

Âşık Nuri Meramî, hikâyeye ara sözlerle başlamakta ve hikâyelerin üstatların mirası olduğunu söylemektedir. Anlatıcı, hikâyenin giriş kısmında, anlatılan hikâyenin hangi zamana ait olduğu konusunda bir bilgi vermemektedir. Bunun dışında hikâyede yer alan olaylar belirsiz bir zaman ve geçmiş zaman eklerinden yararlanılarak kurulmuştur:

“Bir gün, Keykubatlı Ahmet Paşa İstanbul’dan Kars cephesine vazifelenir. Taburuyla, askeri ile Kars’a gider. Yanında Kars’ın Tepecik köyünden Ali Bey adlı bir arkadaşı vardı. Kars cephesini kazanan Keykubatlı Ahmet Paşa beş yüz askeriyle gittiye, belki iki yüz ellisi ile İstanbul’a geri dönmek üzere yola çıktılar. Tepecik köyünün altına Ali Bey’e geldiler.”

Hikâyede yer alan mekanları şöyle sayabiliriz: “Kars’ın Tepecik köyü, İstanbul, Kars’ın Cedere köyü, Erzurum Laleli dağı, Malakan yaylaları.” Görüldüğü üzere, hikâyede yer alan mekanlar gerçek mekanlardır. Ancak hepsi de geleneksel itibarı mekanlar olarak kullanılmıştır.

Necip ile Telli hikâyesinin şahıs kadrosu şu şekildedir:

Necip	: Erkek kahraman
Telli	: Kadın kahraman
Ali Bey	: Necip’in babası
Nergis	: Necip’in kardeşi
Karaca Bey	: Necip’in babasının bir dostu
Kara	: Necip’in hain rakibi
Uzun Çoban	: Necip’in hizmetkârı

Kısa Çoban	: Necip'in hizmetkârı
Kara'nın karısı	: Yardımcı kişi
Ali Onbaşı	: Yardımcı kişi
Necip Bey'in annesi	: Erkek kahramanın annesi
Keykubatlı Ahmet Paşa	: Ali Bey'in bir dostu
Telli'nin kardeşleri	: Kadın kahramanın kardeşleri
On iki asker	: Yardımcı kişiler

III. 2. 1. 4. Hikâyedeki Türküler/Şiirler

Hikâyenin ilk üç epizodunda şiir yoktur. Aynı şekilde sekizinci epizoda bağlı şiir de yoktur.

IV. Epizoda Bağlı Şiirler

Necip askere giderken son kez Telli ile bakışır ve bunlar ayrılırken birbirlerine koşma tarzında şiir söylerler. Şiirler 6+5=11 duraklı hece ölçüsü ile söylenmiş olup, kafiyepleri **abab** şeklindedir.

V. Epizoda Bağlı Şiirler

Necip'in askere gidişinin ardından, Telli, Kara'ya emanet bırakılır. Kara, Necip yokken Telli'ye saldırır ve onu perişan halde bırakır. Telli de görünçesinin yanına gelir ve 6+5=11 duraklı; ilk dörtlüğü **abab**, diğer iki dörtlüğü **cccb**, ... kafiye şemasından oluşan üç dörtlüklü, koşma tarzında bir şiir söyler.

Yine bu epizodun içerisinde Âşık Nuri Meramî, Âşık Reyhanî'ye ait olan iki dörtlükten oluşan koşma tarzında bir şiir okur. 6+5=11 duraklı hece ölçüsü ile söylenen şiirin kafiye şeması, ilk dörtlükte **abcb**; ikinci dörtlükte ise **dddb** şeklindedir. Âşık Meramî, şiiri tam olarak söylememektedir.

Necip, Telli'ye şiirle bir mektup yazar. Mektuptaki şiir 4+4=8 duraklı hece ölçüsü ile kurulmuştur. Koşma tarzında üç dörtlükle söylenen şiirin kafiyepleri, **aaab**, **cccb**, ... şeklindedir.

Telli, Kara'ya koşma tarzında bir şiir söyler. Şiirin ilk dörtlüğünün kafiyesi **abab**; ikinci ve üçüncü dörtlükleri **cccb**, **dddb** şeklinde kurulmuştur. Bu şiir de 6+5=11 duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir.

Necip, Erzurum'da iken dertli dertli dağa karşı koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir üç dörtlükten meydana gelir. $6+5=11$ hece ölçüsü ile söylenmiştir. İlk dörtlüğün kafiyesi **abab**, diğer dörtlükler ise **cccb**, **dddb** şeklinde oluşturulmuştur.

Necip yine bir gün kederlenip dağa karşı, koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir yine üç dörtlükten meydana gelir. $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. İlk dörtlüğün kafiyesi **abab**; ikinci ve üçüncü dörtlüğün kafiyesi ise **cccb**, **dddb** şeklindedir.

VI. Epizoda Bağlı Şiirler

Telli'nin üç kıtalık şiirini Kısa Çoban ezberler ve sonra koşma tarzında bu şiiri söyler. $6+5=11$ heceli şiirin ilk dörtlüğü, **abab**; ikinci ve üçüncü dörtlükleri **cccb**, **dddb** şeklinde oluşturulmuştur.

Necip, Telli'nin olmadığını görünce annesine üç dörtlükten oluşan, koşma tarzında bir şiir söyler. $6+5=11$ heceli; şiirin kafiyeleri ilk dörtlükte **abab**, ikinci ve üçüncü dörtlükte **cccb**, **dddb** şeklindedir.

Telli, Necip'in yanına gelir ve ikisi atışmaya başlar. Atışmalardaki şiirler de koşma tarzında olup, $6+5=11$ duraklı hece ölçüsündedir. Dörtlüklerin kafiyeleri **abab** şeklinde kurulmuştur.

VII. Epizoda Bağlı Şiirler

Âşık Nuri Meramî, Âşık Reyhanî'ye ait, koşma tarzında bir dörtlük okur. Dörtlük $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiş olup kafiyesi **aaab** şeklindedir.

III. 2. 2. Kahraman ile Elmas Hikâyesi

III. 2. 2. 1 Epizot Yapısı

Kahraman ile Elmas Hikâyesi'nin epizot yapısı şu şekildedir:

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanların Ailelerinin Tanıtılması

2. Kahramanın Eğitimi

II. ÂŞIK OLMA EPİZODU

III. SEVGİLİNİN İSTENMESİ EPİZODU

IV. GURBETE ÇIKMA EPİZODU

V. EVLENME EPİZODU

VI. MEMLEKETTEN AYRILMA EPİZODU

VII. KAHRAMANIN ORTAYA ÇIKIŞI EPİZODU

VIII. SONUÇ EPİZODU

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanların Ailelerinin Tanıtılması

Kahramanların her ikisinin de babası zengin bir tüccar olarak tanıtılmaktadır. Kahraman'ın babası Aslan Bey, Elmas'ın babasının adı Mustafa Bey'dir. Her iki bey de çok iyi dosttur. Aslan Bey, bir zaman sonra iflas eder ve çok fakir bir duruma düşer. Ondan sonra, beylerin aralarındaki bu dostluk bozulur. Ailelerin tanıtımında sadece babalara yer verilmiştir.

2. Kahramanın Eğitimi

Kahraman, mahalle imamının yanına hem ev işlerini yapmak, hem de eski yazıyı öğrenmek üzere verilir. Böylece Kahraman, medresede tahsil imkanı bulur.

II. ÂŞIK OLMA EPİZODU

Aslında beşik kurtmesi olan Elmas ile Kahraman, gençlik çağlarına geldiklerinde, Kahraman, Elmas'ı balkonda gergef örerken görür ve Elmas'a ilk görüşte âşık olur.

III. SEVGİLİNİN İSTENMESİ EPİZODU

Aslan Bey, iflas edip fakir düşmüştür. Kahraman, babasından Mustafa Bey'in kızını kendine istemesini söyler. Aslan Bey, Elmas'ı babasından ister, ama Mustafa Bey ise, iki ailenin eşit olmadığını dile getirir ve evliliğe izin vermez. Sevgilisini istenmesi epizodu ikinci kez imam tarafından da gerçekleştirilir. Mahalle imamı da Elmas'ı istemeye gider. Mustafa Bey "Konağının karşısına aynı konağı ve bahçeyi yaptırırsa, ve de aynı çeşmeyi akıtırsa" kızını vereceğini söyler. Bu epizot, tekrar ve güçlendirme yapısıyla, farklı bir sevgilinin istenmesi epizodunu ortaya koymaktadır.

IV. GÜRBETE ÇIKMA EPİZODU

Kahraman para kazanmak için Rusya'ya gider. Yedi yıl gurbette kaldıktan sonra, Mustafa Bey'in tüm istediklerini yerine getirir.

V. DÜĞÜN EPİZODU

Kahraman, Mustafa Bey'in istediklerini yerine getirdikten sonra, kızı almayı hak eder. Bunun üzerine, Kahraman ile Elmas evlenirler.

VI. MEMLEKETTEN AYRILMA EPİZODU

Mustafa Bey kızını evlendirdikten sonra, gerdek gecesi, oğullarını Kahraman ile Elmas'ı gözetlemesi için evin civarına gönderir. Kahraman, karanlıkta Elmas'ın kardeşlerini, düşman sanarak öldürür. Bunun üzerine Kahraman, Elmas'ın artık kendisine yâr olmayacağını düşünerek memleketten ayrılır ve Artvin'e gider.

VII. KAHRAMANIN ORTAYA ÇIKIŞI EPİZODU

Kahraman, Sümmanî'nin yardımı ile Elmas'a mektup yazar. Elmas sevgilisinin sağ olduğunu öğrenince sevinir; ama bir zaman sonra ona kavuşamamanın acısını çeker ve hastalanır. Kızın babası Mustafa Bey de, Kahraman'ı aramaya başlar ve bir gün Sümmanî'nin bulunduğu kahvede, Sümmanî'ye Kahraman'ı sorar. Sümmanî de Kahraman'ı gösterir.

VIII. SONUÇ EPİZODU

Kahraman'ın Mustafa Bey ile barışması üzerine, Elmas ile Kahraman tekrar birbirlerine kavuşurlar ve bunlara bir düğün daha yaparlar. Hikâye mutlu bir sonla biter.

III. 2. 2. 2. Motif Yapısı

Kahraman ile Elmas Hikâyesi'nin motif yapısı şu şekildedir:

F575.1.	Harikulâde kadın
H148	İsteğin şiirle ifade edilmesi
J34.3	Gurbet çıkma
L111.1.	Gurbete gidiş ve dönüş
N 845	Derviş
T10.	Âşık olma
T135	Düğün merâsimi
T61. 5. 3.	Beşik kertmesi
V50.	Duâ
V56	Namaz

III. 2. 2. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu

Âşık Nuri Meramî, Kahraman ile Elmas Hikâyesi'ne doğrudan olayların geçtiği yeri bildirmekle başlıyor ve herhangi bir zaman ifadesi kullanmıyor. Bunun dışında hikâyede geçmiş zaman ve rivayet ekleri kullanarak olayların geçmiş zamanda yaşandığını ifade etmektedir.

Âşığımız, Kahraman ile Elmas hikâyesinde, "Hikâyeyi Trabzon'dan başlatıyoruz." diyerek hikâyenin icrasında gerçek mekanlardan yararlanmış. Anlatıcı hikâyenin gelişen bölümlerinde, Kahraman'ın Batum'a yakın bir yerde bulunduğu konusunda bilgi vermektedir. Ayrıca hikâyede Kahraman, Elmas'ı elde etmek için Rusya'ya gurbete gider. Bir de Kahraman, sevgilisinin kardeşlerini öldürdükten sonra Artvin'e giderek orada da bulunmaktadır. Görüldüğü üzere, Kahraman ile Elmas hikâyesinde gerçek mekanlar sıkça karşımıza çıkmaktadır. Âşık bu şekilde icra ettiği hikâyenin coğrafyasını bizlere canlı bir şekilde sunabilmektedir. Geleneksel ve itibarî mekan örgüsü bu hikâyede, anlatıcının kendi çevresindeki mekanlardır.

Kahraman ile Elmas hikâyesinin şahıs kadrosunu şu şekilde sıralayabiliriz:

Kahraman	: Erkek kahraman
Elmas	: Kadın kahraman
Mustafa Bey	: Elmas'ın babası
Aslan Bey	: Kahraman'ın babası
Âşık Sümmanî	: Kahramanın yardımcısı
Mahallenin imamı	: Yardımcı kişi
Kahraman'ın annesi	: Erkek kahramanın annesi
Elmas'ın kardeşleri	: Kadın kahramanın kardeşleri

III. 2. 2. 4. Hikâyedeki Türküler/Şiirler

Kahraman ile Elmas hikâyesinde, birinci ve yedinci epizot arasında şiir yer almamaktadır.

I. Epizoda Bağlı Şiirler

Âşık Meramî hikâyeyi anlatmaya üç dörtlükten oluşan, koşma tarzı bir şiirle başlamıştır. 4+4=8 duraklı hece ölçüsü ile söylenen şiirin ilk dörtlüğünün kafiyesi **abab**; ikinci ve üçüncü dörtlükleri ise **cccb**, **dddb** şeklindedir.

Elmas ile Kahraman doğduktan sonra, Âşık Meramî araya bir şiir koymuştur. Koşma tarzındaki bu şiir, 6+5=11 hece ölçülü altı dörtlükten oluşur. Şiir bir “yaşnâme” niteliğindedir. İlk dörtlüğün kafiyesi **abab**; diğer dörtlüklerin kafiyesi ise **cccd**, ... şeklindedir.

VII. Epizoda Bağlı Şiirler

Kahraman Sümmanî'nin yardımı ile Elmas'a şiirli bir mektup yazar. Koşma tarzındaki bu şiir, 6+5=11 duraklı hece ölçülü ve toplam dört dörtlükten oluşur. İlk dörtlüğün kafiyesi **abab**; diğer dörtlükler ise, **cccb**, **dddb**, ... şeklinde kurulmuştur. Elmas da daha sonra şiirle cevap yazar. Elmas'ın şiiri de aynı şekil özelliklerine sahip olup, beş dörtlükten meydana gelmiştir.

VIII. Epizoda Bağlı Şiirler

Elmas ile Kahraman buluştuktan sonra Sümmanî bir şiir söyler. Koşma tarzındaki bu şiir, 6+5=11 duraklı hece ölçüsü ile söylenmiş olup, kafiyesi ilk dörtlükte **abab**; diğer dörtlüklerde **cccb**, **dddb** şeklindedir.

III. 3. Hikâyelerin Dil, Anlatım ve Performans Özellikleri

III. 3. 1. Anlatım Tarzı ve Bakış Açısı

Âşık Nuri Meramî'nin hikâyelerinde karşımıza çıkan hakim anlatım tarzı tahkiyeli anlatımdır. Hikâyelerinde özellikle geçmiş zaman eki ile kurulan yüklemelerin oluşturduğu cümlelerde olaylar hikâye üslûbu ile dinleyiciye sunulmaktadır:

“Necip, evinin gelirini Kara'ya teslim eder. Asker çantasını sırtlamıştı. Bizim oralarda bir gelenek vardır. Askere gideni, köyün imamı dua ederek yola gönderirdi.”
(Necip ile Telli Hikâyesi)

Âşık Nuri Meramî'nin hikâyelerinde görülen ikinci anlatım tarzı diyalog tarzıdır. Âşığımız bu anlatım tarzını kullanırken, kendisini hikâyeden çekip, konuşmaları kahramanlara bırakmakta ve böylece kahramanların daha canlı bir hale gelerek dinleyicilerle buluşmasını sağlamaktadır:

“Hoca sabah namazını kıldırıktan sonra, Mustafa Bey'in yanına gider.

Hoca der ki:

– Bir sözüm olacak. Elmas'ı, Allah'ın emri ile Kahraman'a istiyorum.

Mustafa Bey:

– Olur. Yalnız Kahraman, kızımın konağının karşısında aynı konağı, bahçeyi yaptırırsa, aynı çeşmeyi akıtırsa ben, kızımı Kahraman'a veririm.” (Kahraman ile Elmas Hikâyesi)

Âşığımızın anlattığı hikâyelerde görülen diğer bir anlatım tarzı da açıklama ve yorumların yapıldığı anlatım tarzıdır. Anlatıcı yeri geldikçe, görüşlerini açıklar ve yorumlar yapar. Bu özellikler aşağıda, “ara sözler” alt başlığı altında incelenmiştir.

Âşık Nuri Meramî'nin hikâyelerindeki bakış açısı, hakim bakış açısıdır. Hikâyeci hikâyelerinin itibarî dünyasına ait her şeyi bilmektedir ve hikâyelerinde kullandığı III. teklik şahıs ekli yapılar da bunu açıkça göstermektedir:

“İzbandut Kara, kapıya bir tekme vurur. Kapı açılır, Telli’nin gerdanı da açık. Kara, Telli’ye saldırır; ama Telli de pehlivandır. Kara, zaman kesbedemez. Kara, insanlardan korkar, Telli’ye iki tokat vurur, oradan ayrılır.” (Necip ile Telli Hikâyesi)

Anlatıcı bununla birlikte diyaloglarda soru-cevaplarla ve manzum parçalarla sözü kahramanlara da bırakmaktadır:

Necip

Gel otur yanıma ahd-ı amanım
Senin için ahir al kızgınım
Yalvar yaradana almasın canım
Telli sana kurban derim söylemez

Telli

Necip sen Telli’yi uzağa attın
Altın adımı da pullan sattın
Beni terk eyledin Kara’yı tuttun
Necip sana küstüm söylemem Necip

III. 3. 2. Benzetmeler

Âşık Nuri Meramî, Necip ile Telli hikâyesinde, sevgiliyi tasvir ederken hikâyeye bir renk katmaktadır: “Ocağın batsın ceylan! Nereden koptun geldin?...” diyerek ceylan ile sevgili arasında bir benzetme yapmaktadır.

Anlatıcı, Kahraman ile Elmas hikâyesinde, az da olsa bazı benzetmelerden yararlanmıştır. Hikâyede Aslan Bey, Mustafa Bey’den Elmas Hanım’ı ister. Mustafa Bey de bunun imkansız olduğunu söyler. Âşığımız hikâyenin bu kısmında şu örneği vermektedir: “Sen hiç serçenin şahinle uçtuğu gördün mü? Git emsalini ara...”

III. 3. 3. Formel Unsurlar

Âşık Nuri Meramî’nin, hikâye anlatımında kullandığı formel unsurlar şunlardır:

a. Giriş Formelleri

Âşık Nuri Meramî hikâyeyi anlatmaya üç dörtlükten oluşan bir şiirle başlar. Sonra “Efendim, Trabzon’dan başlatıyoruz.” diyerek hikâyeyi anlatmaya başlar. **(Kahraman ile Elmas Hikâyesi)**

Diğer hikâyede ise, Âşık Meramî, hikayeyi şu şekilde başlatmaktadır:

“Hikâyeler, hikâyeler... Âşıkların dilinden, kalbinden kopan hikâyeler. Üstatlardan bize gelen hikâyeler. Koroğlu diyor ki: “Sen ağlama kömür gözlü meralım/Bura ağlamanın yeri değildir/ Seni oradan buraya alıp kaçırın/ Elbet er kişidir karı değildir.” Karacaoğlu diyor ki: “Gözel ne güzel olmuşsun görülmeyi görülmeyi” Efendim Kars’a çıkıp bir Şenlik’e gelirsek: “Ehl-i İslam olan atları binsin can sağ iken yurt vermeyiz düşmana” der. İşte bu hikâyelerin sahibi bunlardır. Şimdi ustalardan bize gelen hikâyelerden bir tanesini anlatacağız.” **(Necip ile Telli Hikâyesi)**

b. Geçiş Formelleri

Geçiş formelleri gelişen epizot halkaları içinde, anlatıcının bağlantı kurmasında en önemli vazifeyi üstlenir. Anlatıcılar geçiş formellerini genellikle bir zamandan diğer zamana, bir mekandan diğer bir mekana geçişte, bir uzaklaşmada kullanmaktadır. Âşığımız geçiş formeli olarak şunları kullanmaktadır:

“Düzen o düzen devam ederken...” **(Necip ile Telli Hikâyesi)**

“...Günlerden bir gün...” **(Necip ile Telli Hikâyesi)**

“...Askerliği devam etsin, biz haberi Necip Başçavuş’un köyünden veriyoruz.”
(Necip ile Telli hikâyesi)

“...Günlere bir gün...” **(Necip ile Telli Hikâyesi)**

c. Bitiş Formelleri

Hikâyelerde bitiş formelleri şu şekilde verilmektedir:

Âşık Nuri Meramî Necip ile Telli hikâyesinin sonunda ustası Âşık Reyhanî’den alıntı yaparak bir türkü söylemektedir.

“Hikâyemiz de böyle sona eriyor. Her şey de hikâye oluyor. Hani, demiş Reyhanî:

Reyhanî bir günde iter gidersin

İşsiz dağ başında biter gidesin

Akşam güneşidir batar gidersin

Zaten insanoğlu bir güneş gibi

Allah; dinleyenlere can sağlığı, dostlara iyi günler versin. Hikâyemiz de burada biter.” (Necip ile Telli Hikâyesi)

Kahraman ile Elmas hikayesinin bitiş formeli şu şekildedir:

“...Bu hikâye de burada son bulmuş.” (Kahraman ile Elmas Hikâyesi)

III. 3. 4. Ara Sözlər

Âşık Nuri Meramî, hikâye anlatımı sırasında ara sözleri şu şekilde kullanmaktadır:

Anlatıcı, hikâyelerini icra ederken dinleyiciyi bilgilendirmekte ve şahsî yorumlarıyla hikâyelerine renk katmaktadır.

Nuri Meramî; Necip’in askere gittiği epizotta kendi köyündeki asker uğurlama geleneği hakkında, dinleyiciye bilgiler sunmaktadır: “Bizim oralarda bir gelenek vardır. Askere gideni, köyün imamı dua ederek yola gönderirdi. Buralarda artık o yok. Org ile çalgı ile yollanır.”

Necip ile Telli hikâyesinde Keykubatlı Ahmet Paşa, askerde Necip’e bölük başçavuşu rütbesini takar. Âşık Nuri Meramî de Necip ile ilgili şahsî görüş ve yorumlarını şu şekilde dile getirir: “Ee, Necip kiloluydu, babayıgitti. Yakışır her şey...”

Anlatıcı, Necip’in köyünden bahsederken köy odaları hakkında dinleyiciye bir takım bilgiler vermektedir: “Devrin o zamanında, yazın herkes işinde kışın köy odasına toplanırdı. Herkes onun ineği, onun camışı, onun köpeği derken, herkes böyle yayılırdı oraya. En son karı meselesi girerdi. Filanın kızı öyle küçüktü, bu sene öyle büyümüş ki. Canım sana ne? O kızın da ya babası ya amcası orada canım. Sonu ne olurdu? Kavga ile biterdi.”

Âşık Nuri Meramî; Necip ile Telli hikâyesinde çobanlardan bahsederken, bu meslekle ilgili izlenimlerini dinleyiciye şöyle aktarmaktadır: “Çoban evin kilididir. Ağa, kardeşine inanmaz, çobana inanır; çünkü çoban koyunun başını tutar, hanım sağlar...”

Necip ile Telli hikâyesinde Keykubatlı Ahmet Paşa askeriyle Ali Bey’in köyünde konaklar. Orduda çadırlar kurulduktan sonra, köylerden askerlere yemek taşınır.

Hikâyenin bu kısmında Âşık Nuri Meramî, devletine ve askerine olan sevgisini şu şekilde belirtmektedir: “Zaferi kazanan asker, düşmanı yurttan silen asker. Kim askere yemek vermez ki?...”

Necip ile Telli hikâyesinde Nergis, ağabeyine “dadaş” diye seslenince, Âşık Meramî açıklayıcı bir ara söz kullanmaktadır: “Ağabeyine ‘dadaş’ derdi...”

Necip bir hafta Karaca Bey’in yanında kaldıktan sonra, Âşık Nuri Meramî de “Telli ya sebep, ondan kalıyor.” diyerek dinleyiciye bir ara sözle bilgi vermektedir.

Âşığımız Necip ile Telli hikâyesinin düğün epizodunda aşk ve sevgi hakkındaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır: “Sevgi, seven ile sevilen doymaz. Zaten bu hikâyelerin, âşıklığın lezzeti sevgidedir. Sevgi olmasa, aşk olmasa bunlar olmaz...”

Âşık Meramî; yaz mevsiminden bahsederken, kendi köyünden dinleyiciye alıntılar yapmaktadır: “Yaz olur, bizim orada davar bele gelir, deriz...”

Nuri Meramî; Kara hakkındaki şahsî görüşlerini ve yorumlarını da şu şekilde dile getirmektedir: “Kara’nın kalemi, Kara’nın mektubu. Ne yazar ki zaten?...”

Necip, Telli’yi annesine sorduğunda, annesi de suya gitti deyince, âşık “su” sözcüğü hakkında sanatsal bir açıklama yapmaktadır: “Su uzun mânâlı bir yoldur...”

Âşık Nuri Meramî; Kahraman ile Elmas hikâyesinde, mahallenin imamından bahsederken eski eğitim anlayışı hakkında dinleyicilere birkaç örnek vermektedir: “Köyün, mahallenin imamı geliyor. O zaman eski yazı tahsili vardı. Okul filan yoktu.”

Kahraman ile Elmas hikâyesinde, kahramanların annesi evde yalnız kalmıştır. Bir gün Kahraman’ın annesi ölür ve kendisi de gurbettedir. Âşığımız bu durum hakkında şöyle bir ara söz kullanmaktadır: “Bir evde gelir olmazsa, o ev ne olur?...”

Âşık Meramî; tellaldan bahsederken, günümüz teknolojik cihazlarından bilgiler vermektedir: “Eskiden birkaç kuruş verirlerdi tellal bağırırdı. Şimdiki hoparlör, cihaz filan yoktu...”

Âşık Nuri Meramî; Kahraman ile Elmas hikâyesinde, Âşık Sümmanî’den bahsederken, onun hakkında dinleyiciye hikâyede bilgiler verir: “Sümmânî Baba nerede olursa yanına adam dolar. O zaman televizyon yok, radyo yok, teyp yok. Tabîî, insanlar âşıklarla eğleniyor....”

III. 3. 5. Deyimler ve Atasözleri

Âşık Nuri Meramî, hikâyelerinde bazı yerlerde deyim ve atasözlerini kullanarak anlatımına çeşitlilik kazandırmıştır.

Necip ile Telli hikâyesinde “Zaman geldi, Ali Bey’i kara toprak götürdü...” diyerek, hikâyede ölüm temasını deyimssel bir anlatımla süslemiştir.

Âşığımız yine aynı hikâyede, Necip, Karaca Bey’in konağındayken, Telli’yi gördüğü anda oluşan duygularını şu şekilde ifade etmektedir: “Telli ocağın batsın...”

Nuri Meramî, ayrıca, Necip ile Telli hikâyesinin “Sevgilinin İstenmesi ve Engeller Epizodu”nu, bir atasözü ile zenginleştirmiştir: “Atın, silahın, güzelin düşmanı çoktur...”

Necip ile Telli hikâyesinde Kara’nın tanıtılması kısmında, kişinin özelliklerini pekiştirmek için deyimssel bir açıklama getirmektedir: “Kara havada vurur, tavada yermiş...”

Necip, hikâyede mallarını, evini Kara’ya teslim etmek istemektedir. Annesi de Necip’e bir atasözü vasıtası ile öğüt vermek istemektedir: “Kurt, koyuna dost olmaz...”

Anlatıcı, hikâyede çobanlardan bahsederken, bir atasözü söylemektedir: “Çoban evin kilididir...”

Bu hikâyede son olarak “at ayağı külüg, âşık yülük olur ya,” diyerek âşıkların çok konuşkan olduğunu söylemek için bir atasözü kullanmıştır.

Âşık Nuri Meramî, Kahraman ile Elmas hikâyesinde, Aslan Bey’in fakir olmasından bahsederken, deyimlerden yararlanmaktadır: “Aslan Bey öylesine fakir oluyor ki, öylesine çarkı ters dönüyor ki,...”

III. 3. 6. Mizahî Unsurlar

Âşık Nuri Meramî, yeri geldiğinde, dinleyiciye hikâyenin havasına sokmak, dinleyicileri güldürmek için mizahî unsurlardan faydalanmıştır.

Âşığımız, Necip’in çobanlarından bahsederken, nükteli ve alaycı bir söz söyleyerek dinleyicileri güldürmektedir: “Necip’in iki çobanı vardı, biri Kısa Çoban, diğeri Uzun Çoban. Uzun olanın aklı kısaydı...”

Karaca Bey, Necip’e yazdığı mektupta “pez...” diye bahseder.

III. 4. İcra Özellikleri ve Dinleyiciler

Âşık Nuri Meramî halk hikâyeciliği geleneğinin günümüzde de canlı olarak yaşatıldığı Erzurum âşıklık geleneğine mensuptur. Âşığımız, âşıklık geleneğine yine Erzurumlu bir âşık olan Âşık Reyhanî'nin yanında yetişerek girmiş ve geleneği büyük ölçüde ondan öğrenmiştir. Usta bir âşık olmasını sağlayan unsurların büyük bir bölümünü Erzurum'daki sosyal çevrelerde kazanmıştır.

Âşığımız hikâyeye başlamadan önce, bulunduğu kahvehanede gayet samimî ilişkiler kurmakta ve daha canlı bir ortam yaratma eğilimindedir. Şunu hemen belirtmeliyiz ki, Âşık Meramî vücut dilini ustalıklı kullanmaktadır. Hikâyelerini anlatırken hareketli bir üslûba sahip olan Âşık Nuri Meramî, hikâyesini icra ederken olayları dramatize etmede de oldukça başarılıdır. Onun dramtizasyon araçlarından en önemlisini saz teşkil etmektedir. Zira, taklidî seslerin çıkarılmasında saza çok önemli görevler yükleyerek, sazını hikâyenin akışına göre kullanmaktadır. Ayrıca farklı kişileri konuşturmada ses tonunu değiştirerek hikâyeyi canlı bir şekle sokmaktadır. Meselâ, hikâyenin icrası sırasında hikâyenin kahramanının saatine baktığını söylüyor ve âşığımız da aynen kahraman gibi saatine bakarak hikâyeyi gerçekçi bir çizgide dinleyiciye sunmaktadır. Ancak, Nuri Meramî Karşı âşıklardan farklı olarak hikâyesini oturarak anlatmayı tercih etmektedir.

Âşık Nuri Meramî hikâyelerini anlatırken, kendi köy muhitinde daha rahat olduğunu söylemektedir. Bunun sebebini sorduğumuzda, bize şu cevabı vermiştir: "Köylüler, anlattığımız her şeye inanırlar, ancak şehirde 'Zümrüd ü Anka gitti Kaf Dağı'na dediğimiz zaman' gülüp alay edenler oluyor." diye cevap vermiştir. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz: Âşığımız Erzurum'daki dinleyici kitlesi ile İzmir'deki dinleyici kitlesi arasında ayırım yapmaktadır ve kendisini Erzurumlu dinleyiciler arasında daha rahat hissetmektedir.

Âşığın, hikâyelerini anlattığı dinleyici kitlesi ile dinleyicilerin sosyal konumları, anlatımı oldukça etkilemektedir. Âşığımızın, köy toplantılarında yaptığı icra, şehirde yaptığı icradan daha değişken bir yapı arz etmektedir. Köylerdeki halk hikâyecilik geleneğine aşina olan Nuri Meramî, kendisini zorlamamakta, ama şehirde ortaya koyduğu icra sırasında, devamlı kendinden bir şeyler katarak, bir nevi kendini

ispatlamaya çalışmaktadır. Meselâ icra sırasında hikâyecinin jest ve mimikleri köy ve şehir ortamlarına göre farklı olmaktadır. Âşığımız köy odalarında Necip'i anlatırken şehir çevresine nispeten daha az taklitli dramatizasyon yoluna gitmektedir. Ayrıca anlatıcı, hikâyeyi icra ederken dinleyicilerin anlamadığı kelimelerde açıklama yaparak, dinleyiciyi hikâyede geçen kelimeler hakkında bilgilendirmektedir. Köy çevresindeki insanların bildiği, fakat şehir muhitindeki insanların muhtemelen bilmediğini düşündüğü kelimelerde ara sözler kullanarak, kelime ve ifadelere açıklık getirmektedir. Örneğin, anlatıcı, Necip ile Telli hikâyesinde, yaz mevsiminden bahsederken kendi köyünden dinleyiciye örnekler sunmaktadır: "Yaz olur, bizim orada davar bele gelir, deriz..." Âşık bele gelir diyerek yılın o mevsiminde insanların yaylalara çıktıklarını belirtmektedir.

Hikâyeci, dinleyici ortamına göre dil ve üslûbunu değiştirebilmektedir. Toplulukta yaşlı kimseler fazla ise, olayları daha çok dînî bir havaya büründürmektedir. Böyle durumlarda anlatıcı, dua, öğüt ve kıssalara başvurmakta ve eski kelimeleri bolca kullanmaktadır. Meselâ, derleme yaptığımız, İzmir ili Karşıyaka ilçesine bağlı Bayraklı semtindeki Çiçek Kiraathanesi'nde, âşığımız yaşlı kimselerin yoğunlukta olduğunu görerek şöyle bir kıssa nakletmektedir:

"Kara, kadına:

– Gel bakalım buraya, fahişe. Sen davarı sağmaya git, yanına erkekleri doldur.

Kadın hiç konuşmadı. Önünü kesti, ne konuşsun? Bir gün keşiş de aynı onun gibi şarap içer. Masasına bir alaca karga konar. Karga şaraba batar. Bu da bizdendir, der. Keşiş, bir bardak da buna vereyim, içsin der. Karga şarabı içer, uçar üstten keşişin haçına pisler. Keşiş bakar ve der ki:

– Ulan karga! Şarabı içişine mi inanayım, haça sıçışına mı inanayım?

Şimdi Kara'nın neyine inanalım?"

Ancak gençlerin çoğunluğunu oluşturduğu ortamlarda ise, âşığımız bunun tersini uygulamakta ve eğlenceli, fıkraları bol olan mizahî bir anlatım sergilemektedir. Meselâ, bir gün Âşık Nuri Meramî'yi, gençlere âşıklık geleneğini tanıtmak için, Ege Üniversitesi'nde Türk Dili derslerimize konuk ettik. Âşık Nuri Meramî bu ortamda âşıklık geleneğinden bahsederken bir ara üniversite öğrencilerini güldürmek

maksadıyla, birkaç örnek vermiştir: “Ey gençler! Ey güzel kızlar! Hepiniz büyümüş güzelleşmişsiniz. Hepiniz, o, Petek Cingöz gibisiniz. Amma, sakın ola onun gibi cin olmayın.” diyerek gençleri esprili bir şekilde güldürüp, onlara bazı öğütler vermiştir.

IV. BÖLÜM

ÂŞIK CELAL BULUT HAYATI VE HİKÂYESİ

IV. 1. Hayatı ve Hikâye Repertuarı

Âşık Celal Bulut, 08.11.1949 tarihinde Kars'ın Kağızman İlçesi'nin Oluklu Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Aşığımızın babası İbrahim Bey, çiftçilik yaparak ailesinin geçimini temin eden kişi, annesi Emine Hanım ise, ev hanımıdır. Âşık Celal Bulut'un babası iki hanımla evli olup, Celal Bulut; on altısı erkek, dördü kız olmak üzere yirmi kardeşin altıncısıdır.

Ailesinde okula giden ve eğitim alan ilk çocuk, âşığımız Celal Bulut'tur. Daha sonra onu örnek alan diğer kardeşleri de okula gitmiştir. 1965 yılında ilkokulu kendi köyünde okumuş, ortaokulu Kağızman Ortaokulu'nda, liseyi ise Kars Alparslan Lisesi'nde okumuştur. Âşık Celal Bulut 1969 yılında, Kars Kazım Karabekir Öğretmen Okulu'na kaydolmuş ve okulu bir yılda dışarıdan bitirerek öğretmen olmuştur.

İlk öğretmenlik ataması, 1970 yılında Ordu'ya yapılmış, Ordu merkezde dört yıllık öğretmenlik görevini yerine getirmiştir. Dört yıl sonra, doğduğu Kağızman, Oluklu Köyü'ne ilkokul öğretmeni olarak geri dönen Celal Bulut, sekiz yıl burada öğretmenlik yaptıktan sonra, 1980 ihtilalinin ardından, Samsun merkeze öğretmen olarak atanmıştır. Altı yıl burada kaldıktan sonra, 1987 yılında, tayini İzmir Merkez-Gültepe İlköğretim Okulu'na çıkmıştır. Bu okulda müdür yardımcılığı görevi yapmış, son olarak Buca Fırat İlköğretim Okulu'nda üç yıl müdürlük yaptıktan sonra, 1991 yılında öğretmenlikten emekli olmuştur.

Celal Bulut 1972 yılında Kars'ta komşu köyü olan Karakiles Köyü'nden ve akrabası olan Ferize ile evlenmiş, bu evlilikten dördü kız, ikisi oğlan olmak üzere altı çocuğu olmuştur.

Âşıklığa ilk olarak başlayışı, lise dönemlerine dayanır. Âşıklığa çok derin bir ilgi duyan Âşık Celal Bulut, kendi köyünden bir âşık olan Âşık Laçın Aladağlı'nın yanında çıraklık yapmıştır. Âşıklığı, ustasının sayesinde, ondan esinlenerek başlayan âşığımız, irticalen söylemeyi, saz çalmayı ustasından öğrenmiştir. Ordu'da öğretmenlik yaptığı sıralarda, izleyici bulamadığından biraz âşıklıktan soğumuş, fakat tekrar memleketine

döndüğü zaman, âşıklığa olan sevgisi yeniden canlanmıştı. Bu tarihten itibaren çeşitli yarışmalarda âşıklarla atışmaya başlamıştı.

Âşık Celal Bulut rüyâsında, Rüstem Alyansoğlu, Murat Çobanoğlu gibi ünlü âşıkları görmüş, ama âşığımız rüyâda bâde içmemiştir. Fakat hayalî sevgilisi olan “Hasibe”, Âşık Celal Bulut’un âşıklığa başlamasında önemli bir rol oynamıştır. Âşığımız “Hasibe” isimli sevgilisine birçok şiir söylemiş ve irticalen söylediği ve sonra yazıya geçirdiği ilk şiiri, sevgilisine atfen yazılmıştır:

Baba buralarda bir güzel gördüm
Aklımı başımda aldı ne çare
N’eyledim ismini öğrenemedim
Beni de bu derde saldı ne çare

Baldan tatlı olur kelâm sözü
Ceylan misâlidir ay gibi yüzü
Karadır kaşları sürmeli gözü
Arz u hâlîm belinde kaldı ne çare

Celal Hoca bakın gül gibi bitti
Sevdanın ateşi canıma yetti
Hiç selam vermeden ayrıldı gitti
Gözümde yaşlar doldu ne çare

Yukarıdaki şiirde görüldüğü üzere, Âşık Celal Bulut “Celal Hoca” mahlasını kullanmaktadır. Kendisine bu mahlası nasıl ve neden aldığı sorulduğunda bize şu cevabı vermiştir: “Köyümde öğretmen olduğum için, bana “Hoca” diye hitap ederlerdi. Bundan dolayı herkes beni “Celal Hoca” şeklinde çağırırdı. Benim mahlasım da, hem mesleğim

hem de insanların takdiri sayesinde “Celal Hoca” oldu. Bir de bizim köyde Âşık Cemal Hoca vardı.³ Ben de bundan esinlenerek, türkülerimde bu mahlası seçtim.”

Ayrıca Âşık Celal Bulut, sanatında Âşık Reyhanî, Âşık Şeref Taşlıova, Âşık İlhamî Demir gibi usta âşıkları örnek almıştır. Bu âşıklardan çok şey öğrenmiş ve âşıklık geleneği hakkında bilgiler elde etmiştir.

Âşığımız emekli olduktan sonra, 1999 yılında İzmir’deki âşıkları bir araya toplamaya karar verir ve İzmir Halk Ozanları ve Âşıklar Derneği’ni bulup, derneğe üye olur. Dernekte âşıkların sevgisini kazanarak âşıkların da oy birliğiyle, 2000 yılında İzmir Halk Ozanları ve Âşıklar Derneği’ne başkan olmuştur. Halen bu derneğin başkanlığını sürdürmektedir.

Âşık Celal Bulut’un hali hazırda 350’ye yakın şiiri vardır. Âşığımız âşık makamlarını Azerî ve yerli makamlar olmak üzere ikiye ayırmaktadır.

Bildiği Azerî makamları:

1. Attüstü Makamı
2. Hoşdamak Makamı
3. Yanık Kerem Makamı

Bildiği yerli makamlar:

1. Divan Makamı
2. Derbeder Makamı
3. Sümmani Makamı

Âşık Celal Bulut’un kazandığı ödüller şunlardır:

1979 yılında Kağızman’da “Kağızmanlı Hıfzı” gecesinde “Usta Malı Dalı”nda birincilik.

1984 yılında Samsun’da âşıklar şöleninde “Koçaklama Dalı”nda birincilik.

2000 yılında İzmir’de âşıklar yarışmasında “Leb Değmez” ve “Koçaklama Dalları”nda birincilik.

³ Metin Turan. “Kağızmanlı Âşık Cemal Hoca’nın Hayatı-Kişiliği ve Ürünleri Üzerine Bir Değerlendirme”. Türk Folkloru. S: 73. Ağustos 1985. s. 32-33.

2002 yılında İzmir Âşıklar Derneği'nin düzenlediği yarışmada “Koçaklama” ve “Atışma Dalları”nda birincilik.

2002 yılında Kültür Bakanlığı'nın düzenlediği şiir yarışmasında “Yaşam-Savaş-Barış” şiiri ile birincilik, kazanmıştır.

Âşığımızın bildiği hikâyeler ise şunlardır:

1. Köroğlu'nun Hasan Bey, Cünûn, İsabalı, Demircioğlu Kolları
2. Şah Senem Hikâyesi
3. Rızvan ile Nurey Hikâyesi
4. Hüseyin ile Hüsniye Hikâyesi
5. Mirza Han ile Söylemez Hanım Hikâyesi

Âşık Celal Bulut'tan Mirza Han ile Söylemez Hanım Hikâyesi ve Kahraman ile Elmas Hikâyesi'ni derlemek mümkün olmuştur.

IV. 2. Hikâyelerinin Tahlili

IV. 2. 1. Mirza Han ile Söylemez Hanım Hikâyesi

IV. 2. 1. 1. Epizot Yapısı

Mirza Han ile Söylemez Hanım Hikâyesi'nin epizot yapısı şu şekildedir:

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanların Ailelerinin Tanıtılması

II. VASIYETİ GERÇEKLEŞTİRME EPİZODU

III. AYRILIK EPİZODU

IV. ŞARTI GERÇEKLEŞTİRME EPİZODU

V. ÂŞIK OLMA EPİZODU

VI. RAKİBİ ÖLDÜRME EPİZODU

VII. SONUÇ EPİZODU

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanların Ailelerinin Tanıtılması

Hikâyenin erkek kahramanlarından Mirza Han yedi erkek kardeşten biridir ve babası Cafer Ağa bir aşiret reisidir. Söylemez Hanım'ın babası ise, Derviş Paşa'dır. Ailelerin tanıtımında sadece babalara yer verilmiştir.

II. VASIYETİ GERÇEKLEŞTİRME EPİZODU

Kahramanın babası Cafer Ağa, ölüm döşegindeyken oğullarına “Ben öldükten sonra başka diyarlara gidin. Bu ülke size göre değildir. Yolda asla Canpolat Ülkesi'ndeki ‘Herik Çayırılığı’nda mola vermeyin” diye nasihat eder ve ölür. Çocukları da vasiyeti gerçekleştirmek için yola koyulurlar.

III. AİLEDEN AYRILIK EPİZODU

Yedi kardeş Canpolat ülkesindeki “Herik Çayırılığı”nda bir akşam üstü mola verirler. Mirza Han kardeşlerine orada konaklamamaları gerektiğini hatırlatsa da, kardeşleri Mirza Han'ı dinlemezler. Gece vakti, iri, dev gibi olan Canpolat, Herik Çayırılığı'na gelir. Mirza Han ile Canpolat sabaha kadar dövüşürler. Canpolat, Mirza

Han'ın kardeşlerinin gitmesine izin verir ve Mirza Han kardeşlerinden ayrılmak zorunda kalır.

IV. ŞARTI GERÇEKLEŞTİRME EPİZODU

Canpolat ile Mirza Han, mücadelede birbirini yenemezler. Canpolat Mirza Han'a Hacı Derviş Şah Ülkesi'ndeki Derviş Paşa'nın Söylemez Hanım isimli kızını getirirse, kendisini azat edeceğini söyler. Mirza Han da ertesi gün atına biner, kılıcını kuşanır ve yola çıkar. Mirza Han yolda bir gelincik fare ile karşılaşır. Gelincik fare kendisini de yanına almasını söyler. Söylemez Hanım da dilsiz olduğu için, babası Derviş Paşa kızını kim konuşturmayı başarır, tahtını ona bırakacağını duyurmuştur. Mirza Han, gelincik farenin yardımıyla, Söylemez Hanım'ı konuşturmayı başarır ve Söylemez Hanım'ı alır ve Canpolat ülkesine doğru yol alır.

V. ÂŞIK OLMA EPİZODU

Mirza Han ile Söylemez Hanım, kervanlarla Canpolat Ülkesi'ne doğru yol alırken, birbirlerine âşık olurlar. Âşık olma, bu şekilde ve ilk görüşte gerçekleşir.

VI. RAKİBİ ÖLDÜRME EPİZODU

Mirza Han, Söylemez Hanım'a âşık olduktan sonra Canpolat, Mirza Han'ın rakibi olur. Söylemez Hanım, Canpolat'ı öldürmenin yolunu, Mirza Han'a öğretir. Mirza Han, Canpolat'ın ruhunun saklı olduğu üç güvercini bulur ve güvercinleri öldürdükten sonra, Canpolat ölür.

VII. SONUÇ EPİZODU

Canpolat'ı öldüren Mirza Han Söylemez Hanım'ı alıp, Derviş Paşa'nın Ülkesi'nde evlenerek muratlarına ererler. Hikâye mutlu bir sonla biter.

IV. 2. 2. Motif Yapısı

Mirza Han Söylemez Hanım Hikâyesi'nin motif yapısı şu şekildedir:

B191.1.	Olağanüstü özelliklere sahip gelincik fare
B211.3.5	Konuşan güvercin
F473	Ruhun bir şeyde saklı olması (Üç güvercin)
F473.2.2	Ruhun eşyada saklı olması (Süpürge)
F575.1.	Harikulâde güzellikte kadın

F750.	Olağanüstü dağ (Kaf Dağı)
F813.1.	Olağanüstü elma
H11.1.	Baştan geçeni hikâye etme
H148.	İsteğin şiirle ifade edilmesi
J154.	Ölmek üzere olan babanın nasihati
J34.3	Gurbete çıkma
M400.	Beddualar
P251.6.3.	Altı, yedi erkek kardeşler
T15	İlk görüşte aşk
V207.	İmam
V50.	Duâ
Z.71.5.	Formulistik sayı : 7 (Yedi kardeş)
Z71.1.	Formulistik sayı : 3 (Üç güvercin, üç şart, üç arkadaş)

IV. 2. 1. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu

Mirza Han ile Söylemez Hanım hikâyesinde anlatıcı, hikâyeye “Çok eski tarihlerde, bir gün...” ifadeleri ile başlamaktadır. Biraz masal giriş formeli görünümü arz eden bu ifade zaman olarak eski zamanlara işaret ederek hikâyenin inandırıcılığını zayıflatıyor. Aynı şekilde hikâyede sıkça kullanılan öğrenilen geçmiş zaman ekleri de bizi aynı sonuca götürmektedir.

Mirza Han ile Söylemez Hanım hikâyesinde iki farklı mekan vardır. Birincisi, masallarda da görülen itibarî mekanlardır. Bu hikâyede “Canpolat ülkesi, Hacı Derviş Han ülkesi, Kaf Dağı” gibi itibarî mekanlar söz konusudur. Yalnız anlatıcı, hikayeyi anlatmaya başlarken gerçek mekanları da zikretmekte, bir çeşit itibarî yerlerle, gerçek mekanlar arasında bir bağ kurmaktadır:

“Çok eski tarihlerde, bir gün Doğu Anadolu’da yaşayan Cafer Ağa adında bir aşiretin reisi varmış...”

Mirza Han ile Söylemez Hanım hikâyesinin şahıs kadrosunu, şu şekilde sıralayabiliriz:

Mirza Han	: Erkek kahraman
Söylemez Hanım	: Kadın kahraman
Cafer Ağa	: Mirza Han'ın babası
Canpolat	: Mirza Han'ın rakibi
Derviş Han	: Söylemez Hanım'ın babası
Olağanüstü gelincik fare	: Kahramanın yardımcısı
Çubukçu	: Derviş Han'ın meclisindeki yönetici
Marangoz	: 1. kıssada geçen kişi
İmam	: 1. kıssada geçen kişi
Terzi	: 1. kıssada geçen kişi
İki kardeş	: 2. kıssada geçen kişi
Konuşan güvercinler	: 2. kıssada geçen kişi
Rüzgarcı	: 3. kıssada geçen kişi
Bağban	: 3. kıssada geçen kişi
Adımcı	: 3. kıssada geçen kişi
Mirza Han'ın kardeşleri	: Kahramanın kardeşleri

IV. 2. 1. 4. Hikâyelerdeki Türküler/Şiirler

Hikâyenin ilk iki epizodunda şiir yoktur. Aynı şekilde dördüncü epizoda bağlı şiir de yoktur.

III. Epizoda Bağlı Şiirler

Mirza Han, kardeşlerinin Canpolat ülkesinde ayrılması esnasında bir türkü söyler. Koşma tarzındaki bu şiir, $6 + 5 = 11$ kalıbı hece ölçüsü ile ve **abab, cccb** kafiye şeması ile söylenmiştir.

V. Epizoda Bağlı Şiirler

Söylemez Hanım, Mirza Han ile babasından ayrılırken babasına koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir $4 + 4 = 8$ kalıbı hece ölçüsü ile ve **abab, cccb** kafiye şeması ile söylenmiştir

Daha sonra Mirza Han, Söylemez Hanımı Canpolat'a teslim eder, ama onda ayrılamaz ve koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir $6 + 5 = 11$ kalıbı hece ölçüsü ile ve **abab, cccb** kafiye şeması ile söylenmiştir.

VI. Epizoda Bağlı Şiirler

Mirza Han, Canpolat'ı tuzağa düşürmüştür ve Canpolat'a üzüntüyle beddua eder ve ona koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir $6 + 5 = 11$ kalıbı hece ölçüsü ile ve **abab, cccb, ...** kafiye şeması ile söylenmiştir.

IV. 2. 2. Hacer Hanım Hikâyesi

IV. 2. 1. Epizot Yapısı

Hacer Hanım Hikâyesi'nin epizot yapısı aşağıdaki gibidir:

I. HAZIRLIK EPİZODU

II. AYRILIK EPİZODU (AİLEDEN)

III. SEVGİLİ İLE KARŞILAŞMA VE ÂŞIK OLMA EPİZODU

IV. DÜĞÜN EPİZODU

V. AYRILIK EPİZODU (SEVGİLİDEN)

VI. KAHRAMANIN GERİ DÖNÜŞÜ EPİZODU

VII. SONUÇ EPİZODU

I. HAZIRLIK EPİZODU

Hacer Hanım'ın babası Ahmet Ağa köyde bir aşiret reisidir. Yusuf Bey'in ailesi hakkında ise hikâyede bilgi mevcut değildir. Ailelerinin tanıtımında, sadece Ahmet Ağa'ya yer verilmiştir.

II. AYRILIK EPİZODU (AİLEDEN AYRILMA)

Hacer Hanım'ın üvey annesi çaydanlığın içine su yılanı koyar ve Hacer Hanım'a içirir. Daha sonra su yılanı Hacer Hanım'ın karnını şişirir ve onu hamileymiş gibi gösterir. Vezir ve Ahmet Ağa'nın hanımı işbirliği yaparak Hacer Hanım'a tuzak kurarlar ve onun hamile olduğu şeklinde iftira atarlar. Ahmet Ağa, Mekke'den dönünce atılan iftiralara inanarak, oğluna Hacer Hanım'ı dağda öldürmesini emreder. Hacer Hanım'ın kardeşi onu öldüremez, ona acır. Dağda kardeşini öylece bırakıp döner.

III. SEVGİLİ İLE KARŞILAŞMA VE ÂŞIK OLMA EPİZODU

Dağlarda yalnız başına kalan Hacer Hanım, bir suyun başında dinlenirken delikanlı bir yiğide rastlar. İsmi Yusuf olan bu delikanlı, Hacer Hanım'ı görür görmez ona âşık olur ve onu kendisine ister.

IV. DÜĞÜN EPİZODU

Hacer Hanım ile Yusuf Bey evlenirler ve düğünleri kırk gün, kırk gece sürer. Hacer Hanım'ın bu evlilikten ikiz çocuğu olur.

V. AYRILIK EPİZODU (SEVGİLİDEN AYRILMA)

Yusuf Bey, Hacer Hanım'ın ailesini tespit eder ve eşini çocuklarıyla beraber köyün imamına emanet ederek, babasının yanına gönderir. İmam Efendi, yolda Hacer Hanım'la birlikte olmak ister, ama Hacer Hanım buna izin vermez. İmam Efendi de Hacer Hanım'ın çocuklarını öldürür. Hacer Hanım da imamdan kaçmak zorunda kalır. Yusuf Bey'in yanına dönen İmam Efendi, Hacer Hanım'ın çocuklarını öldürüp kaçtığını söyler ve böylelikle Yusuf Bey ile Hacer Hanım birbirlerinden ayrılırlar.

VI. KAHRAMANIN GERİ DÖNÜŞÜ EPİZODU

Hacer Hanım imamın elinden kurtulduktan sonra, yolda bir köy etrafında, bir koyun sürüsü görür. Çoban ile konuşan Hacer Hanım, köyün Ahmet Ağa'ya ait olduğunu öğrenir. Daha sonra, Hacer Hanım başına bir papak geçirerek, Keloğlan kılığında köye girer.

VII. SONUÇ EPİZODU

Yusuf Bey eşi Hacer Hanım'ı aramak için Ahmet Ağa'nın köyüne gelir. Hacer Hanım, Yusuf Beyi, veziri, imamı görünce hemen tanır. Misafirler eğlencedeyken, Hacer Hanım, Keloğlan kılığına girip bir hikâye anlatacağını, hikâye anlatılırken kimsenin dışarı çıkmamasını şart koşar. Ahmet Ağa kabul eder. Hacer Hanım, başından geçen bütün olayları hikâye ederek anlatır. Ahmet Ağa ve Yusuf Bey, Hacer Hanım'ın anlattığı hikâye ile gerçeği öğrenirler. Vezir ve İmam Efendi'nin de kafası vurulur. Suçlular cezasını bulur, Hacer Hanımın da masum olduğu anlaşılır. Hacer Hanım Yusuf Bey'e ve babasına kavuşur. Hikâye kırk gün, kırk gece düğünle sona erer.

IV. 2. 1. 2. Motif Yapısı

Hacer Hanım Hikâyesi'nin motif yapısı şu şekildedir:

(T)Z101.	Ölüm sebebi olarak kanlı gömlek
B211.7.1	Konuşan kurbağa
F811.	Harikulâde ağaç
H11.1.	Baştan geçeni hikâye etme
H148.	İsteğin şiirle ifade edilmesi
J34.3	Gurbete çıkma
K 2110.	İftiralar
K1810.	Hile ile kıyafet değiştirme
P110.	Kralın vezirleri
P251.5.	İki erkek kardeş
P412.	Çobanlık
S31.	Zâlim üvey anne
T15	İlk görüşte aşk
V207.	İmam
V56.	Namaz
V58.6.	Abdest alma
Z71.12.0.1	40 gün 40 gece düğün

IV. 2. 2. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu

Âşık Celal Bulut, Mirza Han hikâyesinde olduğu gibi, hikâyeye “Dostlar! Günlerden bir gün” ifadesi ile başlayarak zaman açısından hikâyeye bir belirsizlik katmakta ve öğrenilen geçmiş zaman eklerini sıkça kullanmaktadır.

Hacer Hanım hikâyesinde mekanlar bir belirsizlik ifade etmektedir. Yalnız, hikâyenin giriş kısmında, bu hikâyenin Doğu Anadolu’da yaşandığı, Âşık Celal Bulut tarafından söylenmektedir: “Günlerden bir gün, Doğu Anadolu’da, Ahmet Ağa adında bir aşiret reisi varmış...”

Hacer Hanım hikâyesinin şahıs kadrosu şu şekildedir:

Hacer Hanım	: Kadın kahraman
Ahmet Ağa	: Hacer Hanım'ın babası
Yusuf Bey	: Hacer Hanım'ın eşi
Vezir	: Ahmet Ağa'nın veziri
Vezirler	: Yusuf Bey'in babasının vezirleri
Hanım Sultan	: Ahmet Ağa'nın hanımı
İmam	: Hain bir rakip
Hasan ile Hüseyin	: Hacer Hanım'ın ölen çocukları
Çoban	: Ahmet Ağa'nın çobanı

Ahmet Ağa'nın oğlu : Kadın kahramanın kardeşi

Yusuf Bey'in babası : Erkek kahramanın babası

IV. 2. 2. 4. Hikâyedeki Türküler/Şiirler

Hacer Hanım hikâyesinde birinci ve dördüncü epizoda bağlı şiir yoktur. Aynı şekilde yedinci ve sekizinci epizoda bağlı şiir yoktur.

II. Epizoda Bağlı Şiirler

Hacer Hanım ıssız dağda yalnız kalır ve hüznle bir şiir okur. Beş dörtlükten oluşan şiir, $6+5=11$ duraklı bir şiirdir. Şiirin ilk dörtlüğünün kafiyesi **abab**, diğerleri **cccd**, ... şeklindedir.

III. Epizoda Bağlı Şiirler

Hacer Hanım ıssız dağlarda dolaşırken yiğit bir delikanlı görür. Delikanlı, tanımadığı bu kıza koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir dört dörtlükten oluşur ve $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. Şiirin ilk dörtlüğü **abab**, diğerleri **cccb**, ... şeklindedir.

V. Epizoda Bağlı Şiirler

Yolda imam kendisiyle beraber olmadığı için, Hacer Hanım'ın çocuklarını öldürür. Hacer Hanım da çocuklarına bir ağıt yakar. Şiir dört dörtlükten oluşur ve

6+5=11 duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. Şiirin ilk dörtlüğünün kafiyesi **abab**, diğerleri **cccb**, ... şeklindedir.

IV. 3. Hikâyelerin Dil, Anlatım ve Performans Özellikleri

IV. 3. 1. Anlatım Tarzı ve Bakış Açısı

Âşık Celal Bulut hikâyelerinde anlatım tarzı olarak en fazla tahkiyeli anlatım tarzını kullanmıştır. Hikâyeci, hikâyelerinde genellikle geniş zamanı ve şimdiki zamanı kullanmıştır. Ancak kullandığı geniş zamanda da bir belirsizlik söz konusu olup, olayların geçmişte meydana geldiğini ifade etmektedir:

“Zaman oluyor, kervanını hazırlıyorlar. Hacer Hanım, İmam ve iki çocuğu yola koyuluyorlar. Akşam olur. İki tane çadır kurarlar. Sabah şafakla yola koyuluyorlar. Uzun yol, kervan yolu, gecenin birinde çadırından dışarı bakar ki, İmam orada.” (**Hacer Hanım Hikâyesi**)

Âşık Celal Bulut’un hikâye anlatımında kullandığı görülen ikinci anlatım tarzı ise diyalog tarzıdır:

“Mirza Han:

– Niye gülüyorsun? Söylemez Hanım:

– Canpolat senin gitmediğini anlamış.” (**Mirza Han ile Söylemez Hanım Hikâyesi**)

Âşık Celal Bulut’un hikâyelerindeki bakış açısı, hakim bakış açısıdır. Hikâyeci, hikâyelerinin itibarî dünyasına ait her şeyi bilmektedir ve hikâyelerinde kullandığı III. teklik şahıs ekli yapılar da bunu açıkça göstermektedir:

“Kaf Dağı’nın kenarında bir şehir vardı. Mirza Han oradayken, bir kurdun ağzında bir çocuk kundağı götür. O şehrin insanları da kurdun peşinden koşuyor. Mirza Han oku ve yayı ile kurdu vurur.” (**Mirza Han ile Söylemez Hanım Hikâyesi**)

IV. 3. 2. Benzetmeler

Âşık Celal Bulut hikâyelerinde, diğer Karşı âşıklar gibi benzetmelerden sıkça yararlanmaktadır.

Âşık Celal Bulut, Mirza Han ile Söylemez Hanım hikâyesinde, Canpolat’ı tasvir ederken, “kafası gövdesinden iri, dev gibi bir adam” şeklinde tasvir etmektedir.

Âşığımız aynı hikâyede Söylemez Hanım'ı şu şekilde dinleyiciye sunmaktadır: “Söylemez Hanım güzelliği ile dillere destan, mışmış bakışlı, kalem kaşlı, elma yanaklı, billur buhaklı güzel mi güzel. Güzel o kadar güzel ki, bir yanı fakirin sofrası, öbür yanı zenginin harmanı. Ama bu kadar güzelliğinin yanında hiç konuşmazmış...”

Âşık Celal Bulut Hacer Hanım hikâyesinde de sevgilinin tanıtılması kısmında benzetmelerden yararlanmaktadır: “Hacer Hanım, Allah'ın ne güzelliği varsa onda mevcuttu, Züleyha gibi güzellikler Hacer Hanım'daydı.”

IV. 3. 3. Formel Unsurlar

Âşık Celal Bulut'un, hikâye anlatımında kullandığı formel unsurlar şunlardır:

a. Giriş Formelleri

Âşık Celal Bulut Hacer Hanım hikâyesine bir dua ve tespitle başlıyor ve hikâyeye doğrudan bir giriş yapıyor:

“Dostlar! Bu öyle bir iş ki, Allah kimsesini başına vermesin. Allah kimseye iftira, bela, şer vermesin. Bu da kaderin cilvelerinden bir tanesi.”

Âşığımız, Mirza Han ile Söylemez Hanım hikâyesine ise, masallarda kullanılan giriş formellerini andıran bir girişle başlamaktadır:

“Çok eski tarihlerde, bir gün Doğu Anadolu'da yaşayan Cafer Ağa adında, bir aşiret reisi varmış...”

b. Geçiş Formelleri

Geçiş formelleri gelişen epizot halkaları içinde, anlatıcının bağlantı kurmasında en önemli vazifeyi üstlenir. Anlatıcılar geçiş formellerini genellikle bir zamandan diğer zamana, bir mekandan diğer bir mekana geçişte, bir uzaklaşmada kullanmaktadır. Âşığımız geçiş formeli olarak şunları kullanır:

“...Dostlar! Gelincik faresi...” (Mirza Han ile Söylemez Hanım Hikâyesi)

“...Bakalım burada ne söyler...” (Mirza Han ile Söylemez Hanım Hikâyesi)

“...Dostlar başınızı ağrıtmayalım...” (Mirza Han ile Söylemez Hanım Hikâyesi)

“Haber verelim kimden? Canpolat'tan...” (Mirza Han ile Söylemez Hanım Hikâyesi)

“Dostlar! Haber verelim Yusuf Bey'den...” (Hacer Hanım Hikâyesi)

“Dostlar! Size baştan anlattığım gibi...” (Hacer Hanım Hikâyesi)

c. Bitiş Formelleri

“Söylemez Hanım ile Mirza Han ererler muratlarına; bütün dinleyicilerimiz varır kerevetlerine. Hikâye böylece sona erer.” (Mirza Han ile Söylemez Hanım Hikâyesi)

“Kırk gün, kırk gece, Hacer Hanım ile Yusuf’un düğünü yapıyor. Onalar erdi muratlarına; biz çıkalım kerevetine.” (Hacer Hanım Hikâyesi)

IV. 3. 4. Ara Sözler

Âşık Celal Bulut hikâyele anlatımı sırasında ara sözleri şu şekilde kullanmaktadır:

Mirza Han ile Söylemez Hanım hikâyesinde, Canpolat Mirza Han’a sihir yapar. Âşık Celal Bulut da bu sihir ile günümüzde yaygın olarak kullanılan uzaktan kumanda arasında bir ilgi kurmaktadır: “Canpolat Mirza Han’a öyle bir sihir yaptı ki, bu zamanın uzaktan kumandası gibi, Mirza Han onun emrinden çıkamıyordu...”

Âşık Celal Bulut, Hacer Hanım hikâyesinde, Hacer Hanım’ın başına gelen olaylardan esinlenerek kendi şahsî değerlendirmelerini hikâyede söylemektedir: “Dostlar! Bu öyle bir iş ki, Allah kimsenin başına vermesin. Allah kimseye iftira, bela, şer vermesin. Bu da kaderin cilvelerinden bir tanesi...”

Âşığımız aynı hikâyede, Hacer Hanım’ın dağda yalnız kaldığı anda, Tırpancıları gördüğü zaman “Eskiden tırpancılar vardı...” diyerek bir ara söz kullanmaktadır.

Âşık Celal Bulut; Hacer Hanım hikâyesinin geçiş kısımlarında şahsî yorumlarını yapmaktadır: “Dostlar! Her insanın başına ne geleceğini, Allah’tan başka kimse bilmez...”

Anlatıcı, aynı hikâyede, herkesin Ahmet Ağa’nın evinde toplandığını söyler. Bu esnada geçmiş ile bugün arasında bir karşılaştırma yapar: “Eskiden odalarda radyo yok, televizyon yok. Hikâyeler söylenir, türküler okunur, meddahlar konuşmuş...”

IV. 3. 5. Deyimler ve Atasözleri

Âşık Celal Bulut, anlattığı hikâyelerde atasözleri ve deyimlerden az da olsa yararlanmaktadır. Yalnız Mirza Han ile Söylemez Hanım hikâyesinde bir yerde bir örnek vermektedir:

“Atın ayağı yürük olur, ozan dili sürük olur.”

IV. 3. 6. Mizahî Unsurlar

Âşık Celal Bulut, derlediğimiz hikâyelerde mizahî unsurları kullanmamaktadır. Aslında âşığımız esprili bir kişidir. Fakat günlük yaşamdaki esprili bir kişiliğini eserlerine yansıtmayan anlatıcı, incelediğimiz hikâyelerde bu yönünü ortaya koyamamıştır.

IV. 4. İcra Özellikleri ve Dinleyiciler

Âşık Celal Bulut; Âşık Nevruz Ali Çiçek ve Turgut Yılmaz gibi, Kars âşıklık geleneğine mensup bir âşığımızdır. Onun hikâye anlatma ve performans özellikleri büyük ölçüde diğer Karanlı âşıklarla benzerlik göstermektedir.

Âşık Celal Bulut'u diğer âşıklardan ayıran önemli bir fark ise, onun öğrenim görmüş ve hayatını öğretmenlik yaparak geçirmiş olmasıdır. Dolayısıyla, aslında o, profesyonel, yani geçimini âşıklık yaparak sağlayan bir âşık değildir. Ayrıca âşıklık geleneğine girişı sırasında usta âşıkların yanında fazla eğitim alma imkanı bulamamış ve genellikle kendi şahsî kabiliyetini kullanarak âşıklık geleneği içerisinde kendisine bir yer bulabilmiştir. Bütün bu özellikler onun âşıklık sanatını doğrudan etkileyen unsurlardır.

Bununla birlikte âşığımızın hikâyeciliği üzerinde doğrudan etki yapan kişi, büyük annesi olmuştur. Zira kendisinden derlediğimiz hikâyelerin kaynaklarını sorduğumuzda, âşık, bize, bunları ilk defa büyük annesinden dinlediğini ve daha sonra hikâyelerin tesirinde kalarak âşıklığa adım attıktan sonra, aslen masal olan bu hikâyeleri tekrar tasnif ettiğini belirtti. Âşığın, masal kaynaklı bu hikâyeleri icra edişı, onun âşıklık sanatını ve icrasını da etkilemektedir.

İlk olarak hikâyelerde masallara ait olan unsurlar hemen dikkati çeker. Mesela, Mirza Han ile Söylemez Hanım hikâyesinde "Canpolat" isimli bir devin adı geçmektedir ve bu hikâyenin masal kaynaklı olduğunu açıkça göstermektedir. Ayrıca anlatıcı, masallarda sıkça kullanılan öğrenilen geçmiş zaman ekini kullanarak olayların gerçek dışı olduğu izlenimini vermektedir.

Âşık Celal Bulut'un hikâye icra sanatı özelliklerine gelince; Âşığımız Karanlı diğer âşıklar gibi, hikâyeyi ayakta anlatmayı tercih etmektedir. Böylece dinleyiciler üzerindeki hakimiyetini arttırmaktadır. Bununla birlikte, âşığın sazı dramatizasyonda en

önemli vasıta olmaktadır. Zira taklidî seslerin çıkarılmasında ve dinleyicilerin ilgisinin çekilmesinde âşık, sazını başarılı bir şekilde kullanmaktadır. Âşığımız, ses tonunu diyaloglarda değiştirerek hikâyelerin canlılığını arttırmakta ve yerine göre jest ve mimik kullanımı sayesinde dinleyicilerin hikâyelerden uzaklaşmasına engel olmaya çalışmaktadır.

Âşığımızdan Mirza Han ile Söylemez Hanım hikâyesini İzmir Halk Ozanları ve Âşıklar Derneği binasında 10 kadar âşığın dinleyici olarak katıldığı bir ortamda derledik. Dolayısıyla diğer âşıklardan farklı olarak, Célal Bulut “profesyonel” bir dinleyici grubu önünde hikâyesini icra etmiştir. Aslında böyle bir durum, onun normalden fazla bir güç sarf etmesine neden olmuştur. Âşığ, hikâyenin olay örgüsünde ve türkölü kısımlarda hiçbir hata yapmamaya itmiştir.

V. BÖLÜM

ÂŞIK TURGUT YILMAZ HAYATI VE HİKÂyecİLİĞİ

V. 1. Hayatı ve Hikâye Repertuarı

Âşık Turgut Yılmaz 25.04.1954 tarihinde Kars'ın Selim İlçesi, Molla Mustafa Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Babasının ismi Mehmet Bey, annesi ise Mihri Hanım'dır. Babası köyde çiftçilik yaparak ailesinin geçimini temin eden bir kişidir. Âşık Turgut Yılmaz, beşi erkek, ikisi kız olmak üzere, yedi kardeşin ikincisidir.

İlkokulu köyünde okuyan Âşık Turgut Yılmaz, ilkokuldan sonra eğitimine iki sene ara vermiştir. 1971 yılında İzmir 27 Mayıs Akşam Okulu'nda Ortaokulu, tamamlamıştır. İzmir Ticaret Lisesi'ne kaydolmuşsa da liseyi ekonomik yetersizlikler ve evli olması nedeniyle tamamlayamamıştır. Eğitimine ara veren Âşık Turgut Yılmaz, 1978 yılında vatanî görevini yapmak üzere askere gitmiştir. Askerliğinin acemilik kısmını Denizli'de, ustalık kısmını ise Kırıkkale'de onbaşı olarak tamamlamıştır. Askerî eğitimi tamamladıktan sonra, yarım bıraktığı lise eğitimini, dışarıdan devam ederek tamamlamıştır.

Turgut Yılmaz, 1973 yılında, Kağızman'ın Kömürlü Köyü'nden olan Kiraz isimli şu anda birlikte yaşadığı eşiyle evlenmiş, bu evlilikten dördü kız ve biri erkek olmak üzere, beş çocuk sahibi olmuştur. Çocuklarının dördü lise mezunu olup, biri de liseye devam etmektedir.

1980 yılında askerden geldikten sonra, İzmir Adliyesi tarafından açılan sınavı kazanarak, memur olmuştur. Memurluğunu 2003 yılına kadar sürdürmüş ve bu tarihte mesleğinden emekli olmuştur. Emekli olduktan sonra yaşadığı yer, babasından kalma bir gecekondudur. Bundan başka bir geliri olmayan Âşık Turgut Yılmaz, ekonomik açıdan geçimini, emekli maaşı ve asıl mesleği olan âşıklıkla sürdürmektedir.

1981 yılında Mevlüt İhsanî, Âşık Turgut Yılmaz'a mahlasını "Yetkiner" olarak vermiştir. Âşık Turgut Yılmaz'a mahlasını nasıl ve neden aldığını sorduğumuzda, bize, şu cevabı vermiştir:

"Atatürk'ün 100. yıldönümü münasebetiyle, ünlü âşıkların katıldığı bir yarışmada, TRT'de görevli birisi, bana, Atatürk'ün ölüm tarihini sordu. Ben de soruyu bildim. O esnada Mevlüt İhsanî Baba dönüp, mahlasımın olup olmadığını sordu. Ben de 'Yok

Üstadım' dedim. Mevlüt İhsanî bana şöyle cevap verdi: 'Sen âşık olmuştun, mahlasın 'Yetkiner' olsun" dedi. Yalnız, Âşık Turgut Yılmaz şiirlerinde "Yetkiner" mahlasının yanında, kendi ismini de mahlas olarak kullanmaktadır.

Âşık Turgut Yılmaz rüyâ motifine inanmaktadır. Âşık Turgut Yılmaz'a rüyâda bâde içme hakkındaki fikirlerini sorduğumuzda bize şu cevabı vermiştir: "Eskiden usta âşıklar bâde içerdi. Ben onların bâdeli âşık olduklarına inanıyorum. Fakat günümüzde âşıklar iman sahibi, inanç sahibi değiller, günümüzdeki âşıkların bâdeli olduklarına inanmıyorum." Âşık Turgut Yılmaz rüyâ görüp bâde içmemiştir.

Âşığımız saz çalmayı, âşıklığa çok hevesli olmasından dolayı öğrenmiştir. Çocukluğunda, âşıkları düğünlerde, köy odalarında, misafirliklerde, çocukları yaşları küçük diye içeri almadıklarından dolayı, kapı aralarından, pencereden dinlermiş. Âşık Turgut Yılmaz, çocukluk yıllarında sevgisini kazandığı âşıklığı, pek çok usta âşığı dinleyerek onların meclislerinde bulunarak öğrenmiştir. Rüstem Alyansoğlu, Laçın Aladağlı, Âşık Feramuz, Âşık Cenânî ve Âşık Bayram Köroğlu gibi âşıkların sazlarından ve sözlerinden etkilenmiş. Bunun yanında, Âşık Turgut Yılmaz, akrabaları arasında âşıklık geleneğine mensup kişilerden de etkilenmiştir. Kendisine bu konuda soru sorduğumuzda, Âşık Turgut Yılmaz bize şu cevabı vermiştir: "Benim babamın dayısı Âşık Dursun Cevlanî'dir. Sesinden ve sanatından çok şey kazandığım bir âşıktır. Aynı zamanda dedem saz çalmadan şiir söyleme yeteneğine sahipti. Öyle ki dedem şiir söylediğinde, dağdaki taşlar dökülürdü. Çok gür bir sesi vardı."

Âşık Turgut Yılmaz, Kiraz adlı eşine karşı olan duygularını, ilk şiiri ile şöyle dile getirmiştir:

Duygu mu bıraktın vefasız dilber
Gül diyorsun bana nasıl güleyim
Yüz çevirdin eller gibi davrandın
Kal diyorsun bana nasıl kalayım

Arama bulunmaz o eski çağlar
Hastanın halinden ne bilir sağlar

Şimdi aramızda dumanlı dağlar
Gel diyorsun bana nasıl geleyim

Ayrılık ateşi sînemi haşlar
Kalmadı başıma gelmedik işler
Yaz yağmuru gibi dökerim yaşlar
Sil diyorsun bana nasıl sileyim

Ne halde bıraktın Turgut Yılmaz'ı
Yüreğime koydun tükenmez sızı
Sevdiğim uğruna bir kere sazı
Çal diyorsun bana nasıl çalayım

Sazla ilk olarak 1974 yılında tanışan Âşık Turgut Yılmaz, bir arkadaşından bozuk bir saz almış, kendi kendine “Gelin Ayşe'm” türküsünü söyleyerek, saz çalmayı öğrenmiştir. Zaten köydeki yıllarında, âşıkların meclislerde söyledikleri türküler de zihninde yer etmiştir. Saz çalma ve şiir söyleme kabiliyeti kazanmasında kimsenin yardımı olmamıştır. Yalnız kendisinden önce İzmir'e yerleşen Âşık Rüstem Alyansoğlu, Amerikan Kültür Derneği'nde saz dersi verirken, kendisi de bu derslere iştirak etmiş, orada bazı parçaların müziklerini, makamlarını hafızasına almıştır. Ayrıca, Âşık Nevruz Ali Çiçek, Âşık Ali Dadaşoğlu ve Âşık Ali Rıza Ezgi gibi usta âşıklardan makamlar öğrenmiştir.

Âşık Turgut Yılmaz'ın tanıdığı âşıklar arasında, Âşık Mahsunî Şerif'in ayrı bir yeri vardır. 1994 yılında İzmir'in Yamanlar semtinde bir düğünde, Âşık Mahsunî'nin bir akrabası, Âşık Turgut Yılmaz'ı dinlemiş ve onu yanına çağırmış. Birbirlerinden çok hoşlanmışlar. Âşık Mahsunî de o anda başka yere gizlenmiş. Ali isimli düğün sahibi, Âşık Turgut Yılmaz'dan birkaç türkü istemiş. Turgut Yılmaz da “Beyim ben şahımı gördüm” deyişini söylerken, Mahsunî odaya girmiş ve orada bizzat tanışmışlar. Sonra bu deyişe Âşık Mahsunî Şerif de eşlik etmiş, deyişi beraber söylemişler. Âşık Turgut Yılmaz, o günden sonra Âşık Mahsunî Şerif ile bir daha görüşme fırsatı bulamamıştır.

Âşığımızın bildiği makamlar şunlardır:

1. Yerli Divanı
2. Kağızman Yanığı
3. Emrah Makamı,
4. Arguvan Makamı
5. Sivas Makamı
6. Erzurum Sümmânî Makamı
7. Erzurum Makamı
8. Âşık Şenlik Divanı
9. Şenlik Makamları
10. Bala Mehmet
11. Zarıncı Makamı
12. Atüstü Makamı
13. Kağızman Güzellemesi

Âşıklar bayramına memur olması dolayısıyla katılamamıştır. Yalnız şu ana kadar aldığı ödüllerden bazıları şunlardır:

1997 yılında Denizli Kültür Müdürlüğü tarafından “Atışma Dalı”nda birincilik

2003 yılında İzmir Âşıklar Derneği tarafından düzenlenen şiir yarışmasında birincilik kazanmıştır.

Âşık Turgut Yılmaz 2001 yılında, iki tane kaset çıkarmıştır. Âşığımızın ilk kaseti “Yaralı Bağcı”, ikinci kaseti ise “Âşığım” isimli olup, şu sıralarda üçüncü kasetinin hazırlıklarını tamamlamak üzeredir.

Hikaye Repertuarı:

Âşık Turgut Yılmaz'ın hikâye repertuarı şu hikâyelerden oluşmaktadır:

1. Telli ile Necip Hikâyesi
2. Sefil Meçhulî ile Mihrihan Hikâyesi
3. Âşık Cünûn Hikâyesi
4. Diyarbakırlı Ali İzzet Bey Hikâyesi

Âşık Turgut Yılmaz'dan “Sefil Meçhulî ile Mihrihan Hikayesi” ve “Âşık Cünûn Hikâyesi”ni derledik.

V. 2. Hikâyelerin Tahlili

V. 2. 1. Âşık Cünûn Hikâyesi

V. 2. 1. 1. Epizot Yapısı

Âşık Cünûn Hikâyesi'nin epizot yapısı aşağıdaki gibidir:

I. HAZIRLIK EPİZODU

II. GURBETE ÇIKMA EPİZODU

III. SEVGİLİYE RAKİP EPİZODU

IV. KAHRAMANIN ORTAYA ÇIKMASI EPİZODU

V. RAKİBİN ÖLDÜRÜLMESİ EPİZODU

VI. SONUÇ EPİZODU

I. HAZIRLIK EPİZODU

Hikâyenin giriş kısmında kahramanın tanıtılması söz konusudur. Hikâyede kahramanın aileleri hakkına bir bilgi mevcut değildir.

II. GURBETE ÇIKMA EPİZODU

Âşık Cünûn, ailesine yiyecek temin edebilmek için gurbete gider. Yolda ak sakallı bir ihtiyar, Âşık Cünûn'a, Köroğlu'nun yanına gitmesini ve ona sığınmasını tavsiye eder. Âşık Cünûn bu tavsiye üzerine, Köroğlu'nun yanına gider ve Köroğlu'nun yanında çalışmaya başlar.

III. SEVGİLİYE RAKİP EPİZODU

Âşık Cünûn'un gurbete çıkmasında sonra, Cünûn'un eşi Dertli Sultan evde çocukları ile tek başına kalmıştır. Bir gün Gürün yaylalarının sahibi Gürün Beyi, Dertli Sultanı görür ve onu sarayına götürmek ister. Gürün Beyi'nin adamları, Dertli Sultan'ı zorla, Gürün Beyi'ne götürürler.

IV. KAHRAMANIN ORTAYA ÇIKMASI EPİZODU

Âşık Cünûn hikâyesi, Köroğlu hikâyesi ile bağlantılı olması sebebiyle, hikâyedeki kahramanların biri de Köroğlu'dur. Dolayısıyla Dertli Sultan'ı içine düştüğü durumdan kurtarmak için, ortaya Köroğlu çıkar. Âşık Cünûn, bir gün memleketine gider ve eşinin Gürün Beyi tarafından kaçırıldığını öğrenince Köroğlu'ndan yardım ister. Köroğlu da

Âşık Cünûn'a yardım etmek için, derviş kılığında Gürün Beyi'nin sarayına gider. Gürün Beyi ise, derviş kılığında misafir ettiği Köroğlu'nun gerçek kimliğini anlar ve onu tuzağa düşürerek kuyuya hapseder.

V. RAKİBİN ÖLDÜRÜLMESİ EPİZODU

Köroğlu zor durumda iken, Dertli Sultan, oğlu Kahraman'ı Çamlıbel'e yollar. Kahraman, Köroğlu'nun zor durumda olduğunu keleşlerine haber verir. Bunun üzerine Köroğlu'nun keleşleri Köroğlu'nu kurtarmak üzere, Gürün Beyi'nin sarayına gelirler. Köroğlu'nun keleşleri Köroğlu'nu kuyudan çıkarırlar. Dertli Sultan ise, Gürün Beyi'ni okuyla vurur ve öldürür.

VI. SONUÇ EPİZODU

Gürün Beyi'nin ölümünden sonra iki sevgili, Âşık Cünûn ve Dertli Sultan birbirlerine kavuşurlar. Köroğlu, Gürün Yaylalarını, Âşık Cünûn'a bırakır ve hikâye mutlu bir sonla biter.

V. 2. 1. 2. Motif Yapısı

Âşık Cünun Hikâyesi'nin motif yapısı şu şekildedir:

F980.4.	Olağanüstü at
H12	Türkü söyleyerek tanıma
H148.	İsteğin şiirle ifade edilmesi
J34.3	Gurbete çıkma
K 2370	Çeşitli aldatmalar
K1810.	Hile ile kıyafet değiştirme
N820.	Yardımcı İnsanlar
N825	Yardımcı yaşlı adam
P431.	Tüccar (Kervancı)
R0-R99.	Esirlik
R41.3.4.	Kuyuya hapsedme
T 135.	Düğün merasimi
T41	Sevgililerin haberleşmeleri

Z71.1. Formulistik sayı. 3 (Üç şart)

Z71.12.0.1. 40 gün 40 gece düğün

V. 2. 1. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu

Anlatıcı hikâyenin girişinde hikâyenin eski zamanlarda cereyan ettiğini ifade etmek için “çok eski zamanlarda” ifadesini kullanıyor ve geçmiş zaman eklerini sıkça kullanarak bu zaman devresini hikâyenin devam eden bölümlerinde güçlendiriyor.

Âşık Turgut Yılmaz, Âşık Cünûn hikâyesini anlatmaya başlarken olayların Sivas’ın Gürün ilçesinde geçtiğini belirtmektedir. Olayların büyük bir çoğunluğu bu mekanda geçmektedir: “Güzel Anadolu’muzun güzel beldelerinden olan Sivas İli’nin Gürün İlçesi’nde çok eski zamanlarda bir âşık yaşamış.”

Hikâyede ayrıca, Çamlıbel, Çamlıbel’in eteği Çimlıçayır, Kayseri, Erzurum gibi gerçek mekanlar da kullanılır. Ancak bunlar itibarı, geleneksel mekan anlayışında kullanılmıştır.

Âşık Cünûn hikâyesindeki şahıs kadrosunu şöyle sıralayabiliriz:

Âşık Cünûn	: Erkek kahraman
Dertli Sultan	: Kadın kahraman
Ak Sakallı ihtiyar	: Yardımcı kişi
Köroğlu	:Yardımcı kahraman
Köse Kenan	: Köroğlu’nun amcası
Ayvaz	: Köroğlu’nun adamları
İsabali	: Köroğlu’nun adamları
Demircioğlu	: Köroğlu’nun adamları
Gürün Beyi	: Hain rakip
Kahraman	: Dertli Sultan’ın oğlu
Köroğlu’nun keleşleri	: Yardımcı kişiler (Köroğlu’nun askerleri)
Kervancı	: İkinci derecede yardımcı kişi

V. 2. 1. 4. Hikâyelerdeki Türküler/Şiirler

Âşık Cünûn hikayesinin birinci, üçüncü, beşinci ve altıncı epizotlarına bağlı şiir yoktur. Diğerleri ise şöyledir:

II. Epizoda Bağlı Şiirler

Âşık Cünûn, çeşmenin başında ak sakallı dedeye koşma tarzında bir şiir söyler. Üç dörtlükten oluşan şiir, $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. İlk dörtlüğün kafiyeleri **abab**, diğer dörtlükler ise, **cccb**, ... şeklindedir.

Âşık Cünûn, Köroğlu'nun yanında bir türkü söyler. Koşma tarzındaki bu şiir üç dörtlükten oluşmaktadır. $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. Şiirin ilk dörtlüğünü kafiyesi; **abab**, diğer dörtlükler ise **cccb**, ... şeklindedir.

IV. Epizoda Bağlı Şiirler

Köroğlu, Dertli Sultan'a Âşık Cünûn'un yerini gösteren koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir iki dörtlüktür ve $6+5=11$ duraklı hece ölçüsü ile söylenmiştir. İlk dörtlük **abab** şeklinde kafiye yapısına sahiptir. İkinci dörtlüğün kafiyesi ise, **cccb** şeklindedir.

V. 2. 2. Sefil Meçhulî ile Mihrihan Hikâyesi

V. 2. 2. 1. Epizot Yapısı

Sefil Meçhulî ile Mihrihan Hikâyesi'nin epizot yapısı aşağıdaki gibidir:

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanların Ailelerinin Tanıtılması

II. ÂŞIK OLMA EPİZODU

III. SEVGİLİYİ ARAMA EPİZODU

IV. SEVGİLİYİ İSTEME VE ENGELLER EPİZOTU

1. Sevgilinin Başkalarıyla Evlendirilmek İstenmesi

2. Kahramanın Geri Dönüşü

V. SONUÇ EPİZODU

I. HAZIRLIK EPİZODU

1. Kahramanların Ailelerinin Tanıtılması

Sefil Meçhulî ile Mihrihan hikâyesinde, kahramanlardan Sefil Meçhulî'nin babası Kars'ın Kağızman İlçesi'ne bağlı bir köyde yaşayan Süleyman isimli bir ağadır. Mihrihan'ın babası ise, İran Şahı'dır. Ailelerinin tanıtımında sadece babalara yer verilmiştir.

II. ÂŞIK OLMA EPİZODU

Sefil Meçhulî ile kardeşi Mahmut, köyde çobanlık yaparken, koyun sürüleri tepedeki uçurumdan düşer ve bütün koyunlar ölür. Köylüler, bu olayın sorumlusunun iki kardeş olduğunu düşünerek, onları taş ve sopa ile döverler. Köylülerin saldırısıyla Mahmut ölür. Sefil Meçhulî, bu olaydan sonra baygın bir şekilde, yolda bir mezarlıkta bayılır ve orada uyuyakalır. Rüyasında bir pîr ona nar verir. Pîr, Sefil Meçhulî'ye bazı nasihatlerde bulunur. Pîr, narın yarısını kendisinin yemesini, diğer yarısını ise sevgilisi olan İran Şahı'nın kızı olan Mihrihan'ın yemesi gerektiğini söyler. Ayrıca, eğer o narı sevgilisine vermezse, kendisinin de yediği nardan öleceğini söyler. Böylelikle, Sefil Meçhulî ile Mihrihan hikâyesindeki aşk, rüyâda gerçekleşmektedir.

III. SEVGİLİYİ ARAMA EPİZODU

Sefil Meçhulî, rüyâda âşık olduktan sonra, annesiyle vedalaşıp babasına haber vermeden, İran'a sevgilisini aramaya gider. İlk olarak Iğdır'a varır. Ancak Iğdır'da babasının bir asker arkadaşı olan ve hırsız bir adam, Sefil Meçhulî'yi bir mezara götürür. Sefil Meçhulî'nin eline bir kazma vererek ona zorla bir mezar kazdırır. Kahramanımız da kazmamakta direnince, adam Meçhulî'ye sert bir şekilde vurur. Sefil Meçhulî uyandıktan sonra, kendisini evinde bulur. Evine döndüğünü görünce tekrar annesiyle vedalaşıp İran'a yola koyulur. İran sınırına yaklaştığı sıralarda, Aras Nehri'nden su içerken nehre düşer. O anda orada bulunan balıkçıların oltasına takılır. Balıkçılar Sefil Meçhulî'yi kurtarırlar. Sefil Meçhulî kurtulduktan sonra balıkçılara İran Şahı'nın yerini sorar. İran Şahı'nın sarayının yerini öğrenen Sefil Meçhulî, yolda bir pîr ile karşılaşır. Pîr, ona İran'a gitmemesini tavsiye eder. Eğer giderse İran Şahı'nın kendisini astıracağını söyler ve daha sonra gözden kaybolur; fakat Sefil Meçhulî, pîrin uyarısına rağmen saraya gider.

IV. SEVGİLİYİ İSTEME VE ENGELLER EPİZOTU

1. Sevgilinin Başkalarıyla Evlendirilmek İstenmesi

Mihrihan'ın babası, kızını Pakistan hükümdarının oğluna nişanlamıştır. Sefil Meçhulî, İran Şahı'nın yanına gider. İran Şahı da kızını Sefil Meçhulî'ye yâr etmemek için, Sefil Meçhulî'yi Sibiryâ zindanlarına sürdürür.

2. Kahramanın Geri Dönüşü

Sefil Meçhulî, Sibiryâ zindanlarında Koçak Nebi ile tanışır ve o da kendisine Tiflis'te Buğulu Mehmet adında birinin olduğunu, kendisine onun yardım edebileceğini söyler. Sefil Meçhulî zindandan kaçır ve Buğulu Mehmet ile buluşur. Sefil Meçhulî ile Buğulu Mehmet, Mihrihan'ı saraydan kaçırmak için İran'a gelirler. Kızı kaçırlarken İran Şahı'na yakalanırlar. Şah da bunları tekrar zindana attırır.

V. SONUÇ EPİZODU

Mihrihan sevgilisinin zindana atıldığını öğrenince hemen gidip zindancıbaşına yalvarır. Zindancıbaşı da merhametli olduğu için, Sefil Meçhulî'yi serbest bırakır. Meçhulî de sevgilisini alarak köyüne döner. Sefil Meçhulî ile Mihrihan, köyde kırk gün, kırk gece düğün yaparak evlenirler. Hikâye mutlu bir sonla biter.

V. 2. 2. 2. Motif Yapısı

Sefil Meçhulî ile Mihrihan Hikâyesi'nin motif yapısı şu şekildedir:

D981.12	Olağanüstü nar
J.152.2	Dervişin nasihatı
J34.3	Gurbete çıkma
L111.1.	Gurbete gidiş ve dönüş
N844.	Yardımcı derviş
P10.	Krallar, padişahlar, beyler (İran Şahı)
T11.3	Rüyâda âşık olma
T135.	Düğün merasimi
T24.1	Aşk hastalığı
T92	Aşkta rakip

Z293 Kahramanın dönüşü

Z71.12 Formulistik sayı: 40

Z71.12.0.1. 40 gün 40 gece düğün

V. 2. 2. 3. Zaman, Mekan ve Şahıs Kadrosu

Anlatıcı hikâyenin girişinde, olayların eski zamanlarda cereyan ettiğini ifade etmek için “çok eski zamanlarda” ifadesini kullanmakta ve geçmiş zaman eklerini sıkça kullanarak bu zaman devresini hikâyenin devam eden bölümlerinde güçlendirmektedir.

Âşık Turgut Yılmaz; Sefil Meçhulî ile Mihrihan hikâyesinin giriş kısmında, hikâyenin Kars'ta yaşandığını söylemektedir: “Efendim! Âşıklar dilinde, asırlarca, yıllarca söylenen, gelenek olan bu hikâyelerden bir tanesini anlatacağız. Güzel Anadolu'nun güzel bölgesi olan Kars'ta yaşamış olan Sefil Meçhulî'nin hikâyesini anlatacağım...”

Sefil Meçhulî ile Mihrihan hikâyesinde geçen diğer mekanlar ise Kağızman, Purut Köyü, Turapenek Köyü, Keçikıran Tepesi, Çilehane Köyü, Iğdır, İran, Aras Nehri, İsfahan, Sibiry ve Gürcistan'dır. Görüldüğü üzere, Âşık Turgut Yılmaz, Sefil Meçhulî ile Mihrihan hikâyesinde gerçek mekanlardan yararlanmıştır. Ancak bu mekanlar hikâyede geleneksel mekanlardan farksız olarak itibarî mekanlar olarak kullanılmıştır.

Sefil Meçhulî ile Mihrihan hikâyesinin şahıs kadrosu şu şekildedir:

Sefil Meçhulî	: Erkek kahraman
Mihrihan	: Kadın kahraman
İran Şahı	: Mihrihan'ın babası
Süleyman Ağa	: Sefil Meçhulî'nin babası
Mahmut	: Sefil Meçhulî'nin ölen kardeşi
Pir	: Yardımcı derviş
Koçak Nebi	: Yardımcı kişi
Buğulu Mehmet	: Yardımcı kişi
Pakistan hükümdarının oğlu	: Kahramanın rakibi
Bir adam	: Süleyman Ağa'nın asker arkadaşı

Kerem Ağa	: Süleyman Ağa'nın bir arkadaşı.
Sefil Meçhulî'nin annesi	: Erkek kahramanın annesi
Köylülerden biri	: Hain bir kişi
Zindancıbaşı	: İkinci derecede yardımcı kişi
Balıkçılar	: İkinci derecede yardımcı kişiler

V. 2. 2. 4. Hikâyedeki Türküler/Şiirler

Hikâyenin son iki epizodunda şiir yoktur. Diğerleri ise şöyledir:

I. Epizoda Bağlı Şiirler

Sefil Meçhulî, on üç yaşında sevilen bir delikanlıdır. Bazen kendi kendine şiir söylerdi. Bir gün üç dörtlükten meydana gelen, koşma tarzında, 6+5=11 hece ölçülü, ilk dörtlüğü **abcb**, diğer dörtlükleri **dddb**, ... kafiye bir şiir söyler.

II. Epizoda Bağlı Şiirler

Sefil Meçhulî âşık olmuştur. Rüyasında, köylüler onu ve kardeşini dövmüştür. Meçhulî derdini anlatmak için, koşma tarzında bir şiir söyler. Şiir üç dörtlükten meydana gelir. 6+5=11 heceli olan şiir, ilk dörtlüğü **abab**, diğer dörtlükleri ise, **cccb**, ... şeklindeki kafiye şemasıyla söylenmiştir.

III. Epizoda Bağlı Şiirler

Sefil Meçhulî, gurbette iken bir adamla tanışır ve adam ona bir mezar kazdırıp hırsızlık yaptırmak ister. Sefil Meçhulî, mezarı kazmamak için, adama koşma tarzında bir şiirle yalvarır. Şiir üç dörtlükten oluşur. 6+5=11 heceli şiirin ilk dörtlüğü **abcb**, diğer dörtlükleri ise **dddb**, ... şeklindeki kafiye şemasına sahiptir.

Babası, Sefil Meçhulî'yi baygın halde evinin önünde bulur. Annesi bu haberi duyunca oğlunun yanına gelir. Sefil Meçhulî ile annesi şiirle konuşurlar. Koşma tarzındaki şiir, dört dörtlükten oluşur. 6+5=11 duraklı şiirin ilk dörtlüğü **abab**, diğer dörtlükleri ise **cccb**, ... şeklindeki kafiye şemasına sahiptir.

Sefil Meçhulî, Mihrihan'ı bulmak için gurbete çıkar. Yolda dertli dertli söylediği koşma tarzındaki şiir, iki dörtlükten oluşur. 6+5=11 duraklı şiirin ilk dörtlüğü **abab**, diğer dörtlüğü ise **cccb**, şeklindeki kafiye şemasıyla söylenmiştir.

V. 3. Hikâyelerin Dil, Anlatım ve Performans Özellikleri

V. 3. 1. Anlatım Tarzı ve Bakış Açısı

Âşık Turgut Yılmaz, hikâyelerinde anlatım tarzı olarak en fazla tahkiyeli anlatım tarzını kullanmıştır. Olayların geçmiş zamanda olduğunu göstermek için, görülen geçmiş zaman ekini sıkça kullanmıştır. Bununla birlikte öğrenilen geçmiş zaman ve geniş zaman ekleri de hikâyelerde kullanılmıştır:

“Dertli Sultan, böylece Cünûn’a burada cesaret verir. Âşık Cünûn, o zamanlar, birkaç arpa ekmeği ve biraz da çökelek alır yanına, sazını omzuna vurur, Dertli Sultan ve çocukları ile vedalaşır ve yola çıkar. O zamanlar ne tren ne otobüs ne de uçak varmış. Yaya olarak uzun bir yol yürüdükten sonra, yorulmuştu.” (Âşık Cünûn Hikâyesi)

Âşığın, hikâyelerinde görülen ikinci anlatım tarzı ise karşılıklı konuşmalardır:

“Köroğlu’nun amcası olan Köse Kenan, Köroğlu’na der ki:

– Aşağıdan bir yabancı seni görmek için çadıra geliyor.

O zaman, Köroğlu manevî evladı olan Ayvaz’a der ki:

– Koş yavrum! Misafir geliyor. Al onun karnını doyur, daha sonra da getir; sohbet edelim.” (Âşık Cünûn Hikâyesi)

Âşık Turgut Yılmaz’ın hikâyelerindeki bakış açısı, hakim bakış açısıdır. Hikâyeci hikâyelerinin itibarî dünyasına ait her şeyi bilmektedir ve hikâyelerinde kullandığı III. teklik şahıs ekli yapılar da bunu açıkça göstermektedir:

“Kimden haber verelim? Garip Cünûn’dan. Cünûn, Çardaklı Çamlıbel’in eteği Çimliçayır’da gezerken kulağına bir çocuk sesi gelir. O tarafa doğru giderken bir kervanın oradan geçtiğini görür, kervancıyı durdurur.” (Âşık Cünûn hikâyesi)

Anlatıcı, bununla birlikte, diyaloglarda soru-cevaplarla ve manzum parçalarla sözü kahramanlara da bırakmaktadır:

“Sefil Meçhulî şöyle der:

Başımdan eksilmez gam ile keder

Mihrihan’dır beni böyle gezdiren

Yüreğime bir od düşmüştür yanar

Mihrihan’dır beni candan bezdiren

Annesi bakalım ne söyler:

Annen Güleser'i ağlatma boşa
Yolunu uğrattın borana kışa
Yazılan gelmez mi sağ olan başa
Üç gündür nerdesin gittin gelmedin"

(Sefil Meçhulî ile Mihrihan Hikâyesi)

V. 3. 2. Benzetmeler

Âşık Turgut Yılmaz az da olsa hikâyelerinde benzetmelerden yararlanmıştır.

Anlatıcı, Âşık Cünûn hikâyesinde, Köroğlu'ndan bahsederken kahramanın yardımseverliğini, benzetmelerden yararlanarak açıklamıştır: "Ama ünü ile namı ile fakirlerin babası olan, Köroğlu Çamlıbel'de yaşamaktadır."

Âşık Cünûn, gurbete çıkma sebebini Köroğlu'na anlatırken, söylediği bir türkûde, gül ile bülbül arasındaki bağdan bahseder:

"Garip Cünûn sana köledir köle
İş için gelmişim Çamlıbel'e
Bülbül güle muhtaç ben sırma tele
Ben seni görmeye geldim Köroğlu"

Âşık Cünûn gurbette iken çocuklarına olan hasretini şöyle dile getirir: "Evliyim ve dört yavrum vardı, söyleyemedim. Evime üç beş kuruş gönderiyordum. Yalnız çocuklarım burnumun ucunda tütün gibi tütüyor."

Âşığımız Sefil Meçhulî ile Mihrihan hikâyesinde, Sefil Meçhulî'den bahsederken kahraman ile ilgili benzetmeler yapar: "Sefil Meçhulî, sözlerinin ağırlığı ile çok sevilen, çakır gözlü bir civandı. Onu sevmeyen yoktu. Su gibi durgunluğu, insanlara bir merak uyandırıyordu."

V. 3. 3. Formel Unsurlar

Âşık Turgut Yılmaz'ın, hikâye anlatımında kullandığı formel unsurlar şunlardır:

a. Başlangıç Formelleri

"Efendim! Âşıklar dilinde asırlarca, yıllarca söylenen, gelenek olan bu hikâyelerden bir tanesini anlatacağız. Güzel Anadolu'nun, güzel bölgesi olan Kars'ta

yaşamış olan, Sefil Meçhulî'nin hikâyesini anlatacağım.” (Sefil Meçhulî ile Mihrihan Hikâyesi)

b. Geçiş Formelleri

“Kimden haber verelim? Garip Cünûn’dan.” (Âşık Cünûn Hikâyesi)

c. Bitiş Formelleri

“Köroğlu, Gürün Yaylalarını Cünûn’a teslim eder. Düğünler, dernekler kurulur kırk gün, kırk gece şenlikler yapılır. Hikâye de burada sona erer.” (Âşık Cünûn Hikâyesi)

“Kırk gün, kırk gece düğün yaparlar. İki genç mutluluk içinde yaşarlar. İşte bu gençlerin mutluluğu gibi, Allah cümle gençleri de mutluluk ve huzur içerisinde kavuştursun. Allah böyle nasip etsin.” (Sefil Meçhulî ile Mihrihan Hikâyesi)

V. 3. 4. Ara Sözler

Âşık Turgut Yılmaz, hikâye anlatımı sırasında ara sözleri şu şekilde kullanmaktadır:

Sefil Meçhulî hikâyesinde Âşık Turgut Yılmaz Süleyman Bey’in fakir düşmesi üzerine açıklamalı bir ara söz kullanır:

“İşte derler ya, bu dünya indir-bindir dünyasıdır. Süleyman Ağa’nın evine öyle bir afet gelir ki, ne olduklarını bilemezler.”

Anlatıcı Sefil Meçhulî ile Mihrihan hikâyesini anlatırken günümüzden örnekler sunmaktadır: “Sürüsünün sayısını bilmeyen Süleyman Ağa, bir lokma ekmeğe muhtaç olmuştu. Çünkü o dönemlerde, şarbon hastalığı, Süleyman Ağa’nın ne kadar malı varsa, tamamını yok eder.”

Aşığımız, Süleyman Ağa’nın içine düştüğü zor durumu belirtmek için, şahsî görüşlerini dile getirir: “Varlıktan yokluk çekmek çok zordur.”

Âşık Turgut Yılmaz Sefil Meçhulî ile Mihrihan hikâyesinde mertek kelimesi hakkında dinleyiciyi bilgilendirmektedir: “Sefil Meçhulî, mezarı kazar, mertekleri kaldırır, mertek kalın sırık yani, ve beyaz kefeni görür.”

Sefil Meçhulî derdini şiirle ifade eder. Âşık Turgut Yılmaz da dert ile ilgili şahsî bir değerlendirme yapmaktadır: “Sefil Meçhulî derdini böyle şiirle anlatır. Dert öyle bir şeydir ki, insanı gün gelir yer bitirir.”

Âşık Cünûn hikâyesinde, kahraman gurbete çıkar. Âşığımız da o zamanın yolculuğu ile günümüz şartları arasında bağ kurmaktadır: “Âşık Cünûn, o zamanlar, birkaç arpa ekmeği ve biraz da çökelek alır yanına, sazını omzuna vurur, Dertli Sultan ve çocukları ile vedalaşır ve yola çıkar. O zamanlar ne tren ne otobüs ne de uçak varmış.”

Âşık Turgut Yılmaz, Sefil Meçhulî ile Mihrihan hikâyesinde, bugünkü teknolojik gelişmeler ile ilgili bir ara söz kullanmaktadır: “Sefil Meçhulî, akşamın geç saatlerine kalır. Ayakta zor durduğu için, elindeki sopaya yaslanarak yürür. O zaman, lamba elektrik yoktu tabii. Zifiri karanlık vardı.”

V. 3. 5. Deyimler ve Atasözleri

Âşık Turgut Yılmaz, hikâyelerin anlatımında az da olsa deyimlerden ve atasözlerinden yararlanmaktadır.

Anlatıcı, Âşık Cünûn hikâyesinde deyimlerden yararlanmaktadır: “Gürün’e gelen Cünûn, evinin yerinde yeller estiğini görür.”

Sefil Meçhulî ile Mihrihan hikâyesinde, âşığımız atasözlerini kullanmaktadır: “Varlıktan yokluk çekmek çok zordur. Çocukları da büyümeye başlamıştı. Hani derler ya, var eli kerem eli; yok eli verem eli.”

Âşık Turgut Yılmaz Sefil Meçhulî’nin gurbete çıkacağı zaman, bir atasözü ile anlatıyı zenginleştirir: “Sefil Meçhulî çok yalvarır ve annesi ağlayarak izin verir. Annesi bir beyaz torbanın içerisine dört tane lavaş ekmeği, biraz da peynir koyar. Yolcu yolunda gerek. Sefil Meçhulî, babasından gizli yola çıkar.”

V. 3. 6. Mizahî Unsurlar

Âşık Turgut Yılmaz, derlediğimiz hikâyelerde mizahî unsurları kullanmamaktadır. Aslında âşığımız esprili bir kişidir. Fakat günlük yaşamdaki esprili bir kişiliğini eserlerine yansıtmayan anlatıcı, incelediğimiz hikâyelerde bu yönünü ortaya koyamamıştır.

V. 4. İcra Özellikleri ve Dinleyiciler

Âşık Turgut Yılmaz, Kars âşıklık geleneğine mensuptur ve icra özellikleri büyük ölçüde diğer Karanlı âşıklarla benzerlik göstermektedir. Ancak hemen belirtmeliyiz ki, âşığımızın âşıklık geleneğine girişı ne usta-çırak ne de geleneği takip yolu ile olmuştur. Âşığımız devamlı surette âşıklık geleneğinin yaşatıldığı yerlerde ve ortamlarda bulunarak, taklit ve güçlü kulak bilgisi yoluyla âşıklığa adımını atmıştır. Bu sebeple onun icrası ve anlatı sanatı özellikleri çok renkli değildir.

Âşık Turgut Yılmaz hikâyelerini genellikle Karanlı âşıklar gibi ayakta anlatmayı tercih etmekte, ama vücut dilini kullanmada fazla başarı göstermemektedir. Ayrıca dramatizasyon tekniklerini kullanmada bazı yerlerde başarı gösterse de, yer yer sergilemede aksamalar da olmaktadır. Âşığımız, vücut dilini kullanmadaki bu eksikliğini, ses tonunu, jest ve mimiklerini iyi kullanarak gidermeye çalışmaktadır.

Sefil Meçhulî ile Mihrihan hikâyesini, İzmir ili Bornova ilçesine bağılı Pınarbaşı semtindeki Değirmencioğlu Kiraathanesi'nde derledik. Kiraathanede, genellikle Kars'tan İzmir'e göç etmiş kişilerin bulunduğunu belirledik. Dolayısıyla, Âşık Turgut Yılmaz hikâyesini icra ederken hikâyecilik geleneğine hiç de yabancı olmayan bir dinleyici grubu ile karşı karşıyadır. Bu durum âşığımızın heyecanlanmadan ve kaygı duymadan bir icra yapmasını sağlamıştır. Ancak dinleyiciler arasında bulunan bazı gençler hikâyeye ilgi göstermeyince, âşığımız onları uyarmak zorunda kalmıştır. Aslında bu durum, geleneğin gençler arasında yavaş yavaş zayıfladığını da açıkça göstermektedir.

METİNLER

HÜSEYİN İLE SENEM HİKÂYESİ*

Tabî ki halk ozanı olarak ben Nevruz Ali Çiçek burada bir hikâye dolduracağız. Diyoruz ki, ağaçlar dalsız; insan var halsız. Zevki töhmetsiz; yeri bellisiz. Anlatsam size, demeyin niye. Bu bir hediye, kendisi de hikâye. Gidip gezmedik, gözle de görmedik. Bizlerden önce yaşayan büyüklerimizin, üstatlarımızın bizlere anlatmasına göre, bu hikâye Diyarbakır'da yaşanmış. Ali İzzet Bey ve oğlu Hüseyin ve Hüseyin'in sevgilisi, âşıklar tavrında mâşukası diyoruz, arasında geçen hikâyeyi burada anlatmaktayız.

Evet, Diyarbakırlı Ali İzzet Bey oğlunu everecekti. Tabî ki, doğu tavrına göre baba, oğluna sormaz hanımına söyledi:

– Hanım! Şu oğlumuza sor da sevdiği birisi varsa gidip alalım. Şu borçtan da kurtulalım, gitsin.

Hanımı gider oğluna sorar:

– Yavrum sevdiğin filan yok mu hiç? Artık senin de evlenme çağı geldi. Söyle de şu borçtan kurtulalım. Oğlan:

– Evet ana seviyorum. Şu karşı köyde Senem isminde birisine âşığım.

Bunu, gelir anası, Ali İzzet Bey'e söyler. Ali İzzet Bey de birkaç arkadaşı ile görüşmek üzere karşı köye gider. Bu arada evine misafir olduğu şahsa baktı ki, bu İbrahim. İbrahim de Ali İzzet Bey'in kapısında yedi sene hizmetkârlık yapmıştı. İbrahim dargın ayrılıp gitmişti kapısından. Ama iş işten geçmişti. İbrahim Bey buna çay filan ikram etmek ister. Ali İzzet Bey:

– Çay da senin olsun, çöreğin de senin olsun. Benim sana bir sözüm var. Bunları kabul etmeden ben ne senin yemeğini yiyebilirim ne de çayını içebilirim, der.

– Nedir söyle bakalım ? sözünü deyince Ali İzzet Bey:

– Allah'ın emri, peygamberin kavliyle kızın olan Senem'i, oğlum olan Hüseyin'e istemek için gelmişim, der. İbrahim Bey:

– Canım bir kız değil mi? Sana kurbandır. Çayını iç, yemeğini ye, der.

* Bu hikâye, Ahmet Saçkesen tarafından, 03.12.2002 tarihinde, 21:00-23:00 saatleri arasında, İzmir'in Doğanlar semtindeki Marangozlar Kırathanesi'nde derlenmiştir. Dinleyiciler, derleme anketinde belirtilmiştir.

Bu arada kız verilir. Zaten kızın gönlü olduğu belliydi. O arada çaylar içilir, yemekler yenilir, peşinden şerbet içilir. Fakat Ali İzzet Bey'in bir şartı vardır:

– Ben gelinim olan Senem'i, en geç bir ay içerisinde götürmem gerekir. İbrahim Bey buna:

– Ben bir ay içinde kızımı veremem, der.

Neden? Çünkü İbrahim Bey'in maddî imkânları çok dardı. Bir ay içerisinde bunu sağlayamazdı. Ali İzzet Bey:

– Ne kadar maddî imkân varsa ben sağlayacağım; fakat bir ay içerisinde gelinimi götürmem gerek. Ben sizden hiçbir şey istemiyorum, dedi.

Bu böyle dedikten sonra İbrahim Bey kabul eder. Haberi verelim kimden? Daha önce Senem'i isteyen dört beş tane genç vardı. O gençlerden birisi Senem'in verildiğini duyunca, o zamanın hocalarına bir nal parçası okutmuştu; nal parçasını da bir kuyunun dibine atmıştı. Ancak kuyunun dibindeki nal beze, kağıda sarılmıştır. Kuyuya atılan bez, naylon, kağıt çürümeden büyü bozulmazmış. Büyü bozulduktan sonra, Senem ile Hüseyin birbirine kavuşabilir. Yani birbirinden çocuk sahibi olabilir, bir evlat dünyaya getirebilir. Yoksa gayri mümkündür.

Tabî, bir ay içerisinde hazırlıklar yapılır. Ali İzzet Bey, gelini olan Senem'i beş yüz atlı ile yola çıkarır. Götürür evine indirir. Aradan aylar geçer, yıllar geçer, seneler birbirini kovalamıştır. Aradan tam yedi yıl geçmiştir. Halen Senem ile Hüseyin'in bir çocuğu dünyaya gelmemiştir. Bu da Ali İzzet Bey'in zoruna gidiyordu; çünkü onun emsalleri torunlarını kucağına alıp öpüp okşadığında, Ali İzzet Bey bu zevki tadamıyordu. Ali İzzet Bey bir gün gelini Senem'e dedi ki:

– Yavrum! Namaz kılacağım şu bağların arasında. Benim seccade mi getirir misin? Senem seccadesini getirdi. Ali İzzet Bey'e verdiği zaman:

– Ben şu ağaçların, bağların altında namazımı kılana kadar, bana bir kahve pişir.

Ali İzzet Bey, namazı bitirdi. Senem de o arada bunun kahvesini pişirdi. Senem'in eteğinin ucundan tuttu. Senem de acaba kayınpederim benim hakkında kötü bir şey mi düşünüyor diye, korktu. Ali İzzet Bey:

– Yavrum korkma! Benim sana bir çift sözüm var. Yalnız sana nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum. Şu ağaçtan bir dal ver de, şöyle derdimi sana telimle söyleyeyim, demişti.

Senem, ağaçtan bir dal verir, Ali İzzet Bey onu bağrına basar, saz eder. Bakalım gelini olan Senem’e burada ne söyler. Söylesin Nevruz Ali, dinleyenler var olsun, şerefli olsun:

Hele n’olur bele bağlar
Kız kemerin bele bağlar
Bülbül ötmez, gül bitmez
Verendir bele bağlar

Senem yedi yılda daha kayınpederinin önünde yamışağını açmadı, yani ağzını açmadı, ama burada kayınpederinden destur istedi. Sözün ne demek istediğini anladı. Senem de çok anlayışlıydı. Bu sözün karşılığını vermek istedi. Bakalım burada Ali İzzet Bey’e nasıl cevap verir:

Ah babacım bele bağlar
Gelin başın bele bağlar
Bülbül güle konmadın
N’eylesin bele bağlar

Bülbül güle konmadı ne yapsın böyle bağlar? Yani bülbül olmayınca gül de artık bir şey yapamaz. Gül bülbülle güzelleşir. Yani demek istiyor ki hata senin oğlundadır. Ali İzzet Bey:

– Yavrum! Sen benim sözümünden bir şey anlamadın galiba. Hele ikinci sözümü dinle. Bakalım Ali İzzet Bey ikinci sözünde ne diyordu:

Karşı dağdan kar beklerim
Meyvası bol nar beklerim
Sizden bir çift bar beklerim
Yıkılsın bele bağlar

Alır alır gelin olan Senem, bakalım bu söze nasıl karşılık veriyordu:

Sıcak dağdan kar bekleme
Veren bağdan bar bekleme
Bizden bir çift nar bekleme
Yıkılsın bele bağlar

Bizden bir çift nar bekleme? Nar demek meyve yani. İnsanlar da bir fidan gibidir. Onların da meyvesi vardır. Meyvesi de çocuklarıdır. Ali İzzet Bey şöyle düşünmüştü:

– Şu gelin daha gençtir. Sözlerinden anladığıma göre, hata oğlum Hüseyin'dedir. Hele bunun ayrılmasını şöyle bir dile getireyim. Diyeyim ki, yani seni başka birisine evereyim de git sen de muradına er. Bakalım bunun düşüncesi neydi:

Gel beni düşürme dilden dillere
Ömrümü döndürdün yanan küllere
Seni gelin eden başka ellere
Yeşersin bele bağlar

Senem sözleri anladı. Senem bakalım nasıl karşılık veriyordu? Ayrılıp gitmek mi? yoksa ne düşünüyordu:

Gel beni kapunda kül kabul eyle
Yedi bin yabana el kabul eyle
Al beni kapunda kul kabul eyle
Yeşersin bele bağlar

Al beni kapında kül kabul eyle, yeşerse de böyle yeşersin bu bağlar. Yani başka birisine yâr etme. Bu arada, Hüseyin bağların alt tarafında çapa yaparken bu sözleri duymuştu:

– Ula şuna bak! Yedi yıldır benim eşim olan Senem, benim suçumu yüzüme söylememişti, ama gitmiş babama söylemiş. Demek ki bundan sonra bana yâr olmaz. Benim artık buralarda tutunmam çok zor. Hemen gitmem gerek.

Hüseyin koşarak evine gelir. Birkaç tane elbisesini bavuluna koyup hazırlarken, o sırada Senem içeri girdi. Senem sordu:

– Ne yapıyorsun? Hüseyin Bey:

– Eh! Ne yapmam gerekirse onu yapıyorum. Yedi yıldır benim suçlarımı yüzüme söylemeyen yârim, gitmiş babama derdini söylüyordu. Artık burada durmam çok zor. Senem:

– Nereye gidiyorsun? Hüseyin:

– Gurbete gidiyorum. Senem:

– Adam senin gurbette ne işin var? Herkes senin babanın kapısında hizmetkarlık yapıyor. Bu kadar serveti, parası pulu var, sen gurbete gidiyorsun he! Hüseyin:

– Ben sadece para pul için gitmiyorum. Artık burada yüzümün tutmadığından gidiyorum, dedi.

Senem her ne kadar engel olmak istese de, fayda vermedi. Hüseyin artık diyar-ı gurbete doğru yol alır. Hüseyin az gider uz gider dere tepe düz gider. Sonuçta bir şehre gelir. Gece yarısı bir hana uğrar. Kapıyı çalar kimse çıkmaz. Hancı, ışığı cama getirerek bakar ki, bir karartı var. Hancı:

– Kimsin sen? İn misin, cin misin? Bu saatte necisin? Hüseyin dışarıdan ses verir:

– Amca! Ben ne inim ne cinim, ben de senin gibi bir insanoğluyum. Şu kapıyı aç da beni içeri al. Şu soğuk dondurdu beni.

Hancı kapıyı açar, Hüseyin'i içeri alır ve der ki:

– Yavrum gecenin bu saatinde ne arıyorsun? Hüseyin:

– Amca çalışmak için, nafakamı biriktirmek için diyar-ı gurbete çıktım. Hancı:

– Peki yavrum ne iş yaparsın? Hüseyin:

– Ne iş olursa yaparım. Artık çaresizim. Hancı:

– Yavrum benim burada pek öyle iş filan yoktur. Sana para verecek gücüm kuvvetim yok benim. Ancak karın tokluğuna çalıştırabilirim. Elbisesini giydiririm, karnını doyururum. Bunun haricinde para pul veremem. Hüseyin de çaresiz kalmıştı:

– Evet amca, ben çalışırım, der.

Bu arada Hüseyin orada yavaş yavaş çalışmaya başladı. Aradan aylar geçti, seneler geçti. Hüseyin kendisine çevre edinmişti. Bir gün Hüseyin bir arkadaşıyla münakaşa eder. O da Ali İzzet Bey'in Hüseyin'e name gönderdiği kişiydi. Münakaşa ettiğinden dolayı, bunun yuvasının bozulmasını istiyordu. Oğlun olan Hüseyin, diyar-ı

gurbette öldü, diye bir nâme yazar. Nâme gelmiş, nereye ulaşmıştır? Diyarbakır'a, Ali İzzet Bey'e. Ali İzzet Bey nâmeyi aldı, okudu. Nasıl okusun? Gözyaşları derya oldu.

Efendim orada tabî, Hüseyin giderken Hüseyin'in bir kız kardeşi vardı. İsmi Fatma'ydı. Yedi yaşındaki Fatma geldi on dört yaşına. Ağladı sızladı; ama neyin yerini alır ki? Lakin o arada Ali İzzet Bey üç beş dayanabildi. Artık Senem benim kızım diye, düşünüyordu. Yıllar boyu benim kapımda kalacak değil ya. O da gençtir, muradına ersin, diye düşünüyordu. Çok yakın dostu olan Kahraman Ağa'ya seslendi.:

– Hey Kahraman Ağa! Benim sana bir arzum var. Bu arzuyu yapacağına söz ver. Kahraman Ağa düşündü:

– Ya Ali İzzet Bey, bana ne söyleyebilir ki? Ben söz versem ne olur? Söz vermesem ne olur? Bu adam şimdiye kadar bana yanlış yapmadı. İnşallah bundan sonra da yapmaz. Benim namusumu da benden isteyecek değil ya? Bu şerefsizliği yapmaz. Ben söz vereyim buna; bakalım hele ne derdi vardır. Ali İzzet Bey sana namusum ve şerefim üzerine söz veriyorum, ahdimi yerine getireceğim. Nedir sözün? Ali İzzet Bey:

– Kahraman Ağa! Bundan sonra Senem senin gelinindir. Benim de kızımdır. Bildiğin gibi, yavrum Hüseyin'i diyar-ı gurbette kaybettim. Allah'ın rahmetine kavuştum. Senem'i de göz yaşları içinde görmek istemiyorum. Gördükçe de üzülüyorum. Ben Senem'i senin evine, senin oğluna layık gördüm. Bundan sonra Senem senin gelinin, benim de kızım olsun. Efendim eski insanlarla şimdiki insanlar çok farklıdır. Aralarında koca Ağrı dağı var. Eski insanlar eskiden dostunun kapısından bir mal almazdı. Ben dostumum malını almayayım; başkası alsın, derdi. Dostunun kapısından mal almak zoruna gidiyordu; çünkü o malı, dostu gördüğü zaman onun zoruna gideceği için almıyordu. Nerede kalsın ki, gelinini getirip de oğluna gelin yapacak. Bunlar çok zordu. Bunu gördüğü zaman, Ali İzzet Bey her gün eriyecekti. “Ha şuraya bak! Karşıkı evde mutluluğa erdi. Kahraman Ağa'nın evini ne kadar mutlu etti. Keşke bu mutluluk benim evimde olsaydı.” diye düşünecekti. Onun için Kahraman Ağa kabul etmemelik yaptı; ama Ali İzzet Bey buna fırsat vermedi:

– Ey Kahraman Ağa! Sen bana bir söz verdin. Bu sözü tutman gerekir.

Kahraman Ağa çaresiz kalmıştı ve sözünü tutacaktı. Ali İzzet Bey:

– Yalnız bir şartım var. Kahraman Ağa:

– Nedir şartın? Ali İzzet Bey:

– Ben Senem’i bu kapıya beş yüz atlı ile getirdim. Sen de bu kapıdan beş atlı ile çıkaracaksın, dedi.

Kahraman Ağa bu şartı kabuk etti ve düğün hazırlıkları yapıldı. Kahraman Ağa, Senem’i davul zurnayla götürmeyecekti. Eğer bu şekilde yapsaydı, dostu olan Ali İzzet Bey’in daha da zoruna gidecekti. O yüzden matem içerisinde götürüyordu.

Haberi verelim kimden? Hüseyin’den. Bir gün Hüseyin tartıştığı o arkadaşı ile barışır. Arkadaşı:

– Hüseyin ben sana bir yanlış yaptım; beni affedecek misin? Hüseyin:

– Ya ne kusur yaptın ki ben affedeyim?

– Ben babana bir mektup yazdım. Hüseyin, diyar-ı gurbette vefat etti diye, bir nâme yazdım. Beni affet!

Hüseyin affetmeyi bırak, daha da sevindi, neşelendi. Arkadaşı:

– Ya! Sen bana kızacağına, daha gülüp eğleniyorsun. Neden? Hüseyin:

– Senin yazdığın iyi olmuş. Çünkü Senem benim ölüm haberimi aldıktan sonra, başka birisine yâr olmuştur. Ben de gurbette onun bunun kahrını çekeceğime, gideyim kendi babamın kahrını çekeyim, dedi.

Hüseyin koşarak Hancının yanına gider ve:

– Hancı Baba kusura bakma, ben artık gidiyorum. Hancı:

– Nereye? Hüseyin

– Ben memleketime, yuvama gidiyorum. Hancı:

– Ula Yavrum! Buraya geldiğinde benim kimim kimsem yoktur, vatanım, elim günüm yoktur, demiştin. Hüseyin:

– Kusura bakma, ben sana bir yalan konuştum. Artık ben gidiyorum. Hancı:

– Peki yavrum sen nerelisin? Hüseyin:

– Diyarbakırlıyım. Hancı:

– Ula Yavrum! Diyarbakır’da kimlerdensin? Hüseyin:

– Ben Diyarbakır’da Ali İzzet Bey’in oğlu Hüseyin’im. Hancı:

– Ula senin Allah belanı vermesin! Namert herif, namert! Ben senin babanın kapısında yedi yıl hizmetkarlık yaptım. Senin baban beni bu şekilde yola salmadı. Senin baban benim karnımı doyurdu, üstümü giydirdi. Beni ev, yurt, yuva sahibi etti. Şimdi ben seni bu şekilde nasıl yollayayım? Sadece karnının doymasını, üzerinin giymesini üstlenmiştim. Babana bunu söyleyen bana ne der?

Hancı gitti, Hüseyin’in üstünü başını yeniledi ve dedi ki:

– Yavrum benden arzun isteğin var mıdır? Hüseyin:

– Bana şuradan bir at verebilir misin?

Hancı hemen Hüseyin’e bir at verir. Hüseyin ata biner, yavaş yavaş Diyarbakır’ın yolunu tutar. Diyarbakır’a yaklaştı, Süsem Yaylalarının başına gelmişti. Hüseyin yavaş yavaş oradan da aşağıya indi. Baktı ki bir çeşme akıyor. Çeşmenin başında atını suvardı, elini yüzünü yıkadı ve biraz orada uzanıverdi. Yatarken rüya âleminde, bir Pîri Baba bunun yanına yaklaştı:

– Ey Hüseyin! Ne yatarsın yavrum? Senem başka birisine yâr olarak gidiyor. Sen buna nasıl dayanırsın? Sen nasıl yiğitsin? Git de yavrum sevdiğini kurtar.

Hüseyin deli divâneye döndü ve yola revân oldu. Bakar ki, yolun üzerinde Diyarbakır toz duman haldedir. Öyle vaziyete baktı, bu aynı Senem’in beş yüz atlı ile geldiği gün gibiydi. Sanki aynı o gün yaşanıyor. Bu arada Hüseyin yavaş yavaş yola doğru ilerledi. O tozlu dumanlı alay, buna doğru yaklaşınca önünü kesti:

– Baba ne olur bana müsaade edin de, Senem’e birkaç söz söyleyeyim.

Gençler bunu ittirdi, dövdü. Kahraman Ağa baktı ki, düğün alayı ilerlemiyor. Ön tarafa geldi, gençler birisini dövüyor. Dedi ki:

– Ula Yavrum! Neden dövüyorsunuz bu adamı? Neden ittiriyorsunuz? Hele durun bir bakalım, her gönülde bir aslan yatar. Belki bunun da gönlünde bir şeyler vardır. Kahraman Ağa sordu:

– Yavrum sen istiyorsun? Yoksa bizden bir arzun isteğin mi var? Hüseyin:

– Evet var baba var. Senem’e birkaç söz söylemek istiyordum da şu gençler bana fırsat vermedi. Kimi vurdu kimi dövdü. Bir türlü bırakmadılar. Kahraman Ağa:

– Yavrum ne söyleyeceksin? Hüseyin:

– Baba ! Senem’e birkaç söz geldi, onları söylemek istiyorum. Kahraman Ağa:

– Hele söyle bakalım yavrum ne söylüyorsun?

Bakalım burada, Hüseyin sazını bağrına basar ne söylüyordu:

Duman sarmış Diyarbekir düzünü

Baba götürmeyen ağlar gelini

Unutamam kirpiğini gözünü

N’olur götürmeyin ağlar gelini

Kahraman Ağa dedi ki:

– Oğlum niye boş boş bağırıp duruyorsun? Bundan sana ne? Sen yoksa Senem’i birisine mi benzettin yavrum? Sevdiğine mi benzettin yoksa, söyle bakalım sevdiğin nerelidir?

Bakalım Hüseyin ikinci bendini nasıl söyler:

Keten gömlek giymiş yakası kirli

İnsan satılır mı ikili birli?

Yarimi sorarsan Diyarbekirli

Baba götürmeyin ağlar gelini

Kahraman Ağa şöyle der:

– Ula Yavrum! Sen niye elin yarını götürmeyin deyip duruyorsun? Bu ille de benim sevdiğim diyorsan, hele bu gelinin bir nişânesini söyle bakalım.

Yedi yıl beraber olduğu eşinin nişânesini bilmez mi Hüseyin. Bakalım ki nasıl dile getirir:

Hata olmaz âşıkların sözünde

Mızrabında perdesinde sazında

İki ben buhakta iki yüzünde

Baba götürmeyin ağlar gelini

Kahraman Ağa baktı ki, iki ben buhakta iki de yüzünde söyledi. Ama Kahraman Ağa bilmiyor ki, gelinin iki beni buhakta, iki de yüzünde var mı? Oradan bir gence seslendi:

– Yavrum! Hele gidin, benim gelinin yengelerine söyleyin de, gelinin duvağını açsınlar, baksınlar. İki tane beni buhakta, iki de yüzünde var mı?

Gençler gittiler ve yengelerine söylediler. Senem de diyordu:

– Ne olur şu atı biraz daha öne çekin. Şu önden gelen ses, benim Hüseyin’inin sesine benziyor. Bu ses bana hiç yabancı gelmedi.

Yengeler açıp baktılar ki, iki ben buhakta iki de yüzünde; gelin de ağlayıp duruyor. Aynı haberi gençlere verdiler. Onlar da haberi Kahraman Ağa’ya iletiler. Kahraman Ağa baktı ki, şimdiye kadar söylenen her şey doğru. Şöyle seslendi:

– Pekala Yavrum! Madem ki sevdiğimdir filan diyorsan, evet söylediğin nişâneler yerli yerinde. Hiç insan sevdiğinin ismini bilmez mi? Hele bir de bu gelinin ismini söyle.

Bakalım Hüseyin, sevgilisinin ismini nasıl dile getiriyor:

Bugün hava bulanıktır serindir
Sığındım Mevlâ’ya Mevlâ kerîmdir
Korkarım ki benim Senem yârımdır
Baba götürmeyin ağlar gelini

Kahraman Ağa baktı ki, Hüseyin Bey bu gelinin de ismini söyledi ve ona:

– Ulan oğlum! Sabahtan beri söylediğin her şey doğru da, sen kimsin, nerelisin? Hele bir de kendini tanı. Hüseyin:

– Dinle baba dinle, kendimi tanıtayım:

Ne karaymış alnımızın yazısı
Kaderine razı olmaz bazısı
İzzet Bey’in oğlu Hüseyin yavrusu
Baba götürmeyin ağlar gelini

Kahraman Ağa baktı ki, bu genç, Ali İzzet Bey’in oğlu Hüseyin. Ona şöyle dedi:

– Ula Yavrum! Hani senin öldü haberin gelmişti. Zaten baban zorla gelinini verdi. Gelinini benim kapıma layık gördü. Ben sözümde durup buraya ondan getirdim. Yavrum hiç merak etme sen. İnsanlık ölmemiştir. Benim adım Kahraman Ağa’dır. Ben

üstüme düşeni yaparım. Ben bu gelini nasıl getirdimse, buradan da geriye o şekilde götüreceğim, dedi.

Kahraman Ağa, düğün alayını tekrar geriye çevirdi. O matem içerisinde gelen gelin ve düğün alayı, bu sefer davullar zurnalar çalınarak Diyarbakır'a dönüş yaptı. Yalnız Hüseyin Bey:

– Baba siz bu yoldan yavaş yavaş gidin. Ben şöyle bağların arasından geleceğim, dedi.

Hüseyin Bey, düğün alayından ayrıldıktan sonra, kendi kendine bir pişmanlık duydu. “Ulan ben niye düğün alayını çevirdim? Keşke çevirmez olsaydım. Senem yine aynı Senem. Ben yine aynı Hüseyin. Değişen ne var? Neden Senem'i bırakmadım? Mutlu olsun” dedi. Çaresiz olarak düşünüyordu. Dert bacayı sarmıştı artık. Şöyle yönünü kibleye döndü, elini Allah'a açtı:

– Ey yokları var eden Allah! Ey bu dertten Yunus'u deryadan, İbrahim Halil'i nârdan kurtaran sensin Ya Rabbi! Beni de bu dardan kurtar. Sanki yok mu dergâhında? Nice şahısları dardan kurtardın.

Hüseyin o an baktı ki, beyaz sakallı bir Pîr yanında duruyor. Hüseyin'e:

– Yavrum Hüseyin babanın gözleri de kör oldu. Haberini var mı? dedi. Hüseyin:

– Yok amca, bilmiyorum dedi. Pîr:

– O zaman çok iyi dikkat et. Birazdan ben senin yanından gideceğim. Yalnız benim atımın nalının altından çıkan toprağı al. Senin babanın ilacı budur yavrum. Ancak bu toprağı götüreceksin. Babanın gözlerine balçık vaziyette sürüp kurtaracaksın. Babanın gözleri, ancak bu şekilde açılır, dedi. Yavrum şu karşı köyü görüyor musun?

Hüseyin o köye dikkatle baktı ve şöyle bir geriye döndü ki, ihtiyar da yok at da yok. Atını ayağının toprağını aldı ve mendilinin arasına sardı. Bağların arasına doğru yol aldı. Hüseyin bakalım derdine derman için, esen rüzgarla ne söylüyordu:

Al benim haberimi esen rüzgar

Gökleri direksiz durana götür

Altı günde halk eyledi cihanı

Pazar günü temel kurana götür

Okudum elifi bitirdim hece
Gündüzüm karasız belirsiz gece
Kara herik ile kara karınca
Karanlık gecede görene götür

Hüseyin'im kaldım elin dilinde
Arzumanım kaldım ince belinde
Veyis gibi kaldım Yemen çölünde
Resule dişini verene götür

Hüseyin bu sözleri tamamladıktan sonra, yavaş yavaş yoluna revân oldu. Bağların arasından gidiyordu. Epey bir müddet gittikten sonra, baktı ki karşıda bir çeşme görünüyor. Çeşmenin yanına su içmek için yaklaştı. Ama baktı ki, baştan ayağa kara giyinik bir kız çocuğu. Hüseyin, bu kız çocuğundan su isteyecekti. Bakalım ki Hüseyin nasıl ister? Bunun da baştan ayağa kara giymesi buna dert oldu:

Bir su içiriver garip yolcuya
Ne düşmüşsün gam efkara bacı can
Bu dünyanın işi bitmez bir defa
Gel aldanma âh u zâra bacı can

Ee, kız çocuğu buna cevap verecekti. Bakalım ki kız çocuğu ona nasıl cevap verdi:

İç suyunu yolcu geç git yoluna
Koyma dert üstüne yara kardaşım
Gözyaşlarım döndü bahar seline
Her gün döktüm bu pınara kardaşım

Alır, alır Hüseyin bakalım ikinci bendini nasıl söyler:

İnsan bir kaptandır dünya bir gemi
Çarpar bir kayaya sonun encemi
Ölüsü olmayan giymez matem
Niye böyle giydin kara bacı can

Alır, alır Fatma bakalım ikinci bendinde nasıl karşılık verir:

Bir karında yattık gitti gelmedi
Yuvamızda baykuş öttü gelmedi
Ecel yollarını tuttu gelmedi
Mehman oldu bir mezara kardaşım

Bakalım Hüseyin burada ne söyler:

Gurbete giderken va'dı ne idi
Dünyadan aldığı tadı ne idi
Sen kimsin kardaşın adı ne idi
Söyle bana âşıkare bacı can

Aslında Fatma Hüseyin'in yedi yaşında bıraktığı kardeşiydi. On dört yaşına geldiğinde, Fatma, Hüseyin'i tanıyamıyor; Hüseyin de Fatma'yı tanıyamıyor. Ama son bendinde, bakalım kendisini nasıl tanıtıyor:

Kırılısın kanadı çarkıfeleğin
Genç yaşında boşa gitti emeğin
Fatma bacısıyım Hüseyin Bey'in
Senem gitti yâd ellere kardaşım

Çünkü Fatma'nın düğün alayının geriye çevrildiğinden haberi yoktu. Hüseyin artık her şeyi dile getirdi, hemen kız kardeşine sarıldı ve:

– Fatma ben Hüseyin'im. Beni tanımadın mı?

İki kardeş birbirlerine sarıldı burada sevinç gözyaşları birbirini boğdu. Hüseyin Senem'in düğün alayını geriye çevirdiğini de söyledi. Hüseyin ile Senem mutlu olacaktı. Fatma bunlardan daha çok mutlu oldu. Fatma, Hüseyin'e sarıldı yavaş yavaş evlerine gittiler. Babası Ali İzzet Bey sordu:

– Kimdir gelen? Hüseyin seslendi:

– Baba benim. Ali İzzet Bey:

– Yavrum sen kimsin? Hüseyin:

– Oğlun Hüseyin. Ali İzzet Bey:

– Yavrum benimle dalga geçme. Benim oğlum öleli yedi yıl oldu. Hüseyin nereden gelecek, dedi.

Tabii, Hüseyin gittiği zaman biraz daha gençti. Biraz daha yaşlandı; çünkü ses değiştiğinden, tonaj değiştiğinden, dolayı babası Ali İzzet Bey de oğlunu tanıyamıyordu. Hüseyin, bakalım burada babasına ne söyler:

Efkarlanıp ciğerini dağlama
İnan baba oğlun Hüseyin geldi
Yaradanı seviyorsan ağlama
İnan baba oğlun Hüseyin geldi

Her yılda bir bayram olduğu gibi
Ağlayan yetimler güldüğü gibi
Yusuf'un Mısır'dan geldiği gibi
İnan baba oğlun Hüseyin geldi.

Hüseyin'im döndüm deli şaşkına
Bundan sonra minnet etmem müşkine
Yeri göğü yaradanın aşkına
İnan baba oğlun Hüseyin geldi

Sözleri bitirdi Hüseyin. Baba-oğul orada birbirlerine sarmaş dolaş sarıldılar. Sevinç göz yaşlarına boğuldular. Ali İzzet Bey dedi ki:

– Yavrum Hüseyin! Şimdi bundan sonra gelmen neye yaradı ki? Benim gözlerim görmez. Senem yâd ellere gitti. Hüseyin:

– Baba hiç merak etme. Senem nasıl gittiyse, o şekilde buraya dönecek. Ali İzzet Bey:

– Yavrum! Benim gözlerim görmedikten sonra, dönse ne olacak? Hüseyin:

– Baba merak etme! Senin gözlerin de görecektir.

Hüseyin hemen Pîri Baba'nın atının nalının ayağındaki toprağı, bir kaba döker ve suyla karıştırarak balçık yapar. Babasının gözlerine sürer. Babasının gözleri de açılır; düğün alayı da gelir. Kahraman Ağa mutlu olur, Ali İzzet Bey daha mutlu olur. Hepsi birbirinden daha fazla sevinir. Ali İzzet Bey şöyle düşünür:

– Ee, Kahraman Ağa! Benim gelinimi getirdin, madem bu yiğitliği yaptın. Bunu her insan gerçekten yapmaz. Sen bu yiğitliği yaptıktan sonra, sana ne gerekiyorsa o yapılmalı. Senem'i attan indirin, Fatma'yı bindirin, dedi.

Senem'i attan indirir Hüseyin'e kavuştururlar; Fatma'yı ata bindirirler Kahraman Ağa'nın oğluna yâr ederler. Düğünümüz bu şekilde sona erer. Sizler vardınız muradınıza bizler erdik kerametine.

AHMET İLE HİDAYET HİKÂYESİ*

Gidip görmedik gözle görmedik, bizlerden önce yaşayan büyüklerimizin ve ustalarımızın bizlere anlatmasına ve aktarmasına göre, bu hikâye Kars'ın Arpaçay'da yaşamış olan ve benim de sizlere anlatacağım gibi...

Evet, şimdi size kimlerden haber vereyim? Haydar Yüzbaşı'dan, hanımı Emine Hanım'dan, oğlu Ahmet Bey'den, İstanbul'da Mehmet Çavuş'tan, Mehmet Çavuş'un kızı Hidâyet Sultan'dan ve İlyas Amca'dan...

Çok eski tarihlerde, Kars'ın Arpaçay ilçesinde yaşayan Haydar Yüzbaşı, Emine Hanım'la evliydi. Bunların yedi sene beraberliği oldu. Yedi yılda bunların hiç çocuğu olmamıştı. Haydar Yüzbaşı Sarıkamış'ta askerdi.

Günlerden bir gün, Haydar Yüzbaşı Erzincan'a göreve gidiyordu. Yolda yaşlıca bir amcayla karşılaştı. Bu ihtiyarın ismi İlyas'dı. Beyaz sakallı, nur yüzlü birisiydi. İlyas Amca'yla yolculuk esnasında hoş beş muhabbet ettikten sonra, yedi yıl evlilikten çocuğu olmadığını söyler ve böylece derdini anlatır. O anda İlyas Amca, heybesinden bir elma çıkarır ve Haydar Yüzbaşı'ya verir ve der ki:

– Al bu elmayı evine götür; soy, yarısını kendin ye, yarısını da hanımına ver. Mutlaka sizin bir çocuğunuz olacak. Kız olursa adını “Mercan”; oğlan olursa adını “Ahmet” koyun.

Haydar Yüzbaşı aynı tatbiki uygular. Bunlardan bir oğlan çocuğu dünyaya gelir. Çocuğun ismini Ahmet koyarlar. Ahmet altı aylıkken, babası Haydar Yüzbaşı'yı, Sarıkamış'tan Kore savaşına gönderirler. Haydar Yüzbaşı evine gelerek hanımı Emine Hanım'la ve oğlu Ahmet'le görüşür. Ayrılmadan şu türküleri söyler:

Nazlı Dilber dinle benim sözümü

Yavrum sana, Sen Allah'a emanet

Sen arkada bırakmazsın gözümü

Yavrum sana, Sen Allah'a emanet

* Bu hikâye, Ahmet Saçkesen tarafından, 31.11.2002 tarihinde, saat 12:40'da, İzmir'in Bayraklı semtinde, Âşık Nevruz Ali Çiçek'in evinde derlenmiştir. Dinleyiciler Uğur Bayrak, Ahmet Saçkesen ve âşığımızın oğlu Şahin Çiçek'tir.

Dünyada gülmemek olmayabilir
İnsanı bulmamak olmayabilir
Cihattan gelmemek olmayabilir
Yavrum sana, Sen Allah'a emanet

Haydar Yüzbaşı'yam kurban millete
Bele hükümete, bele devlete
Yedi yılda sahip oldum Ahmet'e,
Yavrum sana, Sen Allah'a emanet.

Bu sözleri söyledikten sonra, evinden ayrılıp birliğine gider ve Kore'ye gönderilir. Kore'de dört yıl kalır. Bu esnada, takımında bulunan Mehmet Çavuş'u başarısından dolayı çok sevmişti, onunla bir arkadaş gibiydi. Aradan yıllar geçtikten sonra, Mehmet Çavuş tezkeresini alıp memleketi olan İstanbul'a döner. Fakat Haydar Yüzbaşı'yı bir türlü unutamaz, sürekli mektuplaşır.

Haydar Yüzbaşı bir gün takımına künye saydırırken, Turgut Onbaşı isminde bir asker vardı. Kars Arpaçay'dandı. Daha önceden bir suç unsuru olmuştu ve o gün Haydar Yüzbaşı'dan azar işitmişti. Yüzbaşı, Turgut'a şöyle der:

- Yavrum sen kimin oğlusun?
- Hamza'nın oğluyum, der.
- Peki benim hanımım olan Emine ne haldedir? Çocuğum yaşıyor mu?

Turgut Onbaşı bu kini atamamıştı. Bu kini alacak zaman geldi, diye düşünüyordu:

– Yüzbaşım! Sizden haber alamadığı için, Emine Hanım başka birisiyle evlenip gitti. Sizin şehit düştüğünüzü biliyordu.

Bu sözleri duyan Haydar Yüzbaşı kahrolmuştu. Memleketine şimdi ne yüzle döneceğim, diye düşündü. Arpaçay'a gitmemeye karar verdi.

Günlerden bir gün, Haydar Yüzbaşı Kore'den dönmüş ve birliği Sarıkamış'a gelmişti. Oradan da tezkeresini alıp İstanbul'a gider. Eminönü'nde Mehmet Çavuş'un

evini arayıp bulur. Mehmet Çavuş, Haydar Yüzbaşı'yı birkaç gün evinde misafir eder. Mehmet Çavuş ona:

– Ya Haydar Yüzbaşı! Yanımızdaki şu ev satılık; sana onu alalım, der.

Mehmet Çavuşun yanındaki evi, Haydar Yüzbaşı alır ve günler böyle gelip geçer. Size nereden haber vereyim? Ahmet Bey'den.

Ahmet Bey tamamıyla büyümüştü. Arkadaşları buna “babasız, fırlama, piç” gibi kelimeler söylüyordu. Bu sözler Ahmet Bey'in zoruna gidiyordu. Ahmet Bey bir gün koşarak anası Emine Hanım'ın yanına gelir ve bıçağı gırtlığına dayar ve ona :

– Söyle! Benim babam kimdir ve nerededir? Kimse bana doğruyu söyle, yoksa seni doğrayacağım bu bıçakla, der.

Anası Emine Hanım şöyle der:

– Dinle yavrum! Sen küçüktün. Altı aylıkken baban Sarıkamış'ta askerdi. İsmine Haydar Yüzbaşı derlerdi. Babanı, birliği Kore savaşına gönderdi, baban hâlâ dönmedi. Senin baban bir Türk kahramanıdır. Babanla gurur duymalısın. Yavrum! İnşallah bir gün gelir.

Emine Hanım bu şekilde oğlunu ikna etmişti ve Ahmet Bey de inanmıştı. Ahmet Bey, anasının yanından ayrıldıktan sonra, bu sözleri işittiği için üzüntü duymuştu. Üzülse de artık yapacak bir şey yoktu.

Emine Hanım bir tepenin başına çıkarak yollara bakıp duruyordu. Haydar Yüzbaşı'nın hasretine zor dayanıyordu, buluşacağı günü tümit ediyordu. Dal gerdanından örüğünün birisini bağrına basar, kamış parmağını mızrap yapar, bakalım burada Haydar Yüzbaşı'ya, esen rüzgârla nasıl bir mesaj gönderiyordu:

Her gün çıkıp yollarına bakarım

Gözlerim karardı Haydar Yüzbaşı

Ben canımı senin için yakarım

Saçlarım ağardı Haydar Yüzbaşı

Senin her işine yeten el idim.

Arı kovanında gizli bal idim

Yarın bahçesinde açan gül idim
Gül benzim sarardı Haydar Yüzbaşı

Emine yârından haber aslan da
Tâkâtın tükenip yolda kalsan da
Vatanını koru, şehit olsan da
Ahmed'im tutardı Haydar Yüzbaşı

Bu sözleri bitirip evine döndü. Tabii, aradan yıllar geçti. Ahmet Bey yirmi yaşına gelmişti. Ahmet Bey bir gece yatarken Pîr buna seslenir:

– Ahmet Bey! Ne yatarsın. Kalk Ahmet Bey!

Ahmet Bey kalkar.

– Şu iki parmağının arasından bak! Bir şehir göreceksin, der.

Ahmet Bey iki parmak arasından bakarken o şehir mavi sularla süslenmiş, etrafına surlar çekilmiş bir yerde, bir kız görmüştü. Kızın kaşları yarım ay şeklini almış; saçları dal gerdana dökülmüş. Dudakları lale, yanakları piyâle idi. Pîr der ki:

– Yavrum! O kızın ismi Hidâyet'tir. Bu senin mâşukandır. Ara, bul.

Pîr, Hidâyet'e de aynı şekilde Ahmet Bey'i göstermiştir. İkisi de birbirlerini rüyâda görürler. Pîr daha sonra kayıplara karışır.

Ahmet Bey kendinden geçmişti. Her gün ayılıp bayılıyordu. Ağzından beyaz köpükler geliyordu. Aradan kırk gün geçmişti. Ahmet Bey kendine zor geliyordu. Anası Emine Hanım, bundan bir şey anlamamıştı. Birkaç yaşlı adam sesledi; Emine Hanım belki bundan siz bir şey anlarsınız, daha tecrübelisiniz, diye düşünür. Yaşlıca adamlar anlarlar ki, bu Ahmet bâde içmiş; buna bir saz bulalım, başından geçenleri bize söyler, diye düşünürler. Ahmet Bey'e bir saz bulurlar. Ahmet Bey bir saza bakar bir insanlara bakar. Sazı bağrına basan Ahmet Bey, bakalım burada yaşlıca insanlara, anasına başından geçenleri nasıl anlatır:

Gönül kuşu havalandı
Kanat çalıp uşdum anam

Pîrim gelip beni buldu
Dolu bâde işdim anam.

O yâr benden çok kenardı
Orda mavi deniz vardı
Şehirin etrafı surdu
Ben bu işe şaşdım anam.

Ahmed'im bir devrân sürdüm
Kaderime boyun burdum
Hidâyet Sultân'ı gördüm
Ben kendimden geçdim anam.

Başından geçenleri böylece sözlerinde belirtmişti. Bunun rüyâsında bâde içmesi, bir güzel görmesi ve ona sevdalanması âşık olması her halinden belliydi.

Ahmet Bey, Emine Hanım'a derdini anlatır:

– Ana! Benim gitmem, Hidâyet Sultan'ı bulmam gerekir. Emine Hanım der ki:

– Yavrum! Önce babanı kaybettim, şimdi de seni mi kaybedeyim? Ne olur gitme yavrum!

Her ne kadar söylese de fayda etmez. Sazını çıkarır, bakalım burada Ahmet Bey ne söyler anasına:

Kura çektim gurbet çıktı şansıma
Ben de bilmem ne diyâra gedirem
İşliyipdi iliğime kanıma
Onun için nazlı yâra gedirem.

Genç yaşımda neler geldi başıma
Yaradanım yardım etsin işime

Engel çıkarmasın benim karşıma
Gözü yaşlı, gönlü yara gedirem.

Bu Ahmed'in yüreğini dağlama
Canım ana karaları bağlama
Ben gidince sen arkadan ağlama
Hidâyet'in peşi sıra gedirem.

Ahmet Bey bu sözleri bitirir ve yola revân olur. Arpaçay'dan hareket eder. Aynı gün, Sarıkamış'a gelir ve orada kalır.

Size nereden haber vereyim? Haydar Yüzbaşı'dan. Ailesini kaybettiğinden dolayı, canı çok sıkılıyordu. Bir yandan oğlu Ahmet Bey'i düşünüyordu. Memleketime dönsen nasıl olur? El bana iyi demez, ben ne yapayım diye merak ediyordu. Mehmet Çavuş gelir ve:

– Haydar Yüzbaşı! Kalk biraz dolaşalım, der. Beraber dolaşmaya çıkarlar.

Onlar gezmekte olsun, biz nereden haber verelim? Hidâyet Sultan'dan. Hidâyet Sultan teneffüs etmek için balkona çıkmıştı. Bir araya toplanmış konuşan birkaç adam gördü. Bu insanları, o gece rüyâsında gördüğü şehrin insanlarına çok benzetiyordu. Başlarında kara kalpaklı; pala bıyık kişilerdi. Koşarak bu adamların yanına gider:

– Amca! Kusura bakmayın siz nerelisiniz? der. Adamlar:

– Biz Karslı'yız.

– Neresindensiniz? diye sorar, Hidâyet Hanım. Adamlar:

– Biri Arpaçaylı, ikisi de içindeniz derler. Hidâyet Hanım:

– Buraya niçin geldiniz? Adamlar:

– Çalışmaya gelmişiz. Hidâyet Hanım:

– Peki Kars'a ne zaman döneceksiniz ? Arpaçaylı Şahmettin şöyle der:

– Bir hafta sonra döneceğiz. Hidâyet Hanım:

– Aman Kardaşım! Arpaçay'ın içinde Ahmet adında birisini tanıyor musunuz?

– Evet bazı bir Ahmet tanıyorum. Konu komşu diyor ki, Pîr elinden bâde içmiş, her gün saz elinde söyleyip türküler yakan, âh u zâr eden bir Ahmet varmış. O anda Hidâyet Hanım, Şahmettin’in ayağına sarılarak:

– Aman Kardaş! Sana ant veririm, yeri göğü yaratana. Şu karşıda gördüğün ev bizim evdir, giderken bana bir uğra sana bir nâme vereceğim.

Şahmettin, bir hafta sonra tren biletini alarak, Hidâyet Hanım’ın oturduğu köşke gelir. Zaten Hidâyet Hanım, gece gündüz köşkün balkonunda Şahmettin’in yolunu gözlüyordu. O anda baktı ki, Şahmettin geliyor. Koşarak kapıya gelir, kendi elleriyle işlemiş olduğu el mendilini, Ahmet Bey’e yazmış olduğu nâmenin içine bırakarak, Şahmettin’e uzatır. Şahmettin nâmeyi alıp ceketinin iç cebine koyar. Oradan trene binen Şahmettin, Kars’ın Arpaçay ilçesine gelir ve Ahmet Bey’in evine uğrar. Ahmet Bey evde yoktur. O da nâmeyi, anası Emine Hanım’a verir. O anda konu komşu toplanır. Emine Hanım bu nedir derler? Nâmeyi çıkaran Emine Hanım bakalım nasıl okur:

Deniz oldu göz yaşlarım,
Al kan olmadan gel Ahmet.
Bedenimde yaralarım,
Çıban olmadan gel Ahmet.

N’olur acı şu halime
Karga kondurma gülüme
Ateş düşürdün gönlüme
Volkan olmadan gel Ahmet.

Hidâyet’im nasıl gülüm
Ahmet sen gül ben de gülüm
Sen bağbân ben bağda gülüm
Vîrân olmadan gel Ahmet

Emine Hanım bu sözleri bitirir. Kendini tutamamış; gözyaşları derya olmuştu. Konu komşu “Allah büyüktür, her şey iyi olur inşallah” diye Emine Hanım’a teselli veriyordu. Hanım, oğlu Ahmet Bey’i arasa da bulamazdı.

Haberi verelim Ahmet Bey’den. Ahmet Bey Sarıkamış’tan hareket eder, Sivas’a gelir. Bir pınarın başına varıp elini yüzünü yıkar. O anda su doldurmaya gelen birkaç kızıdan birini, Hidâyet Sultan’a benzetir. Bakalım sazını çıkarıp burada ne söyler:

Al giyinip allanışın
Şalda Hidâyet gibisin
Sallanıp bele gelişin
Yolda Hidâyet gibisin

Bu el oba bilmiyor mu
Elde Hidâyet değilim
Senin gözün görmüyor mu
Dilde Hidâyet değilim

Gönlüne gül ekilirdi
Göze sürme çekilirdi
Dal gerdana dökülürdü
Telde Hidâyet değilim

Bu gün başı dumanlıyım
Vakiti dar zamanlıyım
Başkasına nişanlıyım
Çölde Hidâyet değilim

Ahmet diğer tadın n’edi
Söyle bana va’dın n’edi

Ay gız senin adın n'edi

Bâde Hidâyet gibisin.

Bakma mercanın eline

Sanma âşığım teline

Oğlan varıp git yoluna

Balda Hidâyet değilim.

Bu sözleri bitiren Ahmet Bey anladı ki, Hidâyet bu değil. Oradan da ayrılır. Gece rüyasında gördüğü şehri, insanlara tarif eder. Yol sorur, bir toplu insan anlar ki bu İstanbul'u soruyor; çünkü İstanbul'a gidip orada çalışıp gelen insanlar vardı. Ortasında deniz, etrafı sularla çevrili İstanbul'du. Ahmet Bey oradan trene biner ve İstanbul'a varır. Aradan aylar yıllar geçer, Hidâyet Sultan'ı bulamaz. Günlerden bir gün, Eminönü'ne gelir. O gün günlerden cumadır. Cuma namazını kılmak için Sultan Ahmet camisine gider. Orada namazını kılar, ibadetini eder. Camiden çıkarken Mehmet Çavuşla karşı karşıya gelir. Mehmet Çavuş buna bakakalır. Ahmet Bey sorar:

– Amca neden bu kadar baktın? Yoksa birine mi benzettin?

– Evet Yavrum! Benim çok sevdiğim bir arkadaşım var. Ona çok benziyorsun. Sanki onun başını kesmiş, senin başına dikmişler, der Mehmet Çavuş. Ahmet Bey:

– Nereli, arkadaşının ismi ne amca?

– Arkadaşım Arpaçay kazasından. İsmi Haydar Baba. Onu nereden tanıyorsun yavrum? O benim askerde komutanımdı. Beraber Kore Savaşı'ndaydık. İsmine Haydar Yüzbaşı derler. Ahmet Bey:

– Baba ben onu görebilir miyim? Nerede kendisi? Haberin var mı?

– Var Yavrum! Haydar Yüzbaşı'ya yanımdan ev aldım. Ahmet Bey:

– Amca o benim babamdır, beni ona götürür müsün?

– Yavrum! Yoksa senin ismin Ahmet mi? Ahmet Bey:

– Evet amca.

Mehmet Çavuş, Ahmet Bey'i babasına getirip tanıştırır. Baba-oğul birbirini tuz gibi yaladılar. Cümle hasretleri Allah birbirine kavuştursun. Haydar Yüzbaşı sorar:

– Yavrum! Anan nasıl? Durumu iyi mi? Ahmet Bey:

– Anam her gün senin yollarını bekler baba. Her gün çıkıp yollara bakar.

– Ha geldi ha gelecek Yavrum! Bizi bir tek mezar ayırır diye, ananla bir ahdimiz vardı.

Başından geçenleri Ahmet Bey'e anlatır. Haydar Yüzbaşı:

– Ananın saçları ağarmış mı? Çok mu ihtiyarladı? Ahmet Bey:

– Bu kadar kahra, bu kadar hasrete dayanmak kolay mı baba?

– Anan bir şey söylemedi mi? Şu an ne yapıyor?

Ahmet Bey alır sazı eline, bakalım burada ne söyler:

Sensiz bu dünyada o nasıl gülsün

Anamın dünyası karardı baba

Görsen belki onu tanıyamazsın

O siyah saçları ağardı baba

İki gözü derya olmuş çağlıyor

Matem giymiş karaları bağlıyor

Resmine bakarak her gün ağlıyor

Geniş dünya ona çok dardı baba

Ahmed'ini yatırırdu düşünde

Soğuk gecelerin bitmez kışında

Gündüz hayalinde gece düşünde

Her yerde hep seni arardı baba

Ahmet Bey bu sözleri bitirdikten sonra Mehmet Çavuş kızına seslenir:

– Kızım misafire bir çay getir!

Hidâyet Sultan çayı tepsilere dizdi ve çayları sunarken Ahmet Bey'i gördü. O anda, rüyasında gördüğü kişiyi tanıdı. Tepsiyi elinden düşürdü. Ahmet Bey de Hidâyet Sultan'ı tanıdı. Mehmet Çavuş ile Haydar Yüzbaşı da bu işe çok şaşırdılar. Size ne oldu Ahmet Yavrum! diyen Haydar Yüzbaşı'ya, bakalım burada Ahmet Bey ne söyledi:

Bir gece rüyamda görmüşüm onu
Pîr elinden bâde içtiğim odu.
Daha üstündedir çiçekli donu
Yanıp ateşine düştüğüm odu.

Kimse bakmaz bu sinemde yaraya
Onun için bürünmüşüm karaya
Sorarsanız nasıl geldin buraya
Sebebi yurdumdan göçtüğüm odu.

Babamın evi yok kendi kirada
Her birimiz ayrı ayrı yörede
Ahmed'im burdadır anam nerede
Gelip buralara düştüğüm odu.

Bu sözleri bitiren Ahmet Bey, kızın yüzüne gülsuyu filan dökerek kendisine getirmişti. Hidâyet Sultan ile Ahmet Bey birkaç gün geçmeden, babası Haydar Yüzbaşı Mehmet Çavuş'tan, Hidâyet Sultan'ı, Allah'ın emri Peygamberin kavliyle ister. Mehmet Çavuş:

– Bir kız değil mi, o da sana kurban olsun. Benim kızım senin gelinin ne fark eder, der, şirinlik filan içerler.

Bir ay içinde Hidâyet Sultan'ı, Ahmet Bey'i alan Haydar Yüzbaşı, memleketine geri döner. Arpaçay'a geldiğinde karşı dağların yamaçlarına bakar ve gözleri yaşarır. Bakalım bu ilkbaharın gelişine, suların şelalesine, atların kişnemesine, arıların oynamasına, kuzuların melemesine, çobanın kaval sesine, ne söyler Haydar Bey:

Çoban kaval çalır kuzu meleşir
Ötüşür kekliğin kuşun Arpaçay
Arıların çiçek çiçek dolaşır
Çekilmiş dağlardan taşın Arpaçay

Dost diyerek yüze gülen sendedir
Allah için namaz kılan sendedir
İnsanlıkta kıymet bilen sendedir
Öpülür toprağın taşın Arpaçay

Haydar Yüzbaşı'yam geldim gülüme
Geldim ulusuma geldim elime
Eşidenler kulak versin telime
Yenilir ekmeğin aşın Arpaçay

Bu sözleri bitirdikten sonra evine gelir, kapıyı çalar. Emine Hanım kapıyı açtığı anda, Haydar Yüzbaşı'yı görür, orada bayılır. Birkaç saat sonra, Emine Hanım kendine gelir. Emine Hanım, Haydar Yüzbaşı, Ahmet Bey, Hidâyet Sultan birbirlerine sarılıp öpüşerek hasretliklerini giderirler. Ahmet Bey'e telli duvaklı öyle bir düğün yaparlar ki, o yörede daha böyle bir düğün görülmemiştir. Kırk gün, kırk gece düğün yapılır, sazlar çalınır, halk eğlenir, hasretlikler giderilir. Cümle hasretleri de Allah birbirine kavuştursun. Onlar ersinler muratlarına; biz çıkalım kerametine. Hikâyemiz böylece sona ermiş olur.

ŞEYH-İ SENÂN HİKÂYESİ*

Tabîî ki, âşıklar hikâyeyi anlatmadan önce, birkaç tane dörtlükle, önce âşıklar arasında buna döşeme de denilir, örnek verir. Diyoruz ki:

Sahte insanlara pek yakın gitmem
Gerçek Müslüman'a sözüm yok benim
Hakkıma razıyım fazla istemem
Dünyanın malında gözüm yok benim

İnsana insanca yapılsın yorum
Daha görüyorum sanmayın körüm
Haksızlık görünce kuduruyorum
Vcdansız peşinde izim yok benim

Yaşım onken çok mecliste oturdum
Benliğimi bu günlere getirdim
Tahsilim ilkokul hukuk bitirdim
Sanmayın cahilim yazım yok benim

İki gözüm çeşme kendim pınarım
Yüzüme gülteni dostum sanarım
Bin dokuz yüz elli beş ten yanarım
Sanmayın içimde közüm yok benim

Nevruz Ali Çiçek soyumuz bizim
Serhat Kars'tan gelir boyumuz bizim

* Bu hikâye, Ahmet Saçkesen tarafından, 31.11.2002 tarihinde, saat 15:10'da, İzmir'in Bayraklı semtinde, Âşık Nevruz Ali Çiçek'in evinde derlenmiştir. Dinleyiciler, Uğur Bayrak, Ahmet Saçkesen ve âşığımızın oğlu Şahin Çiçek'tir.

Âşıkla olurdu toyumuz bizim

Sanki hiç yaşanmış mazim yok benim

Artık bu maziye, hikâyelere, geleneklere, göreneklere, törelere halkımız sahip çıkmıyor. Devletimiz, bakanlıklarımız yaşatmıyor. Devletimiz, âşıklara ikinci sınıf vatandaş gözüyle görüyor. Ama yazık, bu kültüre çok yazık! Acıyoruz.

Günlerden bir gün, Senân Ülkesi'nde Mürşit Şah yola revân olmuştu. Yolda bir Pîri Baba ile karşılaştı. Pîri Baba'yla epey bir yolculuk ettikten sonra, birbirlerini sır açarlar, dert anlatırlar. Mürşit Şah da söylemişti:

– Ben de hayli zamandan beri evliyim; ama bir çocuğum olmadı. Senân Ülkesi'nin padişahıyım.

Pîri Baba buna acımişti:

– Yavrum! Madem ki bu kadar dert yandın bana. Benim de sana hiç değilse zerre kadar yardımım dokunsun, der. Heybesinden bir elma çıkarır ve ona verir:

– Padişahım! Al bu elmayı götür git. Bunun önce kabuğunu soy, ata ver, af edersiniz, bu elmayı yarıya böl; yarısını sen ye, yarısını da hanımın yesin. Sizden inşallah bir çocuk dünyaya gelir. Yalnız ben gelmeden bu çocuğun ismini koymayın, demişti.

Aradan aylar geçer, yıllar geçer. Tabî ki, her şeyi veren Cenab-ı Allah'tır. Her şeyi verdiği gibi tarumar eden de Cenab-ı Allah'tır. Bunların bir nur topu gibi oğlan çocuğu dünyaya gelir. Mürşit Şah sevincinden bilmiyordu ki ne yapsın. Hanımı Dilâre Sultan, onun gibi o kadar sevinç içerisindeydi ki, aylar geçer, günler geçer. Mürşit Şah bir ülkenin padişahıdır. Yanında binlerce lalası, veziri vardır. Buna söylerler:

– Padişahım sizin bir oğlan çocuğunuz oldu. Aradan aylar geçti, yıllar geçti. Çocuğunuzun ismini koymadınız. Nasıl olur? Bir Padişahın oğlu isimlessiz olur mu hiç? Bize ne derler? Bunun ismini koyalım.

Bugün derken, yarın derken epey bir zaman geçti. Bekliyordu ki Pîri Baba gelsin, çocuğa ismini koysun; ama çok geç kaldı. Lalalar ve vezirler de durmadan padişahı sıkıştırıyorlardı. Öyle Ya! Bir padişahın oğlu senelerce isimlessiz kalsın. Olacak şey mi?

Artık boğaza tak etti. Mürşit Şah dayanamadı. Lalaları ve vezirleri topladı. O gün çocuğuna isim koyacaktı. Haznedârlara söyler:

– En güzel taşları buraya getirin, bakalım.

Yakut, inci, mercan, Lâl-i gevhar, ne kadar güzel taş varsa hepsini getirdiler. Çünkü çocuğa bir taç yapacaktılar. O tacın da alın kısmına, çocuğun ismini yazacaktılar. Cemaat toplandı. Tam çocuğun ismini koyacaklar. Mürşit Şah kürsüde konuşma yaparken, o anda Pîri Baba'nın kapının arkasında olduğunu gördü. Mürşit Şah şöyle dedi:

– Ey cemaat! Buraya toplanmamızın amacı, çocuğumuza ismini koymaktır. Tabii ki, bir padişahın oğlunun isminin bu kadar geç koyulması abestir. Yalnız bu çocuğun ismini, yıllardır yolunu beklediğimiz şu kapının arkasındaki Pîri Baba koyacak.

Konuşmayı yaptıktan sonra Pîri Baba'yı davet eder. Pîri Baba o güzel taşlardan çocuğun tacının üzerine, “Senân Ülkesi'nde Mürşit Şah'ın oğlu Şeyh-ı Senân” diyerek, ismini verdi. Pîri Baba ismini verdikten sonra kayıplara karıştı.

Şeyh-ı Senân'a Koca Nene isimli bir dadı tutmuşlardı. Koca Nene cuma günleri, Şeyh-ı Senân'ı efsunlayıp gidiyordu. Yine günlerden bir gün, Koca Nene efsunluyordu. Koca Nene'nin gözü Şeyh-ı Senân'a düştü. Başındaki çok değerli bir taca baktı. Koca Nene, bunu nasıl buradan çalıp götüreyim, diye düşündü. Koca Nene Şeyh-ı Senân'ın benzerinde bir heykel yaptırdı. Bir cuma günü, çocuğu efsunlamak için gelirken heykeli de şalının arasında sakladı. Heykeli Şeyh-ı Senân'ın nennisine bıraktı. Şeyh-ı Senân'ı da alarak yola revân oldu. Annesi Dilâre Sultan Şeyh-ı Senân'ı emzirmek için geldi, baktı ki, Şeyh-ı Senân nennisinde taş olmuş. Dilâre Sultan:

– Ey yokları var eden Allah! Bana madem bunu yapacaktın. Niye verdin? Neden benim yavrumu taş yaptın?

Şeyh-ı Senân'ı taş olarak gören Dilâre Sultan'ın gözyaşları derya oldu. Burada dal gerdana döktü, on dört örüğünün birisini bağrına basar. Burada yavrusuna ne söyler:

Yıllardır gamını çektim

Mevlâ'm bu taş a can versin

Yıllarımı buna verdim
Mevlâ'm bu taş a can versin

Yuvamı eyledi viran
Dizlerimde yoktur derman
Ankara'da Hacı Bayram
Söyle bu taş a can versin

Beni söyletir bu keder
Gurbette gezdirir kader
İstanbul'da Uzun Ömer
Söyle bu taş a can versin

Dilâre'yem giydim aba
Sözlerim olmasın kaba
Merzifon'da Pîri Baba
N'olur bu taş a can versin

Bu sözleri söyleyen Dilâre Sultan, derdine derman arıyordu. Babası Mürşit Şah da Dilâre Sultan gibi, boynu bükük matem içerisinde dolaşıyordu.

Haberi verelim kimden? Koca Nene'den. Koca Nene aldı bunu, az gitti, uz gitti dere tepe düz gitti. Şöyle bir dağın arkasından gitseydi, orada eşkıyalar vardı. Dağın önünden gideyim, dedi. Dağın önünden giderken Hakan Hükümdarı ile karşılaşır. Hakan Hükümdarı ile karşılaştığı zaman, hükümdarın vezirleri Koca Nene'nin bir şey sakladığını fark ettiler. Hükümdar dedi ki:

– Ne var kucağında hatun? Koca Nene:

– Yok bir şey, dedi.

Hükümdar Koca Nene'ye kuşağın bir kese altın attı ve:

– Al şu altınları! Bana gerçeği göster, dedi.

Koca Nene çocuğu gösterdi. Hakan Hükümdarı çocuğa dikkatli baktıktan sonra, çocuğun tacı dikkatini çekti. Çok iyi mücevherlerle işlenmiş yazıyı da gördü: “Senân Ülkesi’nde Mürşit Şah’ın oğlu Şeyh-i Senân.” Hakan Hükümdarı sordu:

– Kadın şu çocuğa kaç manat istiyorsun? Tabî o zaman manat dönemi. Çıkardı iki kese altın daha attı. Şu çocuğu bana sat, dedi. Zaten Koca Nene’nin de aradığı buydu. Çocuğu Hakan Hükümdarı’na verdi. Hakan Hükümdarı çocuğu aldı yavaş yavaş yoluna revân oldu. Hakan Hükümdarı, Şeyh-ı Senân’ı beslemek için ona bir dadı tuttu. Çocuk büyüdükten sonra, onu Hakan Şehri’ne serasker yaptı. Serasker bu zamanda büyük bir kumandan. Bir yüzbaşı, albay gibi bir general demektir. İbâre

Şeyh-ı Senân alayın başında, ordudaki askerleri geçiriyordu. Günlerden bir gün, askerleri geçirirken balkonda bir güzel var ama çok güzel. Kızın ismi İbâre Sultan idi. Şeyh-ı Senân, İbâre Sultan’ı çok beğendi. İbâre Sultan da Şeyh-ı Senân’a âşık oldu. Her ikisi birbirine vurulduktan sonra, Şeyh-ı Senân her gün oradan geçiyordu. İbâre Sultan her gün onun yolunu bekliyordu. Günlerden bir gün, Şeyh-ı Senân yanında askerleri ile beraber gelirken İbâre Sultan baktı ki, Şeyh-ı Senân geliyor. İbâre Sultan burada on dört örüğünün birisini bağrına basar. Bakalım burada Şeyh-ı Senân’a ne söylüyordu:

Bir alay asker yanında
Deyesen handı bu gelen
Rütbesi vezir donunda
Hükm-i Süleyman’dı gelen

Derdimi bine yetirir
Beni gamlara batırır
Kalbimi alıp götürür
Can içinde candı gelen

N’eylerim devleti varı
Koyun çekim intizarı

İbâre'nin gökçek yarı

Bu Şeyh-ı Senân'dır gelen

İbâre Sultan Şeyh-ı Senân'a bir güzelleme söyledi. Şeyh-ı Senân da askerlerini toplayıp götürdü.

Günlerden bir gün, Hakan Hükümdarı ile Senân Ülkesi savaşa kalkışacaktı. Bunlar birbirlerine bildiri yaptılar. Dilâre Sultan, Şeyh-ı Senân'ı kaybettikten sonra, bir iki yıl içerisinde tekrar hamile kalmıştı. İkinci çocuğunun ismi de Nemudar İzzet'ti. Nemudar İzzet ise on sekiz, on dokuz yaşlarındaydı. Şeyh-ı Senân ise yirmi, yirmi bir yaşlarındaydı. Hakan Hükümdarı ile Senân Ülkesi savaşa kalkışıyordu. Ama nasıl savaş? Şimdiki gibi değil eski savaşlar. Eskiden iki devletin askeri de karşı karşıya gelirmiş. İki devletin askerlerinden birer cengaver, meydana kılıç kalkanla çıkıp cenk ederlermiş. Eskiden silah mermi yoktu tabii. Her iki devletin askeri karşı karşıya geldi. Hakan Hükümdarı kendi askerinin içinden Şeyh-ı Senân'ı sesledi. O da meydana çıktı, yalnız Hakan Hükümdarı bir bezbent yaptırmıştı. O bezbentin üzerine de saklıca yazı yazdırmıştı: "Senân Ülkesi'nde Mürşit Şah'ın oğlu Şeyh-ı Senân" diye...Kendisine de birkaç tane de nasihat vermişti:

– Yavrum! Seni her kim ki yenerse, baktın ki seni öldürmek üzeredir. Benim şu bezbentimi açıp okumadan, beni öldürmeyin, diyeceksin.

Hakan Hükümdarı Şeyh-ı Senân'a bu nasihati vermişti. Şeyh-ı Senân savaş meydanına çıkmıştı. Senân Ülkesi'nin askerlerinden de Nemudar İzzet çıkmıştı. Ama bunlar birbirlerinin kardeş olduğunu bilmiyordu. Her iki kardeş, kılıç kalkan ile savaşmaya başladı. Aradan saatler geçti; ikisi de birbirini yenemiyordu. Anası Dilâre Sultan şöyle dedi:

– Benim oğlumun karşısındaki yiğit bu kadar dayanır. Benim karnımdan çıkan yiğide kolay kolay kimse dayanamaz. Bunda bir iş var.

Nemudar İzzet'e böyle bir yiğidin dayanmasının mümkünâtı yoktu. Dilâre Sultan düşünce içerisinde idi. Tabii, öyle bir an geldi ki Nemudar İzzet Şeyh-ı Senân'ı dizinin altına yatırdı ve çekti kılıcını boğazını kesmek üzereydi. Şeyh-ı Senân:

– Dur Ey Zalim! Benim senden son bir arzum var. Sonra keser misin, öldürtür müsün ne yaparsan yap, dedi. Nemudar İzzet:

– Nedir o?

– Benim şu kolumda bir bezbent var. Şunu açıp oku da, ondan sonra öldür. Bu benim babamdan bir nasihattir.

Nemudar İzzet, bezbenti okudu ve yazıyı gördü. Dilâre Sultan dile geldi:

– Ben demedim mi ki, Nemudar İzzet’e dayanan ve karşı koyan ancak benim karnımdan çıkan bir evlat olabilir. Yoksa bu kadar zamanda, Nemudar İzzet’e dayanan kahraman yoktu.

Her iki kardeş, annesi, babası birbirlerine sarıldılar, hasret giderdiler. Hakan Hükümdarı da yenilgiyi kabul eder. Ana, oğul, baba sevinç içerisinde Senân Ülkesi’ne geri dönerler. Aradan birkaç gün geçtikten sonra, Şeyh-ı Senân şöyle dedi:

– Ana benim gitmem gerekir. Dilâre Sultan:

– Nereye gideceksin yavrum? Şeyh-ı Senân:

– Benim Hakan Şehri’ne gitmem lazım. Dilâre Sultan:

– Yavrum! Hakan Şehri’nde senin ne işin var? Zaten seni zor bulduk. Yine mi hasretliğini çekelim? Gitme Yavrum! Şeyh-ı Senân:

– Yok Ana, gitmem gerekir. Hakan Şehri’nde bir sevdiğim var. İsmi İbâre Sultan. Sevdiğimi getirmem gerekir. Onsuz yaşamam bir şeye yaramaz. Dilâre Sultan:

– Oğlum o zaman yalnız gitme. Yanına birkaç tane asker, leşkerden bir kaçını veya kardeşini al. Şeyh-ı Senân:

– Hayır ana olmaz, dedi.

Şeyh-ı Senân yola revân oldu. Hakan Şehri’ne gidip sevgilisi İbâre Sultan’ı alacaktı. Ama haberi verelim kimden? İbâre Sultan’dan. İbâre Sultan’ın güzelliğini, Hakan Hükümdarı da görmüştü. Hakan Hükümdarı şartlar ne olursa olsun, kendisine yâr etmek istiyordu. Hakan Hükümdarı babasından kızı istemeye geldi. Hükümdarın kılıcının önü de kesiyordu, arkası da kesiyordu. Kırk gün içinde de düğünü yapıp, kızı almak istiyordu. Kırk içerisinde kız aldı; ama İbâre Sultan hiç kimseyle konuşmuyordu. Aradan iki üç ay geçti, kız dilsiz olmuştu. Hakan Hükümdarı kızın dilindeki lalı çözmek için tellallara görev verdi. İbâre Sultan’ın dilini kim açarsa, kendi ağırlığınca altın vereceğim, diye ferman yayınlattı. Kim konuşturursa onun bu dünyasını vereceğim,

öbür dünyasına karışmayacağım, dedi. Tellal bağırdı. Hakan Hükümdarı bir tarafta, İbâre Sultan bir tarafta, Şeyh-ı Senân da yolda idi, İbâre Sultan'a kavuşacaktı. Şeyh-ı Senân yavaş yavaş geldi. Aradan üç ay geçti ve Hakan Şehri'ne ulaştı. Bir lokantada yemek yiyordu. Cebinde doğru dürüst parası pulu da yoktu. Baktı ki tellal bağıyor. Şehrin her tarafı matem içerisinde. Lokantacıya dedi:

– Nedir bu matem? Ne oldu bu şehre? Bu tellalın bağırması nedir? Lokantacı:

– Padişah zorla bir kızı kendisine yar etmiş. Onun da dili tutulmuş. Ona çare arıyor, dedi. Şeyh-ı Senân:

– Amca! İsmi neymiş o kızın? Lokantacı:

– İbâre Sultan mı neymiş, öyle bir şey işte.

Şeyh-ı Senân baktı ki, bu bizim peynirin sahibi. Ama olsun hem para alırım hem de kızı götürürüm, diye düşündü. Başına gelecekleri düşünmüyordu. Şeyh-ı Senân orada kendisini bir gam odasına çeker, çok dertlenir, efkarlanır. Bakalım burada ne diyordu:

Bunca çilesini çektim

Cenanım bağışla beni

Yolunda canımı verdim

Kurbanım bağışla beni

Derin deryalara daldım

Çok ağladım nadir güldüm

Yoluna baksan inandım

Kur'an'ım bağışla beni

Şeyh-ı Senân diye güldüm

Bugünlerde kendim bildim

Her zaman sana sığındım

Yaradan bağışla beni

Karlı dağlar karın almış karınan
Cananım benim
Kaç gündür küsülüğüm yarınan
Cananım benim

Hiçbir merhametli komşu yoğumuş
Cananım benim
Beni kavuşturan nazlı yarınan
Dağlar yaz gelsin söyle tez gelsin

Bu sözleri bitirdikten sonra, tellalın sözlerini duyan Şeyh-ı Senân yavaş yavaş dergâha gitti. İşin ne olduğunu sordu, soruşturdu. Padişahla bunu görüştürürler. Padişah buna şartları söyler:

– Efendim! İbâre Sultan'ı kim konuşturursa bu dünyasını vereceğim, öbür dünyasına karışmayacağım.

İbâre Sultan'ın önüne yedi tane perde çekmişlerdi. Bu yedi tane perdeyi açtıktan sonra, İbâre Sultan'ı görecekt kişi onu konuşturacaktı. Ondan sonra da Hakan Hükümdarı armağanını verecekti.

Şeyh-ı Senân sazı ile geldi, oturdu. Bundan önce pek çok âşık gelmişti, başaramamıştı. Hakan Hükümdarı'nın şartı vardı. Eğer perdeleri açamazsa, İbâre Sultan'ı konuşturamazsa, o kişinin kellesini vurduracaktı. Şeyh-ı Senân'dan önce çok âşığın kellesi gitmişti. Şeyh-ı Senân perdeler söyle baktı; perdeler ona baktı. Bakalım burada aşka gelen Şeyh-ı Senân, sevgilisi İbâre Sultan'ın yüzünü nasıl görecekti? O perdeleri açabilecek mi yoksa açamayacak mı?

Aman hükümdarım merhamet eyle
Çekmeyin önüme kara perdeler
Allah'ı seversen merhamet eyle
Sakın dokunmasın yara perdeler

O anda perdenin bir tanesi açıldı. O ana kadar bir perdeyi, hiçbir âşık açamamıştı. Hakan Hükümdarı buna şaşırdı:

– Hele söyle âşık, sende bir kerâmet var. Bakalım burada ikinci bendini nasıl söyler:

Anam Dilâreden evlat yası var
Bu sevdanın boranı var sisi var
Bu garip gönlümde yar sevdası var
Olmaz mı derdime çare perdeler?

Bu sefer perdelerin üç tanesi birden açıldı. Hakan Hükümdarı da buna şaştı. Bunda büyük bir büyü kerâmet var, dedi. Ama Şeyh-ı Senân bu sözleri söylerken İbâre Sultan da Şeyh-ı Senân'ı tanıdı. Anladığı için perdeleri açıyor. Bakalım Şeyh-ı Senân, burada son bendini nasıl söyler, perdeleri nasıl açıyordu:

Ben Şeyh-ı Senânım başım dumandı
Merhamet et şeyhim hayli zamandı
İbâre Sultansız dünyam zindandı
Korkarım çekecek kara perdeler

İbâre Sultan'ın da yanında bir ceryası vardı. Onun ismi Ayna'ydı. İbâre Sultan dedi ki:

– Ayna şu perdenin dördünü birden aç.

Ayna, perdenin dördünü birden açtı; fakat Hakan Hükümdarı baktı ki bu âşık perdelerin hepsini açtı. Yalnız son bent, Hakan Hükümdarı'nın kafasını karıştırdı. “İbâre Sultansız dünyam zindandı / Korkarım çekecek kara perdeler” hükümdar şöyle dedi:

– İbâre Sultan'la senin ne işin var? İsmi bilebilirsin ama gerisini nerden bildin. Şeyh-ı Senân:

– Efendim bu benim mâşukamdır. Ben yıllardır tanırım, dedi.

O anda, İbâre Sultan da Şeyh-ı Senân'ın boynuna sarıldı. Şeyh-ı Senân da ona sarılınca, konuşmaya başladı. Hakan Hükümdarı anladı ki, bu da tuluğun sahibidir.

Hakan Hükümdarı Şeyh-ı Senân'ı zindanlara attırdı. Günbegün zindanlarda dertler, çileler Şeyh-ı Senân'ı geriye götürüyordu, zayıflıyordu.

Haberi verelim kimden? Dilâre Sultan'dan. Dilâre Sultan bir gece rüyâsında oğlu Şeyh-ı Senân'ı gördü. Baktı ki, rüyâ aleminde evladı olan Şeyh-ı Senân zindanlara düşmüş, “kardeş, kardeş” diye feryat ediyordu. Dilâre Sultan sabah erken kalkar, cümle Muhammet ümmetinin üzerine şafaklar açsın, Nemudar İzzet'i çağırır:

– Yavrum! Nemudar İzzet.

– Buyur ana. Dilâre Sultan:

– Bu gece Şeyh-ı Senân'ı rüyâmda gördüm. Zindanlara düşmüş, “kardeş,kardeş” diye feryat ediyor. Mutlaka başı dardadır. Git, Kardeşini kurtar! Nemudar İzzet:

– Hakan Şehri buraya üç aylık yoldadır. Ben nasıl gideyim? Zaten gidene kadar kardeşimi kurt kuş yer. Gitmem mümkün mü? Dilâre Sultan:

– Yavrum gitmen gerekir. Kurda kuşa yem olsa da, o senin kardeşindir; gitmen gerekir.

Nemudar İzzet, ben gidemem deyince annesi çaresiz kalmıştı. Çaresiz kalan Anne, on dört örüğünün birisini bağrına basar. Kamış parmaklarını mızrap etmişti. Bakalım burada esen rüzgarla, kimlere nâme gönderiyor, oğlu Nemudar İzzet'e nasıl sesleniyor:

Başımın sertacı vefasız oğul

Adam kardaşını böyle mi arar

Gece gündüz hayaline yandığım

Adam kardeşini böyle mi arar

Cebel oynar dağ üstüne dağ düştü

Cidar kalktı ara yere çağ düştü

Otuzunda saçlarıma ağ düştü

Adam kardeşini böyle mi arar

Dilâre'yem arşa çıktı dumanım
Yüce Mevlâ'm sana gelir gümânım
Zindanlara düştü Şeyh-ı Senânım
Adam kardeşini böyle mi arar

Dal dala
Ceylan gezer dal dala
Nerde bir garip görsen
Çek sînene daldala

Dilâre Sultan bu sözleri bitirir. Oğlu Nemudar İzzet ise, bu sözlerden etkilenerek kardeşi Şeyh-ı Senân'ı kurtarmak için yola revân olmuştu.

Haberi verelim kimden? Hakan Ülkesindeki Şeyh-ı Senân'dan. Şeyh-ı Senân'ın bir imdadım yetişir diye, gözleri yolda kalmıştı; çünkü onun zindandan kurtulması çok zordu. Şeyh-ı Senân'ın canına tak etmişti. Orada zindanda hasretlik, fakirlik, yokluk, üstü başı pejmürde durumda, bakalım burada Şeyh-ı Senân ne söylüyordu:

Yeri göğü arşı kürşü yaradan
Gözüm yolda kaldı kardaş gelmedi
İbrahim'in ateşini nur eden
Gözüm yolda kaldı kardaş gelmedi

Ne olur hükümdar ne olur vezir
Katipler oturmuş fermanım yazır
Yetiş imdadıma Hazreti Hızır
Gözüm yolda kaldı kardaş gelmedi

Oturup da yana yana ağlıyam
Beyazlar üstüne kara bağılyam

Şeyh-ı Senân Mürşit Şah'ın oğluyam

Gözüm yolda kaldı kardaş gelmedi

Şeyh-ı Senân feryat etti. Hazret-i Hızır'ı sesliyor, Cenab-ı Allah'tan yardım istiyor, kardeşinden imdat istiyordu. Aradan birkaç gün geçtikten sonra, Nemudar İzzet Hakan Şehri'ne yetişti. Orada Şeyh-ı Senân'ın zindana düştüğünü öğrendi. Nemudar İzzet orada ilk arkadaşlığı, İbâre Sultan'ın ceryâsı Ayna ile kurmuştu. Ayna buna yardım etti. Nemudar İzzet, kardeşi Şeyh-ı Senân'ı kurtardı. Her ikisi beraber gelirler. İbâre Sultan yanına Ayna'yı da aldı. Efendim diyeceksiniz, Ayna'yı neden götürüyor? Çünkü Nemudar İzzet de Ayna'ya âşık olmuştu. Nemudar İzzet Ayna'yı yâr olarak götürüyordu, İbâre Sultan ile Şeyh-ı Senân'ın hikâyesi belli. Dördü beraber Senân Ülkesi'ne doğru yola revân oldu. Senân Ülkesi'ne gelirler. Dilâre Sultan bunları gördü, gözyaşlarına boğuldu. Babası Mürşit Şah da, anası gibi sevince gark oldu. Kırk gün, kırk gece davul zurna eşliğinde, her ikisini de düğün evine alırlar. Muratlarına ererler. Cenab-ı Allah aramızda olan bekarları da muradına erdiresin.

Aman güzel yavaş yeri
Yoldaki taşa değersin
Benim için kıymetlisin
On dört kardeşe değersin

Bu dünya fanidir fani
Veren alır tatlı canı
Yıldızlar kıskanır seni
Gökte güneşe değersin

Çobanoğlu'nun feryadı
Senden almaktır muradı
Fazla kaldırma kanadı
Gökteki kuşa değersin

ASUMAN İLE ZEYCAN HİKÂYESİ*

Vaktin birinde, develer tellal iken pireler berber iken, anam beşiğinde tıngır mıngır salları iken Asuman ile Zeycan hikâyesine başlamak üzereyim ey erenler!

Vakt-i saadette, Erzincan'da Kaleli Bey isimli bir bey vardı. Bu beyin o zamanın deyimiyle, Ahmet Efendi adlı bir kethüdası vardı, yani hizmetçisi. Bunlar çok yaşadılar, az yaşadılar. Ömürlerinin yarısı bitti. İkisinin de evladı, zürriyeti olmadı. Bey, bir gün düşünürken, kethüdası üzerine geldi ve ne düşündüğünü sordu. Bey cevap verdi:

– Sen de biliyorsun ki, ömrümüzün yarısı gitti. Bir evlada nail olamadık kethüda.

Kethüda:

– Beyim! Dünyada nice ağzı dualı kişiler var. Nice pîrlar, pîrânlar var. İstersen bir seyahat buyuralım, dedi ve seyahate karar verdiler.

Tebdil-i kıyafetle bir seneye yakın dolaştılar. Dertlerine derman bulamadılar. Perişan bir şekilde bir su kenarının yanına oturdular. Abdest alıp, namazlarını edâ ettiler. Dua edip ellerini yüzlerine sürecekları zaman, karşılarında ak sakalı bir dervişle karşılaştılar. Derviş hitap etti:

– Esselamu Aleyküm!

Kaleli Bey dedi ki:

– Aleyküm Selam! Sen benim bey olduğumu bildin. Dardime derman, yarama çare dilerim senden, dedi.

Derviş:

– Dardinize derman Allah'tan olsun. Ben aranızda bir tercüman olabilirim, der.

Bunlara bir elma hediye etti. Derviş:

– Bunları ailenizle paylaşarak yeyin. Birer evladınız olacak. Bunlar birbirinin yavuklusudur, nişanlısıdır. Çocuklar olsun, adlarını ben koyacağım, dedi.

Kaleli Bey, elini cebine attı ki, dervişe bir hediye vere. Ammâ dervîşi karşısında bulamadı. O zaman inancı daha da kuvvetleşti. Zevk sefa ile oynayarak gülerek,

* Bu Hikâye, Ahmet Saçkesen tarafından, 27.11.2002 tarihinde, 21:00-23:00 saatleri arasında, İzmir Buca-İşçievleri semtinde bulunan Köşem Kıraathanesi'nde derlenmiştir. Dinleyiciler, derleme anketinde belirtilmiştir.

evlerine geldiler. Tabî ki, çevre halkı toplandı. Hoş beş hal hatır edildikten sonra, beyimiz yorgundur, Hanım Sultan yol bekleyicidir; uyusunlar, dinlensinler diye halk dağıldı. Herkes harem odasına çekildi.

Bey, Hanım Sultan'ın taze şeftalisini toplamak kastıyla, tosyâ kuşağını çözerken, elma fırladı ve yere düştü. Hanım Sultan elmayı almaya koştu; ama Kaleli Bey ondan önce koştu ve elmayı aldı. Bu arada Hanım Sultan, hafif bir yüz kıvrışığı geçirdi. Kaleli Bey hitap etti:

– Hanım! O senin bildiğin elmalardan değil, bu başka elma.

Abdest aldılar, ikişer rekat namaz kıldılar. Elmaları üleşerek yediler ve Kaleli Bey mâşukası ile birlikte oldu. Aradan dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat, dakika geçtikten sonra, Kaleli Bey'in bir kızı olur. Aynı saatte, aynı şartlar altında Ahmet Efendi'nin de bir oğlu olur. Bunlar aynı şartlar altında, beraber eğitim alırlar. Beraber okula gittiler. Biri diğerini kardeşi; diğeri ise bacısı olarak zanneder.

Bir gün halk toplanır ve Kaleli Bey'e derler ki:

– Beyim! Allah ömürler versin. Evladın uzun ömürlü olsun; fakat bu çocukları ne ile çağıracağız? Adları yoktur.

Kaleli Bey söze başladı:

– Ey dostlar! Siz de şâd olun, sağ olun. Ammâ ki, bu elma parçalarını veren zat-ı muhterem gelip, çocukların isimlerini koyacak, dedi.

Halk yine:

– Allah zat-ı âlînize sağlık afiyet versin. Biz emanet bir isim koyalım, diye sözleşirken, sık bir delikanlı içeri girdi:

– Günleriniz, ömürleriniz hayırlı olsun. Hayır için mi toplandınız?

Halkın ileri gelenlerinden bir tanesi:

– Beyimizin ve yaverinin birer çocuğu var. İsimlerini koymak için toplandık. Beyim siz de fikirlerinizi söyleyin, der.

Genç:

– Kızın adı Zeycan; oğlanın adı Asuman olsun, dedi. Aradığınız kişi benim. Bunlar birbirinin yavuklusudur, dedi.

Daha sonra genç sırta kadem bastı.

Çocuklar okulda tahsillerini devam ettirdiler. Bunlar gençlik çağına geldikleri zaman, arada sırada tatlı gültüşler, tatlı sevişler, tatlı öpüşler içerisinde devam ettiler. Biz de işin başka yönüne geçelim. Şöyle ki, bir gün Zeycan, annesiyle otururken, bir komşu karısı içeri girdi. Selamdan sonra, Zeycan'ın annesi komşu karısına hitap etti:

– Filan kişi kızına dünürmüş. Hayırlı olsun. Bitirdin mi işleri?

Komşu karısı:

– Yok, henüz bitmiş değil, dedi. Sen niçin yıllar önce nişanlı olan Asuman ile Zeycan'ı baş göz etmiyorsun?

Bu kelimelerden sonra, Zeycan şu hisseyi aldı. Asuman kardeşi değil de nişanlısıymış. Pirden hediye imiş. Bu hisseyi aldı. Kız bu sefer daha başka bir şekilde Asuman'ı sevmeye, öpmeye devam etti.

Asuman dedi ki:

– Kardeşim! Öpmek, ısırarak baci-kardeş ilişkisi değil. Dikkat et ki, biz baci-kardeşiz.

Zeycan da henüz sırrını açıklamamıştı. Her şeyin bir münâfığı olur ya, bir münâfık gelip Kaleli Bey'in hanımına şöyle dedi:

– Hanımefendi ! Ben sizin nâm-ı hesabınıza bu işten utanır oldum.

Kaleli Bey'in hanımı:

– Hayrola! O nasıl işmiş ki, müteessir oluyorsun? Münâfık:

– Senin kızın sokak sokak dolaşıp Asuman'ı öptüyor, dedi.

Akşam oldu. Hanım Sultan, Kaleli Bey'i yanına çağırarak:

– Asuman olacak yaramazı acele saraydan kovacaksın. Başka laf istemiyorum, dedi.

Kaleli Bey bunu yaptı. Asuman'ın babası Ahmet Bey, bir kırık dökük araba bularak, eşyasını yükledi. Melül ve mahzun bir şekilde, ailesini yanına alarak sarayı terk etti; giderken Asuman dedi ki:

– Babacığım! Nereye gidiyoruz? Kardeşim Zeycan niye yanımızda yok?

Asuman'ın babası Ahmet Bey, bu satıra kadar olan hadiseyi, Asuman'a nakletti. O zaman Asuman bildi ki, Zeycan'ın gelini kardeşlikten hariç.

Gel zaman git zaman, iki âşık hasret yaşadılar. Kız başka okulda, Asuman başka okulda okullarına devam ettiler. Bir gün Asuman eve geldi ki, Annesi türlü çeşit giyinmiş, bezenmiş. Asuman:

– Hayrola anacığım! Kaleli Bey bizi sarayından kovduğu için yas tutacağın yerde, bu tür çeşit giyinmenin sebebi ne? Asuman'ın annesi:

– Sevgili kuzum! Bugün Leylâ kadir gecesidir. Herkesin bir muradı vardır. Benimde bana göre Cenab-ı Allah'a bir isteğim var. Onun için giyindim, der.

Asuman bu sözden büyük bir hisse alarak, abdest alır ve kibleye döner. Çok ibadet yapar. Daha sonra Asuman şehitliğe gitmiş. Orada ne yapıyor? Ağlıyor, dua ediyor ve Allah'a yalvarmaya başlıyor. Allah'a dua ederken uyuyakalıyor. Bir elinde saz, karşısında Zeycan, olmak üzere bir rüyâ görüyor. Zeycan'a sarılıyor ve derdini döküyor.

Çok bir zaman sonra, kendisi de elma parçasını veren ihtiyarın karşısına geçer der ki:

– Asuman al, şu bâdeyi iç de Zeycan'ın aşkına hak aşığı olasın.

Aynı gün aynı saat, Derviş Baba Zeycan'ın karşısına çıkıyor:

– Senin aşkınla yanıp tutuşan, servilerini içinde çıkartmasını sevilir Asuman'ın aşkına iç ki, Zeycan'a içiyor. Hak âşığı olasın.

Asuman uyanıyor ki, Zeycan diye sarıldığı kabristanın taşı. Bağrının başı ateş ile yanıyor. Gözlerinin yaşı akmış. Uyanarak annesinin karşısına dikildi:

– Anne, aşkı sen bana öğrettin. Benim mürşidim sensin. Artık ben bundan sonra başka okulda okuyacağım, dedi. Asuman Âşıkların dergahına giriftâr oldu. Saz çaldıktan, söz söyledikten epey bir zaman geçti.

Zeycan'ın aşkı Asumanı kavurmaya başladı. Zeycan da Asuman diyerek yanıp tutuştu. Bunları ayıran münâfık, yine ortaya çıktı:

– Bu gençleri ayırdığıma yazık ettim, bunları buluşturayım da bu vebalden kurtulayım, dedi.

Asuman abdest aldı. Bir camiye giderken, münâfık önüne çıktı:

– Kuzum Asuman! Gel seni şurada başka bir cami var. Seni oraya götürüyüm, dedi.

Münâfık, Asuman'ı Zeycan'ın çiftliğine götürdü ve iki sevgili orada sarmaş dolaş oldular. Gül yanaklarından akan terlerini, birbirlerinin yanağına ilaç ettiler.

Bu minval üzere, Asuman dedi ki:

– Benim takatim kalmadı. Ben bir hizmetçi oğluyum. Sen bir bey kızıymışsın. Aramızda uçurumlar var. Bu aşkımızı sahi etmek için nasıl girişimde bulunalım?

Bir kavl ü karar ettiler. Şöyle ki, Asuman babasını dünür gönderecek ve isteyecek ve öyle olur. Asuman der:

– Babacığım! Ben durumları yeni öğrendim. Kardeşim zannettiğim Zeycan'a âşığım. Git babasından iste, dedi.

Babası Ahmet Efendi de evlat haklısın. Gideyim bari de beyden isteyim, dedi. Kaleli Bey'in huzuruna çıktı:

– Beyim! Nedenli suçu bilmediğim için beni bağışla. Suçsuz yere beni konaktan kovdun. Zararı yoktur. Yine biz dargın olalım; ammâ elmaları bize veren ve çocukların ismini koyan Derviş Baba, bunları nişanlayın demedi mi? Biz bu iki genci baş göz etmezsek vebalden kurtulamayız, dedi. Kaleli Bey:

– Haklı konuştun; ama ben bir Hanım Sultan'a danışayım, diyerek Hanım Sultan'ın huzuruna vardı.

Meğerse bey kılıbıkmiş. Hanım Sultan'a durumu anlatırken Hanım Sultan, kapındaki azadlı olacak köpeğine benim kızımı mı veriyorsun? diyerek oradan bir sopa aldı ve beyin ayaklarına, başına vurdu. Aklını başına topla, git, defol diye bağırdı.

Kaleli Bey de gelip suç benim değil; ben aldığımı satıyorum. Benim yara berelerime bak, sen de defol buradan, dedi. Ahmet Efendi'nin sırtına sırtına vurdu. Ahmet Efendi merdivenden aşağı yuvarlandı. Kafası gözü yaralandı. Kaleli Bey bununla kalmadı, oğlun olacak çapkını buralarda görürsem, bacaklarını tutar ikiye ayırırım, dedi.

Ahmet Efendi zor mümkün yüzünü gözünü silerek, evine döndü. Biricik yavrusunu üzmemek için yalan uydurdu. Asuman'a şöyle dedi:

– Kırk gün sonra cevap verecekler. Kaleli Bey’in gönlü var gibi.

Asuman:

– Bu halin ne baba? Babası:

– Sevincimden merdivenden düştüm, dedi.

Asuman bir bir sayarak kırk günü tamam etti. Bir haber çıkmayınca gizlice Zeycan’dan bir haber alayım diyerek, çiftliğin damına geldi.

Asuman’ın sağdaki ve soldaki okul ve mahalle arkadaşları dedi ki:

– Doğrusu Asuman, sana yazık oluyor. Asuman:

– Hayrola, ne var, dedi. Arkadaşları dedi ki:

– Ne olacak senin haberin yok mu? Asuman:

– Benim haberim yok, dedi. Arkadaşları:

– Bundan bir zaman önce, Kaleli Bey babana bir dayak attı. Kafasını, gözünü yardı. Oğlunu bir daha buralarda görecekt olursam, kafasını gözünü kırarım, diye laf etti. Senin bundan haberin yok mu?

O anda Asuman beyninden bir yara daha aldı. Çekilmez aşkının elinden ağlaya ağlaya babasının yanına geldi ve şöyle dedi:

–Aşk olsun baba! Az kaldı, kendin gibi beni de dövdürecektin. Niçin bana yalan söyledin? Ahmet Efendi:

– Ne yapayım evladım? Adı, cevabı vermek zordur. Onun için bunu düşündüm, dedi. Asuman:

– Babacığım! Öyleyse bundan sonra, bana duadan başka bir şeyde karışma, dedi.

Baba ile oğul ayrıldılar. Asuman yaralı bir ceylan gibi dağlarda, bağlarda, Mecnun gibi çöllerde gezdi. Bir fırsat bulup tenhalarda dolaşarak aşk şem’ini yakarak, sevgilisi Zeycan’ı buldu. Takatsiz olarak dizine yattı:

– Senden ayrılamıyorum, beni öldür, dedi. Baban canıma kastediyor. Aşkım sana kavuşmak istiyor. Seni görmezsem aklım başından gidiyor. Bana yardımcı ol! Merhamet eyle!

Zeycan dize, söze geldi. Sevgilisinin yanağını silerek, göz yaşlarını birbirine karıştırarak ağlaştılar ve sarmaş dolaş oldular. Şu karara vardılar. Babasının hırsı geçene kadar, diyar-ı gurbete gitmesini düşündüler. Zeycan, hediye olarak bileziklerini verdi. Asuman da saçından bir deste kopararak, hediye etti. Göz yaşlarını sel ederek, ayrıldılar.

Bu yaz ayıydı. Güz ayı geldi. Asuman Bursa'ya gitmek için yola çıktı. Bir müddet yürüdükten sonra, nerede olduğu bilmeyerek önüne bir sürü koyun sürüsü geldi. Köpekler havlayarak Asuman'a hücum ettiler. Çobanlar peşine geldi. Oturdular, söylediler. Çobanlar dedi ki:

– Nerelisin? Nereye gidiyorsun? Asuman:

– Nereli olduğum mühim değil. Bursa'ya gidiyorum. Siz nerelisiniz çobanlar?

Çobanlar:

– Bu çadırlar, koyunlar, sığırlar Kaleli Bey'indir. Kaleli Bey'in çobanıyız, dediler.

Asumanın yayları gevşedi. Çünkü mecbur geçeceği yol, çadırların arasıydı. Kıyısından dolaştılar. Asuman boşuna tahsil görmedi ya, çobana şöyle dedi:

– Çoban kardeş! Elbisen keçeyi, bana versen, ben de elbisemi sana versem olmaz mı? Çoban:

– Bey kardeş! Benimle eğlenme. Elbise sana yakışır; keçe kulak da bana yakışır, dedi. Asuman şöyle cevap verdi:

– Benim elbisem var; ben seninkini istiyorum. Rica ediyorum ver, dedi.

Çoban kendi kendine akılsız bir adama rast geldim. Bari vereyim şu keçeyi, dedi. Asuman keçeyi aldı, sazını da omzuna koydu. Yolda çadırların arasından geçerken Kaleli Bey'in gözüne çarptı ve kendi kendine şöyle düşündü:

– Bizim kız da âşık. Şu iki âşığı karşılaştıralım. Bakalım ne derecedeler? diyerek Asuman'a döndü:

– Ey çoban âşık! Bana bak! Ben seni misafir edeyim. Benim de bir âşığım var; seni onla karşılaştırayım, dedi.

Asuman:

– Şükür beni tanımadı. Karşılaşacağım âşık da Zeycan olsa gerek diye, düşündü.

Meclis toplandı. Aralara perdeler gerildi İki âşık karşı karşıya geldiler. Bunlar birbirine çok deyişler söyledi. Asuman aldı sazı eline, bakalım burada ne söyler:

İyi ki efendim evvel baştan
Kur'an mı indi hece mi indi?
Bilmiyorsan sen bilen danış
Gündüz mü indi gece mi indi?

Zeycan:

İyi efendim evvel baştan
Kur'an da indi hece de indi
Hakîkât ilmini konuş
Gündüz indi gece de indi

Asuman:

Melekler ol Hakkın hası
İblis oldu ona ası
Gökten kudret lokması
Toka mı indi aç a mı indi?

Zeycan:

Meleklerdir Hakkın hası
İblisdir âdeme ası
Gökten inen kudret lokması
Toka da indi aç a da indi

Asuman:

Adımı söylemem sırdır
Beytullahın üstü nurdur
Âşıkların işi Tûr'dur
Şam'a mı indi Hac'a mı indi?

Zeycan:

Melekle şeytanın nesi
Çıkan bir münâfık sesi
Beytullah Hakkın binası
Şam'a da indi Hac'a da indi

Bu perde böyle geçti. Şimdi sıra Zeycan'a geldi. Zeycan, şöyle aldı sazı eline.
Bakalım burada ne söylüyordu:

Sazım söyler perde perde
İmtihan olalım birde
Kırkların mekânı nerde
Senden bir cevap isterim

Asuman:

Kurulu bir dîvân gördüm
Elimi bağladım durdum
Bana suâl mi sorarsın?
Şehit mezarında gördüm

Zeycan:

Âşıklar kendi halında
Sözleri Hakkın yolunda
Ne vardır Kırklar elinde
Senden bir cevap isterim

Asuman:

Pîrimden nûş ettim bâbı
Ben bilirim her hesâbı
Bana sual mi sorarsın?
Cebrâîl sundu kitâbı

Zeycan:

Âşıklar gayet tatlıdır
Sözleri de çok kutludur
Cebrâîl kaz kanatlıdır
Senden bir cevap isterim

Asuman:

Âşıklar gayet tatlıdır
Sözleri de çok medhlidir
Bana sual mi sorarsın?
Üç yüz altmışaltı kanatlıdır

Zeycan:

Ben Zeycan'ım bir hizâdır
Dert bilmeyen hem nizâdır
Kanadı kaç endezâdır
Senden bir cevap isterim

Asuman:

Âşıklar bâdesin yutmuş
Mürşitten nasihat satmış
Kanadı dünyayı tutmuş
Öbürünü kıyas eyle

Gelelim, her nasıl oluyorsa sıra Asuman'a geçiyor. Zeycan sözüne cevap veremiyor ve o zaman Asuman dillleniyor:

– Ey ağalar! Beyler! Biliyorsunuz ki, anlaşmamız mucibince âşığınız hab oldu, bana cevap veremiyor. Anlaşmanızda ben hab olursam, burada kul köle olup kalacaktım. Ben onu utarsam alıp gidecektim. Ama âşığınız utuldu. Ne diyorsunuz?

Kaleli Bey söze girdi:

– Çoban Âşık! Karşıdaki âşık bir köledir. Sana yaramaz sen ne yapacaksın? Ben sana biraz bahşiş vereyim, çek git, dedi. Asuman:

Kocaman bir bey, verdiği sözden caydıktan sonra para pul lazım değil, dedi.

Sazını omzuna aldı, düştü yollara. Asuman Zeycan'ı tanıdı; ama Zeycan Asuman'ı tanımadı. Yenildiği için çok hırçınlaştı. Neredeyse âşığı öldürmeye kast etti. Yenilmek zordur, Asuman oradan çıkadursun. Biz gelelim diğerlerine.

Halk dile geldi:

– Beyim! Zira iyi yapmadınız. Âşıklar gezgin olur. Gezdiği meclislerde senin bu durumunu dile getirir. Ya vaadinizde durun veya bu adamın başını ortadan kaldırın.

Bey de:

– Ağalar! İyi düşündünüz, dedi.

Arkasından iki cellat gönderdi. Kaleli Bey cellatlara şöyle dedi:

– Gidin! Onu yakalayın, Kum Meydanı'na götürün, öldürün.

Cellatlar koşup Asuman'ın arkasına yetiştiler. Asuman'a şöyle seslendiler:

– Dur bakalım dertli Âşık! Biz beyden sonra geldik. Bir bey verdiği sözden caymaz. Halka karşı bir itiraz olmuştu. Gel seni götürceğiz, istediğini vereceğiz, dediler.

Kum Meydanı'na götürdüler. Elini kolunu bağlayarak öldürmeye teşebbüs ettiler. Asuman cellatlara çok yalvardı:

– Evet, ben bu ölümü hak ettim. Fakat beni o âşığa götürün. Bir tek kelime konuşacağım var. Kararı o versin, dedi.

Cellatlar elleri bağlı, gözleri yaşlı, bağrı ateşli dertli Asuman'ı, Zeycan'ın karşısına çıkardılar. Zeycan Hanım çoban âşığı karşısında görünce sinirlendi, tavrı hırçınlaştı:

– Bunun boynunu vurmada niye buraya getirdiniz? Cellatlar:

– Hanımefendi bunun kanından geçmiş değiliz. Sadece size bir sözü varmiş. Onun için karşına getirdik, dediler. Zeycan hitap etti:

– Bu serseri çobanın bana ne sözü olabilirmiş ki, söylesin bakalım diyerek hiddetlendi.

İşte o zaman bîçâre Asuman aldı sazını eline, bakalım derdini nasıl söyledi:

Aman ey sevdiğim geldim yanına
Kul gibi kapında âzâdın olsun
Baban kastediyor canım almaya
Bildireyim sana haberin olsun

Zeycan:

Haddin mi ki bana sevgilim dersin?
Çoban olduğunu düşünemezsin
Böyle oyun olmaz bunu bilmezsin
Babam seni öldürürse haklıdır

Asuman:

Babandır getiren beni yanına
O çağırdı beni imtihanına
Beni götürdüler Kum Meydanı'na
Acı gençliğime merhamet eyle

Zeycan:

Çoban senin eylediğin pek çoktur
Ölümden kurtulmaya imkân yoktur
Senin hakkın ucu zehirli yoldur
Babam seni öldürürse haklıdır

Asuman:

Ecelim erişmiş bunu anladım
Aşkım zâtımı burada denedim
Gözümün yaşını sana yalvardım
Acı gençliğime merhamet eyle

Zeycan şöyle bir düşünür. Âşık aşk ile atışır. Âşıklar aşk ile yanar, tutuşur. Bu âşığın suçu ne? Bari ölümden evvel şunun aslını neslini sorayım da imkan varsa, gözünün yaşını dindireyim, dedi. Zeycan sazını eline aldı, başladı söylemeye:

Zeycan'ım senin saçların tararım
Aşkın hançeri ile bağrın yararım
Oğlum sen ilen ben aslın sorarım
Haber ver bileyim kimsin sen oğlum

Asuman'ın bu sözlerle kurtuluş umudu doğdu. Aldı sazını bakalım ne söyledi:

Bizim vilayetin havası hoştur
Bekar da âşığım kafeste kuştur
Yâr bana verdiği yadigar boştur
Bana lazım değil al senin olsun

Asuman, hediye aldığı Zeycan'ın bileziklerini çıkışı ile beraber önüne uzattı.
Zeycan der ki:

– Eyvah! Karşımda öldürmeye kastettiğim canım, ciğerim sevgilimmiş.

Kol bileziklerini aldı, bağı tutuşarak, göz yaşı akıtarak, döndü cellatlara:

– Asuman'ı cellatlardan kurtarma çaresini aramaya başladı. Yine örgülerini
bağrına basarak, başladı cellatlara hitaba. Bakalım burada Zeycan ne söyler:

Ricam budur sana ey cellatbaşı
Kıymayın yarime bu güzel gence
Durmadan akıyor gözümün yaşı
Kıymayın yârime bu güzel gence

Saliverin onun yüzün göreyim
Bastığı yerlere kurban olayım
İstersen canımı size vereyim
Kıymayın yârime bu güzel gence

Zeycan'ım ben yayla yayla giderim
Asumansız böyle yâri ben n'iderim

Babamın ekmeğın haram ederim

Kıymayın yârime bu güzel gence

Tanıştılar, anlaştılar, koklaştılar, seviştiler. Ne yazık ki, Kaleli Bey'den kurtulmak için, bir zaman gurbete gitmesini münasip gördüler. Cellatlar bir kuş vurup, Asuman'ın gömleğini kana boyadılar. Kaleli Bey'e ölüm haberini iletiler.

Güz ayı gelmişti. Lapa lapa karlar yağmaya başladı. Akşam karanlık basınca Asuman bir kayanın dibine yaslandı. Lapa lapa yağın karların suyundan, keçesi ıslandı. Ayağındaki çatma çarıklar söküldü. Galiba, ömrümün son anları diye düşündü. Mağaraya arkasını verdi. Bir köşeye büzüldü. Ağlamaya, dertlenmeye başladı. Aldı sazını eline başladı söylemeye:

Kadir Mevlâ'm sen bilirsın halimi

Medet edeceğın zamandır bugün

Kalmadı takatim barandan kıştan

Yüce dağlar başı dumandır bugün

Dağ başına duman geldi kış oldu

Ben de bilmem bana nasıl iş oldu

Bu gece meskenim bile taş oldu

Burada ancemim yamandır bugün

Sevgili Zeycan'ım öldüğüm bilsin

Çıkarıp alları karalar giysin

Allah canım sana emanet olsun

Sende istediğim imandır bugün

Asuman uyurken, zat-ı muhterem Derviş Baba geldi. Karların içinden aldı Asuman'ı, bahar havası bir yere kondurdu. Uykusundan da uyandırmadı. Asuman gözünü açtı ki, ne kış var ne de boran. Güllük gülistanlık bir yere gelmiş. Derviş Baba'yı karşısında gördü ve geldi. Derviş:

– Oğlum Asuman ne bağıyorsun? Ne çığıyorsun? Asuman:

– Aman baba! Ben neredeyim? Nereye geldim? Derviş Baba:

– Gelmek istediğin yer burasıdır, dedi. İşte Bursa! Derviş Baba Asuman'ın elinden tutup Bursa'da, Afyoncu Baba'ya misafir verdi, emanet etti.

Şimdi, Asuman gelince Afyoncu Baba'nın kahvesi doldu. Diğer kahveler boşaldı. Asuman'ın düşmanları çoğaldı. Düşmanları bir gün, plan düşündüler. Münâfık bir karı buldular. Bunu ne yap, yap öldür, dediler.

Asuman da Afyoncu Baba'dan izin alıp şehri gezmeye çıktı. Münâfık karı bunu takip etti ve dedi ki:

– Oğlum ! Adını bilmiyorum; ne de güzelmişsin. Galiba buranın yabancısısın, diye Asuman'a sokuldu. Asuman yabancı olduğunu bildirdi. Münâfık karı şöyle dedi:

– Benim güzel, güllerin yetiştiği, bülbüllerin ötüştüğü bir bahçem var. Garibanlara açık. Al aldığın kadar; sev sevdiğin kadar...Münâfık karı devam etti:

– Oğlum! Orada karanfiller var; çok nefistir. Al kokla, dedi. Asuman da karanfilleri toplamaya başladı. Meğerse olduğu yer kuyuymuş. Asuman içi geniş ağzı dar bir kuyunun içine düşer. Kuyunun içinde yılanlar, akrepler, insan kemikleri dolmuş. Asuman ne yapacağını şaşırdı, elini kulağına attı:

Her an imdadıma yetişen sensin
Nice Belalardan kurtaran sensin
Encemi muradım yetiren sensin
Yetiş Derviş Baba sen imdat eyle

Benim bu aşkım çilem idi beter
Her pislik burda imiş gibi tüter
Asuman kuyunun dibinde yatar
Yetiş Derviş Baba sen imdat eyle

Derviş Baba geldi:

– Oğlum Asuman! Neden korktun? Senin çektiğin ne ki? Senden önce ne âşıklar geldi.

Derviş Baba, Asuman'ı kuyudan çıkardı ve Afyoncu Baba'nın kahvesine götürdü. Asuman dedi ki:

– Aman babacığım! Benim çektiğim yeter. Bana sevgilimden haber yetiştir.

Asuman çalıp söylemekte olsun; Derviş Baba bir hızla Erzincan'a koşar. Zeycan da arkadaşlarını toplamış. Bir bağ dikmiş, yavaş yavaş gününü geçiriyormuş. Derviş Baba ona yürür. Zeycan bakalım burada ne söyler:

Değme Derviş Baba değme

Yârin yoktur otağında

Dokunma güller açılsın

İlkbaharı ilk çağında

Sakin gücenme sultanım

Okşuyorum ben gülleri

Dokunmadın gül yüzüne

Dala konmuş bülbülleri

Zeycan ile Derviş Baba, bir araya gelip dertlenmeye başladılar. Zeycan da yanıp tutuştuğu Asuman'a kavuşma isteğini rica etti.

Derviş Baba Bursa'ya vardı. Asuman, kahvede çalıp söylerken, cemaat de başında, Derviş Baba sevgilisinden getirdiği çiçekleri baş ucuna koydu. Daha sonra cemaat dağıldı. Asuman gözünü açtı ki, Derviş Baba orada. Derviş Baba'ya şöyle seslendi:

– Aşk olsun Derviş Baba! Beni aldatmaya mı çalışıyorsun? Derviş Baba:

– Hayır evladım, aldatmak olur mu hiç? Asuman:

– Mis gibi aldattın Derviş Baba, dedi. Hani sevgilime gidecektin, haber getirecektin. Derviş Baba:

– Çiçekler orada, haberini getirdim, dedi.

Derviş Baba hediyesini verdikten sonra, Asuman'ın elinden tutup Erzincan'a getirdi.

Asuman ile Zeycan bir araya gelip müşâvere kıldılar. Bir karar aldılar. Babasının üstü olan Erzurum Beyi'ne şikayete gittiler. Bütün teferruatı anlattılar. Erzurum Beyi bir emir verdi. İki tane ordu kumandanını gönderdi ve şöyle dedi:

– Filanı alınız. Bu iki âşığı birbirine kavuşturun, dedi.

Kumandanlar geldiler Kaleli Bey'e misafir oldular. Akşam saatlerinde sohbet, iki kumandan Kaleli Bey'e şikayette bulundular. Şöyle ki, Asuman ile Zeycan'ın hikâyesini tutan bir hikâyeye benzerdi. Kumandanlar Kaleli Bey'in huzuruna çıktılar ve dediler ki:

– Bu albay, ben de mareşalim. Benim bir kızım oldu. Bu albayın da bir oğlu oldu. Elma parçası ile Hızır Baba bunları nişanladı. Ben mareşalim; bu da paşa kızını istiyor. Ben de vermek istemiyorum.

Kaleli Bey söze karıştı:

– Hızır bunları nişanlamış; sen niye cayıyorsun ki? Kumandanlar:

– O zaman paşa, yıllardır Asuman ile Zeycan'ı niye birleştirmedin? Bu kadar acı çektirdin. Veriyorsan kızı ver; vermiyorsan kelleni keseriz, dediler.

Asuman ile Zeycan'ı birleştirdiler, düğünlerini yaptılar. Beyi tahttan indirip Asuman'ı yerine çıkardılar ve Asuman ile Zeycan böylece muratlarına erdiler. Hikâyemiz de böyle menzile yetti.

YARALI MAHMUT HİKÂYESİ*

Selamun Aleyküm, ey dinleyen erenler!

Ben Sivaslı Âşık Berdarî adlı Ali Doğan. Beni Erdem Uçar'a sorun. Beni Prof. Dr. Fikret Türkmen'e sorun. Beni Doç. Dr. Metin Ekici'ye sorun. Sağ olsunlar, beni tanıyorlar. Bunlar edebiyatçı, âlim adamlar. Allah razı olsun, gelip bizi araştırıyorlar.

Bu bir hikâyedir. Yazsa da yalandır. O da yalan, bu da yalan. Biz de başladık söylemeye yalan.

Vakti zamanda, zamanların behrinde İsfahan şehrinde, Ali Bezirgan diye bir kimse ünlendi. Alıp satmakla mal kazandı, gezip dolaşmakla ün kazandı. Ömrü son zamana erdi. İyi bir ailesi vardı. İki de oğlu vardı. Birisini ismi Ahmet, diğerinin ismi de Mahmut idi. Mahmut çok akıllı, yiğit bir delikanlı idi. Hikâye böyle başlıyor. Ali Bezirgan devrini sürdürdü. Saati vadesi tamam oldu. Adını, servetini kazandı. Sağım solunu düzeltip sonuna erdi. Oğullarına dedi ki:

– Evlatlarım! Sizi okuttum. Size bir nasihatim var. Ben öldükten sonra, sakın ola ananızın emrinden çıkmayın. Ona iyi bakın. Benim kabrimde elli iki gün okuyun.

Ali Bezirgan, vasiyetini de verdikten sonra dünyasını değiştirdi. Babalarından aldıkları nasihatle, oğlanlar babalarını münasip bir şekilde defnettiler. Babalarının kabrinde okumaya başladılar. Yirmi beş otuz gün okudular. Sabahleyin gidiyorlar, öğleye kadar okuyorlar. Öğleyin eve gidip yemek yiyorlar, dönüp tekrar okuyorlar. Böyle devam ederlerken bu minval üzere, biz gelelim o zamanın berduşlarına. Şimdi derler ki, Topkapı berduşu filan derler. İşte o zamanın da berduşları var. Bunlar toplanıp bir araya geliyorlar:

“Ali Bezirgan koca serveti koyup gitti. Arkada iki tıfıl var. Bu serveti yemek lazım, nasıl yiyeceğiz?” diye düşünen berduşlardan biri dedi ki:

– Hadi kabristanına gidelim.

Berduşlar Ali Bezirgan'ın kabristanına giderler ve başlarlar ağlamaya. Ahmet ile Mahmut buna şaşırır:

* Bu Hikâye, Ahmet Saçkesen tarafından, 25.08.2002 tarihinde, saat 14:30'da, İzmir-Buca İşçievleri semtinde, Âşık Berdarî'nin evinde derlenmiştir. Dinleyiciler, Ahmet Saçkesen, Erdem Uçar ve Ali Akyar'dır.

– Beyler! Siz de üzüntülüsünüz; ama bu bizim babamızın kabristanıdır. Bezirgan başı Ali derlerdi. Adı da yazıyor, derler.

Berduşlar:

– Biliyoruz. Biz de onun için ağlıyoruz, der. Oğlanlar şaşırır ve sebebini sorar. Berduşlar:

– Ali Bezirgan fakir babasıydı. Zengindi, efendiydi. Bize yardım etti. Öldüğünü duyduk; kabristana onun için geldik. Onun için bizim de babamız, der.

Oğlanlar bunun üzerine berduşları eve davet ederler. Analarına, babamızın dostunu getirdik, bize yemek hazırla, derler. Bunlar üç beş gün, evde bir yandan yemek yiyerek, bir yandan da uyuyarak eve yerleşirler. Berduşlardan biri:

– Bu para böyle yemekle tükenmez. Bir çare bulalım, der.

Bunlar, yemek gelince yan dönmeye başlar. Oğlanlar der ki:

– Dostlar! Yemek gelince niye yan dönüyorsunuz? Berduşlar:

– İyi hoş ama biz burada yiyoruz. Evde karılarımız, çocuklarımız acından yan yatıyor, onlara ne olacak? Rahmetli babanız bize maaş verirdi. Onları o maaşla geçindirirdik, derler.

Oğlanlar peki, deyip bunlara hafiften bir maaş bağlar. Az zamanda, berduşlar serveti yiyip bitirirler. Koçlar bitti, bulgur bitti, yağlar bitti, yani ne varsa bunlar tüketiyorlar.

Oğlanlar üzülüyor, anaları ise üzülmüyor. Anası yoklukta kuru bir bulgur pilavı pişiriyor. Üzerine acı bir sarımsak döküyorlar. Berduşlar pilavı yiyip içlerinde “Tamam, bunları sarımsaklı pilava koyduk gayrı. Bunların serveti tükendi. Hadi yavaş yavaş çekilelim” deyip kaçırdıkları paralarla, her biri bir yerde dükkan açıyor. O zaman belki de bu berduşlar işlerini açta dursun, Ahmet ile Mahmut tasalanmaya başlıyorlar. “Servet gitti. Çalışmayı bilmiyoruz. Ne yapacağız?” diye kendilerine sorarlar. Anası der ki:

– Oğullarım! Babanızın dostu, sizin de dostunuz. Bunların her biri dükkan açmış. Gidin onlardan yardım isteyin, der.

Olur, ana diyerek dostlarının kapısına giderler. Giderler, ama oradakiler bunlara yüz vermeyip kapılarından kovarlar. Anaları bu sefer:

– Akıllı olun! Sarayı, köşkü satıp sermaye yapın. Dükkan açıp, zengin olun. Ben de bir köşede oturayım, der. Tellallar filan gün filan saatte, Ali Bezirgan’ın evinin ihalesi var, diye bağırlar.

Haset berduşlar gece gelip konağı ateşe verirler. Ahmet kalkıp uyanıyor. “Anam da kardeşimde öldü. Artık benim bu diyarda durmam haram” deyip gidiyor. Mahmut da kalkıp anasını kurtarıp dışarı çıkıyor. Dönüp bir de Ahmet’i kurtarayım derken, enkaz çöküyor. Mahmut da kardeşinin öldüğünü zannediyor. Mahmut “Kardeşim bu yangında öldü; ben artık bu diyarda duramam” diyerek oradan ayrılıyor.

Mahmut, anası ile dağ bağ aşır İstanbul’a dahil oluyorlar. Annesi “Önce bir ev bulak” deyip kömürlük gibi bir kulübeye yerleşiyorlar. Mahmut, hamallık yaparak akşama kadar ekmek parası kazanıyor. Ama içinden de Ahmet’in sızısı çıkmıyor.

Ahmet de kendine bir hallaç dükkanı alıyor. Bunlar çalışırken biz gelelim zamanın padişahına. Padişah sarayda geziyor, oturuyor, eğleniyor. Padişah bir gün otururken bir cadı karısı geliyor:

– Padişahım sağ olun, pek güzel sarayınız var, Rusya’da bir ışık var ki, bir koysan buraya senin sarayın gece gündüz ışıldar. Böylece senin sarayın da tamam olur, der. Padişah da:

– Madem ben padişahım, askerimi alırım, şu çırakman taşını getiririm diyor.

Hemen tellal çağrılır. Tellal da “Padişah Rusya’ya gidecek, askeriyle beraber sefer edip çırakman taşını alacak. Rus Kralı’nın hazinesinde bulunan çırakman taşını kim getirirse, padişah ona bütün dünyalığını verecek. Askere kılavuzluk edecek bir adam lazım” diye ilan eder. Mahmut bunu duyuyor. Hamallıktan bıkan Mahmut, anasının yanına gelir ve anası şöyle der:

– Bu hamallıkla olmuyor. Bize para lazım ana. Padişaha kılavuz lazımmış. Ben de onunla gitmek isterim; ama ben ne yol bilirim ne de yolak. Ana bana bir kılavuz bul.

Anası onu çarşıda bir ayakkabıcının olduğunu söyler ve ondan yardım ister. Mahmut, Ahmet Ağa’nın yanına gider. Anasının hatırı için kılavuzluk yapmayı kabul eder.

Ahmet Ağa, kılavuzluk yapmayı kabul eder; ama padişah’tan bir şey ister. Mahmut’a padişah’tan ibrik, silah ve at almasını söyler. Bir de der ki:

– Bak, oğlum! Seni oraya götürmesine götürürüm, ama orada Rus Kralı’nın bir pehlivanı var. Onu alt edebilecek misin?”

Mahmut dövüşeceğini, hiç korkmadığını söyler. Mahmut gerekenleri temin ettikten sonra, ikisi az bir zamanda hazırlanırlar ve yola koyulmaya hazırlanırlar. Hazırlanırlar hazırlanmasına da Mahmut, anasında ayrılacağına çok üzülür. Başlarlar ikisi ağlaşmaya. Oğlan anasına der ki:

Bir bahçede bir goncayı hâr alsa

Bakarsın yaprağı solar sabahtan

Bir yiğit ki el içinde hor olsa

Söylerler yaşamaz ölüs sabahtan

Derin derin deryalara dalmışım

Ayva gibi sararıp da solmuşum

Askerin önüne serdar olmuşum

Padişah’tan ferman gelir sabahtan

Mahmut’un yazısı Hakk’a yazıldı

Hoyrat esti bağ bahçesi bozuldu

Kefenim biçildi kabrim kazıldı

Dostlar ağlar düşman güler sabahtan

Oğlan sözlerini bitirdikten sonra, ana ile oğul birbirine sarılıp koklaşırlar ve oğlan anasının elinin öpüp yola çıkar.

Yolda bahada ağır, yükte hafif eşya alırlar. Yolda Karaman Şahlığı varmış. Nereyse, orada konaklarlar. Handaki ağa ile tanışır. Ondan da kılavuz alıyorlar. Velhasıl, Rusya’ya yaklaşıyorlar. Rus Kralı’na elçi gönderirler. Elçi Rus Kralı’na der ki:

– Bizim niyetimiz harp değil; tek istediğimiz çırakman taşları. Ver bize, biz de dönelim ülkemize.

Kral vezirine danışır:

– Türkiye geldi. Benden ya harp, ya da çırakman taşını istiyor. Ne yapalım?

Veziri:

– Savaşalım, der.

Kralın pehlivanı çıkıyor meydana, Türk askerlerle savaşıyor. Türk askerinden karşısına çıkanı yerle bir ediyor. Padişah Mahmut'u yanına çağırıyor:

– Oğlum! Buralara kadar geldik; ama bu Rus Kralı'nın pehlivanı ortalığı duman ediyor. Bana bir çare bul,der.

Mahmut, padişahın Rus pehlivan gibi at ve silah istiyor. Hazırlıklar yapılıyor ve ikisi harbe çıkıyor. Uzatmayalım, burası uzatmaya gelmez. Hikâyeyi nasıl uzatırsan uzat. İkisi akşama kadar dövüşüyorlar. Atları yoruluyor. Akşam ara veriyorlar. Sen Rus pehlivanısın; ben de padişahın Türk pehlivanıyım. Bu kadar askeri savaşa dahil etmeye gerek yok. Yarın beraber meydana çıkalım. Dövüşerek kozlarımızı paylaşalım, diyorlar. Yarın oluyor, bunlar kispetle çıkıyorlar meydana, kılıçla kalkanla değil. Mahmut da yemiş, içmiş, hamallıktan zora alışmış. Çıkıyor meydana, benim de canım çekti şimdi. Eski güreşlerim aklıma geldi, (Şak şak! Ellerini vuruyor Berdarî) Başlıyorlar bunlar güreşe. Rus pehlivan hemen ayağına atılıyor; Mahmut da hemen karşılığını veriyor. Mahmut el çabukluğu ile Rus pehlivanını hemen altına alıyor. Mahmut pehlivana "Keseceğim seni!" diyor. Rus pehlivan da "Ne yapacaksın beni kesip de? Bırak beni!" diyor. Mahmut tam pehlivanı öldüreceği sırada pehlivan diyor ki:

– Az dur, bekle de, bir soyunayım.

Bunu der demez pehlivan soyunuyor ve ortaya bir kız çıkıyor. Meğerse kralın pehlivanı kızmış. Soyunduğu sırada devriliyor memeleri iki tarafa. Mahmut pehlivanı esir olduğu sürece, çırakman taşını getirdiği takdirde kesmeyeceğini ve başını kraldan kurtaracağını söylüyor. Kız bunu kabul eder. Kız babasına gider:

– Baba! Sen ver çırakman taşlarını. Bunlarla savaşmak olmaz. Ben onlara esir olayım. Sen de kurtul, diyor. Hikâye bu ya, pehlivan kralın kızımı.

Kız, çırakman taşı ile kolu bağlı padişahın önüne geliyorlar. Padişah hemen bunun başını vurun, diyor. Mahmut hemen öne atılır:

– Padişahım! Bu bizim esirimiz. Bunu öldürmek kolay; siz bunu bana verin de, ben bunu bir eğitip adam edeyim, der.

Padişah da kızı, Mahmut’a veriyor. At ayağı külük, âşık dili yürük olur ya, uzatmayalım biz. Dönüyorlar İstanbul’a. Çırakman taşlarını bir koyuyorlar ki, gece ile gündüz bir oluyor; sular akıyor, bülbüller şakıyor. Herkes hayran oluyor. Mahmut da annesini yanına alır ve padişahın yanına yerleşir. Yanında da esiri var. Meğer esirin adı da Mahbub’muş. Bunlar yolda dönerlerken şeftalinin olgunlarını toplamaya başlamış. Kız gizliden gizliye kimseye bildirmeden, gündüz erkek cariyeye kılığında, gece ise Mahmut’un koynunda imiş. Annesinin bile haberi yok. Bu minval üzere Mahmut’u bütün İstanbul tanır, ünlenir. Mahmut İstanbul’u gezmeye başlar. Gezerken güzel bir şarkı söyleyen adamın sesini duyar. Adamın biri hallaç ile pamuk eğirmiş. Pamuğu eğirirken Mahmut yanlışlıkla kirişi kırar. Hallaççı adam:

– Bre ahmak! Kiriş kırmak demek, bana meydan okumak demektir. Çık meydana güreşeceğiz seninle, der. Mahmut:

– Olmaz öyle şey. Ben padişahın pehlivanıyım. Padişahıma sorayım:

– Padişahım! Bir meydan kurun, öyle güreşelim. Ben her yerde lambur lumbur güreşemem, diyor.

Bir zamanda meydan kuruluyor. Mahmut’un pehlivanlığı kâr etmez. Güreş başlar başlamaz Hallaççı, Mahmut’u çatal arasında başına alıyor. Kaldırıp vuracağı vakit yere yıkılıyor, yerde ağlıyor. Hallaççı der ki:

– Neden ağlıyorsun? Mahmut:

– Benim yanan evimde bir abim vardı. İçinde yandı. O beni yıkardı. Şimdi olsaydı bana yardım ederdi, der. Hallaççı:

– Sen kimsin? Mahmut:

– Ben İsfahanlı Ali Bezirgan’ın oğluyum, der.

Hallaççı:

– Ben de onun oğlu Ahmet’im, der.

Bunlar, birbirlerine sarılıp anaları ile tekrar beraber olurlar. Tekrar buluştukları için sevinçlidirler. Artık padişahın iki tane pehlivanı olur. Ahmet der ki:

– Kardeşim! Bu yaşta bekâr olmaz. Padişaha söyleyelim, seni everelim, der.

Mahmut:

– Ben evlenmem, daha yaşıma değil, der.

Ahmet, cariyeye kılığındaki adamı kız diye düşünür. Ahmet şüphelenir. Ahmet bir gün, Mahmut'u takip eder. Mahmut gece, Mahbub cariyenin yanına gidip yatar. Ahmet bunu görür ve Mahmut'un saatini kendine alır. Kendininkini de Mahmut'a bırakır.

Sabahleyin buluştuklarında Ahmet şöyle der:

– Bak hele Mahmut! Benim saatim durmuş. Mahmut bakıyor ki saat ona ait değil.

Ahmet:

– Sus! Ses çıkarma, senin cariyeye ile yattığını gördüm, der. Mahmut:

– Abi bunu kimseye söyleme!

Uzatmayalım hikâyeyi, koparmayalım kıyâmeti. Çünkü kız Rus Kralı'nın kızıdır. Tabii, padişah onu esir pehlivan zannediyor. Ahmet de Mahmut da kalsın; biz gelelim Rus Kralı'na. Rus Kralı, kızını Karaman Şahı'na nikahlamıştı ve para almıştı. Kız esir olur. Karaman Şahı para veya nikahlısını istiyor. Bunlar bir cadı tutuyorlar. Cadı küpe binip uçarak Mahmut'un olduğu bahçeye iniyor. Cadı kadın başlıyor kapıyı dövmeye:

– Yavrularım! Kuzularım! Fakirim, Allah rızası için beni misafir edin, diyor.

Bunlar cadı kadını eve misafir olarak alıyorlar. Cadı kadın da sihirbazmış. Gece oluyor, sihirbazlık yapıyor. Mahmut gece kalkıyor ve Mahbub'a:

– Kalk! Atımı, silahımı hazırla. İstanbul'u düşman bastı, diyor. Mahbub kalkıyor. Mahmut'un atını, silahını hazırlıyor. Mahmut abisi ile beraber yola düşüyor. Ammâ bakıyor ki, derya deniz bir yanda; orman bir yanda. Bir yana bakıyor ki, sur kale. Hiçbir tarafa gidecek durum yok. Aman bana bir şey oldu diye, oracıkta atının yanına sızıyor. Sihir aldı Mahmut'u, biz gelelim Mahbub Hanım'a. Silahını, atını hazırlayıp gidecek. Anası diyor ki:

– Kızım kocan İstanbul'u düşman bastı deyip gitti. Sen kalktın, at hazırlıyorsun. Babanın evine, Rusya'ya gitmeyi düşünüyorsun. Bu nasıl iş bu böyle? Daha çok diyor; ama ben uzatmayayım. Mahbub:

– Eee, uzattın be kadın, diyerek gidip anasını kilere kapatıyor.

Kralın kızı atını, silahını alarak Rusya'ya gidiyor. Gitsin, bakalım, biz gelelim Mahmut'a. Mahmut sabah kalkıyor. Orman diye baktığı bahçenin ağaçları; deniz diye baktığı bahçenin havuzu; kale sur diye baktığı da bahçenin duvarları. Eyvah, deyip eve giriyor. Ana, diye bağıyor. Anasını kilerde buluyor. Bakıyor ki anasının ağzı, eli kilerde bağlı. Mahmut der:

– Ne oldu Ana? Anası:

– Bir sürtük getirdin. Sen evden çıkanda, helvasını hazırlayıp, atını silahını alarak yola koyulmaya çalıştı. Ben de izin vermedim, diyor.

Mahmut olanları anlıyor. Cadı kadını soruyor; ama bakıyorlar ki, cadı kadın ortada yok. Mahmut atını silahını alıyor, dağları tepeleri aşıyor. Mahmut cadıyı ararken, Rusya'ya yakın bir yerde Mahbub'a yetişiyor. Mahmut şöyle der:

– Aman Mahbub! Beni bırakıp nereye gidiyorsun? Mahbub:

– Aman Mahmut! Gelme! Seni öldürürüm. Mahmut:

– Aman! O nasıl söz? Karı, kocasını öldürür mü?

Mahmut anlar ki, Mahbub da sihir olmuş. Mahmut kızın önüne geçiyor. Önlemeye geliyor. Mahbub elindeki bıçak ile Mahmut'u yaralıyor. İşte Mahmut'un adı, ondan sonra Yaralı Mahmut oluyor, sihir de bozuluyor. Kız Rusya'ya yakın bir yere gelir. Maşuku da yanında öldü ölecek. Çıkarır kamçısını Mahmut'un altına koyar, yanına oturur. Seccadesini, silahını, başının altına koyar. Öylece Mahmut'u bırakıp, Rusya'ya saraya gider. Gider, gider, ama Mahmut başlar arkadan söylemeye:

Gitme nâmert gitme olma bîvefa

Koyma bu çöllerde sahrada beni

Cismimi katlettin canıma cellat

Koymadın varayım murada beni

Önce Allah Muhammed'in aşkına

Pirler piri saki Kevser aşkına

Şehit ölen nice civan aşkına

Koyma bu yarayla dağlarda beni

Elim tutmaz mektup yazam ellere

Bu ahvâlim destan olsun dillere

Mahmud'un kanını döktün çöllere

Kimse yok indire mezara beni.

Mahbub da Karaman Şahı ile nişanlıydı zaten. Karaman Şahı'nın kızı Ağçakız ile sırdaştı. Ona gitti ve ağlayarak sırrını döktü. Yaralılar, sırrını dökecek adamı ararlar ya! Ağçakız'a durumunu anlattı ve dedi ki:

– Durumun ne olacağını bilmiyorum, bana haber ver, diyerek babasının yanına gitti.

Mahbub, babasına giderek bütün durumu anlattı. Böyle yiğit görmediğini söyleyerek Mahmut'u övdü ve evlendiğini söyledi. Babası şöyle der:

– Ne yazık ki kızım, parasını geri veremeyiz. O sebeple seni gelin etmek mecburiyetindeyim, dedi.

Kız sesini çıkarmadı. Onlar orada kalsın, biz gelelim Yaralı Mahmut'un bin ahvâline. yattı. Mahmut soğukta, güneşte, günlerce susuz yattı, yarası kanı birbirine karıştı. Ağçakız'ın babası vezirdi. Bir av esnasında, Mahmut'u yaralı olarak buldular. Bakıyorlar ki, Mahmur diken yiyor. Başının altında seccadesi, atı, silahı oku yanında. Hayret ettiler. Bu pehlivanı kim böyle yaptı, deyip merak ettiler. Oğlanı doktora götürdüler. Doktora derler ki:

– Bu gençte bir sır var. Sırrın çözülmesi için, bu gencin tedavi olması lazım.

Karaman şahlığından da dilleri tuhaf, acem bozması doktora gidiyor. Gidiyorlar ama, Ağçakız Mahmut'un bulunu iyileştğini öğreniyor. Bunu Mahbub'a haber edecek. Ama bunu nasıl yapacak?

Mahmut dirilip kalkıyor:

– Nerdeyim ben? Doktor:

– Burası Karaman şahlığı; sen yaralısın. Ben de doktorum. Seni bana getirdiler; ben de tedavi ettim. Seni getirenler, benden haber bekliyorlar. Senin nasıl yaralandığını merak ediyorlar, der.

Mahmut'u getirenler gelir:

– Sen kimsin? Nereden geldin, nereye gidiyorsun? Seni düşmanlar yaptıysa niye malını çalmadı, eğer dostlar yaptıysa niye yaraladı? diyerek soru sormaya başlarlar. Ben size sazla anlatayım, bana bir saz getirin deyip alır eline sazı ve başlar söylemeye:

Şehrinizde bir kız sevdim

Başında al yazması var

Kast etti canım almaya

Bilmedim ne devâsı var

Kanlı derya gibi coçtu

Coşup da bendini aştı

Gönlüm bir güzele düştü

Yedi hisar kalası var

Mahmut seller gibi akar

Al yanağa güller takat

Adını demeğe korkar

Onun kıral babası var

Dediler ki:

– Yaran varmış. Daha diyorsun yâr yâr. Doktor bu iyileşmemiş; yatsın, derler.

Mahmut:

– Ben size biraz daha söyleyeyim, diyerek yine alıyor sazı eline:

Öğlenleyin ikindinin çağında

Bir kız yaraladı yârem var benim

Virân kalmış Karaman'ın dağında

Bir kız yaraladı yârem var benim

Öğlenleyin ikindinin arası
Yaktı beni kaşlarının karası
Bilmem sevda bilmem hançer yarası
Bir kız yaraladı yârem var benim

Mahmut bu kışı burada kışladı
Yârelerim göz göz oldu işledi
Kan kurudu can çıkmağa başladı
Mahbub yaraladı yârem var benim

O sırada, Mahmut'un sözlerini dinlemekte olan Mahbub'un arkadaşı, onun dilinden anladı, onu mahiyetine alıp hastaneden çıkardı. İkisi Ağcakız ile bir plan yapıp Mahbub'u kurtarırlar. Mahmut kavuşur sevgilisine. Dönerler beraber Türkiye'ye. Türkiye'ye dönerlerken derler ki, "Biz böyle boş, parasız mı gideceğiz eve. Biraz soygun yapalım da, evlenecek parayı, çeyizi düzelim" derler. Bunlar başlıyorlar soyguna ve epey soygun yaptıktan sonra, bunların ünü İstanbul'a padişaha gidiyor. Padişah çağırıyor yanına Ahmet'i ve ona:

– Ahmet! Mahmut yok, bu eşkıyaları yakalasa yakala sen yakalarsın. Tez bul. getir bana bunları, der.

Ahmet alıyor askerleri yanına ve ikisini bir mağarada koyun koyuna buluyor. Mahmut'un elini bağlıyorlar. Mahmut da başlıyor söylenmeye:

Kolum bağlı ölüm düşmez şanıma
Öldürün Mahmut'u kıyman hanıma
Ahmet kardeş duysa gelir yanıma
Yâreliyim yaralıyım yaram var

Bu sözleri duyunca hemen kardeşini Ahmet tanır ve ikisi orada kucaklaşırlar. Ahmet "O benim kardeşim, öbürü de gelinim." demiş. Bunlar hep birlikte giderler İstanbul'a padişahın yanına. Padişah Mahmut'u, pehlivanını görünce sevinir ve çok güzel bir düğün yapar. Düğün kırk gün, kırk gece sürer. Böylece iki kardeş, ana tekrar kavuşur. Allah cümlemizi kavuştursun. Hikâye de bu şekilde biter.

NECİP İLE TELLİ HİKÂYESİ*

Hikâyeler,hikâyeler...Âşıkların dilinden, kalbinden kopan hikâyeler. Üstatlardan bize gelen hikâyeler. Köroğlu diyor ki: “Sen ağlama kömür gözlü meralım/Bura ağlamanın yeri değildir/ Seni oradan buraya alıp kaçıran/ Elbet er kişidir karı değildir.” Karacaoğlu diyor ki: “Gözel ne güzel olmuşsun görülmeyi görülmeyi” Efendim Kars’a çıkıp bir Şenlik’e gelirse: “Ehl-i İslam olan atları binsin can sağ iken yurt vermeyiz düşmana” der. İşte bu hikâyelerin sahibi bunlardır. Şimdi ustalardan bize gelen hikâyelerden bir tanesini anlatacağız.

Bir gün, Keykubatlı Ahmet Paşa İstanbul’dan Kars cephesine vazifelenir. Taburuyla, askeri ile Kars’a gider. Yanında Kars’ın Tepecik köyünden Ali Bey adlı bir arkadaşı vardı. Kars cephesini kazanan Keykubatlı Ahmet Paşa beş yüz askeriyle gittiyse, belki iki yüz ellisi ile İstanbul’a geri dönmek üzere yola çıktılar. Tepecik köyünün altına Ali Bey’e geldiler. Ali Bey der ki:

- Paşam burası bizim köydür. Burada bir gün askerimiz dinlensin. Ahmet Paşa:
- Ali Bey! Askere devlet lazım. Bu askere burada kim ekmek verir? Ali Bey:
- Ben kendi köyüme ve komşu köylere güveniyorum. Askere ekmek verebilirler.

Ordudaki çadırlar kurulur, köylerden askerlere yemekler taşınır. Zaferi kazanan asker, düşmanı yurttan silen asker. Kim askere yemek vermez ki? Kadınlarla kazan ile yemekler taşınır. Ali Bey ise, Keykubatlı Ahmet Paşa’yı alır kendi konağında misafir eder. Ahmet Paşa sık sık bir delikanlı hizmet ediyordu. Delikanlı kimdi? İşte Ali Bey’in oğlu Necip’ti.Ahmet Paşa Sorar:

- Ali Bey bu delikanlı kim? Ali Bey:
- Bu benim oğlum Necip Bey’dir.
- Kaç yaşında?
- 12 yaşında. 12 yaşında ama eski delikanlı. Ahmet Paşa:

* Bu hikâye, Ahmet Saçkesen tarafından, İzmir’in Bayraklı ilçesindeki Çiçek Kırathanesi’nde, 29.11.2002 tarihinde, 20:45-23:00 saatleri arasında derlenmiştir. Dinleyiciler, derleme anketinde belirtilmiştir.

– Ahh! Necip Bey’in şansı kesse de, benim yanımda askerliğini yapsa. Ben bunu bir Türk kahramanı yetiştirsem. Ali Bey:

– O da nasiptir.

Keykubatlı Ahmet Paşa Ali Bey’in evine, durumuna, malına baktı ki, külliyeletli zengin idarecisi yok. Ahmet Paşa üç gün kaldıktan sonra:

– Senin tarhisini veriyorum. Evinin idarecisi yok, sen istersen evinde kal. Necip’in, annesi bir de Nergis adlı bacısı vardı. Ali Bey:

– Onu da siz bilirsiniz paşam.

Ahmet Paşa Ali Bey’in tarhisini verdi ve Ali Bey köyünde kaldı. Ahmet Paşa ile İstanbul’a doğru yürüyordu. Bir gün İstanbul’a döndüler. Herkes işi ile uğraştı. Biz haberi Tepecik’ten veriyoruz. Zaman geldi, Ali Bey’i kara toprak götürdü. Evin idarecisi, Necip Bey kaldı. Necip Bey ise gençti, havalıydı. Hizmetkârları, çobanları ile evin idaresini yapıyordu. Bir gün, Necip Bey’in annesi Nergisi çağırıldı:

– Kızım Necip’e söyle. Bu köyde kimin kızında gönlü var ise, ben onunla evlendireyim de, bahçemiz yeşersin.

Kız geldi:

– Ey Necip dadaş. Abisine “dadaş” derdi. Necip:

– Ne var Nergis?

– Annem der ki, herkesin delikanlısı ata biner, cirit atar, kızlar ıslık çalar. Sen hiç bunlardan bir şey bilmiyor musun? Necip:

– Nergis sen ne diyorsun? Nergis:

– Annem dedi ki, kimin kızında gönlü varsa, ben Necip ile onu evlendireyim. Necip:

– Nergis! Sen var, annem var benim önümde de askerlik var. Ben elin kızını getireyim. Askere giderken kime teslim edeyim?

Nergis, Necip’in bu cevabını annesine iletir. Annesi de bunu makbul karşılar, aferin, Güne bir gün, Annesi şöyle der:

– Oğlum Necip! Kars’ın Cedere köyünde, babanın bir dostu vardı. Karaca Bey babanın ölümüne geldi. Sen onu görmeye gitmedin. Necip:

– Anne sen demedin; ben de gitmedim. Annesi:

– Git Cedere köyüne. Karaca Bey’i ziyaret et ve dön.

Necip, amcasına layık hediyelerden aldı, atına bindi ve Cedere köyüne doğru yola koyuldu. Necip Karaca Bey’in konağının kapısında indi. Karaca Bey bunu görünce “kardeşimin yadigarı” diye, boynuna sarıldı. Yüzünü, gözünü okşadı ve yanına oturttu. Ama bir güzel girmişti içeri. Kimdi bu? Karaca Bey’in kızı Telli, Telli ocağın batsın; gel beni gör derdimden öl, Necip şöyle bir kaş altı baktı içinden: “Ocağın batsın ceylan! Nereden koptun geldin?” dedi. Telli de Necip’e öyle vurulmuştu. Kahve, kaşık, yemek, fincan derken Telli, odadan ayağını kesmiyordu. Boyuna hizmeti Telli yapıyordu. Necip bir hafta orada kaldı. Telli ya sebep ondan kalıyor. Bir sabah namazlarını kıldılar, kahvaltılarını yaptılar. Necip:

– Amca! Bana müsaade. Karaca Bey:

– Ee oğlum ateş almaya mı geldin? Birkaç gün daha kal.

Necip’in canına minnetti. Bir hafta daha kaldı, ama sanki bir hafta bir gün gibi geldi, geçti. Atına bindi, Tepecik köyüne doğru geliyordu; ama gözü boynu bükülü Karaca Bey’in kapısında kaldı. At getiriyordu Necip’i. Necip köyüne geldi, odasına girdi ve kapıyı kilitledi. Annesi gitti açmadı, Nergis gitti açmadı. Annesi dedi ki:

– Oğlum kapıyı aç. Sende bu hal yoktu, ne oldu? Nergis gizlice:

– Abi aç derdini bana söyle.

Necip Nergis’i içeri aldı ve kapıyı kilitledi:

– Anneme söyle Karaca Bey’in kızını bana istesin. Kimseye deme, duymasınlar. Nergis:

– Yok abi. Sadece komşulara söylerim. Kimseye bir şey demem.

Nergis çıkar ve annesine şöyle der:

– Anne! Necip dadaşım Karaca Bey’in Telli’ye vurulmuş.

Annesi yakın akrabaları ile beraber Karaca Bey’in konağına gitti. Yediler, içtiler. Annesi:

– Allah’ın emri, peygamberin şahadetiyle, kızın Telli’yi oğlum Necip’e istiyorum. Karaca Bey ne cevap verdi:

– Çok güzel. Yalnız bunu iyi bil. Atın, silahın, güzelin düşmanı çoktur. Senin oğlun yiğit; benim kızım güzel. Necip'in askerliği var. Başına bir iş çıkarmasınlar. Necip'e selam et. Askerliğini bitirsin, gelsin Telli onundur.

Annesi gelir, Necip'e Karaca Bey sana kızını vermedi, der. Necip kara kara düşünüyordu. O köyde Kara isminde bir eşkıya vardı. On beş yirmi atlısı ile hırsızlıkla, kaçakçıkla, zorbalıkla işini yaparmış. Havada vurur, tavada yermiş. O Kara, bir gün Necip'e rast gelmiş:

- Oğlum Necip malın var, paran var niye düşünüyorsun? Necip:
- Cedere'den Karaca Bey'in kızını istedim de bana vermedi. Kara:
- Oğlum ben dururken sen niye istiyorsun ki? Kızın sende gönlü var mı? Necip:
- Var. Kara:
- Atına bin gel, gidip kızı kaçıralım.

Necip de genç idi, Kara'nın yiğitliğine aldandı. Bir yatsı zamanı, Kara'nın atlılarıyla beraber, Karaca Bey'in köyüne gittiler. Karaca Bey'in oğullarına sanki toprak haber vermişti ki, Necip ile Kara gelir kızını kaçırmak için. Karaca Bey'in üç oğlu, af buyurun, tezek kalaklarının dibinde siper almışlardı. Kara der ki:

- Hadi Necip biz seni burada bekliyoruz. Sen kızı al, gel.

Necip, Karaca Bey'in evine yanaşır yanaşmaz, Karaca Bey'in oğullarının üç tanesi havaya kurşun atarlar ki, Necip buraya yaklaşmasın. Necip de belinden tabancasını çekerek, bunlar boşa attılar; Necip de doluya. Kızın kardeşlerinin ikisini de vurdu ve geri döndü. Yumruğunu taş zanneden Kara, Necip'in atını da almış kaçmış. Necip düşüne düşüne eve geldi; ama Karaca Bey yarın gelir, evimi talan edip gider, diye düşündü. Necip başından geçen olayı annesine anlatır:

- Anne durum böyle. Annesi:
- Bizden umut kesildi artık.

Karaca Bey'in iki oğlu ölmüştü. Komşuları yığıldı:

- Müsaade et ağam, gidip Necip'i öldürelim. Evini de talan edelim. Karaca Bey:
- Yok. Necip'in babası dostumdu. Benim de bir oğlum kaldı. Bu bana yeter. Dil diyor; ama gel sen içeriye sor.

Karaca Bey oğullarını kaldırır. Herkes durumdan seziklenemez. Necip ha bugün gelir, ha yarın gelir derken, bir ay iki ay sonra, doğru Karaca Bey'in kapısına dayanır. Efendim, Karaca Bey'in küçük oğlu Necip'i görünce silahı ona doğrultur. Karaca Bey:

– Dur oğlum, eve gelen düşman vurulmaz, der.

Ekmeğini yedirir, aşını yedirir. Ondan sonra çık de ben senin düşmanınım de, der. Neden? Necip'e kıyamıyordu. Necip ise eve girer girmez tabancasını Karaca Bey'e uzatır:

– Ben senin iki oğlunu vurdum. Sen de beni vur. Benim kardeşim de yok, tekim. Al sen de beni vur! Karaca Bey:

– Peki yavrum Necip! Necip:

– Bu işin sebebi ne? Kızını bana niye vermedin? Karaca Bey:

– Kızımı sana verdim. Git annene söyle, gelsin götürsün. Ama unutma! Bu senin öyle bir yerinden söker ki, elin kavuşmaz ki kaşıyasın.

Necip sevine sevine evine dönmüştü. İşin arkasını Necip bilmiyordu. Annesine der ki:

– Anne, Karaca amcam kızını verdi, git düğün et getir. Necip zengindi, varidatı vardı.

Köylü kentli, Necip'i bir Cuma gecesi düğün ettiler. Necip'i zifaf odasına, gerdeğe verdiler. Sevgi, seven ile sevilen doymaz. Zaten bu hikâyelerin, âşıklığın lezzeti de sevgidedir. Sevgi olmasa, aşk olmasa bunlar olmaz.

Efendim, herkes işine bakmıştı. Düzen o düzen devam ederken, Necip'in askerlik kağıdı gelmişti. Askerlik yedi yıldı. Necip'i yine bir düşünce almıştı. Herkes amcasına, amcasının kardeşine evini teslim ediyor. Ben evimin bu varidatını, kime teslim edeyim? Böyle düşünürken o vicdansız Kara, rast gelmişti Kara der:

– Oğlum Necip, ne düşünüyorsun ki? İstedğin kızı aldın. Paran var, servetin var. Dolan! Necip:

– Yok ağam, askerlik kağıdım geldi. Kara:

– Yavrum ne diyorsun? Sen yatarken ben silah çatıyordum. Git de sen askerliğini yap, bizim gibi ol. Necip:

– Gideyim ağam. Evimi kime teslim edeyim? Kara:

– Ulan, bana teslim et! Herkes Kara'yı erkek zannederdi. Halbuki değil.

Necip annesini yanına gelir ve şöyle der:

– Anne, ben evimin gelir-giderini Kara kardeşime teslim ederim. Annesi:

– Yok, yavrum! Baban yoksa ben varım; kurt koyuna dost olmaz. Necip:

– Yok, ben Kara'ya teslim edeceğim. Annesi:

– Tamam, sen bilirsin.

Necip, evinin gelirini Kara'ya teslim eder. Asker çantasını sırtlamıştı. Bizim oralarda bir gelenek vardır. Askere gideni, köyün imamı dua ederek yola gönderirdi. Buralarda artık o yok. Org ile çalgı ile yollanır. İmam dua yapar, Necip çantasını eline aldı, annesini, Nergis'i ve Telli'yi gördü ve yola giderken Telli Necip'e bakıyordu. Bakalım Necip ne diyordu ona:

Bana nasip oldu vatan hizmeti

Ahvalini yâda bildirme Telli

Mevlâ'mı seversen çıkma dışarı

Elma yanakları soldurma Telli

Eğlen eğlen Necip. Bakalım Telli ne diyordu:

Sen benim idin bunca zaman yaşa

Git efendim güle güle gelesin

Vatan vazifesi gelmiştir başa

Git Efendim güle güle gelesin

Necip:

Telli sana kurban derim can derim

Sene bekişerek derim han derim

Sözüm olmasına derim yan derim

Yaşmağı dudaktan kaldırma Telli

Telli:

Necip sen kondurdun bülbülü gülen
Öyle zayıf sözü getirme dilen
Sen benim beyimsin ben senin klen
Git efendim gle gle gelesin

Necip:

Necip'em giderem gözlerim dolu
Ne zaman tüketir bu uzun yolu
Esrarımı yâda bildirme n'olur
Ölmeden Necip'im ldrme Telli

Telli:

Telli'yem ben sana bilme ne deyim
Sen benim ieğim, gülüm meleğim
Sırma salar ile seni eyleyim
Git efendim gle gle gelesin

İmam duayı bitirmiş. Necip türküyü bitirmiş, asker yoluna devam etmişti. Güne bir gün,. Necip'in savk İstanbul'a gelmiş. Aradan aylar yıllar geçmiş, İstanbul'da Keykubatlı Ahmet Paşa'nın olduğu birliğe gelmiş. Keykubatlı Ahmet Paşa gelen sevkıyatı bölüklere ayırıyordu. Geldi Necip'in karşısında durdu:

- Nerelisin lan? Necip:
- Efendim, Kars'ın Tepecik köyünden. Keykubatlı Ahmet Paşa:
- Ali Bey'in oğlu musun? Necip misin? Geç şu yana bakalım.

Keykubatlı Ahmet Paşa bunu ayırdı. Askerin sevkıyatını yaptıktan sonra, Necip'i odasına aldı:

- Beni tanıyabildin mi? Necip:
- Tanıyamadım, efendim. Keykubatlı Ahmet Paşa:
- Sen sizin konakta bana  gün hizmet eden Necip değil misin? Ben Keykubatlı Ahmet Paşa'yım. Necip:

– Paşam bilemedim.

Necip'in eski yazı tahsili vardı. Keykubatlı Ahmet Paşa Necip'e bölük başçavuşu rütbesini takmıştı. Ee Necip kiloluydu, babayığitti. Yakışırdu her şey. Keykubatlı Ahmet Paşa sordu:

– Evli misin? Bekar mısın? Necip:

– Bekâрім efendim. Ondan utanmış, saklamıştı. Keykubatlı Ahmet Paşa:

– Baban duruyor mu? Necip:

– Babam vefat etti.

Askerlik devam etsin. Biz haberi Necip Başçavuş'un köyünden veriyoruz. Haber köy odaları. Devrin o zamanında, yazın herkes işinde kışın köy odasına toplanırdı. Herkes onun ineği, onun camışı, onun köpeği derken, herkes böyle yayılırdı oraya. En son karı meselesi girerdi. Filanın kızı öyle küçüktü, bu sene öyle büyümüş ki. Canım sana ne? O kızın da ya babası ya amcası orada canım. Sonu ne olurdu? Kavga ile biterdi. Necip'in köyünde bu macera başlamış. Necip'in iki çobanı: Biri Kısa Çoban, diğeri Uzun Çoban. Uzun Çobanın aklı kısa. Kara'dan söz açılınca:

– Ee Arkadaş! Bu köyde bir tanesi muradına ermiştir. Diğeri, yalan söyler. Kara da orada oturuyordu. Kara:

– Kim ulan?

– Ağam Necip Bey. Acaba Telli gibi bir güzel girmiş mi köye? Çünkü çoban evin kilididir. Ağa, kardeşine inanmaz, çobana inanır; çünkü çoban koyunun başını tutar; hanım sağar.

Kara, fikrini değiştiriyor orada. Necip bana evini teslim etti, ben o karıyı Necip'e mi yedireceğim? Yazık benim Karalığıma, der. Kara, fikrini değiştirir, ama her ne yaparsa Telli'ye yanaşamaz.

Yaz olur, bizim orada davar bele gelir, deriz. Köyün kenarında, davarları orada sağarlar. Kaynana ile Nergis koyunları sağmaya gider. Telli'nin ise dışarı çıktığı yok. Olmuş bir gazel gibi bembeyaz.

Kara da bir kuzu keser. Alır, Telli'nin kapısına gider. Telli kapısının arkasından:

– Buyurun, efendim. Kara:

– Telli benim. Kuzu kestim, biraz et getirdim. Telli:

– Kara Bey, olmaz. Beş on dakika sonra gel. Kaynanam gelsin, ondan sonra gel.

Kara:

– Ya, sen beni benden mi kıskanıyorsun? Telli:

– Yok açamam kapıyı. Olmazsa eti oraya koy; ben alırım oradan. Kara:

– Telli köpekler filan var. Telli:

– Olsun, o zaman sonra getir.

Izbandut Kara, kapıya bir tekme vurur. Kapı açılır, Telli'nin gerdanı da açık. Kara, Telli'ye saldırır; ama Telli de pehlivandır. Kara, zaman kesbedemez. Kara, insanlardan korkar, Telli'ye iki tokat vurur, oradan ayrılır. Telli kapıyı kilitler, ağlamaya başlar. Kaynanası, görünçesi davarı sağlamış ki, Telli'nin vaziyeti vaziyet değil. Saçlar dolanmış, elbise yırtık, gözler dolu doludur. Annesi sorar:

– Kızım ne oldu? Telli:

Anne dinle bakalım ne oldu:

Dinle ana derdim söyleyim sana

Bilirsen ki bana n'oldu ana can

Muhannet tokadı değil sineme

İki gözüm kanla doldu ana can

Ordan burdan zülf-i yâre dokundu

Bülbülün sînesi hâra dokundu

Muhannet pençesi yâra dokundu

Alma yanaklarım soldu ana can

Dinlesene sen Telli'nin halini

Bülbül idim lâl ettiler dilimi

Bekler idim Necip'immin yolunu

Kavuşmak mahşere kaldı ana can

Telli ağlaya ağlaya anlatmıştı. Kadıncağız, baş örtüsünü aldı, Kara'nın kapısına yanaştı. Kara da kapıya masasını koymuş, şarap içiyor. Kara, kadına:

– Gel bakalım buraya, fahişe. Sen davarı sağmaya git, yanına erkekleri doldur.

Kadın hiç konuşmadı. Ötünü kesti, ne konuşsun? Bir gün keşiş de aynı onun gibi şarap içer. Masasına bir alaca karga konar. Karga şaraba batar. Bu da bizdendir, der. Keşiş, bir bardak da buna vereyim, içsin, der. Karga şarabı içer, uçar üstten keşişin haçına pisler. Keşiş bakar der ve ki:

– Ulan karga! Şarabı içişine mi inanayım, haça sıçışına mı inanayım?

Şimdi Kara'nın neyine inanalım? Efendim, kadın eve gelir:

– Telli, kızım bir şey olmaz. Telli:

– Anne, olur. Çok olur.

Kara, adamlarına sorar:

– Bildiniz mi ne oldu? Adamları:

– Bilmedik mi, sen gece Telli'nin yanından erkekleri çıkarttın. Seni bıçaklamışlar. Palton, ceketin yırtılmış. Vicdansız mı yok. Reyhanî Usta'nın bir koşması vardır. Der ki:

Derler vicdansızı iyi tanıyın

Tanımam bırakmaz eser vicdansız

Aldığı bir borcu vermemem diye

Bir bahane eder küser vicdansız

Sen duydun mu vicdansızın adını?

Onlar bozdu memleketin tadını

Gözü görmez yerde kuru odunu

Ayakta fidanı keser vicdansız

Kara da vicdansızlardan. O köyde hiç vicdanlı yok muydu? Vardı ama...Bu haber, her yere yayılır. Aradan zaman geçiyor, yıllar birbirini kovalıyordu. Kara, Necip'e bir mektup yazar. Bir adam vazifelendirir. Mektubu adama verir. Kara, adama der ki:

– Mektubu İstanbul’da postaya atarsın. Mektuptan on gün sonra, Necip’e görünürsün. Necip sorarsa, üç yıldır buradayım, dersin. Sorarsa Telli’nin durumunu, anlatırsın. Adam:

– Yalan mı söyleyeceğim abi?

Kara, Telli’nin yanına gelir ve şöyle der:

– Telli evden çık. Necip evi bana tertemiz teslim etmişti. Telli:

– Ağam! Ben temizim. Kara:

– O zaman Necip’e bir mektup yazalım. Necip ne derse o olsun. Telli:

– Olsun, ama mektubu ben yazayım. Kara’nın kalemi, Kara’nın mektubu. Ne yazar ki zaten?

Kara Necip’e şunu yazar:

– Ulan Oğlum! Sen bu adamın iki oğlunu vurdun. Sonra da kızını getirdin. Kızı diyor ki, Necip iki kardeşimi vurdu; ben de namusumla vuracağım ki rahat edeyim, der. Erkekleri yanından çıkaramıyorum. Ya gel sen boşa, ya da boş kağıdını yaz; ben kendim evden çıkarayım.

Mektup Necip’e gitmişti; ama Necip mektubu okur, ama inanmaz. Hani at ayağı külük; âşık yürük olur ya, adam da üç beş gün sonra, Necip’in yanına gelir. Oturlar bir yerde çay içerler. Necip sorar:

– Köyde ne var ne yok. Anlat bakalım. Adam:

– Anlatmayım. Necip:

– Ulan anlat. Adam:

– Anlatmaya dilim tutmuyor ki.

Necip bu fakir adamın günahı nedir? Demek ki üç beş sene evvel bu işi başlatmış, diye düşünür. Biraz sonra Telli’den bir mektup gelir. Kara’nın sözüne inanmayasın. Necip içinden der ki:

– Tamam, ben Kara’ya inanmayayım; ama bu fakir adamın günahı ne?

Üç kıta bir şey yazıyordu türkü ile. Necip Telli’ye bir mektup yazıyordu. Bakalım ne yazıyordu:

Som altından sarı olsan
Gümüştten de duri olsan
Cennetteki huri olsan
Sana gelmem bundan sonra

Bütün âlemden baş olsan
Terzilerde kumaş olsan
Çıplaklıktan naçar kalsan
Alıp giymem bundan sonra

Sen Necip'e oldun düşman
Yaralardan akıttın kan
Olsan huri olsan kılman
Sana gelmem bundan sonra

Necip mektubu postaya atmıştı. Mektup günler geçtikten sonra, Kara'nın eline ulaşır. Kara güle güle, oynaya oynaya Telli'nin kapısına gelir. Kara der ki:

- Telli, Necip yiğittir; senin boş kağıdını yazmış. Evden çıkacaksın. Telli:
- Ya, Kara Bey! Ne olur Necip gelene kadar durayım. Kara:
- Necip bu evi sensiz tertemiz görecektir. Hiç kimse demez ki, bırak adam gelsin sana ne? Yok.

Telli, evin pencerelerinden, kapılarından yardım umuyordu; ama nafile. Kara, Telli'yi bir ata bindirir. Babasının evine gönderecekken, Telli der ki:

- Kara dinle, yadıma bir türkü geldi. Söyleyeyim de ondan sonra:

Kırdın kanadımı kırdın kolumu
Estirdin tersine yelimi Kara
Ben beklerdim Necip'im yolunu
Dönderdin tersine yolumu Kara

Tükenmez feryâdım tükenmez zârım
Bugün yine gamlı benim pazarım
Beni öldür burda kalsın mezarım
Necip gele göre halimi Kara

Ben Telli'yem yorgun kaldı katarım
Nerde eğlenirem nerde yatarım
Gelir kıyamette yakan tutarım
Sen ettin başıma zulümi Kara

Kara, köyün bekçisine der ki:

– Al ulan, bunu babasının evine bırak. Daha sonra atı getir.

Telli gidiyordu. Telli gitti. Kaynana, görünce kapat kapıları kimse içeri girmesin, demiş. Necip'in o serveti darmadağın olmuştu. Ne Uzun Çoban kalmıştı, bir Kısa Çoban vardı. O da beş on tane davarı getirir, götürürdü.

Telli, babasının kapısına gitti ve ayaklarına kapandı. Kara, Karaca Bey'e bir mektup yazmıştı:

– Gördün mü Karaca Bey? Bu pezevenk senin iki tane oğlunu vurdu, gülden nazik kızın ile alay etti. Telli dedi:

– Baba olup bitene inanma. Karaca Bey:

– Gel Yavrum! Ben işin ucunu biliyorum.

Günler birbirini kovalıyordu. Kara, Karaca Bey'e bir mektup yazdı. O zalim, kızına talip oldu. Telli'nin küçük kardeşi okudu. Çünkü Kara'yı herkes bir yiğit sanardı. Telli'nin kardeşi sevine sevine Telli'nin yanına geldi:

– Bacım, gördün mü? Necip seni boşadı ne oldu? Memleketimizin en iyi delikanlısı seni istiyor. Telli:

– Yoksa bu Kara mı? Kardeşi:

– Evet, Kara. Telli:

– Bu işleri benim başıma açan Kara. Necip gelene kadar, ben şu kapıda köle olarak kalayım. Kardeşi:

– Yok, ben seni ona vereceğim.

Aynı gün de babası, Karaca Bey vefat etmesin mi? Telli sitarsız kalmıştı. Kara, atıyla yanaştı. Kadın kendine intihar edecek zaman bulamadı. Kardeşi kendi eliyle, Kara'nın terkisine bindirdi. Telli şöyle dedi:

– Kara, etme eyleme! Benim nazik namusumu lekeleme. Senin için ben de bir aş yok. Ben senin yanında bir hayvan gibiyim. Kara:

– Boş ver Telli, iyi olur.

Kara, Telli'yi evine getirdi. Kendine eş yaptı. Kara'nın eski karısı şöyle dedi:

– Bakalım Kara, sen Necip'e bu işleri yaptın. Belki bir gün, bize de bir sıra gelir.

Nergis der:

– Duydun mu anne ne oldu? Annesi:

– Ne oldu kızım? Nergis:

– Telli'yi Kara getirmiş. Annesi:

– Yavrum, pencerelerin perdesini çek; içeri güneş düşmesin.

Bu böyle devam ederken, Necip Bey günden güne zayıflıyor, yaralanıyor. Ahmet Paşa bakıyor ki, Necip buz gibi eriyor:

– Ulan oğlum! Necip sen niye böyle zayıflıyorsun? Benimle beraber yatıyorsun, benimle beraber yiyorsun. Nöbetin filanın yok. Ne bu haldesin?

Her ne kadar uğraşsa da bunun ahvalini anlayamaz. Erzurum Hasankale'li Ali Onbaşı, Necip Başçavuş'un hemşerisi. Hani Kars ile Erzurum birbirine yakın ya. Ahmet Paşa Ali Onbaşı'ya şöyle der:

– Oğlum Ali! Ben bu Necip'e ne dediysem, bana bir şey anlatmadı. Adam tuz gibi eriyor. Bunun bir sırrını anlat bakalım.

Ali Onbaşı ne kadar uğraşsa da anlayamaz. Fakat bir bakar ki, Necip cebinden bir mektup çıkarıyor. Bir yandan okuyor bir yandan ağlıyor. Ali Onbaşı der ki:

– Kumandanım cebinde bir mektup var. Onu okuyup okuyup ağlıyor.

Ahmet Paşa içeri girer ve Necip'e seslenir:

– Oğlum Necip! Şu mektubu bana ver. Necip saklayacak yerde eliyle uzatır:

– Buyurun efendim.

Ahmet Paşa okur ki, içinde bir takım isimler var: Telli, Kara, Karaca Bey...
Necip'e dönerek:

– Oğlum bu isimler kim? Necip:

– Efendim, ailem. Ahmet Paşa:

– Ulan! Sen bana bekârım, dedin. Ben senin aileni buraya getiremez miydim? Ali Bey'in hatırası olmasa, seni bu çizmelerin altında çiğnerdim. Al sana bir tokat! Kara da kim? Necip:

– Ailemi ona teslim ettim. Ahmet Paşa anlamaz mı:

– Oğlum senin başına gelmişse, Kara'dan gelmiş. Ahmet Paşa Ali'ye şöyle der:

– Hadi oğlum Ali! Bir manga asker al. Necip Başçavuş'u al. Doğru Kars'a...
Çimden yel esmişse onun kökünü kes, bana gel.

Necip, Ali Onbaşı, on iki er Kars'a doğru yola çıkarlar. Ne ile gidiyorlar? Devrin vesaiti ne ise onla gidiyorlar. Güne bir gün, Erzurum Laleli Dağı'na geliyorlar. Necip gittikçe gidiyor. Bakalım dağa ne söylüyor:

Misafirinin iyi dinle beni

Kervanlar aşıyor belin Laleli

Yaz ayların gelmiş cennet gibisin

Kokuyor sümbülün gülün Laleli

Daldı deli gönül gaflete daldı

Kaşım siyahlandı gözüm karardı

Nece âşık sende misafir kaldı

Ola da konuşsa dilin Laleli

Necip'im kalmadı dizimde derman

Olan âşılara sen verdin ferman

Bir yanım Pasin'dir, bir yanım Narman

Eser her tarafta yelin Laleli

Dağların eteğinde, çeşmelerin başında askerler yerler, içerler. Asker dinlenir; ama Necip gözünü gökten kesmez, boyuna yukarı bakar. Ali Onbaşı Necip'e:

– Başçavuş'um yapma! İki gün sonra Kars'tayız.

Günlere bir gün, Hasankale, Horasan, Sarıkamış, Şenkaya, Narman adlı kazaları, birbirine bağlayan bir dağ vardı. Neresi biliyor musun? Malakan yaylaları. Bu Malakan yaylarında, çeşmelerin başında, askerle yemeklerini yedi. Necip baktı dağın tepesine bir bulut çekmiş. Ey Dağ! Sen dağsın ben de dağım. Senin tepende bulut var; ben de ise duman var. Senin otların var; benim tüylerim. Sen de taş var; ben de çıban var. Sen de çeşmeler var; ben de gözyaşları var. Acaba benim derdime dermanın yok mu? diyerek şöyle bir şeyler okudu tabiata:

Dinle feryâdımı dinle zârımı

Eğer anlar mısın yarımı dağlar

Bir deste veriniz mor çiçeklerden

Belki ilaç olur yarımı bağlar

Köroğlu sizlerde atıyor nâra

Şeref gemiyle düştü girdaba

Ercişli Emrah'ı düşürdü zâra

Ayırdız Aslı'dan Kerem'i dağlar

Mezar verin Necip olsun eşiniz

Eksilmez mi boranınız kışınız

Otlar tüyleriniz çıban taşınız

Göz yaşınız akan dere mi dağlar

Ali Onbaşı Necip'e seslenir:

– Ya, Necip ağlama!

Necip geledursun. Haberi Telli'den veriyoruz. Telli akşama kadar ağlar, akşam sopanın zoruyla Kara'nın koynuna girerdi. Telli pencerenin önünde otururken, Kısa Çoban davarı oradan getiriyordu. Telli seslenir:

– Çoban kardaş! Çoban kardaş! Kısa Çoban:

– Ne var Telli bacı? Telli:

Hiç Necip'ten haber yok mu? Kısa Çoban:

– Telli Bacı, Necip'i ne edeceksin? Necip'in ocağını batırdın. Kara'ya karı oldun, daha ne istersin? Telli:

– Kardeş, etme! Sana üç kıta bir türkü yazayım da, dağlar davar otarırken gelen giden kervanlara söyle. Belki Necip'e söylerler, Necip gelir. Kısa Çoban:

– Okur-yazarlığım yok; ama yaz arkadaşlara okutayım.

Telli üç kıta türkü yazmış, Kısa Çoban vermişti. Kısa Çoban türküyü ezberlemiş Seher zamanı ışık zulümatı boğuyordu, şafak atıyordu. Bir çoban, dağın yamacında kavalı eline almış, Telli'nin yazdığı türküyü okuyordu. Necip de o dağın alt yamacından geçiyordu. Necip Ali'ye der ki:

– Ali, şu kavalın sesini bir dinleyelim. Buralar bizim köydür. Bakalım kim söyler? Ne söyler? Ali Onbaşı:

– Ya, boşver. Necip:

– Hayır, dinleyelim.

Atları eyerlediler. Kısa Çoban çalışıyor, Necip dinliyor:

Bir dostun aşkına yandım kavruldum

Bütün sinem yara oldu ne diyer

Umudumun yelkenleri bozuldu

Çıkamam kenara de bak ne diyer

Asla aşamadım umut dağını
Felek yıktı otağımı bağımı
Necib'im sorarsa civan çağımı
Ak düştü saçlara de bak ne diyer

Söyle ki muhannete gönlü varsa
Bir de dönsün gelsin bu bizim Kars'a
Eğer Necip Telli'yi yarın sorarsa
Yâr oldu yâdlara de bak ne diyer

Hava da ışıklanıyordu. Çoban baktı ki, yolun altında bir kalabalık var. Değneğine iki basarak, oraya yol alır. Necip de "Eğer Necip Telli'yi yarın sorarsa/ Yâr oldu yâdlara de bak ne diyer" mısralarını duyar duymaz, attan aşağı düşer ve bayılır. Çoban gidene kadar Necip ayılır. Çoban gelir. Ali Onbaşı çobana kızar:

– Sana mı kaldı bu türküyü söylemek? Çoban:

– Ağam, sana mı kaldı bu yoldan geçmek? Ben çobanım her yerde söylerim. Bu sözü duyan Necip sorar:

– Sen nerelisin? Kimin çobanısın? Çoban:

– Tepecikli'yim. Necip Başçavuş'un çobanıyım. Necip:

– Ulan! Kısa Çoban sen misin? Ben Necip'im. Çoban:

– Sen nasıl Necipsin? Çoban:

– Ben Nergis bacımla bir vaat kesmiştim. Durun, bir haber vereyim de geleyim, dedi. Derdi haber vermektir.

Kısa Çoban sabah ezanıyla köye girdi. Necip'in annesine şöyle der:

– Necip Başçavuş geldi. Annesi:

– Telli gittikten sonra, ister gelsin, ister gelmesin.

Sabah ezanları ile Necip Başçavuş, on iki atlı ile konak odasına baktı; fakat Telli yok. Bakalım ne diyordu anasına:

Soldu mu nevrağın soldu mu gülün
Yârin yanağında allar nice oldu
Yâd eldeydiyse yaralar beni
Nergis'in yüzünde hallar nice oldu

İyi olur mu Necip'in yarası
Geldi ana ağlamanın sırası
Kumlarımız olmuş köyün merası
Koyunlar nice oldu mallar nice oldu

Necip kendi karyolasına yattı ve:

– Anne Telli nerede? Annesi:

– Oğlum, Telli suya gitti. Su uzun manalı bir yoldur.

Komşular Necip'in yanına doldu. O yanda ihtiyarın biri der ki:

– Ulan oğlum, Necip senin aklın başında mı? Telli'yi Kara aldı. Sen neyi koymuş neyi alırsın?

– Öyle mi! İhtiyar:

– Kara, dostun senin! Necip:

– Telli'nin yüzüne gözüne âşıktım. Söyleyin Kara'ya, bir göreyim.

Kara'ya kim gittiyse, namus bostanda mı bitmiş. Telli'yi bırakmadı. En son köyün imamı der ki:

– Kara zaten Necip ölüyor. Bırak Telli'yi. O zaman küçük kardeşi Ahmet'e der ki:

– Al Ahmet! Telli'yi götür, bir ayağı eşikten içeri; bir ayağı eşikten dışarı olacak. Daha sonra al, gel.

Ahmet de Necip'in emsali; yani arkadaşı. Telli Necip'in yanına geldi. Necip'in yattığı odanın kapısını açtı. Giderken Necip'in üstüne sarılmak istedi. Ahmet izin vermedi. Necip üç sefer Telli, Telli, Telli dedi de Telli konuşmadı. Bakalım burada ne dedi:

Telli'm bürüncesin almış başına
Telli sana kurban derim söylemez
Kara'dan tembihli gelmiş yanıma
Telli sana kurban derim söylemez

Telli Necip'in yanına gelmiş; işte bunlara atışma denir:

Necip sen gideli yedi yıl oldu
Necip sana küstüm söylemem Necip
Sen ilen gidenler sılaya döndü
Necip sana küstüm söylemem Necip

Necip:

Ben gideli çok mu geçti aradan
Sen ayrıldın edep erkan töreden
Kötü haberini aldım Kara'dan
Necip sana kurban derim söylemez

Telli:

N'oldu Necip bilmem sana ne oldu
Telli'nin gözleri kan ilen doldu
Bize ne olduysa Kara'dan oldu
Necip sana küstüm söylemem Necip

Necip:

Gel otur yanıma ahd-ı amanım
Senin için ahir ele kızgınım
Yalvar yaradana almasın canım
Telli sana kurban derim söylemez

Telli:

Necip sen Telli'yi uzağa attın
Altın adamını da pullan sattın

Beni terk eyledin Kara'yı tuttun
Necip sana küstüm söylemem Necip

Necip:

Necip'em sevgilim bu benim suçum
Yüklendim arkana kalkıyor göçüm
Sesleyin dostlarım mezarım açın
Telli sana kurban derim söylemez

Necip orada bir baygınlık geçiriyor. Ahmet Telli'yi alır ve gider. Komşular Ali Onbaşı'ya başına ne geldiyse anlatıyor. Ali Onbaşı, Necip'in yanına gelir ve bir bakar ki, Necip değişmiş. Necip:

– Ben gidiyorum. Ahmet Paşa'ya tekmil ver. Benim âhımı Kara'ya bırakmasın.

Ali Onbaşı emir verir:

– Sarın Kara'nın evini!

Ne kadar olsa direniyor. Etrafa ateş ediyordu. İşte Kara'nın eski karısının oynayacağı rol gelmişti. Eski karısı evin arka kapısını açar. Ali Onbaşı'yı oradan içeri alır. Ali Onbaşı, Kara'nın odasına tekme vuruyor. Baskın basanıdır; hak doğrunun müminidir. Ali Onbaşı Kara'yı arkadan süngü ile öldürür.

Telli, Ali Onbaşı'nın ayaklarına sarılır. Kara'nın eski karısı diyor ki:

– Onbaşım beni bu lekelinin evinde bırakmayın. Beni de götürün İstanbul'a; askerlerin çizmesini söyleyim. Ali Onbaşı:

Necip'e haber yetiştiriyor. Dizine kuvvet; gözlerine ışık geliyor. Ali Onbaşı:

– Al, Necip Başçavuş'um. Seni mutlu edebildiysem ne mutlu. Necip:

– Yok Arkadaş! Bu yiğitlik sendedir.

Güne bir gün, Necip, Telli, annesi, Nergis, Ali Onbaşı, Kara'nın eski karısı İstanbul'a geliyorlar. Ahmet Paşa soruyor:

– Bu yiğitliği kim yaptı? Ahmet Paşa:

– O zaman Necip'in bacısı Nergis'i Ali Onbaşı'ya veriyorum. Ali Onbaşı:

– Yok, ağam! Necip kardeşim. Ben Kara'nın eski karısını alacağım, der.

Nergis'i de Kısa Çoban'a veriyorlar. Hikâyemiz de böyle sona eriyor. Her şey de hikâye oluyor. Hani, demiş Reyhanî:

Reyhanî bir günde iter gidersin

İşsiz dağ başında biter gidersin

Akşam güneşidir batar gidersin

Zaten insanoğlu bir güneş gibi

Allah dinleyenlere can sağlığı, dostlara iyi günler versin. Hikâyemiz de burada biter.

KAHRAMAN İLE ELMAS HİKÂYESİ*

Bize ta uzaktan gelen
Hikâyeler hikâyeler
Eski üstadlardan kalan
Hikâyeler hikâyeler

Kerem'i yaktı kül etti
Emrah Selvi'yi lâ'l etti
Karac'oğlan'ı bülbül etti
Hikâyeler hikâyeler

İnleyin babam inleyin
Beş yüzü çıkın dinleyin
Meramî desin dinleyin
Hikâyeler hikâyeler

Efendim, Trabzon'dan başlatıyoruz. Trabzon'da iki tüccar Mustafa Bey ile Aslan Bey...İkisi de aynı emsal, zenginliktedir; lakin Cenab-ı Allah'ın vergisi, iradesi belli olmuyor. Mustafa Bey'in bir kızı oluyor; Aslan Bey'in de bir oğlu oluyor. Mustafa Bey'in kızının ismi Elmas; Aslan Bey'in oğlunun ismi Kahraman. Bunlar dost oldukları için çocuklarını beşik kertmesi yapıyorlar. Gel zaman git zaman, yeni yürümeye başlar çocuklar. Diyoruz ki:

İnsanoğlu bu dünyaya gelince
Cesedini pişirmeye tuz ister
Ara yerde üryân büryân kalınca
Sitr yerini örtünmeye bez ister

* Bu hikâye, Ahmet Saçkesen tarafından, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü'nde, 28.02.2003 tarihinde, 11:45-13:30 saatleri arasında derlenmiştir. Dinleyiciler, Ahmet Saçkesen, Erdem Uçar ve Âşık Nevruz Ali Çiçek'tir.

Bir yaşında dizin dizin sürünür
İkisinde yavaş yavaş yürünür
Üç yaşında mubah dilin şirindir
Dört yaşında konuşmaya söz ister

Beş yaşında öğüt alır öğüşür
Altısında emsaliyle dögüşür
Yedisinde dişlerini değışir
Sekizinde her yokuşu düz ister

Dokuzunda yazar her yana nâme
On yaşında kaşlar benzer kemâne
On dördünde başı değer sevdâya
On beşinde elâ gözlü kız ister

Buraya kadar birer birer saydık. Bundan sonra onar onar gider. Acaba niye? Şimdi, Kahraman ile Elmas'ın o çağları. Bu onar onar gitmesi de, evlendiği için dertler insanı kocatıyor. Diyoruz ki:

Yirmisinde bıyıkların burulur
Otuzunda akan sular durulur
Kırk yaşında günahların sorulur
Ellisinde yıprlanmış bez ister

Altmışında iner bir merdivandan
Yetmişinde kalkar tutar duvardan
Sekseninde gelebilmez pınardan
Doksanında döşegini düz ister

Elmas ile Kahraman on iki üç yaşlarındaydılar. Aslan Bey öylesine fakir oluyor ki, öylesine çarkı ters dönüyor ki, elbisesini çıkarıp satıyor. Köyün, mahallenin imamı geliyor. O zaman eski yazı tahsili vardı. Okul filan yoktu. Aslan Bey'e diyor ki:

– Kahraman'ı ver, bizim evde hem yengeye yardım etsin hem de ben onu eski yazı okutayım. Aslan Bey:

– Götür, hocam.

Kahraman, hocaların yanında kalmaya başlar. Haftada bir annesi gelir, elbisesini yıkar, giydirip gidiyor. Kahraman on altı, on yedi yaşlarına giriyor. Bir gün Kahraman, medreseye gitmek için, Mustafa Bey'in evinin önünden geçiyor. Elmas da balkonda oturmuş, gergefini dokuyor. Elmas bakar ki, öyle bir delikanlı geçiyor ki, buralarda öyle birisi, yoktur. Yanında duran su testisini alır, Kahraman'ın başından aşağı döker. Kahraman da Elmas'a bakar. O da ona vurulur. Kahraman, aşkın sevdasına düşüyor. Annesinin yanına gelir:

– Anne, babama selam et. Ellerinden öperim. Mustafa Bey'in kızını bana istesin. Annesi:

– Oğlum! Zaten siz beşik kертmesisiniz. Ama Mustafa Bey babanı evinden kovdu. Kahraman:

– Anne! Benim hatırım için bir daha gitsin.

Annesi babasına yalvarır. Aslan Bey korka korka Mustafa Bey'in yanına gidiyor. Elbisesi yok, durumu iyi değil. Büzülmesi korkması ondandır. Mustafa Bey:

– Kız, buna bir şeyler, sadaka filan verin de gitsin. Aslan Bey:

– Yok, Mustafa Bey. Müsaade edersen, bir arzum var. Mustafa Bey:

– Söyle.

– Allah'ın emriyle kızını istemeye geldim. Hani çocuklarımız beşik kертmesiydi. Mustafa Bey:

– Ayıp ediyorsun. Hiç serçenin şahinle uçtuğunu gördün mü? Git emsalini ara! Ben senin evine nasıl kız vereyim?

Mustafa Bey, Aslan Bey'i kovuyor. Kovuyor; ama Elmas da oğlana sevdalı. Aslan Bey evine geliyor. Mustafa Bey'in sözleri damarına işliyor.

Hoca bakıyor ki, Kahraman günden güne eriyor. Hoca Diyor ki:

– Ulan oğlum! Eski yazı okuyan zayıflar da, bu kadar değil. Yemek veriyoruz niye böyle zayıflıyorsun? Kahraman, hocanın ayaklarına kapanır:

– Hocam sana bir arzum var. Babam Mustafa Bey'in yanına gitti. Babamı kovdu. Bir de benim için siz gidin, isteyin. Hoca:

– Oğlum! Gideyim, ama imkanı yok.

Hoca sabah namazını kıldırdıktan sonra, Mustafa Bey'in yanına gider. Hoca der ki:

– Bir sözüm olacak. Elmas'ı, Allah'ın emri ile Kahraman'a istiyorum. Mustafa Bey:

– Olur. Yalnız Kahraman, kızımın konağının karşısında aynı konağı, bahçeyi yaptırırsa, aynı çeşmeyi akıtırsa, ben kızımı Kahraman'a veririm.

Hiç yaptıramayacak; çünkü fakir adamdır. Hoca gelir, Kahraman'a Mustafa Bey'in arzusunu iletir. Bir ara, Kahraman Elmas'ın yanına gider ve şöyle der:

– Elmas, beni bekleyeceksen, ben gurbete gideceğim. Babanın arzusunu yerine getireceğim. Beklemeyeceksen hiç gitmeyeyim. Elmas:

– Tamam, Kahraman git, seni bekleyeceğim.

Kahraman Rusya'ya gider. Zaten de Batum'da ya. Cenab-ı Allah veriyor, kazanıyor. Yedi yıl gurbette kaldıktan sonra, Mustafa Bey'in tüm isteklerini yapar. Hocam Elmas'ı isteyebilirsin, diyor.

Düğünler yapılır, kızı götürürler. Söz çok, iki sevgiliyi gerdeğe verirler. Mustafa Bey oğullarına diyor ki:

– Kahraman'ın kimsesi yoktur. Kızım Elmas'ın başına bir oyun oynarlar. Gidin evinin etrafında dolanın.

Kahraman da bilmiyor tabii. Elmas da duvağınla bekliyor. Kahraman iki rekat namaz kılar. Bakar ki, evin bahçesinde Elmas'ın kardeşleri geziyorlar. Kahraman belinden tabancasını çıkarır. İkisini de vurur. Dışarı çıkıyor ki, kayınlarıdır. Eve gelir:

– Elmas, ben gidiyorum. İkimizin kavuşmamız haram. Kardeşlerini vurdum. Baban anlarsa beni öldürür. Ne yapayım? Sen de babanın evine git. Elmas:

– Ben ne yüzle gideyim babamın evine?

Kahraman yine gurbete çıkıyor. Elmas, duvağı ile kalıyor. Babası geliyor, oğullarını görüyor. Lakin Elmas'ı, eve gitmeye razı edemiyor. Elmas, babasına diyor ki:

– Baba! Ben bundan sonra, senin düşmanın oldum. Benim yüzünden iki oğlun öldü. Ben senin yüzüne bakamam.

Elmas, kaynanasının yanında kalır. Kahraman da gurbette, döner o yana, bu yana. Mustafa Bey de acı ile dolanıyor.

Güne bir gün, Kahraman, Artvin'e gelir. Bir haber bir eser var mı? Tabî annesinin öldüğünden de haberi yoktur. Elmas, evde tek başına kalır. Bir evde gelir olmazsa o ev ne olur? Bakar ki, bir tellal bağıyor. Eskiden birkaç kuruş verirlerdi tellal bağırdı. Şimdiki hoparlör, cihaz filan yoktu. Tellal filan kahvede, Âşık Sümmânî gelecek, duyan duymayan haber versin, sohbet olacak, diye bağıyordu. Kahraman da gider. Sümmânî sazı eline almış söylüyor. Kahraman da Sümmânî'yi dinler. Âşık Sümmânî sohbeti bitirir. Kahraman bayılır. Yalnız Sümmânî'nin gözü de Kahraman'daydı. Sümmânî Kahraman'la ilgilenir. Kahraman der ki:

– Oğlum nerelisin? Kahraman:

– Trabzon. Sümmânî:

– Saza başladım; ağladın. Niye sazı kılıfına koyduktan sonra bayıldın? Kahraman:

– Sümmânî Baba! Anlatmayayım. Benim derdim ağırdır. Sümmânî:

– Ulan oğlum! Senin derdin mi ağır; benim derdim mi ağırdır? Anlat bakalım.

Kahraman:

– Benim derdim ağırdır. Ben size nasıl anlattıysam, o da Sümmânî'ye aynısını anlatıyor. Sümmânî:

– Peki çıkart, defter kalemi. Ben ne diyorsam yaz. Senin sevdiğine bir nâme yollayalım. Bakalım duruyor mu, durmuyor mu? Bakalım ne yazıyordu Sümmânî:

Nane selam söyle arz u cânana

Bencileyin âh u zârı var mıdır

Onun için düştüm ben bu figana

Acep yârda gam efkâr var mıdır

Sümmânî:

– Yazdın mı yavrum? Kahraman:

– Yazdım Sümmânî Baba.

Yâr kabul eylerse benim nâmemi

Gözü yaşlı bekliyorsa hânemi

Acep n'eylediler garip annemi

Ondan yakın vefâdarın var mıdır

Her zaman akıyor gözümün yaşı

Gine yaralandı bağrımın başı

Elveda sılanın toprağı taşı

Gezinmeye yâr ikrarı var mıdır

Dertliler derdine ortak ol Sümman

N'eyledin Elmas'ı dertli Kahraman

Dünyanın cilvesi yamandır yaman

Ağlamaktan başka kârın var mıdır?

Sümmânî:

– Yavrum Kahraman! Bu mektubun cevabı gelene kadar, sen aç ben aç; sen tok ben tok. Beraber oturacağız. Sümmânî ile Kahraman her kahvede sohbet yaparlar. Güne bir gün, bu mektup, önceden nâme derlerdi, Elmas'a ulaşır. Elmas Kahraman'ın sağ olduğuna şükrediyor. Elmas, arkasına cevabı yazıyor. Bakalım ne yazıyor:

Beyim nâmen geldi bana ulaştı

Nâmeni okumaya dilim dolaştı

Diktiğin ağaçlar hep çiçek açtı

Meyva oldu bâr verdi de gelmedin

Ah vah ile geçer hafta aylarım
İzcan taksiminden gelen paylarım
Aklını başından siyah saçlarım
Ağ nişâne bürüdü de gelmedin

Ben bilirim sensin benim erbâbım
Sen gideli cânân gözde yok hâbım
Bin nâz ile kestirdiğın zerbâbın
Kol takmadım çürüdü de gelmedin

Bizim eller portakallı sonalı
Burada beklerim vîrân hanalı
Başım al duvaklı elim kınalı
Yedi bayram toy oldu da gelmedin

Elmas'ı yandırdın aşkın nârına
Begim muhtaç olmuş gurbet kârına
Vâde kestin cebellerin karına
Yedi bahar eridi de gelmedin

Mektup güne bir gün, Sümmânî'ye kavuşur. Sümmânî Kahraman'ı çağırır:

- Gel bakalım ne yazmış? Ben seni Elmas'a kavuşturacağım. Kahraman:
- Sümmânî Baba ben gelemem. Ben adamın iki oğlunu vurdum.

Gece gündüz yol alırlar, Trabzon'a giderler. Sümmânî Baba nerede olursa yanına adam dolar. O zaman televizyon yok, radyo yok, teyp yok. Tabii, insanlar âşıklarla eğleniyor. Sümmânî Kahraman'ı bir yerde saklamış. Kendi bir kahvede söylerken Mustafa Bey diyor ki:

- Âşıkların kulağı delik olur. Belki de bu Kahraman'a rast gelmiştir.

Sümmânî, sazı bitirdikten sonra konuşuyorlar. Mustafa Bey soruyor:

– Âşık hiç Kahraman adında birini tanıdın mı? Sümmânî:

– Yok ama ne edeceksin sen onu? Mustafa Bey:

– Durum böyle böyle... Sümmânî:

– Yazık olmuş ya, belki de senden korkuyordur. Mustafa Bey:

– Adam gelmezse benim kızım ölecek. Sümmânî:

– O adamı getirirsem bir şey demeyeceğine yemin eyler misin?

Mustafa Bey yemin eder. Sümmânî Kahraman'ı çağırır. Sümmânî, Elmas ile Kahraman'a yeniden bir toy düzenler. Gerdege verir. Onlar muradına vardıktan sonra, Sümmânî soruyor:

– Kahraman senin derdin mi ağır? Benim derdim mi ağır? Bak sen Elmas'a kavuştun; Ben Bediştan'a gidemiyorum. Burada Sümmânî üç kıta türkû söyler:

Elveda gönlümün hazân vaktidir
Şüphe yoktur şîrîn candan usandım
Sinan tahtının tığlı temrenidir
Gelip geçen kara günden usandım

Gönül ister şimdi dağlardan aş
Dünyada ne kaldı gelmeyen baş
Benim gam yükümü yüklemem taş
Taş da dile gelir senden usandım

Canım kurban olsun mert oğlu merde
Benim emeklerim yok olmuş nerde
Sümmânî göç eyler durmaz bu yerde
Ay yıl hafta değil günden usandım

Sümmânî Baba Kahraman ile Elmas'ı kavuşturmuş. Memleketine gitmiş. Bu hikâye de burada son olmuş.

MİRZA HAN İLE SÖYLEMEZ HANIM HİKÂYESİ*

Çok eski tarihlerde, bir gün Doğu Anadolu'da yaşayan Cafer Ağa adında, bir aşiret reisi varmış. Bu ağanın yedi tane oğlu varmış. Bu oğullarından altı tanesi evliymiş; fakat en küçüğü Mirza Han ise bekârmış. Bir gün Cafer Ağa ölüm döşegindeymiş. Oğullarını nasihat için yanına çağırması ve şöyle demiş:

– Ey Oğullarım! Gelin size bir nasihat edeyim. Yavrularım, ben öldükten sonra başka diyarlara gidin. Burası size göre değildir.

Cafer Ağa, oğullarına birçok nasihatte bulunmuş. Bunların içerisinde en önemlisini vurgulamış:

– Evlatlarım! Yolda iken Canpolat Ülkesi'nde “Herik Çayırılığı”nda, sakın mola vermeyin. Bu sözümü aklınızdan çıkarmayın, der.

Cafer ağa birkaç gün sonra canını verir. Oğulları babasını toprağa verirler. Çocuklar, babasının vasiyetini yerine getirmek için toplanırlar. Çocuklar başka diyarlara gitmek üzere hazırlanırlar. Hepsi gece gündüz yol alırlar. Bir gece Canpolat Ülkesi'nde karanlık bir akşam üstü mola verirler. Yedi çocuğun yedisi de çadır kurarlar. Evli kardeşleri, hatunları ve çocuklarıyla çadırlarına yerleşirler. Büyük kardeşi Mirza Han'a der ki:

– Biz burada konaklayalım. Bu arazi boştur. Yarın olsun da sağ salim yolumuza devam edelim.

Mirza Han bu karara itiraz eder:

– Ağabeylerim, babamın bize bir nasihati vardı. Canpolat Ülkesi'nden geçerken orada konaklamayın, demişti. Siz babamın sözünü ne çabuk unuttunuz? Siz onun nasihatini yerine getirmiyorsunuz, der.

Mirza Han ne kadar laf dökse de onu dinlemezler. O gece orada bütün kardeşler dinlenmeye çekilir. Mirza Han ise babasının nasihatini tutar. Bütün kardeşleri uykudayken, Mirza Han tabanına tuz basar, kılıç kalkan kuşanır ve dışarıda nöbet beklemektedir.

* Bu hikâye, Ahmet Saçkesen tarafından, 16.02.2003 tarihinde, 14:00-16:00 saatleri arasında, İzmir Halk Ozanları ve Âşıklar Derneği'nde derlenmiştir. Dinleyiciler, Ahmet Saçkesen, Erdem Uçar ve Zülfikar Bayraktar'dır.

Dostlar! Gecenin bir zamanında bir duman, bir nârâ, bir uğultu sesi gelir. Mirza Han bir bakar ki, kafası gövdesinden iri, dev gibi bir adam çıkar. O da Canpolat'tır. Canpolat şöyle der:

– Siz nasıl olur da benim yerime gelirsiniz? Sıra sende mi, bende mi?

Bunlar sabaha kadar kılıç, kalkan savaşır. Kardeşleri sabah bir götürür ki, Mirza Han dev bir adamla mücadele etmektedir. Mirza Han:

– Canpolat, bırak kardeşlerim yollarına devam etsin, biz seninle davamıza devam edelim, der.

Canpolat bu söz üzerine kardeşlerine izin verir. Kardeşleri de Mirza Han'dan ağlayarak, inleyerek ayrılmak zorunda kalırlar. Mirza Han bakalım burada kardeşlerine ne söyler:

Ayrılık acısı başlar burada

Devam edin yolunuza kardaşlar

Nasip böyle imiş buraya kadar

Devam edin yolunuza kardaşlar

Kader böyle imiş kime gideyim

Canpolat'tan izin çıkmaz nedeyim

Bu davanın elinde nasıl edeyim

Devam edin yolunuza kardaşlar

Bunlar baş başa kalır. Bir hafta mücadele ederler. Fakat birbirlerini yenemezler. En sonunda Mirza Han Canpolat'tan izin ister. Canpolat ise şöyle der:

– Tamam sana izin vereceğim; ama bir şartım var. Mirza Han:

– Tamam. Nedir şartın? Canpolat:

– Hacı Derviş Han Ülkesi'nde, Derviş Paşa'nın bir kızı var. İsmi Söylemez Hanım. Sen Söylemez Hanım'ı buraya getirirsen, o zaman seni azat edebilirim, der.

Ertesi gün Mirza Han atına biner, kılıcını kuşanır. Canpolat, Mirza Han'a öyle bir sihir yaptı ki, bu zamanın uzaktan kumandası gibi, Mirza Han onun emrinden çıkmıyordu. Mirza Han uzun bir yol aldıktan sonra, ses geldi:

– Ey Mirza Han! Sen destursuz kimin yurdundan geçiyorsun?

Mirza Han etrafına bakar bir şey göremez. Bir daha ses gelir. Bir bakar ki o ses, bir gelincik farenin sesi imiş. Fare Mirza Han'a şöyle der:

– Ben senin nereye gideceğinden haberim var. Gel, bana arkadaşlık et; ben de sana yardımcı olayım. Beni yanında götürmezsen, Söylemez Hanım'ı buraya getiremezsin.

Mirza Han, gelincik fareyi de yanına alır. Mirza Han atında, fare de onun yanında yola devam ederler. Günün birinde bunlar, Derviş Han'ın ülkesine gelirler. Haber verelim kimden? Söylemez Hanım'dan. Söylemez Hanım güzelliği ile dillere destan, mışmış bakışlı, kalem kaşlı, elma yanaklı, billur buhaklı güzel mi güzel. Güzel o kadar güzel ki, bir yanı fakirin sofrası, öbür yanı zenginin harmanı. Ama bu kadar güzelliğinin yanında hiç konuşmazmış. Babası da her kim ki kızını konuşturursa, tacını tahtını ona bırakacağını tellallarla ferman edermiş. Gün olmuş, aylar olmuş; lakin kimse kızı konuşturamamış. Her akşam padişahın sarayında hikâyeler anlatılmış.

Bütün bunlar olurken gelin bir gün Mirza Han'a bir tavsiyede bulunmuş:

– Padişahın sarayına gittiğimizde, bize hikâye anlattıracaklar. Sen de beni heybenin içine koyacaksın. Sen bana konuş dediğin zaman, ben de hikâye anlatmaya başlayacağım. Sen gerisini bana bırak.

Mirza Han bir handa yemek yedikten sonra, padişahın sarayına doğru yol alır. O akşam bütün meclis toplanmış. Odanın içerisinde halılar serili, yün döşekler asılmış, odanın üst başında ise Söylemez Hanım oturuyormuş. Mecliste Çubukçu isimli bir yönetici varmış. Çubukçu meclise şöyle seslenmiş:

– Bu akşam meclisimizde kim bize hikâye anlatacak?

İçimizde bir misafir var. O anlatsın demişler. Yeni gelen misafir, hikâyeyi anlatmaya başlayacağı zaman, “heybe sen anlat” demiş. Gelincik fare de heybede ya.

Heybe başlamış konuşmaya: “Bir varmış bir yokmuş. Allah'ın kulu çokmuş. Bir zamanlar bir imam, bir terzi ve bir marangoz yola çıkmışlar. Gel zaman git zaman

ormanın bir karanlık bir yerinde çökmüşler. Allah ne verdi ise onu yedikten sonra, karanlık çökmüş. Yatma zamanı gelmiş. Ormanın içerisi, vahşi hayvanlarla dolu olduğundan, nöbetleşe yatalım, demişler. Marangoz:

– Siz yatın ilk olarak, ben nöbet tutarım, demiş.

Marangoz o gece, canı sıkılınca etrafında ağaçları keserek bir iskelet yapmış. Kollarıyla, bacaklarıyla almış iskeleti bir ağacın altına koymuş. Daha sonra nöbet sırası terziye gelmiş. Terzi de marangozun yaptığı iskelete bir takım giysi hazırlamış. Elbiseyi iskelete giydirmiş. O da bu şekilde nöbetini tamamlamış. Sıra gelmiş, imama. İmam ise marangoz ve terzini yaptıklarını görmüş; bari ben de namazımı kılayım, Allah’a dua edeyim, demiş. Belki de bu iskelete bir can verir. Efendiler! İmam dua eder. Daha sonra bir kız ruhu ortaya çıkar. Kız ayağa kalkınca üç arkadaş kız için birbirleriyle kavga etmeye başlarlar. Kızı paylaşamazlar.”

İmam der ki:

– Kız benim.

Marangoz der ki:

– Kız benim.

Terzi der ki:

–Kız benim.

O arada cemaat içerisinde bir gürültü çıkar. Yabancı cemaate şunu sorar:

– Bu kız kime düşer?

Mecliste bu sorudan sonra bir kavga çıkar. Söylemez Hanım onları dinledikten sonra şöyle der:

– Ey cemaat! Beni dinleyin.

Cemaat bir bakar ki, hiç konuşmayan Söylemez Hanım dillenmeye başlar. Padişahın kim kızını üç defa konuşturursa kızını ona vereceğini taahhüt eder. Herkes pür dikkat Söylemez Hanım’ı izlemektedir. Söylemez Hanım:

– Ey deliler! Marangoz tahtadan bir şey yapsın. Terzi bir elbise diksın. Allah imamın duasını kabul etmiş. Bu kız imama düşer, der.

Padişaha kızının konuştuğunu söylerler. Padişah ise, o yabancının kızını iki defa konuşturması halinde, kızını ona vereceğini söyler. Ertesi akşam cemaatin sayısı üç misli artar. Akşam olur, mecliste herkes yerini alır. Yabancı tekrar heybesine anlat bakalım, der:

“İki kardeş beraber bir şehre gider. Biri evli; diğeri bekârdır. Evli olan eşini de yanına almıştır. Bunlar bir derenin yanına gelirler. Orada aralarında bir tartışma başlar. İki kardeş kılıçlarını çekerler. Öyle bir savaş ederler ki, biri diğerrinin kafasını keser; diğerkardeş de onun kafasını keser. İki kardeş kanlar içerisinde yerde yatar. Tabii, kadın da ağıtlar yakar, gözleri çeşme çeşme akar.

Gökte bir güvercin ile iki yavrusu o anda gezmektedir. Yavru güvercinler annesine sorarlar:

– Anne bu kadına ne oldu? Anne güvercin:

– Onun başına gelen, hiç kimsenin başına gelmesin. İki kardeş birbirlerini öldürdüler. Yavrular:

– Anne bizim onlara yardımımız olamaz mı? Anne güvercin:

– Eğer ayık ise sesimizi duyar. Lakin yatıyorsa rüyâsına gider. Ben iki tane turna teleği göndereceğim. Kocasının başını kocasına, kardeşinin başını kardeşine koyarsa; bir de kanat teleklerini sağına soluna ve boyunlarına sürterse uyanırlar, der.

Kadın da bu haberi duyar duymaz, öyle heyecanlanır ki, ikisinin kafasını farklı cemdeklere koyarak, karıştırır. Güvercinlerin gönderdiği telekleri gezdirir. İki kardeş birden uyanır. Uyanır uyanmaz tekrar kavgaya başlarlar. Başlar bu kadın benim, der. Diğergövde de bu kadın benim, der.”

Meclis de bu olayı tartışmaya başlar. Kadın kime düşer? Gövdeye mi, başa mı? Kimileri başa; kimileri gövdeye görüşünü savunur. O ara Söylemez Hanımdan bir ses işitilir:

– Ey Sefiller! Durun. Söylemez Hanım bir defa daha konuşur. Gövde tek başına ne işe yarar. Baş göz görür, gönül görür. Bu kadın başa düşer, der.

Haberciler bu durumu padişaha anlatırlar. Padişah da eğer bu yabancı kızımı bir kere daha konuşturursa, ona vereceğim, der. Son akşam meclisin sayısı daha da artar.

İnsanlar yer bulamaz. Herkes yerine geçer; Söylemez Hanım da makamına oturur. Yabancı, heybesine anlat bakalım, der:

“Bir varmış bir yokmuş. Bir padişahın ölüm döşeginde bir kızı varmış. Bütün tabipler kızın hastalığına devâ bulamamışlar. Padişah bir ferman yayınlamış. Kim kızımın derdine devâ bulacak olursa, kızını ona verecekmış. Yakınlarda bir yaylada bir çadırda, üç arkadaş yaşarmış. Birinci arkadaş Rüzgarcı, diğerlerine şöyle demiş:

– Şu rüzgara bakın ne acı esiyor. Arkadaşlar padişahın kızı ölmek üzere.

İkinci arkadaş olan Bağban, şöyle demiş:

– Arkadaşlar elimdeki şu elmanın yarısını padişahın kızı yerse, ölümden kurtulur.

Üçüncü arkadaş olan Adımcı söze atılmış:

– Bağbancı ver elmayı. İki saniyede padişahın kızına verip geleyim, demiş.

Adımcı elmayı alıp kızın yanına öyle bir yetişmiş ki, ruhu kızın kafasına çıkmadan elmanın yarısını kıza vermiş. Kız da elmayı yedikten sonra iyileşmiş.”

Yabancı sorar:

– Kız kime düşer?

Yine mecliste bir kavga başlar. O anda Söylemez Hanım tekrar konuşur:

– Ey Sefiller! Dinleyin. Meclis sükunet içerisinde Söylemez Hanım’ı dinler. Eğer “dımcı” olmasaydı ne elma bir işe yarayacaktı ne de rüzgar. Kız “Adımcı” ya düşer.

Mirza Han üç şartı da yerine getirerek kızı almaya hak kazanır ve padişaha şöyle der:

– Ben Söylemez Hanım’ı kendi ülkeme götüreceğim. Padişah:

– Tamam, diyerek izni verir.

Mirza Han, Söylemez Hanım’ı alır ve kervanlarla yola koyulurlar. Söylemez Hanım, gözü yaşlı burada babasına ne söyler:

Yola çıktım ben giderim

Hakkın helal et baba can

Bu yoldan geri dönemem

Hakkın helal et baba can

Korkarım olam dilenci

Ayrılığın sonu acı

Bu yaranın yok ilacı

Hakkın helal et baba can

Mirza Han, Söylemez Hanım'ı görür görmez içine bir ateş düşer. Söylemez Hanım da ona âşık olmuştur. Fakat Mirza Han kızı Canpolat'a vermek zorundadır. Bir gün atın ayağı yürük olur, ozan dili sürük olur. Mirza Han ile gelincik farenin ilk karşılaştığı yere gelinceye kadar, Söylemez Hanım bir türlü konuşmaz. Gelincik şöyle der:

– Mirza Han, destursuz nereye gidiyorsun? Söylemez Hanım nereden senin oluyor?

Mirza Han der ki:

– Evet Gelincik. Sen ne istersen, ben razıyım. Bu davayı sen kazandın.

Dostlar! Gelincik faresi bir sıçrama ile Söylemez Hanım'ın alınının ortasına bir vurmakla, burnunun iki deliğinden iki tane kertenkele çıkar. Gelincik faresi ikisini de oracıkta boğar. Gelincik şöyle der:

– Mirza Han, biliyorum, Söylemez Hanım'ı götürmeyeceksin. Sen de ona âşık oldun.

Gelincik ile Mirza Han orada vedalaşırlar. Günün birinde, akşam vakitlerinde, Mirza Han ile Söylemez Hanım Canpolat'ın evine gelirler. Dostlar! Mirza Han, Söylemez Hanım'ın güzelliğine, boyuna posuna öyle âşık oldu ki, kızın güzelliği dillere destan. O arada Canpolat gelir. Mirza Han:

– Canpolat Söylemez Hanım'ı istedin. Artık şimdi beni âzât et, der.

Söylemez Hanım Mirza Han'a âşık olmuştur; ama kendini Canpolat'a teslim eder. Canpolat:

– Mirza Han, seni âzât ettim. Artık gidebilirsin, der.

Efendiler sevda, aşk öyle bir tutkudur ki, Mirza Han oradan ayrılır, ama gidemez. Bakalım burada ne söyler:

Benim yolum düştü gurbet ellere
Bekle yollarımı geliri yârim
Bize yardım etsin o yüce Mevlâ
Bekle yollarımı gelirim yârim

Ey sevdiğim sen de giyersin kara
Dertli Kerem gibi düşürdün nâra
Gelirim dağları ben yara yara
Bekle yollarımı gelirim yârim

Gündüzleri Canpolat ormana ava giderken Mirza Han ile Söylemez Hanım beraber olurlar. Aradan seneler geçer. Söylemez Hanım'a Canpolat'a der ki:

– Sen gündüzleri ava gidiyorsun; ben yalnız kalıyorum. Senin ruhun nerededir?
Ben senin ruhunla bari eğleneyim. Canpolat:

– Benim ruhum şu süpürge dedir.

Ertesi gün Mirza Han gelir. Canpolat'ın ruhunun süpürge dede olduğunu öğrenir. Odanın üst başına süpürgeyi koyarlar. Akşam bakar ki süpürge süslenmiş. Söylemez Hanım güler. Mirza Han:

– Niye gülüyorsun? Söylemez Hanım:

– Canpolat senin gitmediğini anlamış.

Canpolat ruhunun gerçek yerini bir türlü söylemez. Günlerden bir gün, Canpolat şöyle der:

– Ben sana ruhumun yerini söyleyemem. Başıma iş açarsın. Söylemez Hanım:

– Hayır, ben senin ruhunla eğlenmek istiyorum, der.

Canpolat başlar ruhunun yerini söylemeye ve der ki:

– Benim ruhum Kaf Dağı'nın arkasındadır. Orada bir ala geyik var. O geyiğin karnında da bir kutunun içerisinde üç güvercin var. İşte üç güvercin benim ruhumdur.

Sabah olur Canpolat ava gider. Mirza han Söylemez Hanım'a ruhun yerini sorar. O da Canpolat'ın ruhunun yerini tarif eder.

Dostlar! Başınızı ağrıtmayalım, Kaf Dağı'nın kenarında bir şehir vardı. Mirza Han oradayken, bir kurdun ağzında bir çocuk kundağı görür. O şehrin insanları da kurdun peşinden koşuyor. Mirza Han oku ve yayı ile kurdu vurur. Bir oğlan çocuğunu kurtarmıştır. İnsanlar gelir bakarlar ki, o kundaktaki çocuk kim? O şehrin valisinin on sene sonra doğan ilk çocuğuymuş. Valiye haber verirler. Mirza Han'ı karşılayan onu görünce şöyle der:

– Ey garip yolcu! On senedir bir evlat bekledim. Allah hazretleri bana bir evlat verdi. Onu da kurt kapacaktı. Yavrumu kurtardın; dile benden ne dilersen? Mirza Han:

– Ne istersem verecek misiniz? Vali:

– Ağzın isterse vereceğim. Mirza Han:

– Ben üç gün içerisinde beş fiçî şarap, bir ton pamuk ve bir şahin kuşu istiyorum.

Vali gerekli erzakı verdikten sonra, Mirza Han erzaklarla Kaf Dağı'na doğru yol alır. Kaf Dağı'nın yanında bir tek çeşme varmış. Ala geyik kendisini saklar, yalnız öğle saatlerinde, çeşmenin yalağından su içmeye gelirdi. Suyu içtikten sonra dağın etrafını bir defa dolanırdı. Mirza Han yalağın ağzındaki kanalı pamuklarla tıkar. Yalaktaki suyu boşaltıp, içine şarap doldurur. Mirza Han, bundan sonra çeşmenin bir kenarında beklemeye başlar. Ala geyik, yine aynı saatlerde su içmeye gelir. Bir bakar ki, geyik suyu içmez, dağa doğru koşmaya başlar. Bir defa daha gelir, tekrar içmez. Üçüncü seferde şarabı yalaktan için için içmeye başlar. İçtikten sonra düşer, oracıkta kalır. Mirza han ala geyiğin içinden kutusunu alır.

Haberi verelim kimden? Canpolat'tan. O da yatağa düşer. Mirza Han kutunun ağzını açar açmaz kuşlar kaçar. Ama Şahin güvercinleri hemen orada yakalar. Canpolat yatakta şöyle konuşur: Ey muhannet!

Hazret-i Mevlâ'dan dilek dilerim

Bülbül gibi işin âh u zâr olsun

Beddua eylerim bağın vîrândır

Gül gibi mekanın diken hâr olsun

Yılanlar çıyanlar gezsın kanında
Çıbanlar okşasın senin canında
Yüzün kara olsun hak dıvânında
Kıyamet gününde başın dar olsun

Tutmasın ayağın kırılsın kolun
Arı gibi gezsın olmasın balın
Cennet-i âlâya düşmesın yolun
Cehennem mekanın yerin nâr olsun

Mirza Han güvercinleri alır ve atına biner. Canpolat'ın evine gider. Yolda bir tane güvercinin kafasını koparır. Canpolat'ın ruhu dizine çıkar. Mirza Han daha yakın bir yere gelir. İkinci güvercinin kafasını koparır. Canpolat'ın ruhu kafasına gelir. Evin önünde üçüncü güvercinin de kafasını kopardıktan sonra, Canpolat bu dünyaya veda eder.

Dostlar, Söylemez Hanım ile Mirza Han Canpolat'ın cesedini kaldırırılar. İkisi beraber Derviş Paşa'nın yanına gelirler. Söylemez Hanım ile Mirza Han ererler muratlarına; bütün dinleyicilerimiz varır kerevetlerine. Hikâye böylece sona erer.

HACER HANIM HİKÂYESİ*

Dostlar! Günlerden bir gün, Doğu Anadolu’da, Ahmet Ağa adında bir aşiret reisi varmış. Ahmet Ağa çok varlıklı bir insanmış. Bu Ahmet Ağa’nın Hanım Sultan isimli bir eşi, bir de veziri varmış. Bunlar böylece yıllarını tamamlamışlar.

Günlerden bir gün Ahmet Ağa hacca gidecekmış. Oğlunu yanına çağırması ve ona şöyle demiş:

– Oğlum! Ben hacca gidiyorum, bütün malım mülküm, varım yoğum hepsi sana emanet. Eşim, kardeşin sana emanet bunlara canın gibi bak. Ben bir vazifemi yapıp geleyim. Oğlu:

– Tamam, baba! Gözün arakada kalmasın, der.

Ahmet Ağa hazırlıklarını yaptıktan sonra, hac vazifesi için yola revan olmuş. Ahmet Ağa’nın Hacer adlı bir kızı varmış. Kızı öyle güzel bir kızmış ki, onun güzelliği ne görülmüş ne de duyulmuş. Herkes bu kızı kıskanmış. Hacer’in güzelliğini, Ahmet Ağa’nın eşi Hanım Sultan da görür ve ona bir tuzak kurmaya karar verir.

Zamanın birinde, Hanım Sultan, Ahmet Ağa’nın vezirini yanına çağırıp şöyle der:

– Vezir Efendi! Ben Hacer’in suyuna yılan katacağım, eğer bu yılanlı suyu içerse çok yakına kalmaz, evden ayrılır. Bana yardım edeceksin. Vezir de:

– Baş üstüne hanımım, der. Zaten o da Hacer’i kıskanmış.

Bunlar konuşadursun biz gelelim Hacer Hanım’a. Hacer Hanım bir gün, mutfığa su almak için girer. Hanım Sultan da bunu görüp çaydan aldığı su yılanlarını, mutfaklıktaki çaydanlığını içine koyar ve Hacer Hanım’a bu çaydanlığı verir. Hacer Hanım yılanlı suyu içer, içer ama hiç de hainlerin pususu aklına gelmez. Bu hainlik nereden aklına gelsin ki?

Ardan üç beş ay geçer ve Ahmet Ağa memleketine geri döner. Kızı ve oğlu ile o kadar mutludur ki, değmeyin keyfine. Yalnız Hacer Hanım’ın içtiği yılanlı sudan dolayı karnı günden güne şişmektedir. Ahmet Ağa önce bunu görür, farkına varmaz. Bir gün evde otururken Hanım Sultan ve veziri içeri girer ve Ahmet Ağa’ya şöyle derler:

– Ağam! Senin haberin yok mu olanlardan? Ahmet Ağa:

* Bu hikâye, Ahmet Saçkesen tarafından, 15.03.2003 tarihinde, 13:00-15:00 saatleri arasında, İzmir Halk Ozanları ve Âşıklar Derneği’nde derlenmiştir. Dinleyiciler, derleme anketinde belirtilmiştir.

– Hayırdır, ne haberi?

– Hacer Hanım sen yokken başka erkeklerle yatıp kalktı. Karnı burnuna vardı. Görmez misin?

Ahmet Ağa ilk başta bunlara inanmak istemez. Ama gün geçtikçe Hacer Hanım'ın karnı iyice şişer. Etraftaki insanlar da ileri geri konuşurlar. Ahmet Ağa'nın dünyası başına yıkılır. Gözlerine kara perdeler iner.

Dostlar! Bu öyle bir iş ki, Allah kimsesini başına vermesin. Allah kimseye iftira, bela, şer vermesin. Bu da kaderin cilvelerinden bir tanesi. Ahmet Ağa oğlunu çağırır:

– Oğlum! Madem ki, bacınız bu işi yapmış; kardeşini alacaksınız, bir dağın başına götüreceksin. Öldürdükten sonra gömleğini kana bulayarak bana getireceksin, der.

Eyvah! kardeş kardeşi vuracak şimdi. Öyle bir acı olay, öyle bir hikâye ki, sabahın erken saatlerinde, Ahmet Bey kızını görmek istemez. Çünkü bu aşiret kurallarının gereği hiç istemez. Bir at hazırlarlar, kızı ve oğlu erken saatlerde şehri terk edip gidiyorlar. Kardeş bacı atlara biniyorlar, uzun bir yol aldıktan sonra, birkaç gün içerisinde bir dağın tepesine gidiyorlar. Hacer Hanım hamile; yük de öyle ağır ki, kan ter içerisinde kalıyor. Hacer şöyle der:

– Abi ben burada biraz yatayım, diyor. Abisi:

– Olur, Hacer.

İki kardeş dizini koyuyor yere, iki kardeş nihayetinde, paltosunun kenarının üzerinde uyuklamaya başlar. Kardeşi içinden der ki:

– Babama söz verdim. Bunu öldürmem lazım ama nasıl? Nasıl öldüreyim ben bacımı?

O yatarken Hacer'in güzelliğine, o temiz yüzüne bakıyor. Kalbinden neler geçiriyor neler. Öldürmeye kıyamıyor. Uykudan da kaldıramıyor. Paltosunun kenardan bir parça alıyor. Hacer'i o ıssız dağda yalnız bırakıp, Hacer'den ayrılıyor. Hacer uykusundan uyanıyor. Uyanıyor dostlar ne görsün? Ne abi var, ne kervan var, ne atlar var. Bir ıssız dağın tepesinde günlerce ağlıyor. Bakalım burada ne söylüyor:

Uykudan uyandı aradı gözüm

Neredesin benim canım kardeşim

Hastadır bedenim tutmuyor kolum
Neredesin benim canım kardeşim

Nerde kaldın dağ başında yapılarınız
Neredesin benim canım kardeşim
Hele koydu beni sen dertli halde
Neredesin benim canım kardeşim

Ecelim yetişir ömrüm dolmadan
Zalim kader gelip bizi bulmadan
Kurtlar kuşlar bedenimi soymadan
Neredesin benim canım kardeşim

Bak felek kırdı ağacın dalını
Kaybettim şimdi burda ben yolumu
Yaradan ki bilir benim halımı
Neredesin benim canım kardeşim

Bu yârimi sevdim benim canımı
Dindir içimdeki olan sancımı
Sen de arıyorsun Hacer bacını
Neredesin benim canım kardeşim

Hacer Hanım'ın söylediği türkû orada yankılar yapıyor. Şimdi Dostlar! Hacer Hanım bir tepeden aşağı bakıyor ki, öyle çayırlar, ova her taraf yemyeşil ovanın içerisinde tırpancılar, eskiden tırpancılar vardı, çayırları biçiyorlar. Hem de çok susamış, geliyor aşağı bakıyor ki, bir çeşme var. Çeşmenin her tarafı çayır çimenlerle dolu. Ağzımı yüzümü gözümü yıkayım, diyor. O arada kurbağa sesi duyuyor:

– Ey kardeş çıyanlar! Hele gelin çimenlere, suya, yeşilliklere neler var neler.

Hacer Hanım bir bakıyor ki, karnında sesler gelmeye başladı. İçerden gelen ses:

– Hele gelin böbreklere, ciğerlere içerde neler var, taze kana gelin, diye bir ses işitiyor. Bu seslerle beraber, Hacer Hanım da buna şaşırıyor. Çeşmenin başına geliyor, eğilirken, bir bulantı geçiriyor. O anda kusmaya başlıyor. İçindeki su yılanları çoğalmış, olmuş üç yüz tane. Yılanlar, çeşmenin önündeki yalaklara doluyor. Karnında bir tane yılan kalmıyor. O arada, bu işinin üvey anasından kaynaklandığı aklına geliyor; ama ne yazık ki, babasının memleketinden çok uzakta. Nerede olduğu da belli değil. Hacer Hanım kalkar, iki rekat namaz kılar, Allah’a dua eder.

Çeşmenin başında büyük bir ağaç var. Ağacın başına çıkıyor, oturuyor. Bir bakar ki bir delikanlı iki atı ile beraber, atını çeşmeye suvarmaya getirir. Hacer Hanım yukarıdan bakar ki, atlar ürkek su içmiyor. Meğer kızın sureti suya yansımış. Atlar korkuyor, su içemiyor. Delikanlı şöyle yukarıya bakar ki, Allah’ım güzel bir kız, ağacın başında oturuyor der ki:

– Kızım sen kimsin? İn misin cin misin? Neyin nesisin; kimin fesisin?

Kız hiç cevap vermiyor. Bakalım delikanlı burada kıza ne söylüyor:

Ağaçta bir güzel gördüm

Peri misin sen cin misin?

Güzelliğin saldı yana

Peri misin sen cin misin?

Şevkin vurur bak çeşmeye

Peri misin sen cin misin?

Geldin yaramı deşmeye

Peri misin sen cin misin?

Neden hülyâlara daldın

Gönlümü sevdaya saldın

Aklımı başımdan aldın
Peri misin sen cin misin?

Sorarsan bak ki dağlıyım
Coşkun su gibi çağlıyım
Yusuf'um ağa oğluyum
Peri misin sen cin misin?

Delikanlı, Yusuf derki:

– Bak ister la'1 ol, dilin olmasın. Ben bu şehrin ağasının oğluyum. Ben Allah'ın emri ile kendime isterim. Bekle sen bir yere gitme! Ben babamları, tebligatları alıp buraya geleceğim, der.

Dostlar! Her insanın başına ne geleceğini, Allah'tan başka kimse bilmez. Yusuf babasına olayı anlatır. Vezirleri böyle bir şeyin olmayacağını söylerler. Gelir bakarlardı ki, şaşırlardı. Allah'ın ne güzelliği varsa, Züleyha gibi güzellikler Hacer Hanım'da vardı idi. Kızı eve getiriyorlardı. Kırk gün, kırk gece düğün dernek yapılıyor. Hacer ile Yusuf'u eviyorlardı.

Aradan bir zaman geçer. Hacer Hanım ikiz çocuk dünyaya getirir. İki oğlan dünyaya getiriyor. İsmi Hasan ile Hüseyin koyarlardı. Hacer ile Yusuf öyle mutlu bir hayat yaşıyorlardı ki, dillere destan. Bir Yusuf der ki:

– Hacer Hanım! Benden hiç isteğin olmadı. Senin ne dileğin var? Hacer:

– Ehh, sen benim kocamsın. Ne dersen ben onu yaparım. Bir dileğim, babam ve kardeşimi arzuluyorum. Yusuf:

– En kısa bir zamanda seni babana göndereceğim, diyor. Babanın yerini sorup soruşturacağım, seni babana yollayacağım.

Bu eski devirde tabii, haberleşmek çok zor. Günün birinde, Yusuf Bey, Hacer Hanım'ın babasının şehrini tespit ediyor. Oğulları Hasan ile Hüseyin de büyümüşlerdi. O kadar güzel top gibi çocuklardı. Dostlar! Yusuf geliyor ve der ki:

– Hacer Hanım! Babanın yerini tespit ettim. Bir hafta sonra hazırlığımı yaptıktan sonra, babana seni götüreceğim. Yalnız babamın işlerini ben görüyorum. Babam yalnız.

Ben, seni bizim köyün imamına teslim edeceğim. Kervanını hazırlayacağım, sen çocuklarla gidersin.

Hacer Hanım:

– Tamam, der.

Zaman oluyor, kervanını hazırlıyorlar. Hacer Hanım, İmam ve iki çocuğu yola koyuluyorlar. Akşam olur. İki tane çadır kurarlar. Sabah şafakla yola koyuluyorlar. Uzun yol, kervan yolu, gecenin birinde çadırından dışarı bakar ki, İmam orada. Hacer Hanım:

– Hayrola İmam Efendi! İmam:

– Benimle beraber olacaksın. Hacer:

– İmam Efendi! Kocam beni sana teslim etti, seni de Allah’a teslim etti. Böyle bir iş olur mu? İmam:

– Hayır! Eğer dediğimi yapmazsan Hasan’ı öldüreceğim. Hacer diyor ki:

– Benim başıma çok işler geldi. Ben hayatımı veririm; namusumu kimseye elletmem.

Zalim Hoca, Hasan’ı bıçakla öldürüyor. Zavallı Hacer Hanım, yüreği parçalanıyor. Sabah oluyor yola devam ediyorlar. Başka bir yaylanın eteğinden geçerken, yine çadırının kapısında İmam Efendi:

– Benle beraber olmazsan Hüseyin’i de öldüreceğim. Hacer:

– Ben namusumu teslim edecek halde değilim. Zaten yüreğim yandı, diyor.

Hoca, Hüseyin’i de öldürür. Hacer Hanım’ın gözlerinden yaş yerine kan gelmeye başlıyor. Çocuklarına ağıtlar yakıyor. Hacer Hanım bakalım burada çocuklarına ne söylüyor:

Doyamadan bu dünyanın tadına

Öldü de gitti benim yavrularım

Dağlar dayanmazdı bu feryâdına

Saldı da gitti benim yavrularım

Bu nasıl dünyadır canım efendim
Öldü de gitti benim yavrularım
Kime anlatayım dertli halimi
Öldü de gitti benim yavrularım

Nedenleri benim nedenimdir
Bedenleri benim bedenimdir
Daha tazecik yeşil fidan idi
Soldu da gitti benim yavrularım

Yükledim kervanı çikalım dize
Mevlâ'm burada yardım etsin bize
Zâlim imam nasıl kıymıştı size
Kıldı da gitti benim yavrularım

Öyle bir durumda kalmış ki, Hacer. Çocukları defnedip yoluna devam eder. Günün birinde, İmam, tekrar Hacer'in çadırına geliyor ve şöyle diyor:

– Hacer! Eğer benimle olmazsan, bu sefer seni öldüreceğim.

Hacer bakıyor ki, bu zalimden kurtuluş yok. İmama şöyle der:

– Benim bir şartım var. Ben izin vereceksin abdest alayım. Ondan sonra olabilir.

İmam:

– Tamam, ama senin beline bir ip bağlayacağım, der.

İmam, Hacer Hanım'ın beline uzun bir kendir bağlıyor. Hacer Hanım bir ağacın altına gidiyor. İpi ağaca bağlıyor. Gecenin karanlığında, o ormanların içerisinde kaybolup gidiyor. İmam ipi çekiyor, gelmiyor. Sağa sola baktıktan sonra, döner gelir. Kervanı gelsin geriye yola alır. Yusuf Bey'in yanına geri döner. Yusuf Bey sorar:

– İmam ne oldu? Hacer ve çocuklar nerede? İmam:

– Ne sen sor, ne ben söyleyeyim. Yusuf:

– Ne oldu? İmam:

– Bir gece baktım ki, sabahleyin Hacer, her iki çocuğu da öldürmüş. Kendisi de kaybolmuş; çadırı da boştu.

Yusuf Bey, imama inanıyor. Dostlar! Biz burada bırakalım. Hacer Hanım’dan konuşalım. Hacer Hanım ağlaya sızlaya bir gün bir yere geliyor. Bakar ki, bir köyün etrafında bir sürü koyun var. Çobana der ki:

– Ben sana bu altını vereyim. Bana bir koyun satar mısın? Burası kimin sürüsü?

Çoban:

– Burası Beyim Ahmet Ağa’nındır.

Kız anlar ki, babasıdır. Hacer Hanım:

– Ahmet Ağa sağ mıdır? Çoban:

– O da sağ, oğlu da sağ, eşi de sağdır. Hacer Hanım:

– Peki, onun bir kız vardı. Ne oldu? Çoban:

– Kızın Allah belasın versin! Ahmet Ağa hacca gitti. Kızı da başkalarıyla beraber olduğundan, kardeşi de onu öldürdü.

Dostlar! Hacer Hanım buna para verir. Bir koyun alır. Koyundan kendisine bir elbise diker. Onun içkembesinden kendisine bir papak yapar. Akşam çobanla beraber babasını evine gelir. Çoban der ki:

– Bu Keloğlan’dır. Atlara bakarmış. Buna bir iş olmaz mı? Hanım Sultan, Ahmet Ağa’ya söyleyelim, bu burada çalışsın. Hanım Sultan:

– Biz kimseyi alamayız, gitsin der.

Babası Ahmet Ağa da der ki:

– Bu bir Keloğlan’dır. Atlara seyislik yapsın. Ne olacak ki ?

Bunlar Keloğlan’ı işe alırlar. Hacer Hanım hiç kendini belli etmez. Hikâyenin sonu ne olacak, diye bekler.

Dostlar! Haberi verelim Yusuf Bey’dan. Yusuf Bey’i, Hacer Hanım’ın sevdası, evlatlarını ölümü başından aşmış. Sağa sola çırpına çırpına diyor ki:

– Hacer Hanım, çocukları öldürdü. Kendisine ne oldu? Ben bir babasının evine gideyim, der.

İmamı, vezirlerini, tebligatını yanına alıp, bir kervan oluşturuyor. Yola çıkıyorlar. Günlerden bir gün, Yusuf Bey, Ahmet Ağa'nın şehrine geliyor. Ahmet Ağa'ya haber veriyorlar. Filan şehrin beyi, sana misafirliğe geliyor. O arada, haberi Hacer Hanım alıyor. Kocasını, vezirleri, imamı görüyor. Akşam herkes Ahmet Ağa'nın odasında toplanır. Eki odalarda, radyo yok, televizyon yoktu. Hikâyeler söylenir, türküler okunur, meddahlar konuşmuş. Keloğlan da odaya giriyor. Kim hikâye anlatacak diye sorarlar. Keloğlan:

– Ben anlatayım, diyor. Padişahım ben bir hikâye anlatacağım. Hikâyem yer yerinden oynatacak. Çoğu insan sevinecek, kimilerinin de kafası vurulacak, der. Eğer izin verirsiniz bu hikâyeyi anlatayım.

Hanım Sultan der ki:

- Bırak konuşturmayın bunu. Ahmet Ağa:
- Anlatacaksın oğlum.

Keloğlan der ki:

– Yalnız benim bir şartım var. Kapıyı arkadan bağlayacağım. Anahtarı alacağım. Ne dışarıdan içeri kimse girecek; ne de kimse dışarı çıkacak. Ahmet Ağa:

– Tamam, der.

Herkes pür dikkat hikâyeyi dinleme üzere. Keloğlan:

– Kazım kazdır; sözüm sözdür. Herkes içeride kalacak, der.

Dostlar! Size baştan anlattığım gibi Keloğlan başından geçeni anlatıyor. Vezir, Hanım Sultan, İmam sıkışmaya başlıyor. O arada, Hacer Hanım ayağa kalkar ve kafasındaki papağı çıkarır:

– İşte Ahmet Ağa! Sen benim babamsın.

Hacer Hanım'ın güzelliği ortaya çıkar. Ahmet Ağa emir verir:

- Benim vezirin ve Hanım Sultan'ın derhal kafası vurulacak. Yusuf der ki:
- Darağacı kurulsun bu imamın da kafası vurulacak.

Darağacı kuruluyor, fetvası veriliyor. Bunların kafası vuruluyor. Yusuf, Ahmet Ağa'dan Hacer Hanım'ı tekrar istiyor. Kırk gün, kırk gece Hacer Hanım ile Yusuf'un düğünü yapıyor. Onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetine.

ÂŞIK CÜNÛN HİKÂYESİ*

Güzel Anadolu'muzun güzel beldelerinden olan, Sivas İli'nin Gürün İlçesi'nde, çok eski zamanlarda bir âşık yaşarmış.

Cünûn evliydi ve dört tane çocuğu vardı. Çocukları birbirinden güzeldir; lakin ufaktırlar. Çocukların en büyüğü altı; en küçüğü iki yaşında idi. Cünûn'un hanımı çok mu çok güzeldi. Bir gün Cünûn'a der ki:

– Cünûn, biliyorsun önümüz güz ve bir iki ay sonra kış gelecek. Çok fakiriz. Evde ne un var, ne de yiyecek bir şeyler var. Sen gurbete git, belki bir şeyler kazanırsın. Çocuklarımızın ihtiyacını temin edersin.

Cünûn gidecekti ama eşi Dertli Sultan'ı ve dört çocuğunu kime emanet edecekti? Eşi der ki:

– Sen beni bana, beni de Allah'a emanet et.

Dertli Sultan, böylece Cünûn'a burada cesaret verir. Âşık Cünûn, o zamanlar, birkaç arpa ekmeği ve biraz da çökelek alır yanına, sazını omzuna vurur, Dertli Sultan ve çocukları ile vedalaşır ve yola çıkar. O zamanlar ne tren ne otobüs ne de uçak varmış. Yaya olarak uzun bir yol yürüdükten sonra, yorulmuştu. Bir kenarda istirahat edip, az da olsa birkaç lokma ekme yemek istemişti. Etrafına bakınırken, bir çeşmenin başında ak sakallı bir ihtiyar görür. Yanına yaklaşır selam verir ve yanına oturur. Yaşlı adam sorar:

– Yavrum nereden gelip, nereye gidiyorsun?

O anda ihtiyarın sözünden sonra, dertli ve hüznü garip Cünûn'un gözlerinden inci taneleri gibi yaşlar boşalmaya başlar. Cünûn sazını çıkartır, gırtlğından bir lokma geçmeyen ihtiyara, içini şöyle anlatır:

Derdim çoktur kime dert anlatayım

Körpe yavrulardan ayrıldım baba

* Bu hikâye, Ahmet Saçkesen tarafından, 18.10.2002 tarihinde 12:00-14:00 saatleri arasında, İzmir'in Gültepe semtinde, Âşık Turgut Yılmaz'ın eski evinde derlenmiştir. Dinleyiciler Ahmet Saçkesen ve Uğur Bayrak'tır.

Diyar-ı gurbette kime gideyim
Dertli Sultan yârdan ayrıldım baba

Ab u dâne attı beni gurbette
Çok acı çekerek düştüm töhmete
Canım kurban olsun ulu millete
Gürün Yaylası'ndan ayrıldım baba

Cünûn'um gözümden dökerim yaşlar
Yâra selam götür gökteki kuşlar
Geri döner isem el beni taşlar
Kısmet için düştüm yollara baba

Cünûn'u gözyaşlarını akıtarak dinleyen ak sakallı ihtiyar, Cünûn'a şöyle bir öğüt verir:

– Yavrum! Sen nerede olsa iş bulur, çalışırsın. Ama ünü ile namı ile fakirlerin babası olan, Köroğlu Çamlıbel'de yaşamaktadır. Köroğlu eğlenceyi, sazı ve şöhreti sever. Onun yanına git. Sana muhakkak iş verir. Para, altın ne istersen verir; ama sen Çamlıbel'e vardığın zaman, Köroğlu'nun keleşleri içeri almazlar. Ancak, sana bir boş bir mektup veriyorum. Eğer Köroğlu'nun keleşleri seni durdurursa, Köroğlu'na bu mektubu vereceğim, dersin. O zaman seni Köroğlu'na götürürler, der.

İşte garip Cünûn, orada yaşlı adama veda ederek Çamlıbel'in yolunu tutar. Çamlıbel'e varan garip Cünûn, Köroğlu'nun çadırını sorar. Bir adam koşturarak gelir:

– Sen kimsin? Ne istiyorsun?

O zaman, Cünûn koynundan boş beyaz mektubu çıkarır. Köroğlu'na bir mektup getirdim, der. O zaman Köroğlu'nun keleşleri Cünûn'u, Köroğlu'na götürürken Köroğlu'nun amcası olan Köse Kenan, Köroğlu'na der ki:

– Aşağıdan bir yabancı seni görmek için çadıra geliyor.

O zaman, Köroğlu manevî evladı olan Ayvaz'a der ki:

– Koş yavrum! Misafir geliyor. Al onun karnını doyur, daha sonra da getir; sohbet edelim.

Köroğlu'nun bir huyu vardı. Gelen misafirle önce hoş beş etmeden önce, karnını doyurur, çayını içirir ondan sonra hoş beş ederdi.

Ayvaz, Cünûn'u içeri alır, Allah ne vermiş ise karnını doyurur, çayını içirir. Sonra Köroğlu'nun huzuruna getirir. Köroğlu sorar:

– Hoş sefa geldin. Nereden geliyorsun?

Garip Cünûn bakalım burada sazı ile nasıl kendini tanıtır :

Bir garip âşığım Cünûn'dur adım
Ben seni görmeye geldim Köroğlu
Namını şanını görmek muradım
Ben seni görmeye geldim Köroğlu

Duydum Çamlıbel'de mekân kurmuşsun
Fakir fukaraya kanat vermişsin
Dört bir yana sen namını salmışsın
Ben seni görmeye geldim Köroğlu

Garip Cünûn sana köledir köle
Ben iş için gelmişim Çamlıbel'e
Bülbül güle muhtaç ben sırma tele
Ben seni görmeye geldim Köroğlu

Köroğlu, Cünûn'u ve sazını merakla dinledikten sonra, oğlu Ayvaz'a der ki:

– Ayvaz, bana hazine başı İsabali'yi çağır. İsabali gelir ve Köroğlu şöyle der:

– Bu garip Cünûn'a iş verin.

Köroğlu Cünûn'a döner ve der ki:

– Ara sıra böyle saz söz sohbeti yapar, beni dinlendirirsin tamam mı? Yalnız senden üç şartım var. Bunları tutmazsan boynunu vurdururum. Şartlarını şöyle sıralar:

Birincisi, evli olmayacaksınız; ikincisi, sırrımızı kimseye açmayacaksınız; üçüncüsü ise, iki yılda bir maaş veriyoruz. Aramızdan gidersen bir daha geri dönemezsin.

Cünûn bu şartları duyunca çok üzülür, ama Köroğlu'nun yanında bunu belli etmez, çünkü eşi Dertli Sultan'a, birkaç ay içerisinde dönmek için söz vermişti.

Aylar, yıllar birbirini kovalar. Biraz Dertli Sultan'dan bahsedelim. Dertli Sultan o kadar güzeldir ki, bir gün kapının önünü süpürürken, o yaylaların Gürün Beyi zalim mi zalim, gaddar mı gaddar, o taraflarda dolaşırken güzel Dertli Sultan'ı görür. Yanlarındaki adamlara sorar:

– Kimdir bu kadın?

Yanında çalışanlar der ki:

– Bu Gürün Yaylalarında yaşayan çok fakir, garip Cünûn'un eşidir. Garip Cünûn, evinin ve çocuklarının ihtiyacını temin etmek için, sazını omzuna vurup gurbete gitmiştir.

Bu zalim Gürün Beyi:

– Tez o kadını benim çadırıma getirin; o ancak benim gibi bir beye layıktır, der.

Adamlar koşar ve Dertli Sultan'ın yanına gelirler ve şöyle derler:

– Bacım! Gürün Beyi seni çadırına götürmemizi emreder.

Dertli Sultan yalvarır:

– Ne olur, benim kocam ve dört yavrum var. Beni götürmeyin.

Fakat bu yalvarma fayda vermez. Dertli Sultan'ı zorla götürürler. Çocukları perişan halde kalır. Komşuları tarafından ihtiyaçları giderilir.

Kimden haber verelim? Garip Cünûn'dan. Cünûn, Çardaklı Çamlıbel'in eteği Çimliçayır'da gezerken kulağına bir çocuk sesi gelir. O tarafa doğru giderken bir kervanın oradan geçtiğini görür, kervancıyı durdurur. Kervancı başı yalvarır:

– Ne olur bizi öldürmeyin. Neyimiz varsa senin olsun, der.

O zaman dertli Cünûn der ki:

– Korkmayın, ben adam öldürmem. Size zarar vermem; ama nereden gelir nereye gidersiniz? Kervancı başı:

– Kayseri’den gelir, Erzurum’a gidiyoruz.

O zaman dertli Cünûn cebinden bir parça kağıt çıkarır, birkaç söz yazar:

– Al bu nâmeysi, Gûrûn Yaylalarında eşim olan Dertli Sultan’a ver, der.

Köroğlu etrafı seyrederken Cünûn’un bir kervancı ile dert yandığını görünce, Cünûn’un yanına gelir ve şöyle der:

– Cünûn gel seninle biraz dolaşalım. Cünûn:

– Eyvah! İnşallah kervancıya dert yandığımı duymamıştır. Duyarsa beni öldürtür, diye mırıldanır.

Köroğlu ve Cünûn, Köroğlu’nun çadırına doğru gidince Köroğlu Ayvaz’a şöyle der:

– Benim gam odamı aç ve şu sigara tabakamı da doldur. Ayvaz:

– Allah Allah! Babam gam odasını açtırdığına göre bir durum var, diye söylenir.

Köroğlu Cünûn’a der ki:

– Ben sana başta, dert anlatmayacaksın, sır vermeyeceksin dememiş miydin? O halde neden dert yandım? Cünûn Köroğlu’na:

– Sen benim başımı vurduracaksın. Ama ben sana gerçeği anlatayım, o zaman beni vurdur veya astır. Evliyim ve dört yavrum vardı, söyleyemedim. Evime üç beş kuruş gönderiyordum. Yalnız çocuklarım burnumun ucunda tütün gibi tütüyor. Bu günlerde hasretlik daha da beni etkilemeye başladı.

Bu sözleri duyan Köroğlu Cünûn’a şöyle dedi:

– Senin evli ve çocuklu olduğunu anlamıştım. Lakin ekmek parası için geldiğinden, yalanını yüzüne vurmak istemedim. Köroğlu Ayvaz’a:

Tez bana hazine başı İsabali’yi çağır, der. İsabali gelir. Köroğlu der ki:

– Bir çuval altın eşya ve bir de kamer tayı hazırla. Garip Cünûn’u memnun et ve gönder. Cünûn bir daha buraya gelmesin.

Cünûn daha niye gelsin ki? İsteddiği kadar altın, para ve eşya almıştır. Ama insanlar kendi kaderlerinin ne olduğunu bilemezler.

Gürün'e gelen Cünûn, evinin yerinde yeller estiğini görür. Etrafindakilere sorar; fakat bir cevap alamaz. Birkaç çocuğun oynadığını gören Cünûn, orada tek bir çocuğu ağlarken görür. Cünûn şöyle der:

- Yavrum! Sen niye oynamıyorsun? Çocuk, babası Cünûn'u tanıyamaz:
- Amca, benim annem babam olmadığı için oynatmıyorlar. Cünûn:
- Yavrum sen kimin oğlusun? Çocuk:
- Ben iki yıl önce çalışmak için giden, garip Cünûn'un oğluyum, der. Cünûn:
- Peki yavrum! Annen ve kardeşlerine ne oldu?

Çocuk, babası olduğunu bilemez, olanları anlatmaya başlar:

- Annemi Gürün Beyi zorla göttürdü. Kardeşlerime komşular bakıyor.

Cünûn, bu çocuğun en küçük oğlu olduğunu anlar. Cünûn anlar ki, tek başına Dertli Sultan'ı, Gürün Beyi'nin elinden kurtaramayacak. Cünûn, Köroğlu'nun yanına gider. Halbuki, Cünûn Köroğlu'ndan ayrıldığı zaman, Köroğlu'nun şartı aklına geldi. Eğer Köroğlu'nun yanından ayrılacak olursa, bir daha dönemeyecekti. Eğer dönerse kellesi vurulacaktı. Cünûn der ki:

- Ben böylece öldüm, öyle de. Çamlıbel'in yolunu tutar. Çamlıbel'de korucular Cünûn'u karşılarlar. Keleşler:

- Ey! Kimsin? Bakarlar ki Cünûn'dur. Cünûn ne oldu sana?

Cünûn başından geçenleri anlatır. Köroğlu'na haberi verirler. Köroğlu:

- Başında büyük bir bela var galiba. Buraya dönmezdin. Söyle Cünûn derdin ne?

Cünûn Köroğlu'na dert yanar:

- Derdim dertlerden beter. Gürün Beyi, Dertli Sultan'ı almış, evimi yıkmış vîrân eylemiş.

Dostlar, Köroğlu keleşlerini toplar, Köse Kenan'ı çağırır:

- Ben Gürün Yaylası'na gideyim, der.

Keleşler:

- Sen tek başına nasıl gidersin? Gürün Beyi ile nasıl baş edersin ?

Köroğlu, Kırat ile beraber Gürün Yaylası'na gider. Köroğlu'nun birçok oyunu vardır. Köroğlu derviş kılığına girer ve kucağına bir kitap alır. Gürün Beyi'nin sarayına gider. Falcı olarak orada Dertli Sultan'ı bulmak ister. Dertli Sultan'ın zorla mı, yoksa kendi isteğiyle mi oraya gittiğini bulmaya çalışır.

Gürün Beyi'nin diğer karısı da vardır. O da der ki:

– Falcı var, gelin fal baktıralım.

Köroğlu fal bakmaya başlar. Bakar ki, Dertli Sultan öyle dertli ki, bu arada Gürün Beyi'nin eski karısı da Dertli Sultan'ı kıskanır. Falcıya der ki:

– Derviş Baba! Sen ne kadar fal bakıyorsun? Köroğlu:

– Çok iyi bakıyorum; hatta sen de kuma derdi var, dedi.

Eski eş:

– Sen nerden bildin?

O zaman Dertli Sultan der:

– Derviş Baba! Benim de falıma bak.

Köroğlu Dertli Sultan'a derdini anlatıyor. O arada Ruşen Ali olduğunu açıklıyor.

Dertli Sultan:

– Cünûn nerededir? Cünûn'un yerini biliyor musun? Köroğlu dur, ben sana izah edeyim, der ve sazını çıkarır, bakalım burada ne söyler:

Dinle bu sözümü Dertli Sultan'ım

Senin aradığın Çamlıbel'dedir

Cünûn yanındadır benim keleşim

Senin aradığın Çamlıbel'dedir.

Ruşen Ali'yim ben bu benim işim

Neden belalıdır bu benim başım

Şimdi haber alır benim keleşim

Senin aradığın Çamlıbel'dedir.

Köroğlu bu türküyü söylerken Gürün Beyi, çadırın yanında Köroğlu'nu dinliyor. Gürün Beyi şüpheleniyor ve diyor ki:

– Köroğlu daima düşmanın otunduğu yere kalkar kalkmaz oturur. Kahveyi cezve ile içermiş. Kahve içtikten sonra, turukkasına tütün doldurmuş, der içinden.

Gürün Bey'i Köroğlu'nun bu huyunu bildiği için, Köroğlu'na şöyle der:

– Gel derviş! Yarın yemek yiyelim.

Yarın olur. Köroğlu derviş kılığında yemektir. Bir ara, Gürün Beyi dışarı çıkar. Köroğlu da onun koltuğuna oturur. Gürün Beyi anlar ki, bu Köroğlu. Gürün Beyi seslenir:

– Kahve getirin! Derviş:

– Ben kahveyi cezve ile içirim, der.

Gürün Beyi dört beş metre boyunda bir kuyu kazdırır. Derviş Baba gel şu çadırın altında yemek yiyelim seninle, der. Köroğlu şüphelenmiştir; ama tuzak olduğunu fark edemez.

Köroğlu çadıra doğru gelirken tuzağa basar ve kuyuya düşer. Gürün Beyi:

– Ulan Köroğlu! Şimdi seni öldürecekim. Askerlerine emir verir:

– Yarın Köroğlu'nu asacağız.

O anda Dertli Sultan'ın büyük oğlu Kahraman da ordadır. Dertli Sultan Kahraman'ı çağırır ve ona şöyle der:

– Oğlum şu ata bin! Çamlıbel'e gideceksin. Köroğlu'nun burada olduğunu keleşlerine söyleyeceksin, der.

Kahraman, gece Çamlıbel'e varır. Keleşler çocuğu yakalarlar. Cünûn, Köse Kenan'a der ki:

– Bu benim oğlum Kahraman'dır. Cünûn sorar:

– Oğlum anan nerede? Oğlum nerede? Kahraman:

– Bir an önce yetişin Köroğlu'nu asacaklar, der.

Köse Kenan emreder. Savaş zilini çalarlar. Köse Kenan, Cünûn, İsabalı, Demircioğlu, Ayvaz ve bütün keleşler toplanır. Kırk bir kişi olurlar. Gürün Yaylası'na

giderler. Demircioğlu yaylaya gelince bir hile düşünür. Demircioğlu'nun üstünü başını yırtarlar. Demircioğlu bir nârâ ile bağıra bağıra yaylaya girer. Gürün Beyi'nin adamları, bu sesi duyar ve gelirler. Demircioğlu şöyle der:

– Ben burada geçerken Köroğlu'nun adamları beni öldürecekti. Gürün Beyi:

– Köroğlu tutukludur; gel sen öldür, der.

Demirci o kuyun başına gelir. İkisi birbirini tanır. Gürün Beyi'ni kuyuya atarlar. Köroğlu da bir halatın yardımıyla oradan çıkar. Uzaktan bir ok gelir. Gürün Beyi'nin sağ kulağından girer, sol kulağından çıkar. O arada Köroğlu başını kaldırır ki, oku Dertli Sultan atmıştır. Gürün Beyi ölür.

Köroğlu Gürün Yaylalarını Cünûn'a teslim eder. Dügünler, dernekler kurulur kırk gün, kırk gece şenlikler yapılır. Hikâye de burada sona erer.

SEFİL MEÇHULİ İLE MİHRİHAN HİKÂYESİ*

Efendim! Âşıklar dilinde asırlarca, yıllarca söylenen, gelenek olan bu hikâyelerden bir tanesini anlatacağız. Güzel Anadolu'nun, güzel bölgesi olan Kars'ta yaşamış olan, Sefil Meçhulî'nin hikâyesini anlatacağım.

Âşıklar dilinde bir söz söylenir: “Uçtu bülbül soldu gül, ister ağla ister gül” Çok eski zamanlarda, Kars'ın Kağızman İlçesi'ne bağlı, iki tane komşu köy varmış. Bu köylerin birisi Purut; diğeri ise Turapenek Köyü'dür. Purut Köyü'nün çok sevilen, sayılan herkese tarafından ismi dillerden düşmeyen, Süleyman Ağa'sı vardı. Süleyman Ağa'nın da üç oğlu bir de kız vardı. O dönemin bütün devlet adamları, paşaları, vali ve medrese yetkilileri, Süleyman Ağa'nın kapısına gelirler, dinlenir, yer, içer öyle yola revân olurlardı. Turapenek Köyü'nde ise Kerem Ağa yaşırdı. Kerem Ağa da Süleyman Ağa kadar isim yapmış, ama Süleyman Ağa kadar, merhametli ve fakir babası değilmiş. Süleyman Ağa'nın sürüleri, atları, sığırları şimdi “Nebi Yurdu” dediğimiz yaylalara kadar uzanırdı. Süleyman Ağa ne malının, ne de parasının hesabını bilirdi.

İşte derler ya, bu dünya indir-bindir dünyasıdır. Süleyman Ağa'nın evine öyle bir afet gelir ki, ne olduklarını bilemezler. Sürüsünün sayısını bilmeyen Süleyman Ağa, bir lokma ekmeğe muhtaç olmuştu. Çünkü o dönemlerde, şarbon hastalığı, Süleyman Ağa'nın ne kadar malı varsa, tamamını yok eder. Varlıktan yokluk çekmek çok zordur. Çocukları da büyümeye başlamıştı. Hani derler ya, var eli kerem eli; yok eli verem eli. Süleyman Ağa'nın eski itibarı kalmamıştı; ama yine de itibarı çevrede devam ediyordu.

Bir gün Turapenek Köyü'ndeki Kerem Ağa Süleyman Ağa'ya der ki:

– Süleyman Ağa, bu kadar gün görmüş insansın. Düşüp kalkmayan bir Mevlâ'dır. Senin iki oğlun da yetişkin. Bizim köyün sürüsüne çoban olarak gönderelim.

Süleyman Ağa ezile büzüle bunu kabul eder. Süleyman Ağa'nın büyük oğlu Mahmut ile küçük oğlu Sefil Meçhulî gizli gizli ağlıyorlardı. Bizi öldürün de o köye çoban olarak yollamayın, diye yalvarıyorlardı. Babası Süleyman Ağa'nın sözünü kıramayan iki kardeş Mahmut ile Sefil Meçhulî, bahar vakti Turapenek Köyü'nün

* Bu hikâye, Ahmet Saçkesen tarafından, 23.11.2002 tarihinde 20:00-23:00 saatleri arasında, İzmir-Pınarbaşı semtindeki Değirmencioğlu Kırathanesi'nde derlenmiştir. Dinleyiciler, derleme anketinde belirtilmiştir.

sürülerini o yıl otlatacaklardı. Mahmut on yedi yaşında; Sefil Meçhulî ise on üç yaşında idi. Sefil Meçhulî, sözlerinin ağırlığı ile çok sevilen, çakır gözlü bir civandı. Onu sevmeyen yoktu. Su gibi durgunluğu, insanlara bir merak uyandırıyor. Herkes bu çocukta bir kerâmet var mıdır? diye birbirlerine soruyordu. Sefil Meçhulî bazen kendi kendine mırıldanıyordu:

Felek sillesini vurdu vuralı
Aklım fikrim zayi olmuş gibiyim
Ne işim rast gider ne yüzüm güler
Ellerim koynumda kalmış gibiyim

Talihim kapalı bahtım açılmaz
Derdim gamım birbirinden seçilmez
Ölmeyince insan kadrini bilmez
Dünyaya boşuna gelmez gibiyim
Sefil Meçhulî'yim kalmışım nâçar
Hekimler toplanmış yâremi açar
Bir gün gelir eken ektiğin biçer
Tohumsuz tarlayı biçmiş gibiyim

Bu iki kardeş Turapenek Köyü'nün sürülerini otlatmaya başlamışlardı. Bütün komşu köylüler, baharda çiftini sürüp, ekinini ektikten sonra, bir iki ay ovalardan ve tarlalardan çekilirdi.

İşte asıl mesele buradadır, her gün olduğu gibi bu iki kardeş sürüyü otlatmak için Kağızman'ın batısında, Turapenek'in üst kısmında Keçikıran Tepesi denilen yerde, sürüyü otlatırken sürünün arasına bir yırtıcı ayı girer. Bunu gören iki kardeş ayının üzerine sopa ve taş ile saldırırlar. Köpeklerde ayının üzerine atılır; ama bunlar fayda vermez. Tepenin altı uçurum olduğu için, ayıdan ürken koyunlar bu uçurumdan aşağı, ardı ardına dökülür. Altı yüz koyundan bir tanesi sağ kalmaz. Sefil Meçhulî, Turapenek

Köyü'ne gelinceye kadar, altı yüz koyun telef olmuştu. Haberi alan köylüler yardıma geldi; ama fayda vermedi. Köylülerden birisi munzurluk yapar ve der ki:

– Bu Mahmut, bu sürüyü gütmek için bu dağdan aşağı döktü. Bize yalan söylüyorlar.

Bu sözle halkı, köylüleri galeyâna getirmek ister. Bu iki kardeşi taşlarla, sopalarla öyle döverler ki, büyük kardeşi Mahmut'u döve döve öldürürler. Meçhulî'yi az döverler. Sefil Meçhulî bir mühlet yerde baygın yattıktan sonra, kendisine gelir ve etrafına şöyle bir bakınır. Abisi Mahmut'u kanlar içerisinde yerde, her tarafı kırılmış, gözleri oyulmuş, bir halde görür. Sefil Meçhulî, ağlaya ağlaya kendi köyü olan Purut'a, haber vermek için yola koyulurken yolunu şaşırarak Sefil Meçhulî, akşamın geç saatlerine kalır. Ayakta zor durduğu için, elindeki sopaya yaslanarak yürür. O zaman, lamba elektrik yoktu tabîî. Zifiri karanlık vardı. Açlık, yorgunluk, yediği dayak korkusu Sefil Meçhulî'yi daha da perişan etmişti. Şöyle bir başını kaldırır, uzağa bakınca karşıda bir köy görünür. Kendi köyü olduğunu tahmin eder; ama biraz daha yaklaşıncaya, elindeki sopayı sağdaki soldaki köpeklerden korunmak için sallır. Girmiş olduğu köy değildi; komşu köylerin mezarlığıydı. Sefil Meçhulî sopayı sallarken, sopa bir mezar taşına değer, korkudan da Sefil Meçhulî iki mezar arasına düşer ve orada bayılır. Avlanmak için çevreye inen kurtlardan bir tanesi, mezarlıkta yatmakta olan baygın Sefil Meçhulî'nin başında, sabaha kadar bekler. O köyün çocukları kendi üç beş koyunu otlatmak için o tarafa gelir. Çocuklar mezar içinde kurdu görürler ve köye habere giderler. Köylüler gelince kurt, o Keçikıran Tepesi'ne doğru kaçmaya başlar. Köyün ileri gelenleri bakarlar ki, bir çocuk mezarlıkta baygın bir vaziyette, ağzından köpükler ve salyalar yığılmış, sayıklıyor. Köylüler der ki:

– Sakın uyandırmayın bu çocuk bâde içmektedir. Kendine gelince kim olduğunu sorar, öğreniriz.

Bir, iki saat yattıktan sonra, Sefil Meçhulî sabah dokuz sırtlarında kalkar ve köylüler ona sorar:

– Nedir bu halin? Seni kim bu hale getirdi? Yoksa kurt mu seni yaraladı?

Sefil Meçhulî:

– Yok amcalar.

Sefil Meçhulî başından geçenleri köylülere anlatır. Bu köylüler Sefil Meçhulî'yi götürürler. Karnını doyurup yaralarını tedavi ettikten sonra, Purut Köyü'ne haber gönderirler. Süleyman Ağa ve köylüler gelir. Sefil Meçhulî başlar söylemeye. Bakalım burada ne söyler:

Dinleyin ahbablar kavim kardaşlar
Haksız yere bize vuran vurana
Nasıl dökmeyeyim kan ile yaşlar
Başımızı taşla kıran kırana

Saldırdı bir vahşi ayı sürüye
Bırakmadı koyun kuzu geriye
Tepeden döküldü bütün deriye
Kalmadı bir tane iz süre süre

Meçhulî yaralı abim vurdular
O civan insana nasıl kıydılar?
Bıçaklarla gözlerini oydular
Mevlâ bize şahit gören görene

Bu olaydan sonra iki köyün arası açıldı. Uzun yıllar kavgalar, dövüşmeler devam etti. Araya komşu köylerden Çilehane Köyü devreye girerek, iki köyü barıştırlar. Ama Sefil Meçhulî'nin içinde bir kardeş yarası, bir de mezarlıkta rüyâda gördüğü İran Şahı'nın kızı Mihrihan.

Mezarlıkta uyurken pîrlar tarafından bâde içirilen Sefil Meçhulî'ye sordular:

– On beş yaşına geldin? Nedir sendeki bu sıkıntı, bu üzüntü? Yüzün hiç gülmüyor. Gizli gizli ağlıyorsun.

O anda Sefil Meçhulî ağlayarak içindeki sevda perdesini şöyle açarak anlatmaya başlar:

– İki yıl önce mezarlıkta bayılmışım. O arada ak sakallı bir pîr geldi. Bana bir nar verdi. Bu narı ikiye böl, yarısını sen ye; yarısını da İran Şahı’nın sarayında seni bekleyen Mihrihan’a ver, dedi. Ben bu olayı korkudan anlatamamıştım. İşte o ak sakallı pîr, bana sürekli gitmem için baskı yapıyordu. Pir sürekli “Git! O kız seni bekliyor; yoksa yediğin yarım nardan zehirlenip öleceksin” diyor. Ben de bu nedenle gizli gizli ağlıyorum. Birkaç kere de kendimi öldürmek istedim, ama can tatlı, yapamadım

Bir gün, Sefil Meçhulî, babasından gizli annesine yalvarır:

– Anne, ben buralardan gitmek istiyorum. Elimde bulunan yarım narı, İran Şahı’nın kızı olan Mihrihan’a vermek istiyorum. Annesi:

– Yavrum! Sen daha çok küçüksün, İran’a gidemezsin, der.

Sefil Meçhulî çok yalvarır ve annesi ağlayarak izin verir. Annesi bir beyaz torbanın içerisine dört tane lavaş ekmeği, biraz da peynir koyar. Yolcu yolunda gerek. Sefil Meçhulî, babasından gizli yola çıkar. Kağızman’ın bazı köylerini geçtikten sonra, Iğdır’a bir akşam varır. Bir kahvenin birisine girer, çok yorgun, bitkin bir haldedir. Kahveci haline acır ve şöyle der:

– Yavrum nereden gelip nereye gidiyorsun? Sen yorgunsundur; sana çay vereyim onu iç.

Sefil Meçhulî çayı yudumlarken kahvede kimse kalmamıştı. Sefil Meçhulî, karlı bir gün olduğu için, o gece orada sabahlamak istedi. O anda dışarıdan, uzun boylu, başında bir kalpak olan, Rus yapısı beşli silahla içeri girdi. Şöyle bir bakındıktan sonra, Sefil Meçhulî’ye doğru yaklaştı. Sefil Meçhulî’nin garip biri olduğunu anladı. Sefil Meçhulî’ye:

– Senin adın ne? Nereden geliyorsun? Sefil Meçhulî:

– Kağızman’dan gelip, İran’a gidiyorum. Ben Kağızmanlı Süleyman Ağa’nın oğluyum, der. Adam:

– Sen benim asker arkadaşımın oğlusun. Ben seni bırakmam. Bu gece benim misafirimsin. Kalk, bizim eve gidelim, der.

Evinin hayat kapısı kalın ağaçtan yapılmıştı. Adam bağıır:

– Hanım kapıyı aç!

İkisi beraber içeri girerler. Sefil Meçhulî de çekine çekine içeri girer. Adam hanımına bağıır:

– Hanım yemek hazırla!

Hanımı o anda kazma, kürek ve bazı kesici aletler getirir. Sefil Meçhulî bunları görünce biraz korkar. Adam da şöyle der:

– Bunları al, seninle beraber bir yere gideceğiz. Sefil Meçhulî:

– Bırak ben gelmeyeyim. Adam:

– Konuşma! Al şu aletleri. Beraber gidiyoruz.

İkisi gece vakti karlara bata bata bir mezarlığa giderler. Birkaç hafta önce ölmüş olan bir adamın altın dişlerini sökmek için, mezara götürür. Adam der ki:

– Hadi kaz toprağı! Sefil Meçhulî:

– Kazmam, der. Adam silahı doğrultarak:

– Çabuk kaz; yoksa seni vururum, der.

Sefil Meçhulî mezarı kazarken oracıkta bayılır. Kendine geldiğinde bir bakar ki, adam başında beklemektedir. Sefil Meçhulî, mezarı kazar, mertekleri kaldırır, mertek kalın sırtık yani, ve beyaz kefeni görür. Adam, kefeni yırtmasını ister. Sefil Meçhulî kefeni yırtınca mevtanın yüzünü görür. Şaşkına dönen Sefil Meçhulî adama şöyle yalvarır:

Gel merhamet eyle acı halıma

Tut elimden kurtar kabiristandan

Civan yaşta neler geldi yoluma

Tut elimden çıkar kabiristandan

Kulağıma garip sesler geliyor

Koyun kuzu gibi çoğu meliyor

Yapma bu zulümü diye inliyor

Yardım sesi artar kabiristandan

Sefil Meçhulî'yi saldın tuzağa
Bakmaz mısın bende olan fırağa
Şimdi anam babam düştü merağa
Garip kuşlar öter kabiristandan

Sefil Meçhulî, sözünü bitirdiğinde başını yukarı kaldırır kaldırmaz, o adamdan öyle bir tekme yer ki, babası Sefil Meçhulî'yi baygın halde, evlerinin önünde bulur. Oğlunun durumunu gören Süleyman Ağa, oğlunu içeri alır. Olayı babasına anlatan Sefil Meçhulî'yi, ahırda inekleri yemleyen anası duyunca ağlayarak oğlunun yanına gelir ve şöyle söyler:

Bu gece görmedim hayıra düşü
Üç gündür nerdesin gittin gelmedin
Yuvamızda öter gördüm baykuşu
Üç gündür nerdesin gittin gelmedin

Sefil Meçhulî şöyle der:

Başımdan eksilmez gam ile keder
Mihrihan'dır beni böyle gezdiren
Yüreğime bir od düşmüştür yanar
Mihrihan'dır beni candan bezdiren

Annesi bakalım ne söyler:

Annen Güleser'i ağlatma boşa
Yolunu uğrattın borana kışa
Yazılan gelmez mi sağ olan başa
Üç gündür nerdesin gittin gelmedin

Sefil Meçhulî şöyle cevap verir:

Meçhulî'yim boşa gitti emekler
İran'da Mihrihan yolunu bekler
Yârim nar uzattı yaşlı melekler
Yâr sevdası benim serim yüzdüren

Annesi ile söyleştikten sonra ona der ki:

– Anne! Ben daha buralarda duramam. Yarın buralardan gideceğim. Bana yiyecek bir şey hazırla. Ben İran’a gideyim.

Annesi:

– Yavrum! Sen daha çocuksun. Buradan İran’a gitmek için yol, iz bilmiyorsun. Yolda kurda kuşa yem olursun. Başına gelenleri gördün. Senin ayağın taşa değse benim kalbim sızlar.

Sefil Meçhulî, annesinin bütün ısrarlarına rağmen dayanamaz, annesini elini öper ve ertesi gün yola revân olur. Yolda dertli dertli bir türkü söyler. Bakalım Sefil Meçhulî derdini sazıyla nasıl anlatır:

Yine kısmetimde göründü gurbet

Gitmesem bir türlü gitsem bir türlü

Bir yanda yoksulluk bir yanda hasret

Gitmesem bir türlü gitsem bir türlü

Meçhulî’ye yol ver dumanlı dağlar

Gidersem peşimden bir anam ağlar

Boşuna İran’da geçmesin çağlar

Gitmesem bir türlü gitsem bir türlü

Sefil Meçhulî derdini böyle şiirle anlatır. Dert öyle bir şeydir ki, insanı gün gelir yer bitirir. Sonra Sefil Meçhulî, İran sınırına gelir gelmez, o an Kars’ın Rusya sınırında olan Aras Nehri’ne varır. Aras Nehri’nin o billur suyundan içeyim derken, Aras Nehri’ne düşer. Sefil Meçhulî, balıkçıların oltasına takılır ve balıkçılar Sefil Meçhulî’nin imdadına yetişirler ve onu nehirden çıkarırlar. Balıkçılar Meçhulî’ye başından geçenleri sorarlar. Meçhulî kendine geldikten sonra, İran Şahı’nın sarayını sorar. Balıkçılar şöyle der:

– Sen ne yapacaksın İran Şahı’nın sarayını?

Sefil Meçhulî:

– Yolumu bekleyen İran Şahı’nın kızı Mihrihan’ı bulacağım, der.

Meçhulî, balıkçılardan ayrılıp yola revân olur. Yolda yaşlı bir pîr ile karşılaşır. Pîr, bunun bâdeli âşık olduğunu, ilk bakışta anlar. Onu yanına çağırarak bazı öğütler verir:

– Ey Sefil oğlum! Sen çok geç kaldın. Mihrihan’ın babası, kızını Pakistan Hükümdarı’nın oğluna nişanladı. Eğer oralara gidersen İran Şahı seni astırır.

Sefil Meçhulî yaşlı pîrden ayrılıp yola revân olur. Sefil Meçhulî yolda bir sürü askerle karşılaşır. En sonunda İran Şahı’nın huzuruna çıkar. Sefil Meçhulî’yi görünce kastını anlar ve şöyle der:

– Sen ne cesaretle benim karşıma çıktın?

Sefil Meçhulî kızına bâdeli olduğunu söyler. Şah yüksek sesle bağırır:

– Atın bu sefili zindana!

Sefil Meçhulî’nin mâşukası olan Mihrihan, onun zindana atıldığını duyunca babasına yalvarır. Çünkü Mihrihan da Sefil Meçhulî’ye bâdeli idi ya, âyân olmuştu kalbine.

Babası gaddar bir şah olduğu için, Sefil Meçhulî’yi Sibiryâ zindanlarına gönderir. Sefil Meçhulî, Sibiryâ zindanlarında, esir olan bir Türk kahramanı olan Koçak Nebi ile tanışır. Koçak Nebi o civarları çok iyi bilir ve Sefil Meçhulî’ye nasihat eder:

– Filan tünelden gireceksin, orası Sibiryâ’dan Gürcistan’a çıkar. Orada sana Buğulu Mehmet yardımcı olacak ve seni Mihrihan’la buluşturacak. Sevgilini alıp memleketine dönersin, der.

Sefil Meçhulî tünelde günler aylarca yol alır. Tünelin sonu sevgilini kalbine çıkıyor ya. Yollar ona dar gelir. Sefil Meçhulî uzun bir yoldan sonra Gürcistan’a çıkar. Sefil Meçhulî Tiflis’te, Kerem’in yaşamış olduğu diyarda, Buğulu Mehmet ile buluşur. Buğulu Mehmet de yanına üç beş asker alıp Sefil Meçhulî ile beraber, İran Şahı’nın sarayına girerler. O gece yarısı, kızı kaçırırlarken askerler tarafından yakalanırlar ve tekrar zindana atılırlar.

Mihrihan, sevgilisinin zindana atıldığını haber alır almaz zindancıbaşının yanına gelir ve ona yalvarır:

– O benim mâşukamdır, onu benim için bağışla.

Allah'tan zindancıbaşı merhametli bir adammış, İran Şahı gibi gaddar değil, zindancıbaşı Sefil Meçhulî ile Buğulu Mehmet'i zindandan çıkarır. Sefil Meçhulî, Mihrihan ve Buğulu Mehmet yola revân olurlar. Tekrar Türkiye topraklarına gelirler. Bütün köylüler tarafından düğün hazırlıkları yapılır. Hâne başına kurbanlar kesilir. Kırk gün, kırk gece düğün yaparlar. İki genç mutluluk içinde yaşarlar. İşte bu gençlerin mutluluğu gibi, Allah cümle gençleri de mutluluk ve huzur içerisinde kavuştursun. Allah böyle nasip etsin.

SONUÇ

Türkiye’de âşıklık geleneğinin en canlı olarak yaşatıldığı bölge Doğu Anadolu bölgesi ve bu bölgenin de Sivas, Erzurum ve Kars illeridir. Bu bölgelerde anlatılan halk hikâyeleri, hâlâ halk kültürünün yaşayan bir parçasıdır. Yaptığımız bu çalışmada İzmir’e göç etmiş ve âşıklık geleneğini İzmir’de icra eden beş âşığımızın hikâyeciliğini ve icra (performans) özelliklerini, yeni bir bakış açısıyla incelemeye çalıştık. Bu âşıkların hepsi de Doğu Anadolu bölgesinden İzmir’e göç etmiştir.

Doğu Anadolu’da âşıklık geleneğinin tarihte ve bugün canlı olarak yaşatıldığı yörelerimizden biri Kars’tır. Doğu Anadolu Kars’taki âşıklık geleneği Azerbaycan ve Kafkaslardaki âşıklık geleneği ile benzerlik gösterir. Karşı âşıklar ile Karapapak ve Azerî âşıkları dil ve kültür, gelenek bakımından çok yakın oldukları için birbirleriyle yakın ilişki kurmuşlardır. Bugün Kars’ta, âşıklar; düğünlerde, kahvehanelerde geleneklerini sürdürmektedir. Âşıklık geleneği Kars’ta, çıraklık ve şahsî kabiliyet yollarıyla nesilden nesile aktararak devam etmektedir.

Âşıklık geleneğinin Türkiye’deki önemli merkezleri arasında ilk akla gelen yerlerden biri de Erzurum’dur. Çok zengin olan Erzurum yöresinin halk bilgisi, renkliliği ve özgünlüğü ile Türk halk bilgisi içinde önemli bir yere sahiptir. Günümüzde Erzurum âşıklık geleneğini canlı bir şekilde hem Erzurum’da hem de Erzurum’dan Türkiye’nin dört bir tarafına göç etmiş ve yeni yerleştikleri yerlerde sürdüren pek çok âşığımız vardır.

Sivas, Orta Anadolu’da tarihî bakımdan önemli ve eski kültür merkezi olan şehirlerden biridir. Kültürel bakımdan önemli bir zenginliğe sahip olan Sivas, tarihte ve bugün Âşık Edebiyatının yaygın olarak yaşandığı yerlerden biri olma özelliğine de sahiptir. Günümüzde Sivas âşıklık geleneğine mensup pek çok âşığımız, bu geleneği hem Sivas’ta hem de Sivas’tan ayrılıp, yeni yerleştikleri yerlerde sürdürmektedir.

İncelememize konu olan beş âşık, Doğu Anadolu bölgesinin Kars, Erzurum ve Sivas illerinden İzmir’e göç etmiştir. Bugün memleketimizde yaşayan halk hikâyelerinin çoğunun musannifi, bu âşıkların doğum yeri olan Doğu Anadolu Bölgesi’nde yaşamış olan âşıklardır. Doğu Anadolu bölgemizde yakın yıllara kadar halk hikâyeleri, belli bir usul içinde anlatılırdı. Geleneğe bağlı kurallar yer, yöre, zaman

faktörlerine bağılı olarak bazı değişikler gösterse de, usta anlatıcılar arasında ortak anlatım özellikleri oldukça fazladır. Günümüz Doğu Anadolu halk hikâyesi, bu bölgede oluşturulmuş, eski geleneksel tarzın hemen hemen aynısıdır. Bölgede halen yaşamakta olan ellinin üzerindeki âşık, köylerdeki ve şehirlerdeki düğünlerde, kahvehanelerde, saz çalıp türkü söyleyerek bu hikâyeleri anlatmaktadırlar. Ayrıca, radyo ve televizyon yoluyla da geleneklerini icra etmektedirler. Ancak hemen belirtmeliyiz ki, bugün radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarının yaygınlaşması, Doğu Anadolu'daki âşıklık geleneğinin zayıflamasında ve kısmen geleneksel tarzdan uzaklaşmasında etkili olmaktadır.

Türk Halk hikâyeleri konusunda gerek ülkemizde ve gerekse yurt dışında bugüne kadar “metin neşri” ve “ilmî inceleme” olarak pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların büyük bir kısmı, halk hikâyelerinin metinlerine yönelik olmuştur. Ancak son yıllarda yapılan pek çok yeni çalışmayla birlikte, halk bilimcilerin yalnız “metin”le (text) değil, onun yanı sıra bağlamla (context) da ilgilenmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bu çalışmalarda ortaya konan sonuçlara göre, anlatım esasına dayalı bir halk bilgisi ürünü, yazı dilinin kurallarına bağılı kalınarak, bağlamı göz önüne alınmadan serbest bir şekilde yazıya aktarılmamalıdır. Yani bir halk bilgisi ürünü, bir başka edebiyat ürünü gibi kabul edilerek sadece metne yönelik olarak kele alınır, metni tamamlayan pek çok anlatma unsurlarını metin dışında bırakmak zorunda kalacaktır.

Gösterimci Teori veya Performans Teorisi, yukarıda bahsettiğimiz yeni anlayışın ışığında ortaya çıkmıştır. Bu yeni kuramın temel kavramı olan “ performans” ikili bir anlama sahiptir veya bir başka ifadeyle iki temel unsuru içermektedir. Bunlardan birincisi “halk bilgisi ürününün gerçekleştirilişı veya icrası” bakımından artistik veya sanatsal bir eylem olmasıdır. İkincisi ise metnin icracısı, formu, dinleyici ile birlikte icranın gerçekleştiği çevredir. Bu ikili yapı performans bakış açısının geliştirilmesinin temel unsurlarıdır. Bu yeni anlayışa göre halk bilgisi, anlatan ve dinleyen arasında geleneksel bir anlatı yoluyla kurulan iletişim biçimi olarak ele alınmakta ve sosyal bir olay olarak canlı icra şeklinde incelenmektedir.

Hikâyecinin sesi, sazı, sazı kullanış şekli, kişileri taklit etmesi, sesini metne bağılı olarak alçaltıp yükseltmesi, anlatım unsurlarının temelini teşkil eder. Âşığın susması, bir

zaman konuşmaması bile anlatımı doğrudan etkilemektedir. Hikâyecinin vücut hareketleri, yavaş veya hızlı dolanması, oturması, jest ve mimikleri icrayı etkileyen diğer unsurlardır. Aslında hikâyeci, icra yoluyla hikâyeyi canlı bir hale getiren bir sanatçıdır. Bu canlandırma sırasında, hikâyecinin diğer insanlarla ilişkilerinin anlatılması ve karşılaştığı olaylara gösterdiği tepkilerin aktarılması esastır. Âşıklar bu canlandırma işini daha çok konuşma dilinin imkanlarını zorlayarak ve beden dilinin vasıtalarını kullanarak gerçekleştirmektedir.

Aslen Sivas, Erzurum ve Kars illerinde doğan ve inceleme konumuzu oluşturan beş âşık, İzmir'e göç etmiş ve doğdukları yörelerde öğrendikleri âşıklık geleneklerini İzmir'e taşımış ve burada devam ettirmişlerdir. Hazırladığımız bu çalışmada, bu beş âşığın hikâyeciliğini ve performans özelliklerini inceleyerek, İzmir'de âşıklık geleneğini nasıl icra ettiklerini ortaya koymaya çalıştık.

İncelememizin birinci kısmını teşkil eden Âşık Nevruz Ali Çiçek, Kars âşıklık geleneğine mensuptur. Âşığımızın hikâyecilik sanatı ve performans özellikleri büyük ölçüde Kars âşıklık geleneğine bağlı bir görünüm arz etmektedir. Âşığımız 15 yaşından beri İzmir'de yaşamasına rağmen, Kars'taki âşıklık geleneği ile bağlantısını koparmamış ve bu geleneği İzmir'de devam ettirmeye çalışmaktadır. Vücut dilini iyi kullanması ve dramatizasyondaki başarısı ile Nevruz Ali Çiçek, günümüz Kars âşıklık geleneğinin İzmir'deki başarılı bir temsilcisidir.

Âşık Berdarî, kendi şahsî kabiliyeti ve merakı ile girdiği âşıklık geleneğinde güçlü hafızası ve irticalen şiir söyleme kabiliyeti ile, günümüz Sivas âşıklık geleneği içerisinde haklı yer kazanmıştır. İlerleyen yaşına rağmen, âşıklığa olan merakı sayesinde, hikâye icrasını hatasız denilebilecek bir şekilde yapan Berdarî, halk arasında sevilen ve sayılan bir âşık olmayı başarmıştır.

Âşık Reyhanî'nin yanında yetişerek bugün, Erzurum âşıklık geleneğinin İzmir'deki başarılı temsilcilerinden biri olan Nuri Meramî, icra sanatındaki başarısı ve hikâyelerde kullandığı kıvrak dille, dinleyiciler üzerinde olumlu bir tesir bırakan âşıklarımızdan birisidir. Anlatıcı hikâyenin icrası sırasında kullandığı dil ve üslup tarzı ile, kendine özgü bir sanatın temsilcisi olmuştur. Özellikle hikâyenin anlatımı sırasında yaptığı jest

ve mimikler, şakalar, espriler Meramî'nin hikâyeciliğinin belirgin özelliklerini meydana getirmektedir.

Celal Hoca mahlaslı Âşık Celal Bulut, mesleği sebebiyle uzun yıllar doğum yeri olan Kars'tan uzakta yaşamak zorunda kalmış ve âşıklık geleneğini farklı şehirlerde sürdürmüştür. Genç yaşlardan itibaren merak saldıği âşıklığa, usta âşıkları taklit ederek ve şahsî kabiliyeti sayesinde girmiştir. Karşlı âşıklardaki performans özelliklerinin hepsine sahip olan Âşık Celal Bulut, hikâyelerindeki masalsı unsurların fazlalığı ve üslûbunda hemen göze çarpan masal tarzı anlatım ile dikkati çeker. Âşığımızın küçük yaşlardan itibaren büyük annesinin yanında, ondan masal dinleyerek büyümesi ve daha sonra bu masalların tesirinde hikâyelerini tasnif etmesi masal tarzı anlatımı benimsemesinde etkili olmuştur. Mesleği dolayısıyla İzmir'e gelen ve burada yerleşen Celal Bulut, Kars âşıklık geleneğini İzmir'de başarılı bir şekilde sürdürmektedir.

Âşık Turgut Yılmaz da günümüz Kars âşıklık geleneğinin canlı temsilcilerinden biridir. Karşılaştığı bütün âşıklardan, arının çiçekten bal aldığı gibi faydalanmaya çalışan Turgut Yılmaz, dramatisasyon tekniği bakımından biraz eksiklikleri olmasına rağmen, bildiği orijinal hikâyelerle dikkati çeken bir âşıktır. Turgut Yılmaz da sahip olduğu âşıklık geleneğini İzmir'de sürdürmeye çalışmaktadır.

Çalışmamızda, yukarıda bağılı oldukları gelenekler ve şahsî özelliklerini tanıtmaya çalıştığımız bu beş âşıktan, genellikle kendi doğal anlatım ortamlarında derleme çalışması yaptık. İzmir'in çeşitli semtlerindeki kahvehanelerde kış ve Ramazan aylarında hikâye anlatımlarını video kamera, teyp kaydedici ve gözlem yoluyla kaydettik. Âşık Nevruz Ali Çiçek'ten üç, diğer âşıklarımızdan ise ikişer hikâye derledik. Derlemiş olduğumuz bu hikâyelerin metinleri, çalışmamızın "Metinler" kısmında yer almıştır.

Geleneksel Türk halk hikâyelerine muhteva ve yapı bakımından yakın olan ve hatta bazıları aynı olan bu hikâye metinlerinin muhteva ve yapı özellikleri ayrı ayrı incelenmiştir.

Hikâyelerin çeşitli epizotlarına bağılı olarak söylenen şiirlerin genel özellikleri şöyledir: Bu epizotların dağılımında farklılıklar göze çarpar. Meselâ, iki sevgilinin karşılaştığı kısımlarda şiir sayısı oldukça fazladır. Bu durum da şiirlerin duygu ve

heyecana bağılı bölümlerde daha yoğun olduğu görölr. Hikâyelerdeki şiirlerin âşık şiiri ile olan yakınlığı da dikkati çekmektedir. Hikâyelerde söylenen şiirler, genellikle koşma türündedir.

Derlemiş olduğumuz hikâyelerimizde yer alan motifler ise, diğerk halk anlatmalarında da görölen motiflerdir. Çalışmamızda yer alan bu motiflerin seçiliş ve sıralanışı ve konu ile ilişkisi geleneksel halk hikâyesi motif yapılarıyla aynıdır. Motif, yani hikâyenin “en küçük unsurlarının” tespitinde ise, epizotlardaki olayların sırasına ve Stith Thompson’un “Motif Index of Folk Literature” adlı eserindeki motif numara sırasına göre, numaralarıyla birlikte tespit ettik. Böylelikle inceleme konumuz olan hikâyelerin karşılaştırmalı çalışmalara malzeme teşkil etmesi ve kolaylıkla kullanılması sağlanmış olacaktır.

Derlediğimiz hikâyelerde, daha çok erkeğin ailesinden bahsedilir. Kahramanın babaları, genellikle yüksek tabakaya mensup beylerdir. Hikâyelerde yer alan kahramanların büyük bir kısmı erkektir, yalnız Hacer Hanım Hikâyesi kadın kahraman üzerine kurulmuştur. Ayrıca kahramanlarımızın en büyük yardımcısı pîr, derviş, Hızır gibi olağanüstü yardım gösterebilen kişilerdir.

Metinler kısmındaki hikâyelerde konu aşktır. Hikâyelerdeki olaylar gerçek veya gerçeğe yakındır. Ancak kahramanların yaşadığı bazı olaylarda olağanüstülükler görölmektedir.

Hikâyelerimiz, geleneksel halk hikâyesi yapısına uygun olarak “mutlu son” ile biter. Hikâyelerin hepsinde, âşıkların başından zorlu maceralar geçer, fakat sonunda âşıklar birbirine kavuşurlar.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, incelediğimiz beş âşık, hikâyecilik sanatlarını, doğdukları ve âşıklık geleneğini öğrendikleri ortamdan çok uzak bir yerde, İzmir’de, İzmir Âşıklar ve Ozanlar Derneği’nin de desteği ile devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Bağlı oldukları Doğu Anadolu âşıklık geleneğini İzmir’de yaşatan beş âşığımız, Türk halk edebiyatının en zengin ve renkli bir türü olan halk hikâyelerini, başarılı bir şekilde, çeşitli yer ve zamanlarda icra etmektedir.

SÖZLÜK

âh u zâr	ağlayıp inleme, sızlama.
ahvâl	durumlar, hâller vaziyetler, davranışlar, olaylar.
ancem	son, işin sonu, gelecek. (Erzurum ağzı)
arşı kürş	arş ü kürsî, göğün arş kısmı ile altındaki kürsü.
arzuman	istek, arzu.
âşikare	açıkça, belli ederek, saklamadan.
ayan olmak	açık, belli, bilinir olmak, belli olmak.
bâb	kapı.
bağbân	bahçıvan, bağcı.
bar	meyve.
behr	zaman.
bencileyin	benim gibi.
bez bent	kola, bileğe takılan koruma amaçlı veya bir yazı, muska, dua gibi saklamaya yarayan bezden yapılmış bir eşya.
bî-vefa	vefasız, hayırsız, sevgisine bağlı olmayan.
boran	rüzgar, şimşek ve gök gürültüsü ile ortaya çıkan sağanak yağışlı hava olayı.
buhak	çeneyi boyuna bağlayan kısım.
bürünce	vücudu saklayan, şal benzeri bir örtü. (Erzurum ağzı)
büryân	kimsesiz, tek başına.
cebel	yüksek dağ.
cemdek	vücut, gövde. (Kars ağzı)
ceryâ	cariye. (Kars ağzı)
cidar	duvar.
çırakman	üzerinde meşale yakılan kule veya direk. (Sivas ağzı)
daldalamak	korumak, muhafaza etmek. (Kars ağzı)

bele gelmesi	yaylaya çıkmak. (Erzurum ağzı)
devrân sürmek	yaşamak, zaman sürmek.
don	elbise, giysi.
dögüşmek	dövüşmek (Erzurum ağzı)
duri	duru. (Erzurum ağzı)
efsunlamak	büyülemek, büyü yapmak. Yalnız hikâyede bu sözcük, dua yapmak okumak gibi dinî bir özellikler içermektedir.
encem	Bk. ancem.
endezâ	65 cm. boyunda bir uzunluk ölçüsü.
erbâb	bir işten anlayan, bir işi iyi yapan kimse.
firâk	ayrılış, ayrılık.
gergef	üzerine kumaş gerilerek nakış işlemeye yarar, çoğu dikdörtgen biçiminde olan çerçeve.
giriftâr olmak	yakalanmak.
gökçek	güzel, sevimli (insan)
hab olmak	tutulmak.
hâb	uyku
hâr	diken.
haznedâr	hazine idaresine ve korumasına memur edilen kimse.
herik	sürüldükten sonra bir yıl dinlendirilen, nadasa bırakılan tarla. (Kars ağzı)
kalak	yığın. (Erzurum ağzı)
katar	bir arada giden hayvan dizisi.
kavl ü karar etmek	planlamak, karar vermek.
kemâne	keman ve kemeçe yayı.
kendir	kenevir, kenevirden yapılmış.
kethüda	zengin kimselerin ve devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan, onların bir takım işlerini gören kimse, kâhya.

kispet	yağlı güreşte pehlivanların giydikleri, belden baldıra kadar uzanan, dar paçalı meşin pantolon.
külük	ağır, güçlü.
künye saydırmak	bir kimsenin adı, soyadı, memleketi, doğumu, mesleği gibi özelliklerini saydırmak.
küsülük	küskün, dargın. (Kars ağzı)
lâl	ili tutulmuş, konuşamaz hale gelmiş, dilsiz.
lâl-i gevhar	parlak kırmızı renkte, billûrlaşmış değerli bir taş. (elmas, cevher, inci)
leşker	asker, ordu.
manat	Azerbaycan ve Türkmenistan'ın para birimi. Âşık Nevruz Ali Çiçek, Karşılı olduğu için, bu coğrafyaya yakınlığı sebebiyle, Şeyh-ı Senân hikâyesinde, bir Türk parası olan “manat”ı kullanmaktadır.
mâşuka	sevilen, âşık olunan (kadın)
mehman olmak	konuk olarak bulunmak, konuk olmak.
menzile yetmek	sona ermek.
meral	dişi geyik, maral.
mercan	bir hayvanın iskeletinden elde edilen, süs eşyaları yapımında kullanılan madde.
mertek	yapıda kullanılan dört köşe veya yuvarlak, kalınca sırık.
mızrap	telli çalgıları çalmaya yarayan ve ağaç, kemik, maden veya kiraz ağacından yapılan alet, çalgıç, tezene.
minval	biçim, yol.
muhanet	kötü, fena, vicdansız.
müşâvere	danışma.
naçar	çaresi olmayan, çaresiz. zavallı, düşkün.
nâr	ateş.

nenni	beşik. (Kars ağzı)
nevrak	yüz, çehre.
nişâne	eser, iz, belirti.
nizâ	çekişme, boğuşma, kavga.
nûş etmek	içmek.
otarmak	otlatmak (Erzurum ağzı)
ögüşmek	öğüt vermek.
örük	örgü. (Kars ağzı)
pejmürde	eski, yırtık, dağınık, perişan.
piyâle	şarap bardağı, içki kadehi.
revân olmak	gitmek.
savk	sevk. (Erzurum ağzı)
serasker	asker ve ordu kumandanı.
serhat	sınır boyu.
sertac	baş tacı olan, çok sevilen, sayılan.
seziklenmek	sezinlenmek. (Erzurum ağzı)
sitarsız	korumasız, sipersiz.
sitir	örtme, gizleme.
sona	sunu, erkek ördek.
sürük	azgın, hiç durmadan sürüklenen.
şâd olmak	sevinmek, mutlu olmak.
şem	mum.
şirinlik	düğünlerde, özel günlerde ait olan ve olayı tatlıya bağlamak için içilen, şerbet gibi bir içecek. (Kars ağzı)
tarhis	askerlik görevini bitirenleri ordudan bırakma. (Erzurum ağzı)
tarumar etmek	dağıtmak, perişan etmek, karıştırmak.

telek	kuşların gövde, kanat ve kuyruğunda bulunan kalın tüy. (Kars ağzı)
temren	ok, kargı gibi şeylerin ucundaki sivri demir.
terki	eyerin arka bölümü.
töhmet	birine isnat olunan suç, işlenildiği sanılan, fakat aydınlanmamış olan suç, suçlama.
turukka	pipo. (Kars ağzı)
üryân	çıplak.
varidât	varidât. gelir, gelirler.
vîrân olmak	harap hale gelmek, haraplaşmak.
yad	yabancı yer, gurbet.
yamışak	ağzı, dudağı kapatmak için kullanılan bir çeşit tülbent.
yıprılanmak	yıpranmak, eskimek.
yürük	yüğrük, hızlı akan, durmadan konuşan.
zerbâb	altın kabı.
zulûmatî	karanlık.

BİBLİYOGRAFYA

Acıpayamlı, Orhan. “Türkiye Folklorunda Hikâye ve Masallar Bibliyografyası”. Antropoloji Dergisi. Cilt 1. S: 2, 1964, s. 122-140.

Aktaş, Şerif. Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş. Ankara: 1984.

Alptekin, Ali Berat. “Türk Üniversitelerinde Yapılan Talebe Tezlerindeki Halk Hikâyeleri Bibliyografyası”. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi. S: 23; Nisan 1983, s. 207-228.

Alptekin, Ali Berat. Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.

Alptekin, Ali Berat. Hikâye Araştırmaları I, Kirmanşah Hikâyesi, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.

Aslan, Ensar. Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı Şiirleri ve Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Sözlük). Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1975.

Aslanoğlu, İbrahim. “Nedimî”. Su Dergisi. Cilt V. S:53; Sivas, 1965.

Azadovski, Mark. Sibiryadan Bir Masal Anası. Çev. İlhan Başgöz, Ankara: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 1992.

Bali, Muhan. Halk Edebiyatında Nesir, Erzurum: 1982.

Başgöz, İlhan. Türk Halk Edebiyatı Antolojisi. İstanbul: Ararat Yayınları, 1968.

Başgöz, İlhan. Âşık Ali İzzet Özkan: Yaşamı-Sanatı-Şiirleri. Ankara: 1979.

Başgöz, İlhan. Folklor Yazıları. İstanbul: Adam Yayınları, 1986.

Başgöz, İlhan. Turkish Folklore and Oral Literature. Indiana: Published by Indiana University Turkish Studies Bloomington, 1998.

Başgöz, İlhan. “Sözlü Anlatımlarda Ara Söz Türk Hikâye Anlatıcılarının Şahsî Değerlendirmelerine Ait Bir Durum Değerlendirmesi”. Çev. Metin Ekici, Millî Folklor Dergisi, Cilt. 7 S: 50; Yaz 2001, s. 86-104.

Boratav, Pertev Naili. Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği. İstanbul: Adam Yayınları, 1988.

Cemiloğlu, Mustafa. “Aşık Mevlüt İhsani Hayatı ve Hikâyeciliği”. Millî Folklor Dergisi. Cilt 7. S: 51; 2001.

Çetin, İsmet. “Türk Halk Hikâyelerinin Tarihî Gelişimi”. Millî Folklor. Cilt 1. S: 6; Haziran 1990.

Çobanoğlu, Özkul. Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Destan Türü. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

Çobanoğlu, Özkul. Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.

Dorson, Richard. Günümüz Folklor Kuramları. Çev. Nermin Ulutaş, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.

Dundes, Alan. “Metin, Doku ve Konteks (Text, Texture and Context)”. Milli Folklor, Cilt 5. S: 38; Yaz 1998.

Duymaz, Ali. Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

Dündar, Hülya. “Âşık Ali Cemali Repertuarından Parçaların Performans Teorisi Kapsamında Değerlendirilmesi”. Millî Folklor. Cilt 8. S:55; 2002.

Düzgün, Dilaver. Âşık Mustafa Ruhanî. Erzurum 1997.

Düzgün, Dilaver. Âşık Mevlüt İhsanî. Erzurum: 1997.

Düzgün, Dilaver. Âşık Yaşar Reyhanî. Erzurum: 1997.

Düzgün, Dilaver. “Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Erzurumlu Emrah”. Millî Folklor Dergisi. Cilt 6. S:47; Güz 2000, s. 52-55.

Eberhard, Wolfram. Güneydoğu Anadolu’dan Âşık Hikâyeleri. Çev. Müfide Kocaoğlu Van Der Hoeven, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002.

Ekici, Metin. Dede Korkut Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1995.

Ekici, Metin. “Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar İlişkisinin Önemi”. Milli Folklor. C. 5. S: 39; Ankara: 1998. s. 25-34.

Ekici, Metin. “Halk, Halk Bilimi ve Halk Bilgisi Üzerine Bir Deneme”. Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi. S:3; İzmir: Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 1999, s. 183-191.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. Erzurum Şairleri. İstanbul: 1927.

Goldstein, Kenneth S. Sahada Folklor Derleme Metotları. Çev. Ahmet E. Uysal, Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 1977.

Görkem, İsmail. Halk Hikâyesi Araştırmaları, Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

Halıcı, Feyzi. Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1992.

Kaplan, Mehmet. Oğuz Kağan Destanı. İstanbul 1979.

Karasubaşı, Sevgül. “Alman Edebiyatında Halk Hikâyesi”. Millî Folklor. C. 4. S: 24; Güz 1995.

Karadağ, Metin. “Doğu Anadolu Bölgesinde Halk Hikâyelerini Anlatma Geleneği”. Dokuz Eylül Üniversitesi Necatibey Eğitim Fak. Dergisi. Cilt 6. S: 2, 1991, s. 256-265.

Kaya, Doğan. Sivas’ta Âşıklık Geleneği. Sivas 1998.

Kırzioğlu, M. Fahrettin. “Halk Hikâyeciliğinde Döşeme Söyleme Geleneği”. Türk Dili Dergisi. C.19. S: 207, s. 470.

Köprülü, M. Fuat. Türk Edebiyatı Tarihi. Yayımlayanlar: Orhan F. Köprülü; Nermin Pekin, Ötüken Yayınları, 3. Basım, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1981.

Krohn, Karl ; Krohn, Julius. Halk Bilimi Yöntemi. Çeviren: Günsel İçöz, Hazırlayan: Fikret Türkmen, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.

Kutlu, Özen. “Atatürkçü Bir Halk Şairi Ali Tan”. Anadolu Gazetesi. Sivas 30.01. 1983.

Oğuz, M. Öcal. Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

Özarslan, Metin. Erzurum Âşıklık Geleneği. Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.

Rayman, Hayrettin. Âşık Sümmanî, Ankara 1997.

Reichl, Karl. Türk Boylarının Destanları: Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı. Çeviren: Metin Ekici, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002.

Sakaoğlu, Saim. “Formel Kavramı ve Türk Masallarında Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller”. I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri. Ankara 1974, s. 148-154.

Sakaoğlu, Saim: Duymaz, Ali. Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.

Spies, Otto. Türkische Volksbücher (Türk Halk Kitapları). Çev. Behçet Gönül (Türk Halk Kitapları’nın Tercümesi Münasebetiyle), İstanbul 1941.

Thompson, Stith. Motif Index of Folk Literature, 6 Volume, Bloomington Indiana, 1955-1958.

Turan, Metin. “Kağızmanlı Âşık Cemal Hoca’nın Hayatı-Kişiliği ve Ürünleri Üzerine Bir Değerlendirme”. Türk Folkloru Dergisi. S: 73. Ağustos 1985.

Türkmen, Fikret. “Erzurum’da Halk Hikayeciliği”. Türk Edebiyatı Dergisi. S: 34. Ekim 1974. s. 33-34.

Türkmen, Fikret. Sahada Folklor Derleme Teknikleri. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992.

Türkmen, Fikret. Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma. 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.

Türkmen Fikret, “Hikâye” Maddesi, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C. 17, İstanbul 1998.

Türkmen, Fikret. Tahir İle Zühre. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1998.

Yaşayan Halk Ozanları Antolojisi. (Komisyon) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

ŞAHİS ADLARI DİZİNİ

Adımcı	220.	Ayna	153, 156.
Afyoncu Baba	171, 172.	Ayvaz	235, 236, 238,
Ağcakız	182.	241,	
Ahmet	132, 133, 134,	Bağban	220.
135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142,		Balıkçılar	250, 251.
143, 159, 160, 174, 175, 176, 179, 180,		Berdarî	174, 178.
184, 203, 205, 226.		Berduşlar	174, 175, 176.
Ahmet Ağa	176, 225, 226,	Buğulu Mehmet	251, 252,
232, 233.		Cadı	176, 180, 181,
Ahmet Efendi	157, 158, 161,	Cafer Ağa	215.
162.		Canpolat	215, 216, 217,
Ahmet Paşa	185, 186, 191,	221, 222, 223, 224.	
192, 198, 199, 205.		Cünûn	234, 235, 236,
Ali Bey	185, 186, 191,	237, 238, 239, 240, 241, 242.	
199.		Çubukçu	217.
Ali Bezirgan	174, 175, 176,	Demircioğlu	241, 242.
179.		Dertli Sultan	234, 235, 237,
Ali Doğan	174.	238, 239, 240, 241, 242.	
Ali İzzet Bey	117, 118, 119,	Derviş	157, 160, 161,
120, 121, 122, 123, 126, 129, 130, 131.		170, 171, 172, 173, 240, 241.	
Ali Onbaşı	198, 199, 200,	Dilâre Sultan	145, 146, 147,
201, 202, 205.		149, 150, 154, 155, 156.	
Aslan Bey	207, 209.	Doktor	182, 183.
Aslı	200.	Elmas	207, 208, 209,
Asuman	157, 158, 159,	210, 211, 212, 213, 214,	
160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167,		Emine Hanım	132, 133, 134,
168, 169, 170, 171, 172, 173.		135, 136, 138, 139, 143.	

Emrah	200, 207.	İbâre Sultan	148, 149, 150, 151, 152, 153, 156.
Erdem Uçar	174.	İbrahim Bey	117, 118.
Erzurum Beyi	173.	İbrahim Halil	127.
Fatma	122, 129, 131.	İhtiyar	127, 132, 160, 203, 234, 235.
Fikret Türkmen	174.	İlyas Amca	132.
Gelincik fare	217, 221.	İmam	190, 191, 203, 209, 217, 218, 230, 231, 232, 233.
Güleser	249.	İran Şahı	246, 247, 250, 251, 252.
Gürün Beyi	237, 239, 240, 241, 242.	İsabali	236, 238.
Hacer Hanım	225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233.	Kahraman	207, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 241.
Hacı Bayram	147.	Kahraman Ağa	122, 123, 124, 125, 126, 127, 131.
Hakan Hükümdarı	147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154.	Kaleli Bey	157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 166, 167, 170, 173.
Hallaççı	179.	Kara	188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 203, 204, 205.
Hancı	121, 123, 124.	Karaca Bey	186, 187, 188, 189, 197, 198, 199.
Hanım Sultan	158, 159, 161, 225, 232, 233.	Karacaoğlan	185, 207.
Hasan	229, 230.	Keloğlan	232, 233.
Haydar Yüzbaşı	132, 133, 134, 135, 137, 140, 141, 142, 143.	Kerem	200, 207, 222, 251.
Hızır	155, 156, 173,	Kerem Ağa	243.
Hidâyet	132, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 143,		
Hoca	210, 230,		
Hüseyin	117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 229, 230.		

Keşiş	194.	Mürşit Şah	145, 146, 147, 148, 149, 156.
Kısa Çoban	192, 197, 201, 202, 206,	Necip	185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205.
Koca Nene	146, 147, 148.	Nemudar İzzet	149, 150, 154, 155, 156.
Koçak Nebi	251.	Nergis	186, 187, 190, 192, 198, 202, 203, 205, 206.
Köroğlu	185, 200, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242.	Nevruz Ali Çiçek	117, 144.
Köse Kenan	235, 239, 241.	Pakistan Hükümdarı	251.
Lokantacı	151.	Pîr	124, 127, 131, 135, 136, 138, 142, 145, 146, 147, 157, 159, 165, 246, 247, 251,
Mahbub	179, 180, 181, 182, 184.	Reyhanî	194, 206.
Mahmut	174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 243, 244, 245.	Rus Kralı	176, 177, 178, 180.
Marangoz	217, 218.	Rus Pehlivan	178.
Mecnun	162.	Ruşen Ali	240.
Mehmet Çavuş	132, 133, 134, 137, 140, 141, 142.	Rüzgarcı	220.
Meramî	207.	Sefil Meçhulî	243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252.
Mercan	132.	Selvi	207.
Metin Ekici	174.	Senem	117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 130, 131.
Mihrihan	243, 246, 247, 249, 251, 252.	Söylemez Hanım	216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224.
Mirza Han	215, 216, 217, 220, 221, 222, 223, 224,		
Mustafa Bey	207, 209, 210, 211, 213, 214,		
Münâfik Karı	171.		

Süleyman	148.	Turgut Onbaşı	133.
Süleyman Ağa	243, 246, 247, 249.	Uzun Çoban	192, 197.
Sümmânî	211, 212, 213, 214.	Uzun Ömer	147.
Şahmettin	137, 138.	Veyis	128.
Şenlik	185.	Yunus	127.
Şeref	200.	Yusuf	130, 229, 233.
Telli	187, 188, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 205.	Yusuf Bey	229, 231, 232, 233.
Terzi	217, 218.	Zeycan	157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 172, 173.
		Züleyha	229.

YER ADLARI DİZİNİ

Ankara	147.	Hakan Şehri	148, 150, 151,
Aras	250.		154, 156.
Arpaçay	132, 133, 137,	Hasankale	200.
138, 140, 142, 143.		Horasan	200.
Artvin	211.	Iğdır	247.
Batum	210.	İran	247, 249, 250.
Bediştan	214.	İsfahan	174.
Bursa	163, 171, 172.	İstanbul	132, 133, 140,
Canpolat Ülkesi	215.		147, 176, 179, 180, 184, 185, 186, 191,
Cedere	186, 187, 188.		195, 205.
Çamlıbel	235, 236, 237,	Kaf Dağı	222, 223.
239, 240, 241.		Kağızman	243, 244, 247.
Çilehane	246.	Karaman	183.
Çimlıçayır	237.	Kars	132, 133, 137,
Derviş Han Ülkesi	216.		138, 144, 185, 186, 191, 198, 199, 200,
Diyarbakır	117, 122, 123,		202, 243, 250.
124, 127.		Kayseri	238.
Doğu Anadolu	215, 225.	Keçikıran Tepesi	244, 245.
Eminönü	133, 140.	Kore	133.
Erzincan	132, 157, 172,	Laleli Dağı	199, 200.
173.		Malakan Yaylaları	200.
Erzurum	198, 199, 238.	Merzifon	147.
Gürcistan	251.	Mısır	130.
Gürün	234.	Narman	200.
Gürün Yaylası	235, 237, 238,	Nebi Yurdu	243.
239, 240, 241, 242.		Purut	243, 245, 246.

Rusya	176, 177, 180, 181, 210, 250.
Sarıkamış	132, 133, 134, 137, 139, 200.
Senân Ülkesi	145, 146, 148, 149, 150, 156.
Sibirya	251.
Sivas	139, 234.
Sultan Ahmet	140.
Süssem Yaylaları	124, Şenkaya 200.
Tepecik	185, 186, 187, 191.
Tiflis	251.
Trabzon	207, 211, 213.
Turapenek	243, 244.
Türkiye	178, 184, 252.

EKLER

ÂŞIKLARIN ADRESLERİ

Âşık Berdarî (Ali Doğan)	361-2 Sokak No:2/4 Barış Mahallesi Buca-İZMİR Ev Tel : 487 61 78
Âşık Celal Bulut	647/21 Sokak No:2 Yeşilbağlar Mahallesi Buca- İZMİR Ev Tel.: 237 45 21 / Cep Tel.: 535 589 01 40
Âşık Turgut Yılmaz	308 Sokak No:22 Umut Mahallesi Pınarbaşı-İZMİR Cep Tel.:05326913195
Âşık Nevruz Ali Çiçek	2191 Sokak No:13 Cengizhan Mah. Bayraklı-İZMİR Cep Tel.: 05352974592
Âşık Nuri Meramî (Kaşıkçı)	2095 Sokak No:63 Muhittin Erener Bayraklı-İZMİR Ev Tel.:3418745 / Cep Tel.: 05356587753

HİKÂYESİ VE HİKÂYE DEĞERLENDİRME FORMU

Ankete Katılan Kişiler	Mükerrem Marangoz	Mızrak Şimşek	Hikmet Özcan	Âşık Nihat Koçak	Necmi Değirmenci
1. Kaç yaşındasınız?	62	56	50	30	44
2. Eğitim durumunuz nedir?	İlkokul	Üniversite	İlkokul	İlkokul	İlkokul
Ekonomik durumunuz nedir?	Emekli	Emekli Öğretmen	Bakkal	Âşık	Serbest
4. Nerelisiniz?	Ardahan	Ardahan	Ardahan	Sarıkaş	Ardahan
5. Âşıkım performansı hakkında ne düşünüyorsunuz?	Beğenmiş ama daha da iyi olabilirdi.	Çok güzel.	Güzel.	Harika.	Çok iyi değil.
6. Anlatılan hikâyeyi biliyor musunuz? Biliyorsanız, nerede ilk olarak dinlediniz?	Dinlemedi.	Dinlemedi.	Dinlemedi.	Dinledi.	Dinlemedi.
7. Anlatılan hikâyeyi nasıl buldunuz?	Güzel.	Kararsız	Güzel.	Güzel.	Olumlu.

DERLEME YERİ : Doğanlar Mahallesi/Marangozlar Kırathanesi BORNOVA

DERLEME TARİHİ VE SAATİ : 03.12.2002 / 21:00-23:00

DİNLEYİCİ SAYISI : 40

ÂŞIĞIN İSMİ : Nevruz Ali Çiçek

HİKÂYESİNİN İSMİ : Hüseyn ile Senem Hikâyesi

HİKÂYESİ VE HİKÂYE DEĞERLENDİRME FORMU

Ankete Katılan Kişiler	Öksel Koçak	Şerafettin Atalay	Aytekin Sarıcan	Hayri Kuran	Erdem Uçar
1. Kaç yaşındasınız?	47	29	31	60	24
2. Eğitim durumunuz nedir?	İlkokul	Lise	Ortaokul	İlkokul	Üniversite
Ekonomik durumunuz nedir?	Çalışmıyor.	İşçi.	Serbest	Emekli	Ar. Görevlisi
4. Nerelesiniz?	Konya	Sivas	Muş	Sivas	Antalya
5. Âşığım performansını hakkında ne düşünüyorsunuz?	Çok güzel.	Mükemmel	Fena değil.	Oldukça güzel.	Kötü, bugün gününde değil.
6. Anlatılan hikâyeyi biliyor musunuz? Biliyorsanız, nerede ilk olarak dinlediniz?	Dinlememiş.	Dinlenmiş.	Dinlememiş.	Dinlememiş.	Evet. Âşık Berdar'ın Evinde
7. Anlatılan hikâyeyi nasıl buldunuz?	Şahane.	Mükemmel	İyi.	Güzel.	Çok iyi değil.

DERLEME YERİ : Köşem Kırathanesi İşçilevleri BUCA

DERLEME TARİHİ VE SAATİ : 27.11.2002 / 21:00-23:00

DİNLEYİCİ SAYISI : 35

ÂŞIĞIN İSMİ : Âşık Berdar

HİKÂYESİNİN İSMİ : Asuman ile Zeycan

HİKÂYESİ VE HİKÂYE DEĞERLENDİRME FORMU

Ankete Katılan Kişiler	Uğur Bayrak	Maksut Yaşar	Metin Gümüş	Ali Özcan	Rıza Türkan
1. Kaç yaşındasınız?	24	45	24	58	45
2. Eğitim durumunuz nedir?	Üniversite	İlkokul	Üniversite	İlkokul	Lise
Ekonomik durumunuz nedir?	Esnaf	Çalışmıyor.	Öğretmen	Emekli	Serbest meslek
4. Nerelisiniz?	Erzurum	Kars	İzmir	Konya	Kars
5. Aşığın performansı hakkında ne düşünüyorsunuz?	Çok güzel.	Güzel.	Çok güzel.	Güzel değil.	Güzel.
6. Anlatılan hikâyeyi biliyor musunuz? Biliyorsanız, nerede ilk olarak dinlediniz?	Evet, isim olarak biliyordum.	Dinlenmiş.	Dinlenmiş.	Dinlenmiş.	Dinlenmiş.
7. Anlatılan hikâyeyi nasıl buldunuz?	Çok hoşuma gitti.	Güzel.	Harika.	Fena değil.	Çok güzel.

DERLEME YERİ : Cengizhan Mahallesi Çiçek Kırathanesi BAYRAKLI

DERLEME TARİHİ VE SAATİ : 29.11.2002/ 20:45-23:00

DİNLEYİCİ SAYISI : 56

ÂŞIĞIN İSMİ : Nuri Meramî

HİKÂYESİNİN İSMİ : Necip ile Telli

HİKÂYESİ VE HİKÂYE DEĞERLENDİRME FORMU

Ankete Katılan Kişiler	Nuri Demiroğlu	Mustafa Umar	Bedri Sinan	Zülfikar Bayraktar	Süleyman Us
1. Kaç yaşındasınız?	56	65	35	26	70
2. Eğitim durumunuz nedir?	İlkokul	İlkokul	İlkokul	Üniversite	İlkokul
Ekonomik durumunuz nedir?	Serbest meslek ve Âşıklık	Emekli	Serbest meslek ve Âşıklık.	Öğretmen	Emekli ve Âşık.
4. Nerelesiniz?	Erzurum	İzmir	Kars	Diyarbakır	Erzurum
5. Âşığın performansı hakkında ne düşünüyorsunuz?	Güzel	Güzel	Çok Güzel	Çok harika.	Güzel
6. Anlatılan hikâyeyi biliyor musunuz? Biliyorsanız, nerede ilk olarak dinlediniz?	Evet. Erzurum'da önceden dinleniş.	Hayır	Evet. Kars'da önceden dinleniş.	Daha önce duymadım.	Evet. Erzurum'da önceden dinleniş.
7. Anlatılan hikâyeyi nasıl buldunuz?	İyi.	İyi.	Harika.	Daha güzel olabilir.	İyi.

DERLEME YERİ : İzmir Halk Ozanları ve Âşıklar Derneği

DERLEME TARİHİ VE SAATİ : 15. 03. 2003 / 13:00-15:00

DİNLEYİCİ SAYISI : 14

ÂŞIĞIN İSMİ : Celal Bulut

HİKÂYESİNİN İSMİ : Hacer Hanım

HİKÂYESİ VE HİKÂYE DERLEME ANKETİ

Ankete Katılan Kişiler	Mustafa Sanlı	Kerim Aksoy	Mehmet Kuran	Âşık Nihat Koçak	Mevlüt Arlı
1. Kaç yaşındasınız?	45	62	32	30	44
2. Eğitim durumunuz nedir?	İlkokul	Üniversite	İlkokul	İlkokul	İlkokul
Ekonomik durumunuz nedir?	Emekli	Emekli Öğretmen	Bakkal	Âşık	Serbest
4. Nerelisiniz?	Kars	Erzurum	Konya	Kars-Sarıkaş	Kars
5. Âşıkım performansı hakkında ne düşünüyorsunuz?	Beğenmiş amadaha da iyi olabiliirdi.	Çok güzel.	Güzel.	Harika.	Çok iyi değil.
6. Anlatılan hikâyeyi biliyor musunuz? Biliyorsanız, nerede ilk olarak dinlediniz?	Dinlemiş.	Dinlememiş.	Dinlememiş.	Dinlemiş.	Dinlememiş.
7. Anlatılan hikâyeyi nasıl buldunuz?	Güzel.	Kararsız	Güzel.	Güzel.	Olumlu.

DERLEME YERİ : İzmir-Pınarbaşı Değirmencioğlu Kırathanesi

DERLEME TARİHİ VE SAATİ : 23.11.2002 / 20:00-23:00

DİNLEYİCİ SAYISI : 20

ÂŞIĞIN İSMİ : Turgut Yılmaz

HİKÂYESİNİN İSMİ : Sefîl Meçhulî ile Mıhrıhan

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No :

Konu :

Üniv. Kodu :

Not : Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin Yazarının :

Soyadı : Saçkesen

Adı : Ahmet

**Tezin Türkçe Adı: İzmir'de Yaşayan Âşıklardan Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerine
Bir Araştırma**

**Tezin Yabancı Dilde Adı : A Research on the Minstrel Stories Collected From the
Minstrels Living in İzmir**

Tezin Yapıldığı :

Üniversite : Ege Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yılı : 2003

Tezin Türü :

Yüksek Lisans

[X]

Doktora

[]

Tıpta Uzmanlık

[]

Sanatta Yeterlilik

[]

Dili : Türkçe

Sayfa Sayısı : 309

Referans Sayısı : 61

Tez Danışmanı :

Unvanı : Doçent

Adı : Metin

Soyadı : Ekici

Türkçe Anahtar Kelimeler

1- Âşık Edebiyatı

2- Halk Hikâyesi

3- İcra

İngilizce Anahtar Kelimeler :

1- Minstrel Literature

2- Minstrel Stories

3- Performance

YÜKSEKÖĞRENİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : SAÇKESEN

Adı : AHMET

Merkezimizde Doldurulacaktır

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : İzmir’de Yaşayan Âşıklardan Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma

Yabancı Dil : A Research on the Minstrel Stories Collected From the Minstrels Living in İzmir

TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans

Doktora

Doçentlik

Tıpta Uzmanlık

Sanatta Yeterlilik

[X]

[]

[]

[]

[]

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ :

Üniversite : Ege Üniversitesi

Fakülte :

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih:

TEZ YAYINLANMIŞSA :

Yayınlayan :

Basım Yeri:

Basım Tarihi:

ISBN:

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Ekici Metin

Unvanı : Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe	TEZİN SAYFA SAYISI : 309
TEZİN KONUSU (KONULARI) : İzmir’de Yaşayan Âşıklardan Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma	
TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER : 1- Âşık Edebiyatı 2- Halk Hikâyesi 3- Performans Teorisi 4- İcra 5- Âşık	
İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER 1- Minstrel Literature 2- Minstrel Stories 3- Performance Theory 4- Performance 5- Minstrel	
1-Tezimden Fotokopi Yapılmasına izin veriyorum [] 2-Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir [] 3-Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir [X]	
Yazarın İmzası 	Tarih 18.08.2003

ÖZET

“İzmir’de Yaşayan Âşıklardan Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma” adlı yüksek lisans çalışmamızda, âşıklarımızın repertuvarındaki halk hikâyeleri, “Performans Teorisi” metotları kullanılarak incelenmiştir. Ayrıca, anlatıcıların biyografileri ve anlatım teknikleri hakkında yeni bulgulara ulaşarak bunları halk bilim çalışmalarına kazandırmak amacıyla çalışmamız hazırlanmıştır.

İslamiyet’ten önce Türk edebiyatında önemli bir yere sahip ozan-baksı geleneği, Türklerin İslamiyet’i kabul etmesinden sonra din dışı bir karakter kazanarak devam etmiş, bu geleneği “aşık” isimli sanatçılar sürdürmüştür. Hikâyecilik geleneğinin Türkiye’de en zengin olarak yaşatıldığı yer, Doğu Anadolu bölgesi olmuş; Sivas, Erzurum ve Kars illeri de Doğu Anadolu halk hikâyeciliği geleneğinin merkezini teşkil etmiştir.

Halk Hikâyeleri üzerine yapılan çalışmaların büyük bir kısmı, metin merkezli olmuştur. Ancak son yıllarda yapılan pek çok yeni çalışmayla birlikte, halk bilimcilerin yalnız “metin”le (text) değil, onun yanı sıra bağlamla (context) da ilgilenmesi gerektiği anlaşılmıştır. Yani, bir halk bilgisi ürünü sadece metne yönelik olarak ele alınırsa, metni tamamlayan pek çok anlatma unsurları metin dışında bırakılmak zorunda kalacaktır.

Gösterimci Teori veya Performans Teorisi, yukarıda bahsedilen yeni anlayışın ışığında ortaya çıkmıştır. Hikâyecinin sesi, sazı kullanım şekli, kişileri taklit etmesi, sesini metne bağlı olarak alçaltıp yükseltmesi, anlatım unsurlarının temelini teşkil eder. Hikâyecinin vücut hareketleri, yavaş veya hızlı dolanması, oturması, jest ve mimikleri icrayı etkileyen diğer unsurlardır. Böylece, günümüz halk bilimi çalışmalarında, halk bilgisi incelemelerinin anlatıcı, dinleyici ve metin çerçevesinde yapılması gereği söz konusu olmuştur.

Beş bölümünden oluşan inceleme kısmında; Âşık Nevruz Ali Çiçek, Âşık Berdarî, Âşık Nuri Meramî, Âşık Celal Bulut ve Âşık Turgut Yılmaz’ın repertuvarlarında yer alan halk hikâyeleri, sözlü gelenekten derlenerek “Performans Teorisi” ışığında incelenmiştir. Aslen Sivas, Erzurum ve Kars illerinde doğan ve inceleme konumuzu oluşturan beş âşık, şahsî kabiliyetleri ve küçük yaşlardan itibaren girdikleri âşıklık gelenekleri sayesinde, sanatlarını profesyonel bir şekilde devam ettirmektedirler.

ABSTRACT

In our master's study titled "A Research on the Minstrel Stories Collected From the Minstrels Living in İzmir", the minstrels in repertoire of our minstrels have been studied by using methods of "Performance Theory". Our study has been prepared in order to find new information about biography of tellers and their narrative techniques and to make them available in folklore studies.

The "Ozan-baksı" tradition, which had an important place in Turkish Literature before Islam has survived by acquiring a secular character after the Turks, accepted Islam. Artists called "Minstrels" carried on this tradition. The area where the tradition of minstrel stories spread the most was the Eastern Anatolia. The cities of Sivas, Erzurum and Kars constituted the center of this tradition.

The majority of studies carried out on minstrel stories have been on texts. However, with many studies done recently it was understood that the folklorists should deal not only texts but also with context. If folklore material is evaluated only by text, a lot of narrative factors will have to be left out.

The Performance Theory has come into existence in the light of this new understanding. The minstrel's voice, the way he uses "Saz", his imitation of the people, the lowering and raising of his voice with the text constitute the narrative factors. The body movements of the teller, walking slowly or fast, his sitting, his gestures are the other factors that effect the performance. Modern folklore studies should contain the teller, the audience and the text.

In our thesis, the minstrel stories that are in the repertoires of Minstrel Nevruz Ali Çiçek, Minstrel Berdarî, Minstrel Nuri Meramî, Minstrel Celal Bulut and Minstrel Turgut Yılmaz have been investigated with "Performance Theory" by gathering from oral tradition. The five minstrels who were born in Sivas, Erzurum and Kars, continued their arts professionally by their abilities and because of entering into minstrel tradition at a young.

ÖZ GEÇMİŞ

03.12.1978 tarihinde İzmir’de doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi İzmir’de tamamladıktan sonra, 2000 yılında Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden mezun olarak, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisansa başladım. 2001 yılında ManiŖa’nın Kırkağaç ilçesinde 3 ay Türkçe öğretmenliğı yaptıktan sonra, Ege Üniversitesi Rektörlüğü’ne bağı Türk Dili Bölümü’nde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladım ve halen bu görevimi sürdürmekteyim.